

مکمل او مدلل

د لمانځه مسئلې

د قرآن او احادیثو په رڼا کې

مؤلف

مولانا محمد رفعت قاسمی

د دیوبند د دارالعلوم الرستاد

پښتو ترجمه

مولوی میر زامحمد شکیب

مکتبہ رحمانیہ

ارگ بازار کښه هار افغانستان

180

1

مکمل او مدلل

دلما نځه مسئلې

د قرآن او احاديثو په رڼا کي

مؤلف

مولانا محمد رفعت قاسمي

د ديوبند د دارالعلم اوستاد

پښتو ترجمه

مولوي ميرزا محمد شقيب

خپرونکی

رشيديه کتابخانه سرکي روډ کوټه

د کتاب پيژندنه :-

د کتاب نوم

مؤلف

پښتو ترجمه

د کمپوز او ترجمې چاري

خيروونکي

تصحیح او ديزاين

دوهم چاپ

چاپ ځای

د چاپ کال

خيروونکي

د لمانځه مسئلې

مولانا محمد رفعت قاسمي

مولوي ميرزا محمد شکيب

د نور القرآن ادارې د کمپوز خانګه

رشيديه کتابخانه سرکي روډ کوټه

ابو خالد مولوي عبدالاحد «مجروح»

۲۰۰۰ ټوکه

لاهور

۲۰۰۸ د جولايي مياشت

محمد ساجد

۱۱	د مؤلف خبرې
۱۲	د کتاب په اړه د مترجم څو خبرې
۱۵	د نور القرآن ادارې یادښت
۱۶	د لمانځه پیرنډنه
۱۹	لومړنۍ ترتیب لومړۍ چا اداء کړ ؟
۲۱	د لمانځه اصلی هدف
۲۳	د لمانځه اجزاي
۲۴	د لمانځه دوهم جزء قیام «الله په رواندی دریدل دی»
۲۸	لومړنۍ ولې یو جامع عبادت دی ؟
۳۳	د لمانځه د صحت شرطونه
۳۹	په رکوع کې د شاملیدلو پر مهال د تکییر تحریمه حکم
۳۹	د غلیظه او خفیه نجاست تعریف
۴۰	د نجاست غلیظه حکم
۴۱	د خفیه نجاست ښکې مرادۍ حکم
۵۰	د څو مصطلحو الفاظو معنی
۵۱	د جماعت «جمع» بیان
۵۲	د جماعت لاندې قضائ
۵۴	د جماعت نظام ولې ښه ته راغلی ؟
۵۶	د جماعت د وجوب شرطونه
۵۶	د جماعت د پریښودلو ۱۵ عللونه دي
۵۸	د جماعت احکام
۵۹	د خسوف په لمانځه کې جماعت
۵۹	په مسجد کې دوهمه جمع «جماعت»
۶۰	د جماعت د لاس ته راوړلو طریقه
۶۲	په پابندی سره د لمانځه اداء کولو طریقه
۶۳	لومړنۍ باید په څنگه خولۍ کې اداء شي ؟
۷۰	په لمانځه کې پر پریره او جامه لاس تیرول ؟
۷۰	په لمانځه کې د سرو او سپینو استعمال
۷۱	د مقتدی او امام په اړه مسائل
۷۵	آیا په امامت کې د نسب خیال مسائل ضروري دی ؟

۷۷	مسیبوق امام کیدلای نشي
۸۷	مسجد ته د داخلیدلو پر وخت سلام اچول
۷۹	مسجد ته د ننوتلو او وتلو پر وخت دعاء
۷۹	له امام سره د دښمنۍ په وجه جماعت پریښودل
۸۰	لومړنۍ ماتول په کوم وخت کې جائز دی ؟
۸۱	که پخپل مسجد کې له یو سړي نه جماعت تیر شي څه به کوی ؟
۸۲	په مسجد کې به په جماعت کې څنگه خلک اشتراک نه کوی ؟
۸۴	له چاڅخه چې د جماعت لومړنۍ تیر شي لومړنۍ به چیرته کوی ؟
۸۵	یوازې سړی به لومړنۍ په کور کې کوی که په مسجد کې ؟
۸۶	په کور کې مستقل جماعت کول
۸۶	په حرامو پیسو جوړ شوي مسجد کې لومړنۍ څه حکم لري ؟
۸۷	که مسجد لری وي ، د جماعت حکم څه دی ؟
۸۷	د افطار روژه ماتۍ په وجه جماعت خنډول څنگه دی ؟
۸۸	په کوم مسجد کې چې امام او مؤذن معلوم نه وي
۸۸	مسجد ته د ښخوتل
۸۸	په کور کې له ښځینه ووسره جماعت کول څنگه دی
۸۹	پر هغه مصلی لومړنۍ کول چې تصویر لری ؟
۹۱	د رکعت د تیریدلو د ویرې په وجه جدا نیت ترل او دریدل
۹۱	که په صف کې ځای نه وي وروسته به چیرې درېږي ؟
۹۲	د تجارت یا کاروبار په وجه د جماعت پریښودل
۹۲	د تمرین لپاره په ماشومانو جماعت کول
۹۲	لومړۍ صف کوم یودی ؟
۹۳	په زور سره په لومړۍ صف کې ځان خایول
۹۴	د تکییر اولی ثواب تر څه وخته پوری دی ؟
۹۴	د صفونو په اړه مسائل
۱۰۰	معذور سړی په صف کې چیرې درېږي ؟
۱۰۵	جماعت باید په مسجد کې دننه اداء شي ، که د باندې په انگر کې ؟
۱۰۷	په مسجد کې پای زاړه ښودل څنگه دی ؟
۱۰۷	لومړنۍ باید پر خالی ځمکه ادا شي او که پر پوښی یا بل شی ؟
۱۰۸	د نامسلمان په لاس جوړ شوي فرش باندې لومړنۍ

- د جماعة د صحت لپاره شرطونه ۱۰۹
- د اقامت پر وخت په مقتدي کله درېږي؟ ۱۱۸
- هغه صورتونه چې اقتداء پکښې صحي نه ده ۱۲۰
- له امام څخه مخکې د رکن اداء کول ۱۲۳
- معذور سړي پخپل کور کې په امام پسې اقتداء کولای شي؟ ۱۲۴
- ایا له تلویزون نه اقتداء کیدای شي؟ ۱۲۵
- په لمانځه کې د امام پیروي په څه وخت کې ضروري ده؟ ۱۲۶
- په فرضی اعمالو کې پیروي کول ۱۲۷
- په کومو ځایونو کې چې امام پیروي باید ونشي ۱۲۸
- د لمانځه په مخکې تیریدل ۱۳۱
- د لمونځ کوونکي په وړاندې د تیریدلو اندازه ۱۳۳
- د لمانځه فرائض ۱۳۴
- د لمانځه د فرائض خلاصه ۱۳۷
- د لمانځه واجبات ۱۳۷
- د سنت تعریف (پیژندنه) او حکم نې ۱۴۲
- د لمانځه مستونه ۱۴۳
- د لمانځه مستحبات ۱۴۸
- د لمانځه فرائض ۱۴۹
- هغه فرائض چې په هغوی کې اختلاف دی ۱۵۱
- د رکعتونو شمېر او د لمانځه طریقه ۱۵۲
- د هغه لمانځه طریقه چې تردوه رکعته زیات وی ۱۵۶
- په تشهد (التحیات) کې به د شهادة گوتنه پر کوم لفظ را ټیټوی؟ ۱۵۸
- په لمانځه کې د سلام ګرځولو مسنونه طریقه ۱۵۹
- بنځي به لمونځ څنگه آداء کوی؟ ۱۶۰
- بنځه به د ولادت (ما شوم) پیږیدنی، پروخت لمونځ څنگه آداء کوی؟ ۱۶۱
- له لوب سره لمونځ کول څه حکم لري؟ ۱۶۲
- د لیکوریا په ناروغۍ اخته بنځي لمونځ څه حکم لري؟ ۱۶۲
- د بنځو د لمانځه په اړه مسائل ۱۶۳
- په لمانځه کې که بنځه له نارینه سره براهه ودرېږي؟ ۱۶۷
- د مسجدې او رکوع په اړه مسائل ۱۷۰

- د تکبیرونو سنت طریقه ۱۷۵
- د قومي او جلسي مسنونه طریقه ۱۷۶
- په قومه او جلسه کې د دعاء حکم ۱۷۹
- له لمانځه وروسته دعاء ۱۷۹
- د امام له دوهم سلام څخه وړاندې د مقتدي زا ګرځیدل ۱۸۲
- لمونځ ولی په سلام ویلو ختمیږي؟ ۱۸۶
- لمونځ چې په کومو شیانو فاسدیږي ۱۸۷
- د لمانځه د فساد په اړه مسائل ۱۹۶
- په کومو شیانو لمونځ مکروه کیږي؟ ۲۰۲
- د قضائي لمونځونو بیان ۲۰۸
- ترتیب تر کومه وخته پوری وی؟ ۲۱۲
- د ترتیب له ختمیدلو وروسته حکم څه دی؟ ۲۱۲
- له لمانځه وروسته دوهم ځل د هغه لمانځه آداینه ۲۱۶
- د قضائي لمونځو په آداینه کې څنګ ۲۱۸
- د قضائي لمانځه نیت ۲۱۸
- که تر مړینې له مخه قضائي لمونځ راونه ګرځول شي ۲۱۸
- د قضائي لمونځونو غډیه به کله آداء کیږي؟ ۲۱۹
- قضائي لمونځ په څه وخت کې آداء کول جائز نه دی؟ ۲۲۰
- د مړي له طرفه لمونځ، روزه آداء کول ۲۲۱
- د مرض الموت په حالت کې پخپله غډیه ورکول ۲۲۲
- که یو مرتد دویم ځل اسلام قبول کړي څنګه لمونځ به کوی؟ ۲۲۲
- آیا قضائي لمونځونه په پټه باید آداء کړل شي؟ ۲۲۳
- د سنتو او نوافلو بیان ۲۲۳
- د نوافلو یوه خاصه ګټه ۲۲۵
- د سنتو شمېر او آداء کولو طریقه نې ۲۲۵
- د سهار او ماښامین سنتو په قضاء کې توپیرولی شته؟ ۲۲۹
- په جماعة کې د ګډون لپاره سنت کوونکي ته انتظار ۲۲۹
- د سهار سنت د جمع په وخت کې ولی نه پریشودل کیږي؟ ۲۲۹
- د کومي قاعدې له مخې سنت دومره فضیلت لري؟ ۲۳۰
- ایا له سنتو وروسته نورې دعاګانې کیدلای شي؟ ۲۳۵

- ۲۳۸..... که فرض دو هم ځل ادا کيږي نو د وروستيو سنتو حکم ؟
- ۲۳۹..... د وترو مسائل
- ۲۴۰..... د ناروغ د لمانځه احکام
- ۲۴۱..... د مريض لپاره د تيمم حکم
- ۲۴۲..... د ناروغ او معذور لمونځ
- ۲۴۳..... انسان څه وخت معذور بلل کيږي ؟
- ۲۴۴..... د معذور په اړه مسائل
- ۲۴۵..... له سجدي او رکوع څخه د معذرت حکم
- ۲۴۶..... هغه مريض چې رکعتونه او ارکان نه وړي يا د پيښې
- ۲۴۷..... د سترگيو په اشاره لمونځ کول
- ۲۴۸..... د ليوني او بي هوښه سړي د لمانځه حکم
- ۲۴۹..... د بنگو يا شرابو په وجه د عقل له مينځه تللو په صورت کې د لمانځه حکم
- ۲۵۰..... د ناروغۍ په وخت کې دروغتيا د وخت قضائي لمونځونه راڅرځول
- ۲۵۱..... د مريض او معذور قبله
- ۲۵۲..... که د يوې لمانځه سړي له لوري څوک فديه ورکړي څنگه به وي ؟
- ۲۵۳..... که چاد وښت سره سره فديه ورکړي نو ؟
- ۲۵۴..... د لمونځونو فديه څومره وي ؟
- ۲۵۵..... د مريض په ژوند کې د لمونځونو فديه ورکول څنگه دي
- ۲۵۶..... د اسقاط حيله
- ۲۵۷..... بيلابيل مسائل
- ۲۵۸..... چيري چې بيخي د ماخستن وخت پيدا نشي نو د لمانځه حکم څه دی ؟
- ۲۵۹..... په سپوږمۍ او مريض کې د لمانځه حکم او طريقه
- ۲۶۰..... خپل اولاد پر لمانځه مجبور کول
- ۲۶۱..... د لمانځه لپاره د بل چاراپورته کول
- ۲۶۲..... سورة فاتحه په يوه سارييل
- ۲۶۳..... د لمانځه په حالت کې که کوم ليکل شوی شئ ولو منل شي لمونځ څنگه دی ؟
- ۲۶۴..... د وخت د تنگۍ په وجه تيمم وهل څنگه دي ؟
- ۲۶۵..... د سهار له لمانځه وروسته د کتاب مسائل بيانول
- ۲۶۶..... له نيمې شپې وروسته د ماخستن لمونځ کول
- ۲۶۷..... په لمانځه کې بسم الله ويل

- ۲۶۸..... په لمانځه کې قرائت څومره او څنگه ويل پکار دی ؟
- ۲۶۹..... امام به په قرائت کې آواز څومره لوړ وي ؟
- ۲۷۰..... يوازي لمونځ کوونکي (منفرد) به قرائت په څومره لوړ آواز وايي ؟
- ۲۷۱..... د جهر او سر (سوکه او په زوره) تشریح
- ۲۷۲..... ضالين، په دواړو ويل څنگه دی ؟
- ۲۷۳..... په بندو شونډانو قرائت لوستل ؟
- ۲۷۴..... په کعبه شريفه کې دننه لمونځ کول
- ۲۷۵..... آيا يوازي فرض لمونځ کافي دی ؟
- ۲۷۶..... تر نامه لاندې زير نامه و پيشتا نه کمو لو په صورت کې د لمانځه حکم
- ۲۷۷..... روند سړي په لمانځه کې قبلې ته برابرول
- ۲۷۸..... په لمانځه کې وسوسې راتلل او د هغوی علاج
- ۲۷۹..... د جماعه په لمانځه کې د سورتونو په اخير کې مستبونه اذکار ويل ؟
- ۲۸۰..... د سهار په لمانځه کې د قرائت اندازه
- ۲۸۱..... د رکعت د نيولو لپاره په منډه څغستل
- ۲۸۲..... لمونځ به څه مهال مانوی ؟
- ۲۸۳..... تر امام وړاندې پور کن اداء کول ؟
- ۲۸۴..... امام که د چا په مراعت قرائت اوږد کړي ؟
- ۲۸۵..... په لمانځه کې سترگی بندول
- ۲۸۶..... په هغه ځونه کې چې تصوير او يا د اور بليد لو ځای وي لمونځ کول څنگه دی ؟
- ۲۸۷..... د قبر په وړاندې لمونځ کول
- ۲۸۸..... په لمانځه کې غاړې تازه کول
- ۲۸۹..... په لمانځه کې د اودس ماتيدل
- ۲۹۰..... په لمانځه کې نهغه په زوره خندا کول ؟
- ۲۹۱..... په لمانځه کې دستر لځيدل
- ۲۹۲..... د خراغ يا شمعی په وړاندې لمونځ کول
- ۲۹۳..... که د سهار په لمانځه کې لمر او خيژي ؟
- ۲۹۴..... د لمر اخللو وروسته، به د قضاء راوړلو لپاره څومره انتظار کوي ؟
- ۲۹۵..... د ماښام لمونځ تر څه وخته پوري اداء کيدلای شي ؟
- ۲۹۶..... له غټو نوکانو سره لمونځ کول
- ۲۹۷..... د نامسلمان په کور کې لمونځ کول

- د بډې وشو، خورونکې د لمانځه حکم ۲۹۲
- د گونگې سرې د لمانځه حکم ۲۹۳
- که د لمونځ کونکې په وړاندې د روضې مبارکې تصویر وي ۲۹۳
- په لمانځه کې د نبي کریم ﷺ د نامه په اوريدو سره درود ويل ۲۹۲
- که څوک د سهار لمونځ اداء کړې او وروسته بيا پر خپلو کالو منې وويني ۲۹۵
- تر لمانځه وروسته له صف څخه لږ شاته کيدل ۲۹۵
- څلورويشت ساعته لمونځونو ته يوه غفلت ګه کتنه فرض لمونځونه ۲۹۶
- واجب لمونځونه ۲۹۶
- ست لمونځونه ۲۹۶
- مستحب لمونځونه ۲۹۷
- د شکرانې د لمانځه طريقه ۳۰۱
- د خاښ لمونځ ۳۰۱
- د څرف او کوف لمونځ ۳۱۷
- د سجدې سېرې اصول ۳۲۲
- امام ته د فتح ورکولو حکم ۳۲۷
- په لمانځه کې د قرائت د غلطۍ يوه کليه قاعده ۳۲۲
- لمونځ د ترتيب خلاف اداء کول ۳۳۱
- په لمانځه کې د تجويد له رعايت کولو پرته قرائت ويل ۳۳۲
- يو سورة په دوو رکعتونو کې ويل ۳۳۲
- د اوقافو پر بنډه باندې دريدل يا نه دريدل ۳۳۳
- په ځينو الفاظو کې دوه قرائته ويل ۳۳۳
- د واحد صيغه جمع او د جمع صيغه واحد ويل ۳۳۲
- په قرائت کې د سېر مسائل ۳۳۲
- که په لمانځه کې يوازې فاتحه او يا يوازې سورة ولوستل شي ۳۳۶
- سورة فاتحه دوه ځله ويل ۳۳۶
- د «التحيات» پر ځای «الحمد» او يا بالعکس ويل ۳۳۷
- د الحمد لله له ويلو وروسته ترېره پورې چپ دريدل ۳۳۸
- په لمانځه کې هغه فعل چه د فرض او يا واجب د تاخير سبب شي ۳۳۸
- که د فرض په اخيرې رکعتونو کې هيڅ وړه ويل شي ۳۳۹
- د فرض لمانځه په لومړيو رکعتونو کې د سورة هيريدل ۳۳۹

- په خفيه لمانځه کې په زوره قرائت ويل ۳۴۰
- د سجدې تلاوت په تاخير سره د سجدې سېرې حکم ۳۴۲
- د شک په وجه سجدې سېرې کول ۳۴۲
- په سجدې سېرې کې ټول لمونځونه برابر دي ۳۴۲
- په سنت او نوافلو کې د لومړۍ قعدې (ناستی) حکم ۳۴۵
- د قرائت په منځ کې آية پرېښودل ۳۴۶
- که چيرې د رکعتونو په شمير کې شک پيداشي ۳۴۶
- په اوله ناسته کې په هيره سلام گرځول ۳۴۸
- که د قيام په حالت کې التحيات وويل شي ۳۴۹
- د دريو حالتونو يو حکم ۳۵۰
- په ناسته (قعدة) کې د سېرو مسائل ۳۵۱
- په اذکارو او تسبيحاتو کې د سېرو مسائل ۳۵۲
- په رکوع او سجدې کې د سېرو مسائل ۳۵۲
- که په امام پسې ولاړ وي، رکوع او يا سجدې ورځنۍ پاتې شي؟ ۳۵۶
- په رکوع کې د سجدې تسبيح ويل ۳۵۷
- په سجدې کې شک پيدا کيدل ۳۵۸
- په سجدې سېرې کې شېبه پيدا کيدل ۳۵۸
- د تکبيراتو صحيح طريقه ۳۵۸
- د رکوع او سجود د تکبيراتو صحيح او مستنونه طريقه ۳۶۰
- له تکبير تحريره وروسته به لاس پرېږدي که به نې تړي؟ ۳۶۰
- د رکوع او سجدې تسبيحات په زوره ويل ۳۶۲
- په تکبيراتو کې د سېرو مسائل ۳۶۳
- د مسبوق او لاحق پيژندنه او په هغوی پورې اړوند مسائل ۳۶۳
- په مسبوق پسې اقتداء کول ۳۶۹
- پر مسبوق باندې د سجدې سېرې حکم ۳۷۱
- پر منفرد او مقتدي باندې د سجدې سېرې حکم ۳۷۱
- مقيم، مقتدي به په مسافر امام پسې سجدې سېرې څنگه کوي؟ ۳۷۱
- پر لاحق باندې د سجدې سېرې حکم ۳۷۲
- که په لمانځه کې له خطا کيدلو وروسته د امام او دس هم مات شي؟ ۳۷۵
- په لمانځه کې د بي اودسې بيان ۳۷۵

- ۲۷۷ ..... که امام سورة الناس ولولي نو مسبق به کوم يو وايي ؟
 ۲۷۸ ..... د جماعت په راځولو کې دنوی لمونځ کونکي شرکت
 ۲۷۹ ..... د دعا فضائل او آداب
 ۲۸۲ ..... د دعا د اجابت (قبيلدلو) وختونه
 ۲۸۵ ..... د دعا د مقبوليت ځيني خاص حالات
 ۲۸۷ ..... د دعا د قبيلدلو خاص ځايونه
 ۲۸۷ ..... هغه خلک چې دعا نې زياته مقبوله وي
 ۲۸۸ ..... د اسقاط د حيلي شرعي حيثيت

اللهم اختتم لنا بالخير والسعادة والبشارة والايمان

د دعا محتاج «ابو خالد»

د مؤلف خبري

الحمد لله رب العلمين والصلوة والسلام على سيد المرسلين
وعلى آله واصحابه اجمعين

۱۵۱ پېچ: د الله تعالى عظيم احسان او مهرباني ده چې د مسائلو
د انتخاب دا سلسله په عوامو او خواصو کې نه يوازي دا چې
مقبوله گرزيدلي بلکې د دوی ګټورو مشورو موږ ته هم ښه حوصله
او توانمندی رابځنځلي ده. فجزاهم الله خيرا لجزاء.

د لوی خدای ﷻ په مرسته د دې لړۍ دغه ديارلسم کتاب دی چې
ستاسو محرمو لوستونکو په وړاندې يې ږدو. په دې کتاب کې د
لمانځه په اړه له تکبير تحریمه څخه نيولې تر دعا پورې ټول
ضروري مسائل راغونډ کړل شوي دي چې مجموعي شمېر يې
تقريبا ۱۵ سوه مسائلو ته رسېږي.

دا ټول د الله تعالى فضل وکرم او د محرمو استاذانو پاملرنه او د
هغوی د دعا ګانو برکت دی خصوصا د فقيه الامت حضرت مولا
نامفتي محمود حسن صاحب دامت برکاتهم د زيات شفقت اولزېنوونو
نتيجه ده. الله تعالى دې د دوی ټولو د عاطفت سایه تر ډېره زموږ پر
سرونو ولري. آمين څرنگه چې هيڅ بشر له هيرې او خطا څخه معصوم
نه دی، خو ما تر ډېره حده پوره زيار ايستلی چې غلطۍ ونلري؛ ولی
بيا هم کيدای شي څه غلطۍ تاسې ته په مخه درشي، نو که له هغې
څخه مو خبر کړئ عند الله به ماجور ياست. ان شاء الله

محمد رفعت قاسمي

خادم التدريس دارالعلوم ديوبند نيټه ۲۷/ رمضان المبارک ۱۴۱۶ھ

مطابق ۱۷/ فروري ۱۹۹۶ ميلادي

د کتاب په اړه د مترجم څو خبرې

حامد اصلياً ..... وېد:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ان أول ما يحاسب به العبد يوم القيامة من عمله صلوته فان صلحت فقد أفلح وأنجح وان فسدت فقد خاب وخسر»

بی له شکه چې د قیامت په ورځ به له بنده سره تر هر څه لومړی د لمانځه حساب کتاب کیږي، که چیرې هغه په دې خپل عمل کې کامیاب وي نو د نجات یوه نیکمرغه لاره یې وموندله او که داسې نه وي نو یوه لویه بدمرغي یې په برخه شوه.

حقیقت دا دی چې لمانځه ام الاعمال بلل شوی، د دین بنیادی ستون بلل شوی، د الله تعالی د ټولو عباداتو یوه بهترینه مجموعه ګڼله شوي. او د مؤمن معراج بلل شوی دی. لمانځه د الله تعالی د محبت او رحمت یوه عظیمه وسیله ده. د ګناهونو کفاره ده. لمانځه انسان د اخروی تجلیاتو قابل ګرځوي. لکه چې رسول کریم ﷺ فرمایي: نزدی ده، تاسو به خپل خالق ووينئ، پس که پر تاسو باندې (دنیاوی) مشاغل غلبه ونه مومي نو له لمرختو او لمر لويډو مخکې ټول لمانځونه په ښه توګه اداء کړئ»

که څوک د دې ستر عبادۍ په حقیقت پوه شي او هغه له خپلو ټولو تفرقو سره په ښه توګه اداء کړي نو هغه بنده به د الله تعالی په ذمه کې وي، په دنیا کې به یې رزق و زیاتوی، د قبر له عذابو به نجات مومي، جزا ته به یې الله تعالی داخلوی او بالاخره د دنیا او آخرت نیکمرغي به یې په برخه وي. خو د لمانځه په سبب به د دې ټولو انعاماتو مستحق هغه څوک وي چې د لمانځه په ټول حقیقت او مسائلو باندې پوه وي او هغه له خپلو ټولو حقوقو سره اداء کوي.

کله خو داسې هم وي چې ځینې خلکو ته دا خپل لمانځه د غاړې طوق وي، هغه له دې کبله چې دوی لمانځه په ښه توګه نه وي اداء کړې او نه یې د هغه په ضروري مسائلو ځان پوه کړی وي. او په دې توګه یې د ټول عمر کړې عبادۍ عبث شي.

په هر حال د لمانځه په اړه فضائل او حکمتونه په کتابونو کې ډېر زیات بیان شوي دي چې دلته د ټولو ذکر کول ناشونی کار دی. خو موږ به صرف د دې کتاب په اړه څو لنډې خبرې وکړو:

دغه ستاسو په لاس کې کتاب «د لمانځه مسائل» دا د حضرت مولانا محمد رفعت قاسمي صاحب تالیف دی. نوموړی چې د هندوستان د «دارالعلوم دیوبند» مدرس دی. د خپل عصر یو جید نامتو محدث او فقیه عالم دی؛ ده پر هره دیني موضوع باندې مستقل کتاب لیکلي چې په دې یوه (فقهی) سلسله کې یې د تالیفاتو شمېر اوس ۱۸ ته رسېږي.

پر دې کتاب باندې چونکه ډېر زیاتو جیدو علماء کرامو جدا جدا تقریظونه کړيدي لکه: حضرت مولانا مفتي محمود حسن صاحب مفتي اعظم دارالعلوم دیوبند، مولانا مفتي نظام الدین صاحب باني ومفتي دارالعلوم دیوبند، حضرت مولانا مفتي محمد ظفیر الدین صاحب مرتب فتاوی دارالعلوم دیوبند، مفتي محمد سعید احمد صاحب محدث دارالعلوم دیوبند او داسې نور... چې د داسې جیدو علماء له نظره هم دا کتاب د ډېر اهمیت درلودونکی دی. خو موږ د هغوی تقریظونه ځکه ټول رانقل نکړل چې د کتاب حجم زیاتوی. او دلته یوازې د هغو پر یادونه اکتفاء کوو.

نو د دې لپاره چې دغه گټور کتابونه له اردو ژبې څخه پښتو ته وژباړل شي او زموږ مسلمانان وروڼه ورڅخه استفاده وکړي ؛ د « نورالقرآن ادارې » د تاليف او ترجمې څانگې دې کار ته ملا ترلې ترڅو لومړۍ دغه اتلس فقهي کتابونه او بيا ورپسې نور گڼ مختلف کتابونه په پښتو ژبه ترجمه ، کمپوز او چاپ ته تيار کړي . چې د چاپ لگښت او د هغوی خپرول به د « رشيدیې کتابخاني » لخوا ترسره کيږي .

نو « دلمانځه مسائل » د دې سلسلې لومړنی کتاب دی چې دا دی اوس له چاپه راوتلی دی او ورپسې يې نور کتابونه لکه « د زکوة مسائل » ، « د روزې مسائل » ، « د امامت مسائل » او داسې نور ... چاپ ته چمتو دي .

له لوی خدای ﷻ څخه مو ارزو دا ده چې زموږ مسلمانان وروڼه له دې کتاب څخه اعظمی استفاده وکړي ترڅو د لمانځه او دغه رنگه د دين په نورو فريضه او وجيبه مسائلو ځان پوه کړي او په هغوی باندې عمل وکړي . آمين .

په اخير کې مو له درنو لوستونکو څخه هيله ده چې د مؤلف ، ژباړونکي ، خپرونکي او نورو ټولو هغو وروڼو په حق کې چې په دې کار کې يې خوارۍ کښلې ؛ د اجر او مغفرت دعاگانې وکړي .

والسلام

ژباړونکي

تاريخ // ..... / ۱۴۸۵ / حمل / هـ ش

۱۴۲۷ / ربيع الأول / هـ ق

۲۰۰۶ / مارچ / ميلادی

د نورالقرآن ادارې يادښت

دلمانځه مسئلې دوهم چاپ

لوی خدای ﷻ لږه دی حمدوي چې دنورالقرآن اداره په خپل هوډ کې د لوی خدای ﷻ په پوره مرسته کاميابه ارسوبښه شوه همدا د مسائلو کتابونه يادوو چې دلمانځه مسائل ددې لړۍ اولنی کتاب وو چې يو چاپ يې ختم او اوس دوهم ځل لپاره چاپيږي ، او داهم په داسې وخت کې چې ددې کتاب په سريزه کې موږ يادونه کړي وه چې دنورالقرآن اداره هډه لري چې درفعت قاسمی صاحب اتلس کتابونه ټول په پښتو ترجمه کړي نو د لوی خدای ﷻ په مرسته دا کار وشو چې د حج او عمري مسائل يې اخيرنی کتاب دی چې ترچاپ لاندی دی .

محترموا لوستوونکو څرنگه چې دالهی پای ته ورسیده الله : الحمدلې کتابونو دوه مجبوبيت پيدا کړ چې موږ يې اټکل نشو کولای نوموړ هم اراده لرو چې ددې کتابونو په تصحيح او چاپي کې نورزيات زياروياسو چې تردې مخکې د (قربانی مسئلې) هم دوهم ځل تصحيح او چاپ شوي او دادي اوس دلمانځه مسئلې دوهم ځل لپاره تصحيح او چاپيږي له تاسو محترموا مو مخکې هم خواست کړی وو : چې که تاسو غلطې په نظر درځي موږ ترې خبر کړي ځکه دا کتابونه زموږ په کمپيوټري کتابتون کې تروخته وخته انشاء الله پراته وي چې دوهم چاپ له مخې ئې نوي اصلاح کولای شو . په همدې پټسې به انشاء الله ټول کتابونه ورو ورو دوهم چاپ لپاره نوي اصلاح او تصحيح کيږي دا کار زموږ په توان نه بلکه د لوی خدای ﷻ په مرسته او ستاسو دعاگانو په برکت .

دنورالقرآن ادارې خادم

ابو خالد مولوی عبدالاحد «مجروح»

د ميجرت مينه پښتون آباد کوټه

۲۰۰۸ ميلادی کال / د جولای مياشت

د لمانځه پيژندنه

اقِمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُرْكِئِينَ

(لمونځ قائم کړئ او له مشرکینو څخه مه کېږئ)

لمونځ یو داسې عبادت دی چې د ټولو انبیاءو په پیغمبرانو کې موجود وو. له حضرت آدم علیه السلام څخه نیولې تردې وخته پورې د هر نبي پر امت باندې لمونځ فرض دی البته په کیفیت او د اداء کولو په طریقه کې یې تغیر شته.

د نبي کریم ﷺ پر امت باندې په لومړي سر کې دوه وخته لمونځ فرض و، یو د لمر ختلو نه مخکې او بل یې د لویدلو نه مخکې ادا کیده. خود هجرت څخه یو تیم دال وړاندې د نبي کریم ﷺ معراج ته د تللو پر مهال بیا لمونځ پنځه وخته فرض کړی شو.

سهار، ماښام، مازیگر، ماښام او ماښام. چې دا پنځه وخته لمونځونه یوازې په همدې امت پورې خاص دي. ولی پر نورو امتونو، پر چا باندې صرف د سهار لمونځ فرض و، پر چا د ماښام او پر چا د مازیگر. (علم الفقه ص ۱۰۲)

لمونځ د اسلام یو ستر رکن دی. حتی چې د اسلام دار مدار پر لمانځه باندې دی. پر هر بالغ، عاقل مسلمان باندې یوه نهمه ورځ کې ۵ ځله لمونځ فرض عین دی. که امیروي، که فقیری، روعوی یا ناروغ، مسافروی که مقیم، تردې چې کله د دښمن سره جگړه روانه وي، هغه مهال هم د لمانځه پرینودل جائز نه دی. ښځې ته د ولادت پروخت چې یو سخت مصیبت دی، هم لمونځ پرینودل روانه دی. او

کوم څوک چې د لمانځه له فرضیت نه منکر شي، نو یقیناً هغه کافر دی، د لمانځه د تاکید او د هغه د فضائلو په اړه په قرآن کریم او احادیثو کې ډېر زیات آثار موجود دي. چې د لمانځه په پرتله د بل عبادت دومره تاکید نه دی شوی.

د نبي کریم ﷺ عظیم صحابی، امیر المؤمنین حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه د لمانځه پرینودونکي ته کافرویلې. د نورو صحابه کرامو او امام احمد رحمه الله هم همدا مسلک دی. د اراز امام شافعی رحمه الله د هغه د قتل (وژلو) فتوی ورکړی، د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله په نزد که څه هم لمونځ پرینودونکي کافرنه دی، مگر د سخت تعزیر قول ورځینی رانقل شوی دی.

کوم احادیث چې د لمانځه تاکید او فضیلت په کې بیان شوي؛ که سره یوځای کړل شي؛ نو هرو مرو دا نتیجه ورڅخه راوځي چې لمونځ پرینودونکي د خدای او رسول ستر دښمن ډېر گناهکار او نافرمانه بنده دی. (علم الفقه ص ۱۰۲، در مختار ص ۹۱ کتاب الصلوة)

د صلوة معني: صلوة په لغت کې دعائو وایی او په شریعت کې د هغه ځانگړی عبادت نوم دی چې له یو شمېر ارکانو او شرایطو سره د څو مخصوصو اقوالو او افعالو په صورت کې ادا کیږي. چې په تکبیر سره پیل او په سلام سره پای ته رسیږي. چې په پښتو کې ورته لمونځ ویل کیږي. (مظاهر حق ص ۱۰۵ ج ۱)

د پنځو لمونځونو ثبوت:

الله ﷻ فرمائي: «إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْفُوتًا»

(بیشکه، لمونځ پر مؤمنانو فرض کړل شوی دی، چې وختونه یې ټاکل شوي دي)

په دې آیه کې کتابا په معنی د مکتوب یعنی مفروض دی. یعنی هر هغه امر چې فرض کړل شوی وی. او د موقوف د لفظ معنی دا ده چې گویا په دې کې د هر یوه لپاره د وخت حد مقرر شوی دی. په دې آیه کریمه کې ویل شوی چې لمونځ پر مسلمانانو فرض کړل شوی او په وختونو یې رسول کریم ﷺ خبر او عالم دی. او الله ﷻ هغه ته حکم کړی چې په دې اړه چې د الله تعالی له لوري هر څه ورباندې نازل شي، هغه دې خلکو ته ورسوي.

کیدای شي له ځینې خلکو سره دا پوښتنه وي چې په قرآن کریم کې څو یوازی د لمانځه فرضیت ثابت دی. خو د رکعتونو او وختونو د شمېر او په خاصه طریقه سره یې دا دا کولو په باره کې قرآن کریم هیڅ نه دی ویلی؟

د دې لپاره جواب دا دی چې نبی کریم ﷺ ته حکم دا دی چې څه شی د الله له لوري رانازلېږي. هغه خلکو ته ووايي او ورسره خلکو ته هم دا حکم شوی چې د رسول کریم ﷺ په هر څه کې پیروي وکړي. الله ﷻ فرمایي: «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» (پ ۲۸ سورة الحتر)

(هغه څه چې د رسول الله ﷺ فرمان وي، پر هغه عمل وکړئ او له کومې خبرې چې منع راغلی وي، له هغه نه ځان وساتئ.)

له همدې کبله ده چې هر څه رسول کریم ﷺ د الله تعالی له خوا بیان کړي، گویا هغه عینا له قرآن څخه ثابت دي. له دېرو صحیح احادیثو

نه دا ثابته ده چې د لمونځونو وختونه پنځه دي؟ او دا احادیث ټول د نعتواتر په درجه کې دي. چې دا ورځیني ثابتېږي چې لمونځونه پنځه دي.

(کتاب الفقه علی المذاهب الأربعة ص ۲۸۶، در مختار ص ۶۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۲ ج ۲)

لمونځ تر ټولو لومړی چا اداء کړ؟

د هدایې په شرح «عینی» کې راغلي چې د سهار لمونځ تر ټولو لومړی حضرت آدم علیه السلام هغه مهال اداء کړ چې له جنت څخه رادباندې شو او د شپې د تیاري نه وروسته سهار شو. او د ماښام لمونځ تر ټولو لومړی ابراهیم علیه السلام هغه وخت ادا کړ چې کله ورته د خپل گران زوی حضرت اسماعیل علیه السلام د ذبح کولو حکم راغی. او د مازيگر لمونځ تر ټولو اول حضرت یونس علیه السلام هغه مهال ادا کړ چې کله نوموړی د ماهی له گیدې څخه روغ رمتړا ووتی. او د دوهم ځل لپاره یې ژوند په برخه شو.

او د ماښام لمونځ تر ټولو له مخه حضرت عیسی علیه السلام د شکر یې په توگه ادا کړ او د ماخوستن لمونځ حضرت موسی علیه السلام هغه وخت ادا کړ کله چې له مدین څخه بهر ووتی. نو اوس پرمه و ټولو مسلمانانو بادي دا پنځه وخته لمونځونه فرض دي. (در مختار ص ۶۱ ج ۱ - کتاب الصلوة)

د لمانځه فضیلت: نبی کریم ﷺ فرمایلي چې د اسلام بنیاد پر پنځو شیانو دی: ۱- د توحید او رسالت اقرار کول ۲- لمونځ ادا کول ۳- زکوٰۃ ورکول ۴- د رمضان المبارک روژې نیول ۵- (د قدرت لرلو په شرط) حج کول. (بخاری او مسلم)

نبی کریم ﷺ فرمایلی چې د ایمان او کفر ترمنځ حد فاصل یوازې لمونځ دی. (مسلم)

همداراز نبی کریم ﷺ فرمایي: چا چې لمونځ په قصدی توګه پرېښود ، هغه کافر سو. (مشکوٰۃ)

حضرت ابوذر رضی الله عنه فرمایي: یوه ورځ نبی کریم ﷺ د خزان په موسم کې چې د یخنی شپې ورځې وې؛ دباندې راووت او د یوې ونې د وې ښاخلې (څانګې) یې ونیولې او وېې ښورولې چې دېری پانې ورځینې راتوی شوی بیا هغه ﷺ وفرمایل: ای ابوذره! څوک چې د زړه له اخلاصه لمونځ ادا کوي نو د هغه ګناهونه به دا ډول تویږي لکه د دې ونې پانې چې تویږي. (مسند امام احمد)

حضرت ابن مسعود رضی الله تعالی عنه فرمایي چې ما یو ځل له نبی کریم ﷺ څخه وپوښتل چې الله تعالی ته تر ټولو غوره عبادت کوم یو دی؟ هغه ﷺ وفرمایل: لمونځ. (بخاری و مسلم، علم الفقهاء ج ۵ ص ۲)

د الله ﷻ په نزد تر ټولو ستر عبادت لمونځ دی. پر خپلو بندګانو یې پنځه وخته فرض کړي؛ په ادا کولو یې زیات ثوابونه او په پرېښودلو سره یې د سخت عذاب وعده ورکړي.

په حدیث شریف کې راځي: څوک چې په ښه طریقه سره او دس تازه کړي، او په ښه اخلاص سره لمونځ ادا کړي، د قیامت په ورځ به الله تعالی د هغه ستړی او وړې ګناوې ټولې وېځي. او په بدل کې به یې جنت ورپه برخه کړي. او آنحضرت ﷺ فرمایي چې لمونځ د دین ستن ده. نو چا چې هغه په ښه توګه ادا کړ، ګویا دین یې ښه ثابت کړ.

او چا چې دا ستن ړنګه کړه (یعنې لمونځ یې ونکړ) ګویا هغه دین برباد کړي. داراز آنحضرت ﷺ وفرمایل: چې د قیامت په ورځ به تر هر څه وړاندې د لمانځه پوښتنه کېږي او په هغه ورځ به د لمونځ کوونکو، لاس، مخ او پښې د لمړ په څیر څلیري. چې بې لمانځه به له دې نعمت څخه محروم او بې برخې وي. همدارنګه لمونځ کوونکي به د قیامت په ورځ د انبیاءو، شهیدانو او وولیانو په ډله کې راپاڅیږي. او بې لمانځه به له قارون، فرعون، هامان او نورو غټو کافرانو سره راپورته کیږي. نو ځکه لمونځ کول دیر ضروري امر دی، چې په نه کولو یې د دنیا او آخرت نقصان دی. (بشتي زیور ص ۹ ج ۲ بحواله مسلم)

د لمانځه اصلي هدف

د لمانځه اصلي مقصد دادي چې د کائناتو د خالق د عظمت او لوټي نقشه پکې رسم شي، تردې چې د الهي عذاب څخه د ویرې له امله د هغه په ټولو احکامو تعمیل او له مواعیدو څخه یې پرهیز وکړای شي، په دې کې د ټولو انسانانو ګټه ده، ځکه چې کوم سړی چې په نیکیو باندې عمل کوونکي وي اوله بدونه یې ځان ساتلی وي، له هغه نه به بد کاري هیڅکله نه صادریږي، او کوم سړی چې لمونځ ادا کوي، خوزره یې له الله ﷻ څخه غافل، یعنې پوره توجه یې برابره نه وي، په نفسی خواهشاتو او جسماني لذتونو کې را ایساروي، نو د هغه لمونځ د ځینو آئمه ووپه قول، تنها فرض اداء شول، ولې د لمانځه هغه اصلي موخه او هدف حاصل نه شو، په اصل کې کامل لمونځ هغه ده چې الله ﷻ فرمایي: «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي

صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ، یعنی هغه مسلمان چې لمونځ په خشوع (عاجزی) سره اداء کوي، هغه بريالی او کامياب دی.

مطلب دا چې د لمانځه حقیقي هدف، په رښتیني توګه د الله ﷻ د عظمت اعتراف کول دی، همدا وجه ده چې په رښتیا سره هیڅوک لمونځ کوونکې نشي جوړیدای ترڅو ټي په پوره ډول توجه خدای ﷻ ته نه وي، د هغه تعالی ویره ټي په زړه کې قایمه وي، له باطلو خیالاتو ټي ځان ساتلی وي، درحمت په امید وي، د دنیا او نورو فکرونو څخه ټي ذهن خالی وي، یوازی او یوازی خداوند متعال ته متوجه وي، نو هغه مهال چې کله دا ټول کیفیت موجود وي، نو بیا د لمانځه په وجه د هغه د باطني او ظاهري اعمالو اصلاح او جوړښت کیدلای شي، په همدې حالت کې به ټي له الله ﷻ سره رابطه وي او له هغه ناوړه کارونو څخه به ټي الله ﷻ د لمانځه په وجه وساتي چې الله ﷻ ورځینی منع کړی وي لکه چې الله ﷻ فرمایي: «إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ» یعنی بیشکه لمونځ سړی له منکر او فحشاء څخه راکړځوي. لنډه دا چې کوم لمونځ چې سړی له ناوړه کارونو څخه ساتي، هغه هغه لمونځ دی چې سړی پکې د خپل رب د عظمت اعتراف وکړي، د هغه له عذاب څخه په زړه کې ویره ولري او د هغه تعالی درحمت امیدوار ووسی، له داسې لمانځه نه هر سړی د دومره فیض احساس کوي چې خود بخوده ټي زړه د الله تعالی طرفته مائل کیږي، او د الله ویره ټي په زړه کې ځای نیسي، ځکه چې الله د خپلو بندګانو په زړونو عالم او خبر وي. الله پاک فرمایي: «وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي» (یعنی لمونځ په داسې ډول ا. اکول پکاردی چې، الله

پاک په ذکر کې مستغرق وي) او هغه څوک چې د لمانځه پرمهال ټي زړه له الله تعالی څخه غافل وي، نو هغه ته عبادت کوونکې نشي ویل کیدی، په حقیقت کې داسې لمونځ کوونکې نه دی، لکه چې رسول کریم ﷺ فرمایي: «لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى صَلَاةِ الْإِنْسَانِ إِلَّا يَحْضُرَ الرَّجُلُ فِيهَا قَلْبَهُ مَعَ بَدَنِهِ» (یعنی الله تعالی د هغه چا لمانځه ته نه ګوري ترڅو ټي زړه او بدن په پوره توګه الله ته متوجه کړي نه وي.) د دین له نظره لمونځ همدا دی. او همدا لمونځ دی چې انساني نفوس او د هغوی اخلاق جوړوي، ځکه چې د لمانځه په هر جزء کې د بشري فطري فضائلو د برترۍ دستور العمل او د انساني غوره اخلاقو د یوځای خصلت تمرین او مشق پکې موجود وي. اوس موږ د لمانځه د څه اندازې اعمالو یادونه کوو، چې د بشري نفوسو ته په جوړولو کې د هغوی څومره اغیز دی.

د لمانځه اجزاوي

په دې اجزاوو کې یوهم نیت دی، چې مطلب ټي د الله ﷻ د حکم د اداینې (لمانځه) په پوره ډول د پرخای کولو اداره کول دی، یعنی داسې لکه الله تعالی چې ټي حکم کړی دی. نو که هغه تنها د الله تعالی د خوښی لپاره وي. اوس که یو سړی دا ډول عمل په شپه او ورځ کې پنځه ځله انجام کړي نو هرو مرو دا کیفیت د هغه په طبیعت کې ځای نیسي او له نیکو صفتونو څخه ټي ګرځي، چې ډیر ښه اغیز ټي په انفرادي او ټولنیز ژوند کې پریږدي.

د بشري ټولنې لپاره تردې بل ستر او ګټور شئ نشته چې په خپل قول او عمل کې ټي د نیت خلوص د تل لپاره پروت وي، که چېرې دا.

شي وجود ولري، يقينا چي ټولنه به ديو نیکمرغه او هوساژوند څخه برخمنه وي، او د دنیا او آخرت خوښي به يې په برخه وي،

د لمانځه دوهم جزء قیام (د الله په وړاندې دریدل دی)

لمونځ کوونکی قلبا او جسما دخپل پروردگار په حضور کې په عاجزانه ډول دریږي او دخپل نجات غوښتنه له الله څخه کوي، الله بنده ته دهغه ترېسارگ ډیر ورنژدی دی، نو هرڅه چې بنده وایی الله پاک يې ډیر ښه اوري، څه چې يې په زړه کې ورگرځي په هغه باندې الله پاک خبروي. نو هيڅ شک نشته، کوم بنده چې داعمل (لمونځ) په شپه او روځ کې پنځه ځله تکراروي الله پاک به د هغه په زړه کې ځای ولري. د الله تعالی د حکم تعمیل به کوي، او له منځپاتو څخه به يې ځان ساتي، نتیجه به يې دا وي چې له دې شخص څخه به د بشریت پر ضد هيڅ ډول جنایي عمل نه صادرېږي، نه دهغه پر ځان، او نه يې پرمال، نه به يې د چا دين او عقیدې ته زیان رسیږي، او نه به يې عزت او ابروت ته.

درېیم جزء قرائت دی

یعنی په لمانځه کې قرآن پاک لوستل، د آئمه کرامو په نزد.

د لمانځه اړوند مسائل او احکام به مخکې راشي، اوس به دا ووايو چې تلاوت کوونکي ته نه ښايي چې پر ژبه قرآن وایی او زړه يې غافل وي، بلکې لازمه دا ده چې څه په خوله وایی باید دهغه په حقیقت او مطلب کې غور او فکر وکړي، او پند ورڅخه واخلي، اودا چې د کوم چا پر ژبه د الله پاک ذکر جریان لري، پکار ده چې دهغه په زړه او دماغ کې د خدای پاک د عظمت او قدرت، هیبت پروت وي، لکه

چې الله پاک فرمائي: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا» یعنې، د مؤمنانو ښه داده چې کله د الله ذکر کېږي نو د دوی پر زړه دهغه تاثیر او هیبت پروت وي او کله چې د قرآن آیاتونه د دوی په وړاندې تلاوت کېږي نو ایمان يې نور هم قوي کېږي.

همداراز کله چې د الله د رحمت او احسان د صفتونو یادونه کېږي، نو واجب داده چې انسان په زړه کې دا فکر وکړي چې هغه څنگه کولای شي خپل ځان اصلاح کړي آنحضرت ﷺ فرمائي: «تخلقوا باخلاق الله فهو سبحانه كريم عفو غفور عادل لا يظلم الناس شيئا» یعنې ای خلکو! تا سو پخپلو ځانونو کې الاهی اخلاق پیدا کړئ هغه پاک ذات بخښن کوونکی، معافي کوونکی، مغفرت کوونکی، عادل دی، او هيڅکله پر هيچا ظلم نه کوي.

له همدې امله انسان مکلف دی چې پخپل ځان کې همدا اخلاق پیدا کړي اوس که کوم سړی د قرآن کریم هغه آیاتونه تلاوت کوي چې د الله کریمه صفتونه پکښې ذکر وي، او دې دهغو په مطلب او حقیقت ځان پوه کړي او داعمل شپه او ورځ ډیر ځله تکرار کړي نو هرومرو يې هغه پر طبیعت اثر غورځوي او ځي کله پر طبیعت دغه جمیله صفتونه اغیز وکړي، نو سمدلاسه دې پخپله پر همدې ښائسته صفتونو سره متصف گرځي، خلاصه دا چې د نفس او اخلاقو د تهذیب او ښایست لپاره تر ټولو غوره او لنډه لاره همدا ده.

خلورم جزء وگورئ او سجد ده

يعنی د الله تعالى په وړاندې سرتيتول او پرځمکه ايشودل دی. دغه ډول عمل د خالق تعالى د تعظيم نښه ده. مگر د لمونځ کوونکي لپاره يوازي دا کافی نه ده چې صرف د عادت په ډول دا عمل اجراء کړي، بلکې د هغه زړه بايد له دې څخه پوره واقف وي چې دې نبي يواډنې عاجزبنده دی او د عظيم خداي په وړاندې د تعظيم سر تيتوي. لمونځ کوونکي ته چې دا تصور په شپه او ورځ کې څوځله پيداشي نو د هغه زړه د تل لپاره د الله تعالى له عذاب څخه په ويره کې وي او هيڅکله به داسې کار چې الله پاک ته ناخوښه وي؛ ځينې صادر نه شي. لمونځ کوونکي چې کله د خپل خالق په وړاندې سر پر سجده او تندي پرځمکه ږدي؛ نو دا د خپلي بندگۍ اظهار کوي، په داسې حال کې نو هغه ته پکار ده چې د بندگۍ په نهايت عجز او د پروردگار چې معبود برحق دی؛ له عظمت څخه اگاه او خبر وي. پکار ده چې الهی خوف او ويره به نبي په زړه کې موجوده وي او له ناوړه کارونو نه به نبي ځان ژغورلی وي.

له دې پورتنیو اجزاؤو نه پرته په لمانځه کې نور هم ډير عظيم الشانه او گټورې خبرې شته، چې يو ئې هم په جماعت سره لمونځ ادا کول دي، اسلام په جماعت سره د لمانځه ادا کولو حکم کوي، او نبي کریم ﷺ د هغه ترغيث (هڅونه) داسې فرمایي: «صلوة الجماعة افضل من الصلوة الفردية سبع وعشرين درجة» (يعنی په جماعت سره لمونځ ادا کول تر جدا جدا کولو ۱۷ اوه ويشت درجي بهتېر دی). په مساف کې د سیده او برابر دريدلو باندې تاکيد د دې خبرې

ښکارندويي کوي چې په ليري والي او چپه وراسته دريدلو کې زړونه يود بل سره ليرې کيږي او کينه پکښې ځای نيسي؛ نو په صف کې برابر دريدل د اتحاد (يووالي) او اتفاق و سيله گرځي، زړونه يوبل ته نژدې کيږي. چې دا ډير گټور عمل دی او الله ﷻ په دې اړه داسې فرمایي:

«وَاغْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» يعنی ای خلکو د الله ﷻ رسي محکمه ونيسي او پخپل منځ کې تفرقه (بيل والي) مه کوئ. داراز په جماعت سره لمونځ کول هغه اخوت او ورورولي مسلمانانو ته يادوي چې الله پاک نبي داسې يادونه کوي: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» يعنی ټول مؤمنان پخپلو کې سره وروڼه دي. نو بس هغه مسلمانان خودې هرومرو دا خبره له ياده نه باسي چې دوی د خالق تعالى عبادت ته يوځای راټوليږي؛ چې دوی پخپل منځ کې سره وروڼه دي. نو هغوی ته لازمه ده چې مشران پر کشرانو شفقت ولري او کشران دی بيا د خپلو مشرانو د احترام خيال وساتي، څوک چې امير وي، هغه دی د غريبانو ستونزې ورحل کړي او چې څوک غښتلی وي، هغه دی د کمزوري او بينچاره مرسته وکړي. او صحت مند دی د ناروغانو پوښتنه او لاس نيوی وکړي، ترڅو د رسول الله ﷺ په دې ارشاد عمل وشي چې فرمایي: «المسلم اخو المسلم لا يظلمه ولا يثلمه من كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته ومن فرج عن مسلم كربة من كرب الدنيا فرج الله عنه كربة من كرب يوم القيامة ومن ستر مسلماً ستره الله يوم القيامة» ژباړه: يو مسلمان د بل مسلمان ورور دی. بس هغه ته پکار ده چې نه پر بل ظلم وکړي او نه کوم نقصان ور

ورسوی، څوک چې د ضرورت او اړتیا پروخت دخپل ورور پکار ورشی الله پاک به د قیامت په ورځ دهغه ستونزی ور حل کړي، چا چې د کوم مسلمان پرده خوندي کړه، الله پاک به د قیامت په ورځ دهغه پرده خوندي کړي.

لنډه دا چې که موږ هڅه وکړو چې د لمانځه ټولې بنسټګنې بیان کړو نو امکان لري چې په څو څو دا ډول کتابونو کې هغه راتولي نکړای شو. نو له همدې کبله موږ اوس په همدې اکتفاء کوو، او الله ﷻ ته دا دعاء کوو چې موږ ټولو ته پر دین حنیف باندې د عمل کولو وس او توان راپه برخه کړي.

آمین یا رب العالمین. (کتاب الله ص ۲۷۵ تر ص ۲۷۸ پورې نومې ټوک).

لمونځ ولی یو جامع عبادت دی؟

که څه هم له ایمان بالله څخه وروسته د اسلام مدار پر دغو پنځو عباداتو قائم دی، لکه: لمونځ، روژه، حج، زکوة، جهاد فی سبیل الله. مګر دا چې دلته زموږ موضوع دانه بلکې یوازې د لمانځه بحث او څیړنه ده نو ځکه له هغې موضوع څخه صرف نظر کوو او د لمانځه پر مسائلو او فضائلو رځپړو.

لکه مخکې مو چې وویل: لمونځ د څو مخصوصو اقوالو او افعالو مجموعه ده چې د خدای ﷻ د عظمت اظهار پکې مقصد وي. دغه مجموعه چې د تکبیر تحریمه په ویلو سره پیل او د سلام په ګرځولو پای ته رسیږي؛ بنده دخپل خالق په وړاندې دخپلې عاجزۍ او نیازمندي او د خدای ﷻ د عظمت او دهغه د انعامود اعتراف څرګندونه کوي، او دخپلو ټولو مشکلاتو حل له الله ﷻ غواړي دغه

ډول عبادت اسلامي شریعت پر هر عاقل بالغ مسلمان، که نړۍ او یانځه آزاد وي که غلام، پرتولو فرض ګرځولي دي، هر سړي دخپل وس مطابق له هغه نه ګټه پورته کوي. دا هغه عظیم الشان عبادت دي چې پر یښوونکي ته ئي امام احمد بن حنبل رحمه الله کافر ویلي دي. او امام شافعي رحمه الله ئي د قتل خبره کړې ده. او امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله ئي تر ټوبې ایستلو د حبس او بندۍ کولو فتوا ورکړې ده.

دا د اسلامي ملت هغه شعار دي چې که سړي ئي په له منځه تللو سره د اسلام له منځه للل وګڼي نو هم پر ځای خبره ده. دا هغه عبادت دي چې د تهذیب نفس او اخلاق تر ټولو ګټوره نسخه ده. چې زړونه له هر ډول نـ کیو څخه ساتي او د اخروی تجلیاتو لپاره ئي اراسته کوي. د بدۍ - خبی بېکۍ رامنځ ته کوي. لکه چې په حدیث شریف کې راځي: د حضرت: په زمانه کې یو سړي یوه اجنبی ښځه پرمخ مچ کړه، وروسته ئي دیوې ډیرې لویې خطا او ګناه اجناس وکړ. او په خپل پاک زړه کې ئي یو بد ډول ظلمت محسوس کړ، نو د ښې کریم ﷺ په خدمت کې په داسې حال کې چې سخته پښیماني او شرمندګي ئي څرګندوله؛ حاضر شو او خپله کړې غلطۍ ئي ورته بیان کړه، پخپل فکر ئي داسې انګیرله چې دا له ما څخه صادره شوی ګناه د ښځو قابل نه ده، نو ئي په بیرد بیرد وپیل؛ «هلکت هلکت» تباہ شوم هلاک شوم آنحضرت ﷺ پرته له دې چې ځواب ورکړي، د لمانځه تر ادا کولو پورې ئي سکوت غوره کړ، چې په لمانځه کې دغه سائل هم شامل شو، دده د ډیرې عاجزۍ او:

خجالت د احساس په وجه الله پاک پر نبی کریم ﷺ دا آیه رانازل کړه: «وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنْ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ» د ورځي په داوړو اړخونو کې او د شپې په یوڅه برخه کې لمونځ قائم ساته ځکه چې نیکي، بدی له مینځه وړي. نور رسول کریم ﷺ سمدستي هغه سائل ته د اذیري واوراوه، او وېي فرمایل: «ان الله قد غفر لك ذنبك» یعنی بیشکه چې الله پاک ستا گناه وېخېښله بیا دې سائل وپوښتل چې آیا دا حکم یوازې زما لپاره دی؟ آنحضرت ﷺ وویل: نه. دا حکم زما د ټول امت لپاره ده. او بیا آنحضرت ﷺ د دې خبرې په ترڅ کې و فرمایل: «لوان نهر ايباب احدكم يغتسل فيه كل يوم خماسا هل يبقى من درته شيء قالوا لا قال فذلك مثل الصلوة الخمسة يمحو الله بها الخطايا» که چیرې په تاسو کې د کوم سړي د کور ترمخ د اوبو نهر (ویاله) جاری وی او سړی د ورځي پنځه ځله ور کې غسل کوی، نو آیا د هغه پرېدن به کوم خیرې پاتې شي؟ صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم عرض وکړ: نه! هغه ﷺ و فرمایل: همدا سنی پنځه وخته لمونځونه هم دی چې خدای تعالی په لمانځه سره د سړي ټولې بدې لیرې کوی او بیاني همدارنگه و فرمایل:

«الصلوات الخمسة والجمعة الى الجمعة ورمضان الى رمضان مكفرات لما بينهن اذا اجتنبت الكبائر».

یعنی که چیرې له گناه کبیره څخه سړی پرهیز وکړي، نو پنځه لمونځونه او جمعه تربلي جمعی او روژه تربلي روژې پورې په منځ کې د ټولو گناهونو لیرې کوونکي دي.

چې همداراز الله تعالی پخپل مقدس کتاب کې فرمایي: «ان الصلوة تنهى...» بیشکه چې لمونځ سړی له بني حیائی او بدو خبروڅخه ژغوري.

د خپل امت ټولو گناهکارانو ته پوره ډاډ ورکوی چې کوم شخص چې لمونځ په پاک نیت، په ښه توجه قلبی او په کامله خشوع او خضوع سره هروخت ادا کړي، نو یقینا چې داسې د الله تعالی د رحمت غیر متناهی دریاب ته ورسید، چې له امله به یې د ده واره واره گناهونه د خس او خاشاک په څیر سوځول کیږي او د زړه له پردې څخه یې گناهونه داسې توتیږي، لکه د خزان د موسم د ونو پاني چې توتیږي.

پردې برسیره لمونځ یو داسې عبادت دی چې د اسلام نور ارکان هم په ضمن کې ورسره نيسي، د مثال په توګه په روژه کې روژه دار ته حکم دا دی چې له سهاره تر ماښامه پورې له خوراک، څښاک او جماع څخه ځان وژغوري، نو همداراز په لمانځه کې هم عینا د همدې شيانو خیال ساتل ضروري حکم دی. څرنگه چې په دغه ذکر شویو شيانو سره روژه ماتېږي، داراز لمونځ هم له مینځه ځي، حتی چې په لمانځه کې یې تاکید د یرزیات دی. تردې چې په لمانځه کې به سړی د سترگو تر څنگ هم چاته نظر نه کوی دا ځکه چې توجه یې غیر الله ته نشي او صرف الله تعالی ته متوجه و اوسي پر ژبه به یې ذکر او تلاوت وی او د بدن هر غړی به له بیخایه حرکت ساتي، چې لمونځ یې فاسد یږي، په داسې حال کې چې دا ټول امور داسې دي چې روژې ته مخل نه واقع کیږي. همدارنگه د حج افعال هم په لمانځه کې

موندل کيږي، که په حج کې احرام ترلې دی. نو په لمانځه کې تکبير تحریمه دی. که هلته د کعبې طواف او پر عرفات دریدل دی، نو په لمانځه کې استقبال القبلة او قیام ده، که په حج کې د صفا او مروه ترمنځ سعی ده نو په لمانځه کې د رکوع او سجدي حرکات دی.

همداراز څرنگه چې په زکوة کې له ټول نصابی مال څخه یوه معلومه اندازه د خدای ﷻ په لاره کې صرف کول ضروري دی؛ داراز لمونځ کوونکي ته هم دا حکم دی چې د خپلې شپې ورځې له وختونو څخه دی یوه اندازه معین وخت د خدای ﷻ د رضا، لپاره د خدای په عبادت کې تیر کړي. مطلب دا چې لمونځ هغه عبادت دی چې ټولو عباداتو ته جامع او شامل دی. د قرآن تلاوت، شهادت، ذکر، دعاء او تسبیح ټول په لمانځه کې شته نو مطلب تر لمانځه افضل عبادت نشته. لکه چې له رسول الله نه همدا وپوښتل شول: «أی الأعمال أفضل؟» (په ټولو اعمالو کې کوم یو عمل بهتر دی؟) نو هغه ﷺ وفرمایل: «الصلوة لوقتها» یعنی لمونځ پر وخت آدا کول.

او کله چې د محشر په ورځ د مخلوقاتو د راغونډولو په غرض د صور شپیلۍ پوک کړله شی، او ټول خلک د حساب کتاب لپاره راټول شی، نو تر هر څه وړاندې به د لمانځه محاسبه کيږي، له همدې کبله ده چې د ایمان او عقیدې تر ضحمت او اصلاح وروسته لومړی مقام د لمانځه دی. آنحضرت ﷺ د دې ارشاد فرمایلي چې د عمر په ابتداء کې باید په همدې عبادت سرې عبادت کړای شی چې والدینو (مور او پلار) ته داسې فرمایي: «مروا اولادکم بالصلاة وهم أبناء سبع سنين واضربوهم علیها وهم أبناء عشر سنين» یعنی ستاسو اولادونه

چې د ۷ کالو عمر ته ورسېږي نو تاسو ئې په لمانځه امر کوئ او چې کله بیا لسو کالو ته ورسېږي، نو د لمانځه پخاطر وهل ورکوئ. غرض دا چې په قرآن او حدیث کې د لمانځه د پرزیات فضائل ذکر شوی او شارع علیه السلام د هغه د وختونو، ارکانو، شرائطو او آدابو په بیانولو کې تر ټولو عباداتو د پراختیام کړی دی، پس رښتیني او کامل انسان هغه دی چې له شرک او مخلوق پرستی څخه ځان بیزاره بښي او د خپل حقیقي پروردگار عبادت په اکمله او احسنه طریقه سره ادا کړي. همدا رنگه د خپل هوا او هوس په فکر کې نشي، بلکې د خپل خدای ﷻ د شکر په اداینه کې تیار او مستعد واوسي، او د الله تعالی او امر او نواهیو ته متوجه واوسي.

حضرت شاه عبدالعزیز محدث دهلوی رحمه الله د «فصل لربک» د تفسیر کولو په ترڅ کې فرمایلي چې لمونځ یو داسې عبادت دی چې په دنیا کې د کوثر نمونه ده. (له «الرشید» رسالې څخه اخیسته شوال المکرم کال ۱۳۳۲ هـ)

د لمانځه د صحت شرطونه

څرنگه چې لمونځ تر ټولو اهم عبادت دی. له همدې امله ئې شرائط هم د پرزیات دي. خودلته موږ صرف هغه شرطونه بیانوو چې په هر لمانځه کې ئې اړتیا وي، ځینې هغه شرائط چې له خاصو لمونځونو سره تعلق لري، لکه د جمعی لمونځ هغوی به پر خپل ځای ذکر کړو، او هغه شرائط د مرتب په یوه بل کتاب «مسائل نماز جمعه وعیدین» کې هم مطالعه کولای شی.

لومړی شرط: طهارت (پاکي) د لمونځ کوونکي بدن باید له سپکې او درنې لیدونکي او نالیدونکي مردارۍ څخه پاک وي، خو که دا

نجاست دومره کم وی چي د بخشنی قابل وی؛ بیا پروانلری. مگر بنه داده چي له ډیر وړو کي نجاست څخه هم باید سړی ځان وساتي. همدارنگه د نجاست حکمي له دواړو فردونو (حدث اکبر او حدث اصغر) څخه هم باید سړی پاک وی، د بدن ډپاکۍ تر څنگ باید سړی دخپلو جامو د صفائي خیال هم وساتي. همدارنگه هغه ځای چي لمونځ ورباندی کیږي؛ هم باید پاک وی. خو که کم وي بیا څه حرج نشته د لمانځه د ځای څخه مطلب هغه ځای دی چي پښي ورباندی ږدي د سجدې په حالت کي د څنگنود ایښودلو او په سجده کي د تندي او پوزي د ایښودلو ځای مراد دی. (درمختار)

مسئله: که چیري پریو ناپاک ځای باندی څادر او یا بل توکړ د لمانځه لپاره وغوړول شی نو په هغه کي شرط داده چي دا توکړ به دومره نرئ نه وی چي لاندی ځمکه او یا بل شی تر لاندی ښکاره شی.

(بحر الرائق شرح الوقایه، علم الفقہ ص ۲۲۲ ح ۲ هدایه ص ۵۸ ج ۱ شرح نقایه ص ۶۲ ج ۱ و کیری ص ۱۷۷ او نماز مستون ص ۲۶۵)

دوهم شرط: ستر العورة (د فرجو پټول) یعنی د لمانځه په حالت کي به سړی د بدن هغه برخه پټوی چي ښکاره کول ټي شرعا حرام دی. دا که یوازی لمونځ کوی او یا ټي د چاپه وړاندی ادا کوی. که چیري یو سړی په توره شپه کي او یا په یو ډیر تنها مکان کي لمونځ ادا کوی په داسی حال کي هم پرده (ستر العورة) فرض دی که څه هم د بل چا د لیدلو احتمال ټي نه وی. خو که پخپله ټي نظر پر خپلو فرجو د لمانځه په حالت کي ولگيږي، نو څه پاک نشته. (بحر الرائق، درمختار، مراقی الفلاح، علم

الفقه ص ۲۶ ج ۱، کیری ص ۲۱۰ کتاب الفقه ص ۲۸۲ ج ۱)

مسئله: د نارینه لپاره له نامه څخه کښته، د څنگانه تر سترگیو پوری پټول فرض دی، ولی د ښځي بیا له مخ، لاس او پښو نه پرته ټول بدن پټول فرض دی. (هدایه ص ۵۸ ج ۱، شرح نقایه ص ۶۲ ج ۱ و کیری ص ۲۱۰ کتاب الفقه ص ۲۸۲ ج ۱)

درېیم شرط: استقبال القبلة: (قبلي ته مخ کول) یعنی په لمانځه کي د اشرط دی چي مخ او سینه به د کعبې شریفی پر لوری سیده کوی، هغه که حقیقتا وی، که حکما او کعبې ته مخ بالکل برابرول سنت دی، مگر شرط نه دی، که چیري یو سړی صرف مخ کعبې څخه وگرځوی، او نور سیده وی، هم لمونځ وکړي، لمونځ ټي اداء کیږي، مگر د خلاف سنت په وجه مکروه تحریمی گرځي. او هغه چاته چي کعبه ښکاری؛ یعنی کعبې ته نژدې وی، په منځ کي بل کوم حایل نه وی نو پر هغه فرض دی. چي خاص به و کعبې ته مخ وگرځوی او لمونځ به اداء کوی، یعنی بالکل کعبې ته سیده دریدل وړیاندی فرض دی. (علم

الفقه ص ۲۸ ج ۱ هدایه ص ۶۱ ج ۱، شرح نقایه ص ۶۱ کیری ص ۲۱۲، کتاب الفقه ص ۲۰۹ ج ۱)

مسئله: قبلي ته مخ گرځول او لمونځ کول واجب دی خو په دوه شرطه، یو دا چي قدرت به ټي وی او بل دا چي د امن خطر به ورته نه وی. (متن

ص ۲۲۲ ج ۱)

خلوړم شرط: نیت. یعنی په زړه کي د لمانځه د اداء کولو قصد ته نیت وائي، په ژبه سره هم ویل افضل کاردی، (نیت خوفقط د ارادې نوم دی چي محل ټي زړه دی، نه ژبه.) که چیري فرض لمونځ ادا کیده، نو دهغه وخت د فرض تعین کول هم په نیت کي ضروری دی. مثلاً که د ما پښین لمونځ اداء کوی نو په زړه کي دا قصه کول چي ما پښین لمونځ ادا کوم، او داسی نور... او که واجب لمونځ...، نو هم ټي د تعین نیت

ضروري دي، چې دا کوم واجب دي، وتردي، د اختر لمونځ دي، که د نذر لمونځ؟!

همداراز مقتدي ته د امام د اقتداء نيت کول هم شرط دي، او امام به صرف د خپل لمانځه نيت کوي، د امامت نيت ورته شرط نه دي. مگر که چيري له شانبځه د نارينه ووسره برابره په صف کې پسي ودرېږي، او دا لمونځ د جنازي يا اخترانو او جمعي نه وي؛ نو د هغې د اقتداء د صحت لپاره امام ته د هغې د امامت د صحت لپاره نيت پکار دي او که له نارينه ووسره په صف کې برابره نه وي ولاړه ياد اجنازي، اخترانو او د جمعي لمونځ وي، نو بيا امام ته د هغې د امامت نيت کول شرط نه دي. د جنازي په لمانځه کې د نيت کول اړين دي چې ووايي زه دا لمونځ د الله تعالي د خوښي پخاطر اودې مري ته د دعاء په نيت اداء کوم که چيري مقتدي ته د معلومه نه وي چې دا مري نارينه دي که ښځينه، نو بيا دا ورته کافي ده چې ووايي: زما امام چې د چا د لمانځه نيت کړی وی زما همغه نيت دی. (علم الله ص ۲۰۳)

مسئله: نيت له تکبير تحریمه سره يوځای تړل کېږي، خو که تر تکبير وړاندې شي بيا هم صحيح دي. په دې شرط چې د نيت او تکبير ترمنځ بل کوم داسې فاصل نه وي چې د لمانځه سره منافي وي. مثلاً خوراک څښاک خبرې اتري. او که چيري همدا شرط پرځای شي؛ بيا که نيت تر وخت هم لمخه وتړل شي پروا نلري صحيح دي. خو تر تکبير تحریمه وروسته نيت کول صحت نلري، دغه نيت ته هيڅ اعتبار نشته. (علم الله ص ۲۰۳ کتاب الله ص ۲۲۸ ج ۱ د ل.)

که چيري لمونځ کوونکې په زړه کې د لمانځه اراده وکړي او په ژبه څه ونه وايي، نو لمونځ يې درست دي، البته د عامه خلکو لپاره د زړه د نيت تر څنگ په ژبه هم ويل بهتر او ښه کار دي. ځيني خلک داسې وي چې د نيت اوږده او لنډ الفاظ سره کتار کړي، د اښه نه دي، ځکه چې امام قرائت شروع کړي، دي لا په نيت لگياوي. (رفت قاسمي)

نيت دې ته وائي، چې سړي د خدای لپاره د لمانځه د ادا کولو اراده وکړي، په داسې طور سره چې له دنيوي امورو څخه هيڅ شې پکې شامل نه وي. (کتاب الله ص ۲۲۲ ج ۱، بحر ص ۲۸۲ ج ۱)

پنځم شرط: تکبير تحریمه: يعنی د لمانځه د شروع په وقت کې الله اکبر ويل يا دې ته په معنی کې ورته لفظ ويل، څرنگه چې له دې تکبیره وروسته لمونځ پيل کېږي، دلته خوراک، څښاک، تلل راتلل، خبرې کول، ډيری داسې شيان چې له لمانځه بهر جايز وي او س هغه حرامېږي، نو ځکه دي تکبير ته تکبير تحریمه وائي.

د تکبير تحریمه لپاره اته شرطونه: (۱) دغه تکبير به له نيت سره يوځای وي، که حقيقتاً وي، يعنی په يوه وخت کې نيت او تحریمه به دواړه وي. که حکماوي، يعنی د نيت او تحریمې ترمنځ کوم د لمانځه منافي شې فاصل نه وي، خودوی دوه وي سره بيل، بايد وويل شي چې د نيت څخه وروسته د لمانځه لپاره کښينا ستل پورته کيدل، تلل راتلل، اودس کول او داسې نور بايد د لمانځه سره منافي ونه گڼل شي، په داسې ډول فاصل سره نيت صحت ته هيڅ خلل نه پېښېږي، مگر بهتره داده چې نيت او تحریمه حقيقتاً سره يوځای

وشی. (مراقی الفلاح) (۲) په کومو لمونځونو کې چې قیام یعنی دریدل فرض وی، نو د هغوی تکبیر تحریمه هم په ولاړی ویل فرض دی، او په نورو لمونځونو کې چې ټی څنگه زړه وي. مگر ددې خبرې باید حتمی خیال وساتل شی چې په هر لمانځه کې ضروری ده چې تکبیر تحریمه د رکوع په حالت کې او یار کوع ته نژدې د انحناء په حالت کې ونه ویل شي، که چېرې ټی څوک په همدې حالت کې چې رکوع ته تر ولاړی نژدې وي او وټی وایی نو تحریمه ټی قطعاً نه صحی کیږي او که ولاړی ته نژدې وي نو تحریمه صحیح کیږي. (مراقی الفلاح)

مسئله: ځینی ناخبره خلک چې کله مسجد ته راشی امام د رکوع په حال کې ووینی، نو په ډیره بیره (تلوار) سره راخغلی، په امام پسې تیتیری، په همدې حالت کې تحریمه هم وائي، نو ددې سړی لمونځ نه صحی کیږي، ځکه چې تکبیر تحریمه د لمانځه د صحت لپاره شرط دی، چې کله د شرط درست نه وی، نو لمونځ به څنگه صحی شی، یعنی لمونځ ټی ونشو.

۳- تحریمه به تر نیت له مخه نه وی، یعنی لمړی به نیت تړل کیږي بیا به تحریمه وی که تحریمه له نیت څخه مخکې کړي نو تحریمه نه صحیح کیږي. (مراقی الفلاح)

۴- تکبیر تحریمه به په دومره اوچت آواز لوستل کیږي چې پخپله ټی واورې، په دې شرط که کونې نه وی. د ګونګي لپاره د ژبی خوځول ضروری نه دی، په ژبه د هغه تکبیر ویل معاف دی.

۵- تکبیر تحریمه په داسې انداز کې ادا کول، چې د خدای ﷻ د عظمت څرګندونه ورځني کیږي.

۲- د الله اکبر همزه یا «با» به نه لوړه وی، که چېرې کوم څوک «الله اکبر» الله اکبار» ووايي نو تکبیر ټی درست نه دی.

۷- په الله کې له «لام، څخه وروسته به «الف» وایی. که چېرې ټی څوک ونه وایی تکبیر ټی نه دی صحیح.

۸- د تکبیر تحریمه لپاره بسم الله او یا نور الفاظ نه لوستل کیږي. که چېرې څوک د تحریمه پر ځای بسم الله الرحمن الرحیم او یا بل څه ووايي، نو تکبیر ټی صحت نلري. (درمختار، مراقی الفلاح) او تکبیر تحریمه به قبلې ته مخامخ وائي، که عذر ټی نه درلود. (علم الفقه ص ۳۲ ج ۲)

په رکوع کې د شاملیدلو پر مهال د تکبیر تحریمه حکم

مسئله: که چېرې امام په رکوع کې وی، او یو سړی غواړي چې په رکوع کې ورسره شامل سی، نو مسنونو طریقه داده چې د تکبیر تحریمه د ویلو وروسته بل تکبیر ولولي او بیا رکوع ته ولاړ شي او که فرضاً د سړی دویم تکبیر ونه ویلای شي، خور رکوع ټی له امام سره پیدا کړه، نو دده لمونځ صحیح شو او رکعت ټی وموند. (اگرچه سنت طریقه ورځینی پاتې شوه).

(درمختار پر حاشیه شامی ص ۲۲۲ ټوک اول)

د غلیظه او خفیفه نجاست تعریف

نجاست غلیظه د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد هر هغه نجاست ته ویل کیږي چې په مردار والی کې ټی دلائل متفق وی. د علماؤو که اختلاف وی پکښې او که نه وی. د راز که بلوی عامه ونی

، يانه وی ، او نجاست خفیفه هر هغه مرداري ته ویل کیږي چې دلائل پکښې متعارض وی.

«ان الامام قال توافقت علی نجاسته الادلة فمغلظ سواء اختلف فيه العلماء وكان فيه بلوی أم لا والا فمخفف»

(مخطاوی علی العراقی ص ۸۲ هکذا فی فتح القدیر ص ۲۰۲ ج ۱ و بحر الرائق ص ۲۲۹ ج ۱ والشامی ص ۲۱۱ ج ۱)

د صاحبینو په نزد غلیظ نجاست هر هغه مرداري ته ویل کیږي چې په مردار والی کې ټی اتفاق وی د علماؤو ، او پکښې بلوی عامه نه وی ، که چېرې د علماؤو اختلاف وی او یا عمومي بلوا وي ، نو بیا دې نجاست ته خفیفه ویل کیږي. «وقالا ما اتفق العلماء علی نجاسته ولم یکن فی بلوی فمغلظ والا فمخفف ولا نظر للادلة»

(مخطاوی علی العراقی ص ۸۲ فتح ص ۲۰۲ ج ۱ بحر الرائق ص ۲۲۹ ج ۱ ش ص ۲۱۱ ج ۱)

د نجاست غلیظه حکم

که چېرې داسې نرمه او یا بېیدونکې غوندي مرداري پرېدن یا جامه ولگيږي ، نو که دیوه درهم په اندازه یا تر هغه کم وي ؛ نو څه باک نلری معاف ده له پرېمنځلو پرته لمونځ صحی کیږي لیکن نه پرېمنځل اود اشان لمونځونه کول مکروه دی. پرېمنځل ټی ښه کار دی او که له یوه درهم څخه زیات ځای خراب کړي نو بیا معاف نه دی. پرېمنځل ټی ضروری دی له پرېمنځلو پرته لمونځ نه دی روا او که چېرې غلیظ نجاست یو څه سخته لنده مرداري پرېدن یا جامه ولگيږي لکه د چرګ یا بل دغسی شی مرداري ، نو که وزن ټی څلور نیم ماشه او یا له هغه څخه کم وي نو بیا له پرېمنځلو پرته لمونځ کامل درست دی او که

چېرې ټی وزن له دې اندازې څخه زیات وي ؛ نو له پرېمنځلو بغیر ټی لمونځ هیڅ صحت نلری.

(کما فی الطحاوی الکبیر و الشامی و ایضاً فی البحر)

د خفیفه نجاست (سپکې مرداري) حکم

دغه نجاست که چېرې پرېدن یا جامه ولگيږي ، نو پر کومه برخه چې لگیدلی وي ؛ که له څلورمې برخې څخه کم وو ، بیا معاف دی. باک نلری ، او که پوره څلورمه حصه او یا تر هغه زیاته وه. نو بیا نه بخښل کیږي ، پرېمنځل ټی ضروری دی ، مثلاً پر لستونې ولگیده ، نو د لستونې څلورمه حصه شمیرله کیږي ، داسې نه چې ټول کمیږي حسابیږي.

(کما فی الطحاوی ص ۸۴ شامی ص ۲۱۲ کبیری ص ۱۲۵ بحر الرائق ص ۲۲۰ ج ۱ تبیین الحقائق ص ۲۵)

(ج ۱) محمد طاهر عفا الله عنه مفتی دارالعلوم دیوبند

د لمانځه وختونه : څرنګه چې لمونځ د الله ﷻ دهغو نعمتونو په بدل کې د شکر اداینه ده چې هره شېبه د بنده په خدمت کې وي ، نو له همدې امله دهغه مقتضاء داده چې هیڅ کله باید انسان له دې عبادۍ څخه وخت خالی تیر نکړي ، مګر دا چې شرعی ضروری حوائج پوره کړي په هغه کښي حرج راځي. همدا وجه ده چې لږ لږ شیبه وروسته په ورځ کې داغه پنځه وخته لمونځونه فرض کړل شوي دي : (۱) سهار ، ماښام ، مازدیګر ، ماښام ، ماښام.

د سهار وخت : له صبح صادق (رښتینی سهار) څخه پیل کیږي بیا تر

لمر ختلو پوري دی. (بحر الرائق ، درمختار ، هدایه ، ص ۵۰ ج ۱ ، شرح نقایه ص ۵۴ ج ۱ کبیری

ص ۲۲۶)

د شپې په وروستۍ برخه کې د اسمان په څنډه کې یو ډول سپینه روښنایي راپورته کیږي، او بیا لږ شیبه وروسته بیرته تیاره جوړیږي سپین والی ورک شي. نودې ته صبح کاذب (ذروغجن سهار) ویل کیږي. له دې نه وروسته بیا د اسمان په څنډو کې یو سپین والی راڅرګند یږي، چې وار په وار زیاتېږي، هغه ته صبح صادق (رښتینی سهار) ویل کیږي، له همدې سهاره څخه د لمانځه وخت پیل کیږي بیا تر لمر ختلو پورې.

د نارینه وو لپاره د سهار لمونځ په داسې وخت کې ادا کول مستحب دی چې روښنی ښه زیاته شي او په لمانځه کې څلویښت، پنځوس آیتونه تلاوت کړي، اوله لمانځه نه فارغ سې، بیا هم دومره وخت لمر ختو ته پاتې وي چې که بیرته لمونځ راګرځول وغواړي، نو بیرته ئې د څلویښت پنځوس آیتونو په تلاوت سره راوګرځولای شي. مګر د ښځو لپاره همیشه په تیاره کې د لمانځه ادا کول مستحب دی او د نارینه وو لپاره یوازې په حج کې په مزدلفه کې د سهار لمونځ په تیاره کې ادا کول مستحب دی. (علم الفقه ص ۸ ج ۲، درمختار، مراقی الفلاح، وشرح وقایه، ص ۱۲۰ ج ۱ شرح نقایه، ج ۱ ص ۵۲ ثانی شریف ص ۵۰ ج ۱)

د ماښام وخت: د غه وخت د لمر د زوال نه پیل کیږي بیا تر هغه وخت پورې چې د هر شې سایه د خپلې اصلي سایې نه پرته دوه چنده شي؛ دوام لري. مګر احتیاط دا دی چې د یوه مثل په دننه دننه کې د ماښام لمونځ اداء کړي شي.

د اراز جمعې د لمانځه وخت هم همداسې. ولی یوازې فرق دا دی چې د ماښام لمونځ د گرمیو په موسم کې باید په لږ تاخیر سره اداء

شي، که گرمي وي کنه ۱ او ډیځنۍ په موسم کې بیا په پیره او پروخت اداء کول مستحب دی. (ثامی، بح، علم الفقه ص ۹ ج ۱)
مسئله: د هر شې له اصلي سایې نه پرته که د هغه سایه تردوه مثله ورسپړي نو نور د ماښام وخت پای ته رسیږي. (هدایه ص ۲۹ ج ۱، کبیری ص ۲۲۷)

د مازیګر وخت: د مازیګر وخت د ماښام له ختمیدلو څخه سمدستي پیل کیږي بیا تر لمر لویدلو پورې دوام کوي. د مازیګر د لمونځ اداء کولو لپاره مستحب وخت هغه دی چې په لمر کې د ژړوالی ښه نه وي پیدا شوی، خوروښنایی ئې دومره کمه شوی وي چې که ورته وکتل شي، سترګې د غرمې په څیر نه پري سوځي. یعنی سړی ورته کتلای شي. له دې وروسته اداء کول ئې مکروه دی، خود مازیګر لمونځ که په گرمي کې وي او که په یځنۍ کې په تاخیر سره اداء کول ئې ښه دی، خود دومره ناوخته نه چې په لمر کې ژړوالی څرګند شي، او په کومه ورځ چې ورپېځ وي، په دغه ورځ بیا پیره او تلوار پکاردی چې وختی ادا شي. (درمختار) چې د ساعت پایه بله وسیله د وخت تعیین ممکن نه وي. (علم الفقه ص ۹ ج ۲، هدایه ص ۲۹ ج ۱، کبیری ص ۲۲۷، کتاب الفقه ص ۲۹۱ ج ۱)

د ماښام وخت: د ماښام وخت له لمر لویدلو څخه پیل بیا تر هغه پورې چې د اسمان په څنډو کې د شفق سپین والی وي. (بحر الرائق، ملخصاوی، حاشیه مراقی الفلاح)

د ماښام لمونځ د وخت له پیل کیدلو سره سم اداء کول مستحب دی. هغه وخت چې ستوری په ښه توګه پر آسمان راښکاره شي. د لمانځه

اداء کول مکروه دی. مګر په کومه ورځ چې ورېځ وي، که تاخير وشي ترڅو د وخت دننه داخلیدو احتمال ختم شي، او يقين شي چې ماښام داخل دی، نو بيا تاخير (ځنډول) مستحب کار دی.

د ماښام وخت بالکل د سهار بالعکس دی، هغه دا چې په سهار کې لومړی سپیدې (سپين والی) راښکاره کېږي، بيا وروسته سور والی راځي. خو په ماښام کې اول سرخي بيا سپين والی راځي. (علم الفقه ص ۱۰ ج ۲) **مسئله:** د ماښام دلمانځه وخت له لمر لويیدو څخه بيا د شفق تر لويیدو پوري دی. (کتاب الفقه ص ۲۹۲ ج ۱ و هدايه ص ۲۹ ج ۱، شرح تقايه ص ۵۲ ج ۱ کبيری ص ۲۲۸)

مسئله: له لمر لويیدو څخه د شفق تر لويیدو پوري وخت، د شفق د سپين والی لويدل مراد دی، چې اندازه يې پاو بالا یو ساعت یا له یو خود قيقو نور هم زیات کېږي. (هدايه ص ۲۸ باب المواقيت، تکميل امداد الاحکام له ص ۲۰۱ څخه تر ص ۲۱۹ ج ۱)

مسئله: ماښام له لمانځه نه پرته په څلور رکعتيز لمونځونو کې د آذان او تکبير ترمنځ دومره فاصله مستحب ده چې يو څوک خوراک څښاک او یا بل دارنگه کوم ضرورت پوره کړای شي. (الجواب العتین ص ۱۱۰، بيان افرحین رحمۃ الله تعالی علیه)

د ماښام دلمانځه لپاره که څه وخت وي، خو مناسب نه ده چې سېری تاخير (ځنډ) کوي. مګر په روژه مبارکه کې د افطار (روژه ماتې) په وجه تاخير جائز دی، هيڅ حرج په کې نشته ځکه چې وخت هم وي، نو د يوه ضروري کار په وجه که څه هم تاخير وشي، هيڅ باک نلري.

(ماخوذ، فتاوی دارالعلوم ص ۲۵ ج ۲، بحواله علمگیری ص ۱۶ ج ۱) - (دفعت قاسمی)

دماخستن وخت: دماخستن وخت د شفق ترلری کیدلو وروسته پیل کېږي، بيا ترڅو چې صبح صادق نه وي راختلی. (بحواله اوراق، فتح القدیر) **مسئله:** دماخستن لمونځ د شپې د دریمې برخې نه وروسته او یا نیمې شپې تیریدلو نه مخکې اداء کول مستحب دی. له هغه نه وروسته مکروه دی. (شامی)

په کومه ورځ کې چې ورېځ وي نو په هغه ورځ دماخستن لمونځ وختی ادا کول مستحب دی. (درمختار، علم الفقه ص ۱۰ ج ۲، هدايه ص ۵۱ ج ۱، شرح تقايه ص ۵۵ و کتاب الفقه ص ۲۹۲ ج ۱)

مسئله: دماخستن ترلمانځه وړاندې ویده کیدل، او ترلمانځه وروسته غیر ضروري خبرې او مجلسونه مکروه دی. (شرح تقايه ص ۵۵ ج ۱) ځکه چې په همدې وجه دماخستن او د سهار پرلمانځه اثر غورځول کېږي. (دفعت قاسمی)

د وترو وخت: و تردماخستن ترلمانځه وروسته اداء کېږي، څوک چې د شپې په اخير کې راپاڅیدلای شي، نو مستحب داده چې د شپې په اخير کې و تر اداء کړي، او که ئې يقين نه وو، چې راپورته کیدای شي نو بيا پکار ده چې دماخستن ترلمانځه وروسته ئې سمدستي اداء کړي.

(مراقی الفلاح، درمختار، علم الفقه ص ۱۰ ج ۲، هدايه ص ۵۰ ج ۱، شرح تقايه ص ۵۲ ج ۱ کبيری ص ۲۲۹)

د وترو وخت دماخستن دلمانځه وروسته تر صبح صادق پوري شته د اخرونو وخت:

داختر دلمانځه وخت له هغه وخته څخه پیل کېږي چې لمر ښه راپورته شي، او بيا د لمر تر زوال پوري دوام لري، د لمر ښه راپورته

کیدامطلب دادی چې د لمر هغه ژړوالی پر ختمیدو شی، او د لمر سترګې ته سړی کتلای نشی، د دې اندازی لپاره فقهاؤ و لیکلی چې لمر دیوې نیزې په اندازه راپورته شی. د اختر لمونځ ژر ادا کول مستحب دی.

(مراۍ الفلاح شامی، علم الفقه ص ۱۰ ج ۲ هدايه ص ۱۱۹ ج ۱، شرح نقایه ص ۱۲۸ ج ۱)

د جمعی د لمانځه وخت: د جمعی د لمانځه وخت همغه د ماپښین وخت دی. (نماز منون ص ۵۰۲)

مسئله: د احنافو په نزد د جمعی او اخرونو په لمانځه کې جماعت شرط دی، په تراویح او د جنازی په لمانځه کې کفایي سنت دی. او په نفل لمونځونو کې مطلقاً مکروه دی، او د رمضان المبارک د میاشتي نه پرته و تر لمونځ په جماعت سره مکروه دی او د اشان که په نفلي لمونځو کې تر درې کسان زیات وی نو جماعت مکروه دي. (کتاب

الفقه ص ۹۵۰ ج ۱ فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۲ ج ۲)

د تفصیل لپاره د احقر مرتب کرده «مسائل تراویح» او مسائل نماز جمعه» و توری) دقت. مکروه وختونه: «۱» د لمر د را ختلو مهال، تر هغه وخته پوری چې د لمر ژړوالی زائلېږي او سړی ورته کتلای نشی. او د احوال د لمر دیوې نیزې په مقدار پورته کیدو سره حاصلېږي

۲- ټیک د غرمی وخت چې لمر زوال نه وی کړی.

۳- په لمر کې د ژړوالی د راپیداکیدو څخه تر لمر لویدو پوري.

۴- د سهار د لمانځه له ادا کولو وروسته تر لمر ختو پوري

۵- د مازیګر له لمانځه وروسته تر لمر لویدو پوري

۶- د سهار وخت، پرته له خپلو دوو سنتو د نور لمانځه لپاره مکروه ده

4

۷- د ماښام وخت او د ماښام تر لمانځه وړاندی.

۸- کله چې امام خطبې ته پورته شی، که د جمعی خطبه وی، که د اختر وی، د نکاح، حج او یا هم د بل شي خطبه وی.

۹- کله چې د فرض لمانځه تکبیر وویل شی، مګر یوازی د سهار سنت که چانه وو اداء کړي او یقین نني وو چې د جماعت یو رکعت نیولای شی نو بیا سنت کول مکروه نه دی.

۱۰- د اختر تر لمانځه وړاندی وخت مکروه دی، که په کور کې وی او که په عیدگاه کې.

۱۱- د اختر د لمونځونو وروسته په عیدگاه کې لمونځ اداء کول مکروه دی.

۱۲- په عرفه کې د مازیګر او ماپښین تر منځ او یا له هغوی وروسته وخت.

۱۳- په مزدلفه کې د ماښام او ماخستن تر منځ او یا له هغوی وروسته.

۱۴- کله چې د لمانځه وخت ډیر لنډ او تنګ شی، پرته د خپل وخت له فرضونه، نور لمونځونه مکروه دی. که څه هم قضاء ئي واجب الترتیب وی.

۱۵- د غټویا وړو بولو او یا خروج ریح د ضرورت په وخت کې لمونځ مکروه دی.

۱۶- د دودۍ ترتیا ریدلو وروسته، که د هغه طبیعت دودۍ ته کیده او گمان ئي دا وو چې که تر مخه لمونځ اداء کړی، بینائي دودۍ ته زړه نه کیږي. او دا حکم په ټولو هغو شيانو کې چې صورت ئي داوی؛

يعنې د لمانځه تر اداينې وروسته ئې او طبيعت ځينې ماتېږي، مگر که وخت کم وي نو بيا لمونځ مکړوه نه، بلکه ضروري دی. (طحاوی)

۱۷- له نیمې شپې وروسته د ماخستن لمونځ کول.

۱۸- کله چې ستوری په اسمان کې ډیر راڅرګند شي، بیا د ماښام لمونځ کول مکړوه دی.

په دغو پورتنیو ټولو وختونو کې لمونځ مکړوه دی، مگر د نومه خبره ده چې په لومړي، دوهم، درېیم، پنځلسم شپاړسم وختونو کې ټول لمونځونه مکړوه دي. فرض وي که نفل. که واجب، سجده تلاوت یا سجده سپوږمې ډول لمونځ پکې کراهیت لري.

په او دريو وختونو کې که لمونځ شروع هم شي؛ باطل دی. شروع ئې ناسمه ده. که چیرې سرې لمونځ پیل کړي وي. له دی وختونو یو ورباندې راوړسېږي، لمونځ ئې باطلیږي. لیکن شپږ شیان داسې دي چې د هغوی شروع په دی وختونو کې هم صحیح ده.

۱- د جنازې لمونځ، په دی شرط چې جنازه په همدې دزیو وختونو کې راوړله شوی وي.

۲- د تلاوت سجده: په دی شرط چې د سجدې آیه په همدې دریو وختونو کې تلاوت شوی وي.

۳- د هغې ورځې د مازیګر لمونځ.

۴- نفل لمونځ.

۵- هغه لمونځ چې نذر کړل شوی وي، خوند ژني په همدې دریو وختونو کې یو وخت شوی وي.

۲- د هغه لمانځه قضاء چې په دغو دریو وختونو کې فاسد شوی وي. يعنې شروع ئې مخکې شوی وي بیا دا وخت ورباندې راوړسیدلې وي. د جنازې د لمانځه شروع بي له کراهته صحي بلکه افضل ده.

او د تلاوت د سجدې شروع د تنزیهې کراهت سره سره صحت لري. او د نورو پاتې دریو شروع کول له کراهت تحریمې سره صحي ده. مگر دا چې هغوی باطل کړل شي بیایي په صحیح وخت کې راڅرخول، واجب دی، په دوو وختونو کې صرف د لمونځو اداء کول مکړوه دي. او په پاتې نورو کې یوازې نوافل اداء کول مکړوه دي، فرض او واجب اداء کیدلای شي. د دوو وختونو لمونځ پریوه ځای اداء کول صحي نه دی. مگر په دوو وختو کې: یو په عرفات کې د ماښام او مازیګر لمونځ د ماښام په وخت کې. (۲) په مزدلفه کې د ماښام او ماخستن لمونځ په ماخستن کې. (شامی، علم الفقه ص ۱۲ ج ۲، هدایه ص ۵۲ ج ۱، شرح نقایه ص ۵۷ ج ۱، کبیری ص ۲۲۸، کتاب الفقه ص ۲۹۶ ج ۱)

مسئله: که پرچا باندې د سهار په لمانځه کې لمر راوڅیږي، لمونځ ئې فاسد شو او قضا بي هغه وخت راوړي چې لمر ښه یعنی یوه نیزه راپورته شي، ژړوالی ئې ورک شي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۷ ج ۲، رد المحتار ص ۳۲۶ ج ۱ کتاب الصلوة)

مسئله: د مازیګر لمونځ که چېرې پوره آدا نشي، یعنی د لمانځه په شروع کې پرسرې لمر ولویږي، نو لمونځ دی پسې پوره کړي، صحت لري. مگر قصدا به داسې نه کوي. چې دا ګناه ده.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲ ج ۲ بحواله هدایه ص ۲۸ ج ۱ کتاب الصلوة)

داځکه چې په حديث شريف کې راځي چې د طلوع او غروب (لمر ختو اولويدو) په وخت کې کافران د لمر عبادۀ کوي، نو په دې وختونو کې بايد لمونځ اداء نشي (مشکوٰۃ ص ۹۲ ج ۱)

د څو مصطلحو الفاظو معنی

(۱) د لمر زوال، يعنی لمر چې کله د آسمان بلکل پر نيمايي ودریږي؛ چې هغی ته استواء الشمس ويل کيږي، اوس که له دې ځايه يعنی د آسمان له نيمايي څخه د غروب پر لوري لږ وځوځيږي؛ نو دې ته زوال افتاب ويل کيږي.

۲- اصلي سایه. دا د شې هغه سایه ده چې د زوال په وخت کې ئې ولري. دا سایه د هر ښار په اعتبار مختلفه وي، په يو ځای کې لږ زياته په بل کې کمه او په ځينو کې خوبېځي اصلي سایه وجود نلري. لکه په مکه مکرمه او مدينه منوره کې. د زوال او اصلي سايبې د پيژندلو لپاره اسانه تدبير او لاره چاره داده چې يوه سيده لکړه په هزاره ځمکه کې ووهله سي، بيا چې تر کومه ځايه د هغې لکړي سایه ورسیده؛ پر هغه ځای باندې يوه نښه ودروله شي. بيا وکتل شي چې دا سایه نوره کميږي او که زياتيږي، که چيرې پر ځای ولاړه وي نو پوهه شه چې غرمه يعنی د استواء وخت دی. او که چيرې د دانښې سایه له خپلې اصلي سايبې څخه د لويديز پر لور روانه ده نو زوال شوی دی او که د ختيځ طرفته ميلان لري نو پوه شه چې زوال نه دی سوی.

۳- يو مثل، د هر شې له اصلي سايبې څخه علاوه که ئې نوره سایه د هغې خپلې سايبې په اندازه برابره شوه، نو دې ته مثل وائي.

۴- دوه چنده: هغه زياته سايه چې د اصلي سايبې څخه علاوه دوه برابره شي.

۵- مدرک: هغه سړی ته ويل کيږي چې په امام پسې په ټولو رکعتونو کې شريک وي. چې دې ته مقتدي او مؤتم هم ويل کيږي.

۶- مسبوق: هغه چاته ويل کيږي چې يو رکعت يا زيات جماعت ورځينی تير شوی وي له هغه وروسته په جماعت کې شريک شي.

۷- لاحق: هغه چاته ويل کيږي چې له امام سره په لمانځه کې شريک شوی وي له شرکت وروسته بيا ټول رکعتونه او يا يو څو رکعتونه د څه عذر په وجه ورځينی تير شي.

عمل کثير: په لمانځه کې هغه فعل (کار) ته ويل کيږي چې يو بل سړی په دې نه پوهيږي چې دغه کس لمونځ کوي که بل څه، او نور لمونځ کوونکي ئې ټول ځان ته متوجه کړي وي، هغه که په دواړو لاسونو عمل کوي او يا هم بل اندام. يو تعريف ئې داهم دی: چې په لمانځه کې هغه کار چې په دواړو لاسونو تر سره شي لکه لنگوټه تړل او يا داسی بل شي، دې ته عمل کثير ويل کيږي.

۹- عمل قليل: هغه فعل چې لمونځ کوونکي ئې پخپل ذهن ډير ونه گڼي.

۱۰- اداء: هغه لمونځ چې پر خپل وخت اداء شي.

۱۱- قضاء: هغه لمونځ چې پروخت ونشي، بيا وروسته اداء شي، مثلاً د ما پښين لمونځ، مازيگر راوگر څول شي. (علم الله ص ۶ تر ۸ پورې ج دوم).

د جماعت (جمع) بيان

څرنگه چې په جماعت سره لمونځ اداء کول واجب يا سنت مؤکد دي، نو له همدې وجې د هغه ذکر د لمانځه د واجباتو او سنتو څخه وروسته اوله مکروهاتو او ثورو څخه وړاندې مناسب دی.

جماعت لږترلږه دوو سړيو څخه جوړېږي يعنې داچې کم تر کمه دوه سړي يوځای په يوه امام پسې لمونځ اداء کړي. همدا راز که دوه تنه وي، يو متبوع يعنې امام او بل تابع يعنې مقتدي شي، لمونځ اداء کړي، د دوی لمونځ هم صحيح او جماعت ورته ويل کېږي، دغه تابع يعنې مقتدي که نړوي، يا ښځه، غلام وي يا آزاد. او که نابالغ ماشوم وي، مگر د جمعې او نورو لمونځونو کې له امام نه پرته دوه سړي ضروري دي، تردې کم جماعت نه ضحي کېږي. (بحر الرائق، درمختار، شامي، د تفصيل لپاره - مکمل او مدلل مسائل نماز جمع و نورو)

د جماعت د صحت لپاره دا هم ضروري نه ده چې فرض لمونځ به وي، بلکې که نفل وي هم دوه نفره په همدې شکل چې يو تابع او بل متبوع شي، اداء کړي، نو جماعت کېږي، نور که دوی دواړه (امام مقتدي) نفل کوي او که يوازي مقتدي نفل کوي. (شامي، علم الفقه ص ۶۳ ج ۲ کتاب الفقه ص ۶۲۹)

مگر د احنافو په نزد نفل لمونځ په جماعت سره د دوو درو افرادو جائز دی، خو که تردې تنه زيات وي بيا مکروه تحریمي دی. (رفت قاسمي غفله)

د جماعت لنډ فضائل

د جماعت د فضيلت په باره کې دومره شمېر صحيح احاديث وارد شوي چې که سره يوځای کړل شي نو ډير ستر کتاب تري جوړېدای شي، نو دومره احاديثو ته په پام سره دا نتيجه ترلاسه کېږي چې يقينا جماعت د لمانځه د تکميل لپاره يواهم شرط دی، نبی کریم ﷺ هيڅکله جماعت پرې ايښی نه دی، ان تردې چې د ناروغۍ په حالت

کې چې مسجد ته د تگ توان پي نه درلود؛ نو د دوو تنو په مرسته ئي تر مسجد څخه ځان رساوه او په جماعت ئي لمونځ اداء کړ. تارک الجماعة د نبی کریم ﷺ ډير بد ايسيده حتی چې زړه ئي غوښتل تارک الجماعة سړی ته ډيره سختينه سزا ورکړي. په دې کې شک نشته چې په محمدي شريعت کې د جماعت ډير زيات اهتمام شويدي چې پکار هم همدا دی، ځکه چې د لمانځه غونډی عظيم الشان عبادت همدا تقاضا ده چې دمکمل ئي هم په هماغه شان اهتمام وشي (يعنې هغه چې لمونځ ورباندې کاملېږي) جماعه.

۱- نبی کریم ﷺ فرمایي چې: د جماعه لمونځ تر تنها لمانځه ۲۷ درجې زيات ثواب او اجر لري. (صحيح بخاری، مسلم)

۲- آنحضرت ﷺ فرمایي چې: تریوازي لمانځه له يوه سړي سره لمونځ کول بهتر دی، اوله دوو سړيو سره يوځای اداء کول بيا نور بهتر دی، او څومره چې جماعت زياتېږي هغومره د الله تعالی په نزد قدر پيدا کوي. (ابوداؤد)

۳- نبی کریم ﷺ فرمایي: څومره وخت چې د لمانځه په انتظار کې تیرېږي، هغه ټول په لمانځه کې شميرل کېږي. (صحيح بخاری)

د ډيرو احنافو په نزد جماعت مؤکد سنت دی. خود واجب په حکم کې ده. حقيقت دادي چې دا دواړه قولونه درست دي.

(علم الفقه ص ۷۲ ج ۲ مظاهر حق ص ۵۲ ج ۲، حجة الله البالغة ص ۲۹۲)

۴- نبی کریم ﷺ فرمایي: جماعت پريښودل ترک کړئ (يعنې د جماعه لمونځ مه پرېږدئ) کنه نو الله ﷻ پر زړونو مهر لگوي او تاسي

به له هغوی څخه وگرځي چې خدای پاک غافل گرځولی دی. (ابن ماجه مری ص ۱۶۰ ج ۱)

۵- آنحضرت ﷺ په یو حدیث کې فرمایي: زما زړه غواړي چې ځوانانو ته حکم وکړم چې لرگی راټول کړي، بيازه هلته ورشم، هغه څوک چې له عذره پرته په کور کې لمونځ اداء کوي؛ هغوی سره د کورنۍ له خلکو وسوځم. (ابوداؤد شریف ص ۸۸ ج ۱)

تاسو فکر وکړئ، دهغه چالپاره چې لمونځ کوي څو مسجد ته نه حاضرېږي؛ نبی کریم ﷺ په اور کې د سوځولو خبره کړې، نو دهغه سړي چې بيخي لمونځ نه کوي سزا به ئې څه وي؟ او څومره سترگناه کار به وي (فتاوی رحيمه ص ۲۱۲ ج ۱)

په مخکينيو زمانو کې يو ستر بزرگ عالم د جماعه په تيريدلو دوامه غمجن کيده چې تر ۷ اوه ورځو پورې به ئې ماتم او غمرازی کوله، او که تکبير اولی به ځينی فوت شو، نو درې ورځې به ئې غم او ماتم کاوه. (احياء العلوم ص ۱۵۱ ج ۱)

له همدې کبله پر مسلمانانو لازمه ده چې پنځه وخته لمونځ په جماعه سره اداء کړي او د تکبير اولی ثواب ترک نکړي. (فتاوی رحيمه ص ۲۱۲ ج ۱)

د جماعه نظام ولی مينځ ته راغلی؟

رسول کریم ﷺ پر هر مسلمان چې ناروغی او يا يوبل شرعی عذر ونلري؛ دا لازمه کړي چې په جماعه سره لمونځ اداء کړي. په دې کې

يو خاص حکمت او راز پروت دی. هغه دا چې په دې توگه د امت وگړي هره ورځ بلکه په ورځ کې پنځه ځله د هغوی احتساب وي. مشاهده، تجربه او پوهه يې زياتېږي. د جماعه د دې نظام په وجه ډېر هغه خلک چې پخپلو انفرادي کارونو کې پابندي نشي کولای. د پنځه وخته لمانځه پابندي په هغه کې دا کمزوري له مينځه وړي. پردې برسیره د امت د وگړو لپاره دا جماعه يو داسې نظام دی چې د هغوی ډېرې گټې او فائدي پکې نغښتي دي او د بل په حال احوال خبريدلای شي د روغ ناروغ پوښتنه کولای شي، ترمنځ ئې اتحاد او اتفاق ټينگيږي. همدارنگه جماعه يوه هغه وسيله ده چې بندگان تربل هرځای د الله تعالی قربت حاصلولای شي. او توجه الی الله هلته ډيره زياته وي، چې په نتيجه کې الله تعالی رحمتونه ورباندې نازلوي او زړونه ئې د خدای په عبادت سره ژوندي کړي، او داسې نورې ډېرې بې شميره گټې پکې ځوندي دي. چې شميرل ئې گران کار دی. همدارنگه د جماعه په برکت سړي له فرستو سره يوځای کيدای شي چې نبی کریم ﷺ په ډېرو احاديثو کې فرمايلي چې په جماعه کې دخلکو ترڅنگ فرستې هم برخه اخلي نو دا نیکمرغي صرف د همدې نظام برکت دی.

پردې برسیره د جماعه د نظام په برکت په امت کې يو اجتماعيت ټولنيز ژوند پيدا کيدلای شي. د سيمې (محلي) د چم او گاونډو خلک په ورځ کې پنځه ځله سره يوځای کيږي په هره جمعه کې يو ځل ډير خلک د جمعي لمانځه لپاره سره يوځای کيږي، او په کال کې خودوه ځله دا خبرو نو په لمونځونو کې غټې اجتماعگانې جوړيږي او تر

ټولوبياستره اجتماع د حج ده چې په دې ټولو کې مسلمان يود بل سره د اخوت او ورورولۍ اظهار کوي او ترمنځ ئې ډيري معاملې سره حل او فصل کيږي، يود بل په حال سره خبريږي، يوله بل سره د خوښۍ او خپلگان ټولې پيښې شريکوي. ترمنځ ئې ديني محبت او ايماني اخوة راپيدا کيږي، چې دا د اسلامي شريعت ستر هدف دی او په قرآن کریم او احاديثو کې ئې ځای پرځای تاکيد او فضيلت ذکر شوی. (مقار حق ص ۵۲ ج ۲)

د جماعه د وچوب شرطونه

- ۱- اسلام. پر کافرانو باندې جماعه واجب نه دی.
- ۲- نارینه به وي. پر ښځو باندې جماعه واجب نه دی. (بحر الرائق در مختار)
- ۳- بلوغ. پر نابالغو ماشومانو جماعه واجب نه دی. (بحر الرائق)
- ۴- عقل. پر ليونی، بيهوشه، مست باندې جماعه واجب نه دی. (بحر الرائق، در مختار)
- ۵- آزاد. پر غلام باندې جماعه نشته.
- ۶- بې عذره. د شرعي عذره په حالت کې پر سړي جماعه واجب نه دی. خو که ئې اداء کړي، بهتر کار دی. په نه اداء کولو سره د جماعه له ثوابه محروم گرځي. (ثامی)

د جماعه د پريښودلو ۵ عذرونه دي.

- ۱- د لمانځه د صحت له شرطونو څخه د يوه نه موجوديت، لکه طهارت، يا ستر العورة...

۲- تيز باران. (که څه هم په دې وخت کې مسجد ته نه تلل جائز دی؛ مگر بهتره داده چې مسجد ته ولاړ شي لمونځ په جماعه سره اداء کړي. - رفعت قاسمی)

۳- ډيره زياته يخنی. په لاره کې خټې او يابل د غسی مانع چې د غورځيدلو، يا ناروغ کيدلو او يانې د اضافه کيدلو ويره وي.

۴- مسجد ته په تللو کې د مال او سامان د غلا کيدلو خوف موجود وي.

۵- مسجد ته په لاره کې د دښمن د مخامخ کيدلو خطر وي.

۶- مسجد ته په تلو کې دا احتمال وي چې کوم قرضدار (پورې) به در سره مخ شي په داسې حال کې چې پر قرض ورکولو قدرت نلري، که ئې قدرت و و نو بيا ظالم بلل کيږي.

۷- ډيره تياره وي. لاره نشي ليدل کيدای.

۸- شپه وي او سخت باد او طوفان وي.

۹- د مريض په حفاظت او خدمت مصروف وي، په تگ سره ئې ناروغ ته تکليف رسيږي، (بل څوک هم غمخوار نه وي)

۱۰- خواره تياروي، سړي وږي وي و لمانځه ته په تللو سره ئې اشتها ختميږي يا بې په لمانځه کې د طبيعت د نه لگيدو ويره وي.

۱۱- د پيشاب اثرات راښکاره شي.

۱۲- د سفر اراده ئې وي، او په جماعه سره ورباندې ناوخته کيږي او قافله ورځينی روانيږي. (د اورگاډي او موټر مسئله بايد پر دې قياس نکل شي ولی که ډيره مجبوري نه وي، نو په بل کې هم تلای شي)

۱۳- د فقه او دين د نورو کتابونو په لوستلو او تدريس کي مصروف وي، تردی چې هيڅ فرصت ورته نه پيدا کيږي. په دې شرط چې کله ناکله يې له قصده جماعه ورځيني پاتي کيږي.

۱۴- يوه داسي ناروغي وي چې له امله يې سړی تگ راتگ نشي کولای، اوياروند وي. (علم الفقه ص ۸۲ ج ۲، کتاب الفقه ص ۸۲ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۵۸ ج ۲، درمختار ص ۲۸۸ ج ۱)

مسئله: پر هر عاقل بالغ غير معذور باندي جماعت واجب دي که يوسړی معذور وي يعنی داسی عذر ورته بيش وي چې دهغه له وجې مسجد ته ولاړی شي او په جماعت کي گډون نشي کولای پرده باندي جماعت واجب نه دي فقهاء کرامود جماعت پريښودلو د عذرونه بيان کړي دي. (مقاهر حق ص ۵۲ ج ۲)

د جماعه احکام

جماعه د جمعي او اخترانو په لمونځونو کي شرط دی. (بحر، درمختار)
جماعه د پنځه وخته لمونځونو لپاره واجب دی، که په کور کي اداء شي، اوياپه مسجد کي، په دې شرط چې کوم عذر ونلري، اود جماعه د پريښودلو ۱۵ عذرونه دي چې مخکي ذکر شول.
جماعه په تراويح کې سنت مؤکد دی که څه هم يو قرآن کریم له جماعه سره پوره شو. او د کسوف د لمانځه لپاره هم جماعه مستحب دی. (بحر الرائق)

د روژې مبارکې په مياشت کې د وترو لمونځ په جماعه سره مستحب دی. له روژې پرته په جماعه سره وتر کول مکروه دی، خوش شرط پکې داده چې په مواظبت (پابندی) سره وشي، که

مواظبت نه وي، بلكې کله ناکله، دوه درې تنه سره يوځای شي، په جماعه سره وتر اداء کړي، نو دامکروه نه دی. (د تفصيل لپاره مکمل و مدلل مسائل تراويح باب الوتر و هموزي)

د خسوف په لمانځه کې جماعه

(يعنی چې سپوږمۍ تندر ونيسي) او په نورو نوافلو کې جماعه کول مکروه تحریمي دی.

په دې شرط چې د فرض لمانځه غوندي اهتمام يې وشي. يعنی آذان و اقامت ورته وشي او خلک په څه ترتيب سره راغونډ کړل شي، او که د غسی په ناڅاپي ډول دوه درې تنه يا زيات سره زيوځای شي د خوف لمونځ يا نور نوافل په جماعت سره اداء شي نو څه جرح نشته.

په مسجد کې دوهمه جمع (جماعه)

کله چې په مسجد کې جماعه اداء شي، بيا د هغه فرض د اداء کولو لپاره دويم جماعه تحریمي مکروه دی، مگر په دې لاندینو څلورو شرطونو:

۱- مسجد د کلی یا محلی وي. پر عامه لويه لاره نه وي. ۲- اول جماعه د آذان او اقامه په لور آواز سره ادا شوی وي. ۳- لومړی جماعه هغو خلکو کړی وي چې د دغی سیمې او محلي اوسیدونکي وي. او د مسجد واک او اختیار يې په ولکه کې وي.

۴- دوهم جماعه هم په هغه شکل چې اول جماعه شوی وي؛ اداء شي. يعنی آذان اقامت وشي، امام بيا هم په محراب کې ودریږي، او داسی نور که چيرې په دې څلورو شرطونو کې يو ونه موندلای شي مثلاً مسجد د محلي او یا کلی نه وي پر لويه لاره وي، نو دويم جماعه

نه بلکې دریم څلورم جماعة هم مکروه نه دی. د ارازدان نور شرطونه درواخله. (ردالمحتار، علم الفقه ص ۹۰-۹۱ ج ۲)

مسئله: د کعبې شریفې په دننه او دباندې خواو شاګې او پرنور و لور وځایونو او یا خپله د کعبې پر سطح لمونځ صحیح دی. البته د کعبې پر پام باندې لمونځ د بې ادبۍ په وجه مکروه دی. (کتاب الله ص ۲۲۶ ج ۱)

مسئله: که چیرې یو مقتدی له امام سره د لمانځه په هره برخه کې شریک شي. جماعة ئې پیدا کړي، که څه هم په اخیره قعده (ناسته) کې وي، یعنی تر سلام ګرځولو مخکې ئې په امام پسې تحریمه وویلې. که څه هم د ولاری موقع پیدا نکړي، مګر هغه ثواب چې په تکبیر اولی کې ورته وي؛ هغه نشي موندلای، د مطلق جماعة ثواب ئې پیدا کړي. (کتاب الله ص ۲۹۸ ج ۱)

مسئله: دغه سړی چې تر اول سلام مخکې له امام سره ګډ شوی وي، جماعة خو ئې پیدا کړي. مګر که تکبیر اولی ووايي، بیا هیڅ شی په امام پسې د رکوع تکبیر هم ووايي، امام لاله رکوع پورته شوی نه وي، ئې په رکوع کې ورسره شریک شي. نو دغه سړی بیا رکعت هم پیدا کړي، خو که دی تکبیر ووايي امام را پورته شي له ده څخه رکعت تیر دی. (کتاب الله ص ۲۰۹ ج ۱)

۱. جماعة د لاس ته راوړلو طریقه

۱- که د یو سړی ګرځون مسجد ته نژدې وي، دی مسجد ته داسې وخت ورسېږي چې جماعة تیر شوی وي؛ نو کوشش دی وکړي چې بل مسجد ته د جمع په نیت ولاړ شي چې دامستحب کاردی. اودائی هم

خوښه ده چې بیرته کور ته راشي. د کور خلک سره راټول کړي، په جماعة لمونځ اداء کړي. (شامی وغیره)

۲- که یو سړی په خپل کور کې فرض لمونځ اداء کړي، بیا وروسته پوه شي چې همدا فرض هاغه دی په جماعة سره اداء کړې؛ نو دی دی ورسره شریک شي. په دې شرط چې د سهار، مازیګر، ماښام لمونځ نه وي، ځکه چې سهار او مازیګر کې تر فرض وروسته نقل نشته. او د ده داپه جماعة کې شریک لمونځ نقل ګرځي. خپل فرض ئې تنها اداء شوی دی. او د ماښام له فرض وروسته که څه هم نقل کیدای شي خو فرض ئې بیادری رکعت نه دی، چې نقل خودری رکعت نه نشته. (شرح وقایه وغیره)

۳- که چېرې یو سړی خپل فرض لمونځ شروع کړي او پر څنګ ئې جماعة ودریږي نو دی به سمدستی خپل لمونځ پرېږدي او په جماعة کې به ګډیږي، په دې شرط که چیرې د سهار لمونځ وو، اوده د دوهم رکعت سجده نه وه کړې، او یا د بل وخت لمونځ وو، اوده د دریم رکعت سجده نه وه کړې، که ئې دا کړي وو نو بیا پکار داده چې لمونځ پوره کړي، سلام و ګرځوي. له دې ورسته که جماعة پاتې وو او د ماښام یا ماخستن وخت و، نو په جماعت کې دی ورسره شریک شي. که د مازیګر، ماښام، یا ماخستن لمونځ و، نوموړی صرف د اول یادوهم رکعت سجده هم کړي وه نو لمونځ به باطله وي نه، دوه رکعت به پوره کوي بیا به سلام ګرځوي. (علم الفقه ص ۹۸ ج ۲)

مسئله: که څه هم په هغه مسجد کې چې خلګ ډیر جمع کیږي، لمونځ زیات ثواب لري. خود کلی یا محلی مسجد د سړي لپاره تر هغه

مسجد چې خلک په کې ډیروي؛ افضل دی، ځکه چې دغه مسجد پر سړي حق لري یعنی پر هغه چا چې ددې ځای اوسیدونکې وي. نو پکار ده چې د مسجد حق اداء کړي یعنی لمونځ په بل مسجد کې نه بلکه پخپل مسجد کې وکړي. (فتاوی محمودیه ص ۱۰۵ ج ۱۲)

په پابندی سره د لمانځه د اداء کولو طریقه

سړي دی په دې خبرو کې فکر وکړي چې د تارک الصلوة لپاره څومره وعیدونه ذکر شوي دي. رسول الله چې دغه سړي ته چې لمونځ نه کوي؛ کافرویلی دی (که څه هم په تاویل سره وي) او د دغه سړي به ځای دوزخ وي، له فرعون، قارون، هامان او نورو کافرانو سره به راپاڅیږي، د قیامت په ورځ به لومړی پوښتنه د لمانځه کسې ده. دوزخ د حالاتو په باره کې دی لوستل او اوریدل پیل کړي نو انشاء الله د لمانځه سره د بې پروایۍ عادت به ختم سي، او له دې بد مرغی ناروغۍ څخه به وژغورل شي.

۲- د لمانځه د قضاء کیدلو په وجه دی پر ځان یوه اندازه چې نه ډیر کم وي او نه ډیر زیات (مالي جرمانه) مقرره کړي. چې کله لمونځ ورځینی پاتی شي، نو هغه جرمانه دی پر غریبانو ویشي، او د اصورت له سنت سره بالکل موافق دي، او یادی پر ځان بدنۍ جرمانه وټاکي، چې که لمونځ ورځینی پاتی شي نو دی به نور شل رکعاته نفل اداء کوي. یاد اچي د یوه لمانځه په قضاء کیدلو سره به د یوه وخت خوراک څښاک پرېږدي، د دوو وختونو پر وخت به دوه وخته خوراک پرېږدي، او داسې نور... څرنگه چې د ایوگران کاردی پر نفس

باندي. نو ان شاء الله چې په همدې توگه به ئي ناروغی ورکه شي. (اغلاط العوام ص ۶۶)

لمونځ باید په څنگه خولی کي اداء شي؟

مسئله: کومه خولی چې یو سړي پر سر کوي اوله هغی خولی سره دمشرانو خلکو په غونډه او مجلسو کې گډون کوي، نوله هغی خولی سره لمونځ اداء کول او جماعه ورکول جائز دي.

مسئله: د څرمنی خولی پر سر کول او د څرمنی شی اغوستل مباح دي او لمونځ پکښی روادی.

مسئله: په مساجدو کې چې کومی خولی پرته وي، هغه که ښه صفا او سپیڅلي وي، نو لمونځ ورسره کول جائز دي. خو که زړې، څیړي او څیرني وي نو بیا درست کار نه دي. ځکه چې یو سړي په نورو وختونو کې د اډول خولی پر سر د ځان عیب گڼي او پری شرمیږي، نو د احکم الجاکمین ذات په دربار کې په همدې خولی او لباس کې دریدل لویه بی ادبی ده.

مسئله: له موزو سره لمونځ اداء کول صحیح دي. (آپ کي مسائل ص ۲۱۱ ج ۲) که په موزو کې پوندې پټی وي نو هیش خرج نشته. (رفت قاسمی) مسئله: د کاغذ څخه جوړه شوی خولی باندي لمونځ اداء کول صحیح دي خو په دې شرط لکه مخکې چې وویل شول. په همدې خولی کې په بازار او نورو ځایونو کې له پر سر کولو څخه د شرم احتمال نه وي. کنه بیا مکروه دي. (فتاوی دارالعلوم قدیم ص ۵۲ ج ۱)

مسئله: د ستمال، روی مال او دې ورته بل شی پر خولی باندي تړل مکروه نه، بلکه د بگړي حکم لري. تړونکی یې مستحق ثواب دي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۵ ج ۲)

مسئله: په خولۍ باندې امامت ورکول هیڅ ډول کراهت نلري. البته لنگرته تړل، بیالغونځ ورکول افضل او بهتر کار دی. مگر په خولۍ هم صحت لري. (فتاوی دارالعلوم ص ٩٧ ج ٢ غنیة المستملی ص ٣٣٧)

مسئله: که د پگړۍ ول د سجده په حالت کې پرتندی راشي او تندي بیاهم پر ځمکه لگیدلای شي، نو پاک نلري سجده صحی ده. که چیرې تندي ځمکې ته نه پریرې نو بیاسجده نه اداء کیږي، (یعنی په داسې ډول چې له ځمکې سره تندي هیڅ ډول تماس نشي پیدا کولای. هسې خواغه دی پزېل کالی هم تندي لگېږي، خو تماس ئې ځمکې ته رسیږي). (کیري ص ٢٨٢)

مسئله: جالۍ لرونکې خولۍ وی یعنی په خولۍ کې داسې سوري وی چې سرتري ښکاره کیږي؛ نو د اکراهت نلري، لغونځ صحی دی. (فتاوی محمودیه ص ٢٥٩ ج ١٠)

مسئله: که څوک پوځي خولۍ پر سر کېرې لغونځ ورسره صحی دی، په جامه او خولۍ کې کوم خاص طرز شرط نه دی. بلکې د هر ملک او سیمې د خلکو چې کوم ډول عادت او رواج وی، دهغوی مطابق لباس اغوستل او لغونځ کول درست دی. په حدیث شریف کې راځي: څه چې دی زړه غواړي، خوره او اغونده مگر له حرامو ځان ساته او تکبر او اسراف مه کوه. (البته پرفوجي خولۍ یا نور لباس که د ژوندی شي تصویر وی؛ بیا جواز نلري. (فتاوی دارالعلوم ص ١٠٢ ج ٢))

مسئله: له جالۍ داري خولۍ سره لغونځ مکروه نه دی، د نارینه وو هغه جامه چې سوري لري هم صحیح دی، خو په دی شرط چې د کشف العورة احتمال ئې نه وی.

یعنی هغه حصه (سترا العورة په هر صورت ضروري دی) باید پټه وی. مطلب نو له جالۍ داري جامې سره لغونځ کول جائز دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ١٢٨ ج ٢)

مسئله: د عاجزۍ پخاطر لڅ سر لغونځ کول هیڅ کراهت نلري.

(فتاوی دارالعلوم ص ٩٢ ج ٢ ردالمحتار ص ٥٩٩)

مسئله: له خولۍ پرته لڅ سر که د سستی په وجه وي، نو لغونځ مکروه تنزیهې دی. که خولۍ نلري او یائي عجز او انکساری مطلب وی، نو هیڅ خرج نشته. (نماز متون ص ٢٢٩، بهشتی زیور ص ٦٦ ج ١، عالمگیری ص ١٠٥ ج ١)

مسئله: که په لمانځه کې له سرې څخه خولۍ وغورځي څه به کوي؟ درکوع او قیام په حالت کې غورځیدلې خولۍ راپورته کول بیا پر سر کول جائز نه دی. عمل کثیر گنیل کیږي. چې هغه لغونځ فاسده وی. البته د سجده په حالت کې که له سر سره نژدی لویډلي وي او په دې حالت کې پرسر شي نو دا عمل قلیل بلل کیږي. مثلاً په یوه لاس خولۍ را اوچته شي، دا صحیح ده بلکې افضل ده. لغونځ نه خرابیږي. (فتاوی رحیمیه ص ٢٢٨ ج ٢، شامی ص ٦٠٠ ج ١، کیري ص ٢١٩)

مسئله: له کرتې یا قمیص پرته یوازی بنیان، صدري او داسې بل شي سره د نارینه وو لپاره لغونځ صحت لري، په دې شرط چې له نامه تر څنگنو پورې برخه ئې لڅه نه وی. (نماز متون ص ١٦٨)

مسئله: د لمانځه په وخت کې که چا جبه (چپنه) اغوستي وی، لاسونه به له لستونو څخه باسي د ننه به ئې په چپنه کې نه نغاړي چې دامکروه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ١٢٢ ج ٢ بحواله ردالمحتار ص ٥٩٨ ج ١)

مسئله: که چاغلا شوي جامې په قيمت واخيستی، لمونځ پکښې درست دی خو قصد اېده د غلا جامې ته اخلي، مناسب نه دی چې سړی لمونځ پکښې ادا کړي خو که بيا هم لمونځ ورسره وشي؛ څه حرج نشته (فتاوی دارالعلوم ص ۲۶ ج ۲، ردالمحتار ص ۱۸۰ ج ۱)

مسئله: د رشوت په جامو کې لمونځ ادا کيدلای شي، خوله کراحت سره. يعنې هغه سړی گناه کار دی چې په حرام شي کې لمونځ کوي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۸ ج ۲، بخواله ردالمحتار ص ۲۹۲ ج ۱)

مسئله: که په لمانځه کې د نارينه گريوان خلاص وي، لمونځ نه مکروه کېږي. (فتاوی محموديه ص ۲۷۸ ج ۱۰ شافعي ص ۴۳۰ ج ۱، امداد الفتاوی ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله: د نصار او و کارول شوی (مستعمل شوی) جامې سره لمونځ جائز بلل شوی دی. پرته له ازار او پرتوگ څخه چې په غالب گمان هغه اکثرا مردار وي. نو د ټولو جامو پريمنځل بڼه احتياط دی، ولي د ازار او پرتوگ پريولل اشد ضروري دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۶ ج ۲، شافعي ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله: په هغه جامه کې چې تصوير (انځور) وي، که د ذی روح (ژوندی) شي وي، بيا لمونځ نه صحيح کېږي او که د غير ذی روح وي، بيا لمونځ صحيح دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۷ ج ۱ ردالمحتار ص ۶۰۵ ج ۱)

مسئله: په خیرنو جامو کې لمونځ صحيح دی، په دې شرط چې پاکي وي. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۳۹ ج ۲ ردالمحتار ص ۵۹۹ ج ۱)

مسئله: روپۍ، نوټ او پوستي کاره باندې اکثرا تصويروي؛ له هغه سره لمونځ ادا کيدای شي، صحت لري، چې په جيب کې وي اولمونځ ورسره وشي. (فتاوی رحيميه ص ۱۸۲ ج ۲، بخواله ردالمحتار ص ۶۰۷ ج ۱)

مسئله: ترڅنگلو پورته لستونې پورته کول، ياداسی کميس او دريشی اغوستل چې لستونې ئې لنډ وي يعنې ترڅنگلو پورته وي، لمونځ ورسره مکروه دی، که د اوداسه په وخت کې لستونې پورته شوي وي، دی په بېره په جماعه کې شرکت وکړي. لستونې ئې هيرشي، نو ورو ورو دې په لمانځه کې په يوه لاس را کښته کړي. په دواړو لاسونو، نه، چې بيا عمل کثير گرځي اولمونځ فاسدېږي. اوداهم بايد په ياد ولرو چې د گرمۍ په موسم کې ځينې خلک د گرمۍ په وجه لستونې پورته کوي او دا عمل کثير دی، لمونځ فاسدېږي، له دې څخه اجتناب او پرهيز پکار دی.

مسئله: د پيسو نوټ، پاسپورټ، تذکره، ويزه اوداسی نور... پردی باندې تصويرونه شته، د مجبوري او اضطراري حالت په وجه، گناه يوازی پر هغه چا ده چې دا کار ئې کړي، استعمالوونکي ته څه باک نلري. (شرح تقيّه ص ۱۹۶ ج ۲، کيږي ص ۲۵۲)

مسئله: که څنگلی خلاصی وي، لمونځ له کراحته سره اداء کېږي که چېرې د پتيدلو لپاره جامه موجوده وي. که نه وي، بيابې له کراحته صحت لري. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۰ ج ۲، عالمگیری ص ۱۰ ج ۱)

مسئله: که په جيب کې د رشوت پيسي وي، لمونځ ورسره صحی دی. او کراحت هم ځکه نه لري چې د رشوت گناه جدا ده، او که چيرې د رشوت (حرام مال) په پيسو د بدن لپاره جامې جوړې شوي وي. نو په دې سېره لمونځ مکروه دی. لکه څرنگه چې په مغصوبه ځمکه کې لمونځ مکروه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۳۸۲ ج ۱)

مسئله: په کوټ، کورتي، دريشۍ کې لمونځ صحی دی، که پاک وي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲، بخواله ردالمحتار ص ۲۷۲ ج ۱)

مسئله: د ورېښمو جامه او سره په دې خاطر چې استعمال شي د نارینه وو لپاره په هر حالت کې حرام دی؛ نو لمونځ ورسره صحی نه دی. مگر دا چې هغوی ناپاک نه دي، نو که لمونځ ورسره وشي؛ ادا کيږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ١٢٧، ج ٢، الاشباه والنظائر ص ١٩٧ ج ١)

مسئله: په نویو جامو کې چې له بازاره راوړلي شي؛ لمونځ پکښې جائز دی، بې له پرېمنځلو هم. (فتاوی دارالعلوم ص ١٣٣ ج ٢ بحواله الاشباه والنظائر ص ٧٥)

مسئله: تمباکو که چیرې پخپله ناپاک نه وي او یا ناپاک شي پکښې کې نه وي. لمونځ ورسره صحیح دی. (فتاوی دارالعلوم ص ١٠٧ ج ١)

مسئله: مذي، نجس دی، پر کوم کالی یا بدن چې ولگيږي، هغه نجس دی، لمونځ ورسره سخت نلري. او د یوه درهم یا کم په دوی کې هم معاف دي، خو پرېمنځل شي په هر صورت بهتر کار دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ١٣٣ ج ٢ بحواله ردالمحتار ص ١٩١ ج ١)

مسئله: په لمانځه کې که پایڅي یا نوره جامه تړي ونه لاندې وڅړيږي، نو لمونځ ورسره مکروه دی، اوله ثواب څخه محروم گرځي، له لمانځه پرته هم پونډۍ لوڅول ضروري دی، په حدیث کې د داسې سړي لپاره سخت وعید ذکر شوی دی. فتاوی دارالعلوم ص ١٠٥ ج ٢

ردالمحتار ص ٥٩٨، فتاوی رحیمیه ص ٢٨٢ ج ٢)

مسئله: په لمانځه کې په وار وار پرتوګ پورته کول ښه کار نه دی، لمونځ صحیح دی. (فتاوی دارالعلوم ص ١٠٨ ج ٢، هدایه ١٢٢ ج ١)

مسئله: ځینی خلک په لمانځه کې سجدي ته د تګ پروخت، پرتوګ پورته کوي، اوله سجدي څخه چې راپورته شي، د خپل قمیص د شالمن کښته کوي، دا ډول حرکت یقیناً چې مکروه دی. خودا هم

لیری نه ده چې فعل کثیر وگرځي او لمونځ فاسد شي. نو پر هیڅ ورځینی لازم دی. (فتاوی رحیمیه ص ٣٧٩ ج ٢)

اتفاقاً که کله داسې وشي، څه باک نلري، خو عادت گرځول غلط کار دی. (رفت قاسمی)

مسئله: د لمانځه په حالت کې کرته (قمیص) دریشي، خولۍ او داسې بل شي ... که په لمانځه کې وایستل شي او بیا بیرته په لمانځه کې واغوستل شي؛ که په عمل قلیل سره وي یعنې ډیر کار ونه غواړي په یوه لاس تر سره شي او څوک دا گمان ونه کړي چې دی په لمانځه کې دی، کنه؟ نو بیا صحت لري. او که په عمل کثیر سره وشي، نو مکروه ده. او ښکاره خبره ده، چې دغه شیان په عمل قلیل سره نه اغوستل کيږي، نو ځان ساتل ځینی پکار دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ١٠٠ ج ٢، ردالمحتار ص ٥٨٣)

مسئله: که په یوه لاس باندې نه کيږي، نو په لمانځه دي سلام وگرځوي، دغه شیان دي واغوندي او بیا دې په لمانځه کې شریک شي. (فتاوی دارالعلوم ص ٢ ج ٢)

مسئله: که په لمانځه کې د چا پای زار په پښو وي؛ لمونځ یې صحیح دی، خو په دې شرط چې نجاست ورباندې نه وي لگیدلی، که پر لگیدلی هم وي، نو صاف کرل شوی وي، په دې ډول وروسته ورسره صحیح دی، مگر دا چې په اوس زمانو کې په جماتونو کې فرشونه، قالیني، او کمپلي هواري وي، له پای زار سره ورتلل د هغه د خرابیدو احتمال زیات وي او په عین حال کې بې ادبي هم ښکاري. نو ښه دا ده چې لمونځ ورسره اداء نه کړي. (فتاوی دارالعلوم ص ١٠٠ ج ٢ ردالمحتار ص ٦١٥ ج ١ باب احتکام المعاجد)

مسئله: که پای زار پاک هم وی، بیا هم د مسجد د احترام په وجه به کار نه دی په عیدگاه کې که پروښو او شگو لمونځ کیږي، نو هلته تر سعده کیدای شی، مگر احتیاطاً دفتني د مخنيوي په خاطر که هلته هم په پښه نشي؛ ښه به وی. (فتاوی محمودیه ص ۶۷ ج ۱۳)

په لمانځه کې پر زړه او جامه لاس تیرول؟

پوښتنه: امام صاحب د لمانځه له شروع کیدلو وروسته پر خپله زړه، مخ او کالیو باندې لاس تیروي؛ د دې حکم څه دی؟
جواب: امام ته پکار دی چې له دې ډول ناکاره حرکتونو څخه ډار وساتي، دا پر کراحت برسيره عمل کثيرونه هم نژدې کیږي چې لمونځ فاسدوي، او خپل او د مقتديانو لمونځونه ور خرابوي.

(فتاوی رحیمه ص ۲۲۲ ج ۲ کیری ص ۲۳۷)

مسئله: لمونځ په خشوع او خضوع سره اداء کول پکار دی، غله حرکات کول مکروه تحریمی دی، بلکه فساد ته نژدې کیږي.

(فتاوی رحیمه ص ۲۹۰ ج ۲، اغلاط العلوم ص ۱۰۸)

په لمانځه کې د سرو او سپینو استعمال

مسئله: دنارینه وولپاره په لمانځه او هر بل وخت کې د سرو او سپینو استعمال ناجائز دی، یوازې د څلور ماشو په اندازه د سپینو ګوتې، ګوته کول جائز دی، خو سره په هر صورت حرام دي، له سرو او سپینو څخه جوړ شوي زیورات اوسیکې که په جیب کې وی، اولمونه ورسره وشي، څه پاک نلري، روادی. همدارنګه که د لاس په ساعه (ګری) کې یو دیادوي پر زړه د سپینو وی او نوزه و سپینه وی، نو د هغې حرج نشته. (فتاوی رحیمه ص ۱۸۲ ج ۱، آپ کی مسائل ص ۲۱۰ ج ۲)

سوال: که یو سړی پخپل کور کې لمونځ کوي او تر څنګ یې نژدې ناپاک کالی پروت وي، د رکوع او سجدي په حالت کې که یې دا ناپاکه جامه د بدن له یوې برخې سره ولګیږي، نو لمونځ صحت لري ګنه؟

جواب: که چیرې دغه ناپاک کالی تردومره وخته ده له بدن سره نښتی وي، چې یو رکن اداء کیږي، نو لمونځ نه صحیح کیږي، خو که له بدن سره ولګیږي او فورا جلاشي، بیا لمونځ صحت لري. (فتاوی محمودیه ص ۲۰۵ ج ۲)

مسئله: پای زار که د لمونځ کوونکې په مخ کې پراته وي، لمونځ صحیح دی، خو پکار داده چې پای زار د پاندې له نجاست او خاورو څخه پاک شي او بیا مسجد ته راوړل شي. (آپ کی مسائل ص ۱۸۳ ج ۲)

مسئله: هغه څوک چې په روغتون کې ملازمت یا وظیفه لري، د کار پروخت چې یې کومې جامې اغوستي وي، پر هغوی طبعاً ناپاکي لګیږي، د لمانځه لپاره به هغه جامې بدلوي، نوري به اغونډي. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۱ ج ۲ رد المحتار ص ۲۲۲ ج ۱)

د مقتدي او امام په اړه مسائل

۱- مقتديانو ته پکار ده چې په ټولو حاضرو خلکو کې چې د امامت لپاره څوک ښه مناسب وي، هغه د لمانځه لپاره مخته کړي. که چېرې یې ډیر داسې وګړي حاضر وي چې هغوی د امامت لپاره مناسب وي؛ نو دې بیا هغه سړي چې د ډیرو رایو وړته متوجه وي؛ امام کړي. که داسې ونکړي یعنې مناسب سړی موجود وي خودوی نالائق مخکې کړي، نو داسې سنت ترک کړل چې دا ګناه ده.

ترتولو وراو مناسب سري دامامت لپاره هغه څوک دي چې د
لمانځه په مسائلو بڼه پوهيږي او مسنون قرائت وريادوي په دې
شرط چې ظاهرا کوم فسق يا فساد پکښې نه وي.

۲- بيا هغه سري چې قرآن کریم بڼه تلاوت کولای شي، يعنې په بڼه
آواز او د تجويد د قواعدو سره سم.

۳- بيا هغه تن چې بڼه پرهيزگار او متقي وي.

۴- بيا هغه شخص چې بڼه اخلاق ولري.

۵- بيا هغه شخص چې عمر ئې لوړ وي.

۶- بيا هغه نفر چې بڼه جوړ، روغ او ښائسته وي.

۷- بيا هغه سري چې بڼه جامه ئې په تن وي.

۸- بيا هغه سري چې سر ئې غټ وي.

۹- بيا هغه تن چې د سفر کولو په نسبت زيات مقيم وي.

۱۰- بيا هغه شخص چې له اصله آزاد وي.

۱۱- بيا هغه څوک چې له حدث اصغر څخه ئې تيمم کړی وي. د هغه

چاپه پرته چې له حدث اکبر څخه ئې تيمم وهلی وي. په کوم سري

کې چې دوه شته پيداشي؛ هغه زيات مستحق دي. تر هغه چې

يو وصف پکښې وي. مثلاً هغه سري چې د لمانځه په مسائلو هم بڼه

پوهيږي او قرآن هم تلاوت کولای شي زيات مستحق دي تر هغه چې د

لمانځه په مسائلو پوهيږي خو قرآن نشي سم لوستلای.

۱۲- که د چاپه کور کې جماعت کيږي نو مستحق دامامت کور

والاوي، وروسته بيا هغه څوک چې دوي ټول ئې خوښ کړي، په دې

شرط چې کوروالا بيخي جاهل نه وي، يعنې د لمانځه په يوه مسئله
هم نه پوهيږي. (درمختار، شامي او نور...)

په کوم جومات کې چې د مسجد امام موجود وي، بل چاته د
امامت حق نشته، خو که خپله دغه امام بل څوک مخکې کړي. بيا څه
باک نشته.

۱۳- د خلکو له خوښۍ پرته هغوی ته امامت ورکول، مکروه تحريمي
دي، مگر که د امامت د استحقاق او صاف پکښې ډير وي، په بل
چا کې نه وي. نو بيا څه کراهت نلري. د قاضي او باچاپه حضور کې بل
څوک دامامت مستحق نه دي (درمختار وغيره...)

۱۴- د فاسق او بدعتي امامت مکروه تحريمي دي، خو که چېرې
خدانخواست له دوي پرته بل داسې څوک پيدانشي چې امامت
وکړای شي، نو بيا څه باک نلري. (درمختار، شامي او نور...)

فاسق هغه څوک دي چې د مناهيو مرتکب شي، يعنې هغه اعمال
ترسره کوي چې په شريعت کې منع وي. لکه شراب، چغلي، غيبت
او داسې نور... بدعتي هغه چاته ويل کيږي چې يو داسې فعل چې په
قرآن، حديث، اجماع او قياس کې ئې هيڅ اصل وجود نلري؛ خودي
دغه فعل عبادت گڼي او عمل په کوي. د فاسق او بدعتي ترمنځ
توپير صرف دا دي چې فاسق گناه، گناه بولي او ترسره کوي ئې. خو
بدعتي بيا گناه عبادت بولي او عطلې کوي ئې. نو ځکه بدعتي
تر فاسق بدتر دي. او د هغه په امامت کې لمونځ کول زيات کراهت لري
(محمد رفعت قاسمي غفر له)

۱۵- سارايي (صحرائي)، غلام (که څه هم آزاد شده وي)، پوند، شبکور (چې په تياره کې ليدل نشي کولای) او ولد الزنا (حرامی) د دغو اشخاصو امامت مکروه تنزيهي دی، مگر که چيرې دغه خلکو علم او پوهه درلوده، د خلکو نفرت نه ځيني راته، نو بيا کراهت نلري. همدارنگه د يو حسين ځوان چې بيزه ټي نه وي راغلي، او د بي عقل ناپوه امامت مکروه تنزيهي دی. او په هغه چاکې چې يوه ډول مرض وي او د خلکو کرکه ځيني کيږي لکه په بدن کې سپين داغونه، فيس او داسې نور. د هغوی امامت هم مکروه تنزيهي دی.

(درمختار، علم الفقه ص ۹۲ ج ۲ هدايه ص ۷۷ ج ۱، کيږي ص ۲۶۵، شرح تقايه ص ۸۶)

د دې ډول خلکو امامت ځکه مکروه دی، چې زياتره غلام، سارايي، او حرامي ته د علم دين د تربيت فرصت نه وي، غلام (مړی) د خپل بادار په خدمت کې مصروف وي، سارايي ته کوم استاذ په صحرا کې نه پيدا کيږي، ولد الزنا د روزني او تربيت څوک نلري، پردې برسېره له دې خلکو څخه خلک يوه ډول کرکه او نفرت هم کوي. (والله اعلم - رفعت قاسمي غفرله)

۱۶- د لمانځه فرائضو او واجباتو کې مقتدي ته د امام موافقت کول واجب دی، مگر په سنتو کې موافقت واجب نه دی. او س که چيرې امام شافعي المذهب وي او رکوع ته د تگ په وخت کې لاسونه پورته کوي، نو حنفي مقتدي ته لاس پورته کول ضروري نه دی، ځکه چې د لاسونو پورته کول د هغوی په نزد هم سنت کار دی. همداراز د سهار په لمانځه کې شافعي امام قنوت وائي نو حنفي مقتدي ته نه ده ضرور چې متابعت ټي وکړي مگر په وټرو کې دعايي قنوت واجب

دي، له دې کبله که شافعي له رکوع څخه وروسته دعايي قنوت ووايي د خپل مذهب موافق نو د حنفي مقتديانو لپاره له رکوع څخه وروسته ويل پکار دي.

۱۷- د امام لپاره په لمانځه کې غټ غټ سورتونه چې تر مقدار سنت هم ورزيات وي، يا په رکوع او سجده کې ډير ځنډ کول مکروه تحریمي دي، له دې نه ځان وژغوري، بلکې د مقتديانو د ضرورت او اړتيا خيال وساتي، په دوی کې چې څومره ضعیف وي د هغه مراعت دي وکړي.

حتی چې د ډېر ضرورت په وخت کې تر مسنون مقدار هم کم قرائت ولولي؛ بهتره ده. تر څو پر خلکو بوج نشي او د جماعه د لږوالي باعث ونه گرځي. (علم الفقه ص ۹۲ ج ۱، بخاری ص ۹۲، مسلم ص ۱۸۸ ج ۱)

په حدیث شریف کې راځي چې امام ته ډير تخفیف او آسانی کول پکار ده. حضرت معاذ بن جبل رض یو ځل نبی کریم ﷺ ډير تهديد کړ ځکه چې په لمانځه کې ټي غټ غټ سورتونه ويل او د خلکو خيال ټي نه ساته، یو ځل نبی کریم ﷺ د یوه ماشوم چيغې واوریدلې، سمدستی ټي د سهار په لمانځه کې صرف معوذتین (قل أعوذ برب الفلق او قل أعوذ برب الناس) باندې اکتفاء وکړه. چې د هغه ماشوم مور په لمانځه کې وه. (حاشیه علم الفقه ص ۹۲ ج ۲)

آیا په امامت کې دنسب خیال ساتل ضروري دی؟

مسئله: په امامت کې د نسب او ذات خیال ساتل ضروري نه دی. افضلیت مهم دی. د دې لپاره چې په جماعه کې کمی رانشي او خلک ونه شیندل شي؛ لمونځ کوونکو ته پکار ده چې څوک په دوی

کې افضل وی هغه د امامت مستحق دی، امام دي کړي، ترڅو لمونځ په ښه طريقه سره اداء شي، نو که د داسې یو قوم عالم چې خلک د اقوم ذلیل گڼي او دا علم د علم او تقوا په لحاظ تر ټولو ښه او لوړ وي، په همدې خاطر ټي خلک ادب او احترام کوي، نو بیشکه هغه د امامت مستحق دی، باید امام ټي کړي. هیڅ ډول کراهت د قوم او نسب په وجه نلري، مگر که خپله دده اخلاق ناسم وي بیا لمونځ ورپسې مکروه دی.

د سم سړي په امامت کې بله گټه داده چې خلک ورسره رغبت کوي او په جماعه کې زیات گډون کوي. او افضل امام هغه دی چې په شرعي احکامو تر هر چا ښه خبر وي، قرآن مجید په قرائت او تجوید لوستلای شي، متقی وي، صحیح العقیده وي، د ښه نسب او کورنۍ غړی وي. ښکلی او ښائسته وي، ښه اخلاق ولري، بدن او جامې ټي ښه سپیڅلي وي، دده په وجه خلک جماعه کې د گډون لپاره زړه ښه کوي. (فتاوی رحیمیه ص ۲۸ ج ۲ بحواله شرح نقایه ص ۸۶ ج ۱) تکمیل الایمان ص ۷۸

مسئله: که چیرې په یوه جومات کې دوه امامان مقرر وي، ترڅو یو نیم خلکو ته لمونځ ورکړي او دا بل امام بیا نور و پاتی خلکو ته لمونځ ورکړي، نو دا صحیح نه دی. مکروه عمل دی. او که د دې په خاطر وي چې کله دا یو امام ضرورت ولري، نو دا بل لمونځ ورکړي بیا هیڅ باک نلري. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۶۹ ج ۳، عالمگیری ص ۵۱ ج ۱)

مسئله: ځینی وخت په ځینو جوماتونو کې امامان داسې وي چې په خپل لمونځ هم نه پوهیږي، خو خلکو امام کړي وي او لمونځونه همیشې د ټولو فاسدوي، نو په دې گناه کې نه یوازې امام صاحب

بلکې د مسجد هغه خلک هم راگډ دي چې د امام په انتخابولو کې اختیار لري، صرف یاد څه خپلوي او یاد لږو پیسو او یا بله ناجائزه وجه باندې یې هغه مخته کړي وي. (اغلاط العوام ص ۶۹)

په داسې حال کې چې د خپلو دنیوي کارونو لپاره خوداسې سړي تلاش کوي چې ډیر تکړه او با استعداد وي او په هر کار پوهیږي، خود خدای په وړاندې چې د دوی ټولو په ضمانت الله تعالی ته رسیږي، هغه داسې سړي گوري چې په څه نه پوهیږي، چې دایوه لویه گناه او د خدای په وړاندې ستره بې ادبی ده. (محمد رفعت قاسمی غفر له)

مسبوق امام کیدلای نشي

مسئله: د امامت د صحت له شرطونو څخه یو داده چې یو سړي په امام پسې په اخیری رکعت یا ناسته کې شریک شي، د امام له سلام څرځولو وروسته دی خپل پاتی رکعتونه یا لمونځ پوره کوي، بل سړي له د باندې راشي په دغه سړي پسې اقتداء وکړي نو دا اقتداء او لمونځ ټي صحت نلري. ځکه یو سړي په یوه لمانځه کې امام او مقتدی نشي کیدلای. دغه درېیم سړي به خپل لمونځ جدا کوي. مطلب دا چې په مسبوق پسې اقتداء قطعانه صحیح کیږي که د یوه رکعت مسبوق وي، که د ډیرو، مگر دومره کیدلای شي، چې یو سړي وروسته راشي، د ډیر ازدهام په وجه په اخیری صفا کې ودریږي او د امام په هیڅ حرکت او آواز نه خبریږي، نو دی د بل کوم څنګ لوري مقتدی حرکت ته گوري او خپل لمونځ ته دوام ورکوي، خود داسې نه ده چې د اقتداء په نیت ده. که د اقتداء په نیت وي لمونځ ټي خراب دی. (کتاب الفقه ص ۶۵۹ ج ۱).

سوال :... که چیرې په کوم ښار کې جماتونه ډیر خو لمونځ کوونکي کم وي ؛ په هر مسجد کې خلک د امام د مقررولو توان نلري ، نو که د دغو مساجد وټول یا یوڅه خلک سره یو ځای شي ، نور مساجد بند کړي او یو مسجد آباد کړي دا به څنگه وي ؟

جواب :... بېتره خوداده چې ترخپله وسه ټول جوماتونه آباد وساتل شي ، که څه هم خلک پکې لږ لږ وي ، خو د مجبوري په صورت کې داسې کولای شي ، څه باک نشته . (فتاوی دارالعلوم ص ۶۶۲ ج ۲ بحواله رد المحتار ص ۶۱۷ ج ۱ باب المساجد)
مسئله : که چیرې مقتدی پروخت مسجد ته راوړنه رسیږي نو امام ته پکار دی چې تر آذان او اقامت وروسته تنها خپل لمونځ اداء کړي ، د جماعه ثواب ده ته رسیږي او د هغه مسجد حق اداء کیږي ، د ترک جماعه گناه د مقتدی ده .

مسئله : په کوم مسجد کې چې آذان وشي ، نو په هغه مسجد کې لمونځ آداء کول پکار دی ، بل مسجد ته به نه شي . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۳ ج ۲)

مسجد ته د د اخلیدلو پروخت سلام اچول

مسئله : که په مسجد کې خلک په لمانځه ، وظیفه ، تلاوت او نورڅه مشغول نه وو ، نو سلام واچوي ، او که مصروف و یا څوک بیخي موجود نه وو ، نو چې کله د اخلیږي مسجد ته په دې ټکو سلام ووايست : «السلام علينا من ربنا وعلی عبادالله الصالحین» (فتاوی عالمگیری ج ۵)
او که ځینی فارغ ناست وو او له هغو مشغولو خلکو څخه دومره لیرې وو ، چې په سلام اچولو یا د هغوی په ځوابولو سره نورو ته کوم تکلیف نه رسیدی ، نو د سلام اچولو اجازه شته ، کنه نو نشته . (فتاوی رحیمیه ص ۲۱۲ ج ۲)

6

مسجد ته د ننوتلو او وتلو پروخت دعاء

آنحضرت ﷺ فرمایي : له تاسو نه چې کوم یو مسجد ته ننوزي نو دا دعاء دې لولي «اللهم افتح لی ابواب رحمتک من فضلك»
او چې کله له جمات څخه راوړي نو دا دعاء وایاست : «اللهم انی استئک من فضلك» (مظاهر حق ص ۶۰۲ ج ۱)

مسئله : په حدیث شریف کې راغلي چې نبی کریم ﷺ تهدیدا وفرمایل چې : ماداسی اراده کړي ، کوم خلک چې جمات ته د لمانځه لپاره نه راځي د هغوی کورونو ته اوړ واچوم ، ولی د ښځو او ماشومانو په وجه مې داسی ونکړل . له دې نه معلومیږي چې اوس اوړ وراچول روانه دی ، ځکه چې نبی کریم ﷺ ځاکار کړی نه دی .
نو د جماعه پر پرېښودلو که قصدا مواظبت کوي بلا عذر ، دا گناه کبیره او د فسق موجب گرځي . مگر که یو یا دوه ځله داسی وشي ، گناه کبیره نه ده . (فتاوی دارالعلوم ص ۵۸ ج ۲ بحواله مشکوٰه ص ۹۵ ج ۱ ، رد المحتار ص ۵۱۵ ج ۱ باب الامت)

مسئله : له یو شرعي عذر پرته پر کور لمونځ کول او مسجد ته نه تلل ډیره ستره محرومي او د اسلام د ستر شعار پرېښودل دی . په حدیث شریف کې د دې لپاره سخت وعید ذکر شوی دی . په یو حدیث کې د هغه لمونځ ناقابل اعتبار بلل سوی دی .

(فتاوی محمودیه ص ۱۸۶ ج ۲ بحواله ابوداؤد شریف ص ۸۱ ج ۱)

له امام سره د دښمنۍ په وجه جماعه پرېښودل

پوښتنه : یو مؤذن چې له امام سره څه دښمنی او خفگان لري ، له همدې وجې ئې په هغه پسی لمونځ پري ایښی . نو د ده خپل لمونځ جد اصحت لري کنه او آذان ئې مکروه دی که څنگه ؟

جواب : ... د غه د جماعة د پرېښودلو لپاره قطعاً غلط او بي بنياده ده. د جماعة پرېښودل عادت گرځول يوفسق دی، او د فاسق آذان مکروه دی. اعاده (راگرځول) ئې مستحب ده. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۵ ج ۲ بحواله شامی ص ۲۶۵ ج ۱).

(که څه هم د ده هغه لمونځ چې جدائي کوي، بې له جماعة جائز دی، مگر د جماعة له ثواب څخه محروم گرځي، او د جماعة د پرېښودلو گناه بيله ده.) (رفت)

مسئله : د فقهي په کتابونو کې راځي، که چيرې امام کوم قصور ونلري، نو د مقتديانو ناخوښي کوم اغيزنلري، د امام لمونځ بې له شکه صحت لري، گناه صرف پر مقتدي ده، او که امام قصور او نقصان ولري، او مقتدي په همدې وجه ځينې ناراضه وي، نو بيا مواخذه پر امام ده، او د ده امامت مکروه دی. او د حديث مورد هم (من تقدم قوما...) که چيرې دغه امام وي چې خلل او نقصان پکښې وي، کنه نو مقتدي گناه کار دی چې ناحقه ناراضه دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۲ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۵۲۲ ج ۱).

لمونځ ما ټول په کوم وخت کې جائز دی؟

د لمانځه ماتول کله حرام، کله مستحب، کله واجب او کله بيا مباح وي. که داسې کوم غدرنه وي، نو بيا ئې ماتول حرام دی. او په جماعت کې د گله ون پخاطر مستحب دی. او که کله مال د ضائع کيدو په حال کې وي؛ نو د لمانځه ماتول مباح دی، او د ځان د ژغورلو په وجه واجب دی. (درمختار ص ۶۴۱ ج ۱)

پوښتنه : ... د محلي په مسجد کې که د لمانځه پوره نظم او ترتيب نه وي نو په بل ليري مسجد کې د جماعة لمونځ اداء کول څنگه دی؟

جواب : د خپل مسجد حق د نورو په پرتله زيات دی نو چيري ته پکار نه ده چې خپل مسجد پرېږدي او بل مسجد ته ولاړشي، په شامي کې راغلي چې که سړي تنها هم شي، نو دغه سړي دې آذان وکړي او پخپل مسجد کې دې لمونځ اداء کړي، بل مسجد ته دې نه ځي.

«لان له حقا عليه فهو يؤديه». (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۶۱۷ ج ۱)

که چيري ئې د خپل مسجد د ورانيدلو خطر نه وي، بيا بل مسجد ته په تگ کې څه حرج نشته. (رفت)

مسئله : که دوه مسجدونه يوځای وو، نو په داتژدي مسجد کې لمونځ اداء کول پکار دی. چې داتژدي جماعت پرده حق لري. او ثواب هم په دې کې زيات دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۵۱ ج ۲، بحواله ردالمحتار ص ۶۱۷ ج ۱، کتاب الفقه ص ۲۶۲ ج ۱)

که پخپل مسجد کې له يو سړي نه جماعة تير شي؛ څه به کوي؟

مسئله : که په يوه مسجد کې له سړي څخه جماعة تير شوی وي، او اميد لري چې په بل جماعة کې ئې موندلای شي، نو پکار ده چې هغه بل جماعة ته ولاړ شي، او جماعة اداء کړي، چې داموجب د ثواب گرځي، د امت مخکنيو بزرگانو به هم داسې کول چې په يوه جومات کې به جماعة ځينې تير شوی و، نو په بل جومات کې به ئې تلاش کاوه. (فتاوی دارالعلوم ص ۶۵ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۵۱۸ ج ۱، علم الفقه ص ۹۸ ج ۲ امداد الاحکام ص ۵۰۰ ج ۱)

مسئلہ: سری کہ مسجد ته ورسید هلته ورته معلوم سوچی جماعه شوی دی. نو واجب نه ده چی بل مسجد ته به سمدستی روانیږی، (مگر که غواری چی ولاړشی؛ تللای سنی. منع نه ده.)

(فتاوی رحیمیه ص ۲۲۲ ج ۲، بحواله مسائل ارکان ص ۵۵ آپ کی مسائل ص ۲۲۲ ج ۲)

مسئلہ: که یوشیعه مذهب سری د سنی مسلمانانو په جماعه کې گډون وکړی؛ او خلکو ته په لمانځه کې کوم خلل او نقصان نه راځي، نو پاک نلری، خو په راتلونکې کې به هغه پوه کوی چی یا خوتوبه وپاسی رافضی به نه وی، سنی کیږی به او یا به د سنیانو په جماعه کې شرکت نه کوی، او هغه به پخپل قبرستان او هدیره کې نه دفن کوی، (فتاوی دارالعلوم ص ۶۲ ج ۲)

مسئلہ: شیعه د سنی په مسجد کې اوسنی د شیعه په جومات کې لمونځ اداء کولای شی، لمونځ ئې صحت لري. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۸ ج ۲، مشکوة ص ۵۱۲ ج ۱)

مسئلہ: د لوبو په میدان کې (لکه فیتال، کرکت، والیبال او نور...) عامه لار د کوڅه، د لمبیدلو ځای، د اوبسانو او نورو عامو ژویو (حیواناتو) د حلالیدلو (مذبح) په ځای کې لمونځ مطلقاً مکروه دی. که څه هم له نجاسته پاک وی. (کتاب الفقه ص ۲۲۰ ج ۱)

په مسجد کې به په جماعه کې څنگه خلک اشتراک نه کوي؟

مسئلہ: کوم سری چی په راتگ سره ئې د خلکو امن ته تاوان رسیږی، د شر او فساد موجب گرځی، لمونځ کوونکو ته تکلیف او ایذاء رسان وی، او په جماعه کې راپارونکې اعمال ترسره کوی، نو د اډول سری له مسجد څخه منع کول د شریعت د قانون سره سم عمل

دی. په دې اړه ډېر آثار او احادیث او د فقهاؤ و اقوال موجود دي. رسول کریم ﷺ هغه څوک چې خامه اوږه او خام پیاز به ئې خوړلي وو؛ له مسجد څخه منع کړیدی، بلکه ایستلي دی، داراز نبی کریم ﷺ هغه ښځي چې خوشبویه ئې لگولي وه؛ د فتنې د رامنځ ته کیدو د وېرې له امله؛ له مسجد څخه منع کړيدي، همدارنگه نبی کریم ﷺ هغه چاته چې د لمونځ کوونکي په مخ کې تیریدی او د هغه په خشوع او خضوع کې نقصان رساوه، ویلی دی چې و «دریږه» دغه رنگه آنحضرت ﷺ هغه سری چې په مسجد کې ئې د قبلې په لوری نارې توکړي وي؛ له امامت څخه معزول کړ او هغه ئې د خدای او رسول مؤذی وگانه، فقهاؤ و هم دا څرگنده کړی چې د خامو پیازو او خامي وږی خوړونکې او هغه څوک چې له خولې بوی ځي، او فیث سری جذام، او مافې خرڅوونکی. لنډه دا چې هر هغه څوک چې مؤذی (ضرر رسونکی) وی که څه هم په ژبه دغه زیان رسوی؛ له جوماته بندول ئې ضروری دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۵۵ ج ۲ بحواله مسلم شریف ص ۲۰۹ ج ۱ مشکوة شریف ص ۹۶ ج ۱)

مسئلہ: هغه څوک چې د خولې مرض لري یعنی د خولې ئې بوی ځي؛ په جماعه کې دي شرکت نه کوی، جدا دي لمونځ وکړی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲ ردالمحتار ص ۶۱۹ ج ۱)

مسئلہ: د جذامی لپاره حکم دادی چې مسجد ته رانشی او په جماعه کې گډون ونکړی، په کور کې دې یوازی لمونځ وکړی د جماعه د پریشودلو گناه هم پرده باندی نشته، بلکی په جماعه کې گډون ئې

مکروه دی. یعنې له ده څخه جماعة او جمعه ساقط دي. او هغه خلک چې له جذامی څخه ځان ساتي هیڅ ملامتی او گناه ورباندې نشته.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۱ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۱۹۱ ج ۱)

مسئله: مجذوم ته پر کورباندې لمونځ کولو کې هم د جماعة ثواب رسیږي، چې هغه په زړه کې د جماعة سره شوق او مینه لري. (امداد الاحکام ص ۵۰۴ ج ۱)

مسئله: مسلمان حلال خورینګي، په مسجد کې په جماعة سره لمونځ اداء کولای شي او د مسجد د حوض په اوبو هم اودس کولای شي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۸ ج ۲)

ولی مسجد ته د راتلو پروخت به دومره خیال ساتي چې پاکې جامې به اغوندي، جسم به پاکوي بدیوي او ناپاکې به ټي نه پر جسم وي او نه پر کالیو، چې د ټولو خلکو لپاره ضروري ده. (دفت)

له څاڅه چې د جماعة لمونځ تیر شي لمونځ به چیرته کوي؟
پوښتنه: له کوم سړي چې جماعة تیر شوی وي، دی به خپل لمونځ په مسجد کې اداء کوي. که په کور کې، کوم یو بهتر دی؟

جواب: که د باندې چیرې جماعة کیندلای شي، خو هغه بهتره ده. او که نو د قرضو لپاره مسجد تر هر ځای افضل دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۵۲ ج ۲، بحواله ردالمحتار ص ۲۶۲ ج ۱)

مسئله: که کله اتفاقاً جماعة په مسجد کې له سړي څخه تیر شي، نویيادي په کور کې ماشومان او ښځینه راتول کړي، جماعة دې وکړي، لکه چې په حدیث کې راځي نارینه وو ته په کور کې نه دی پکار چې جماعة وکړي، بلکې مسجد ته به راځي او په جماعة کې به

شرکت کوي، خو که کله ناڅاپه جماعة ورڅخه تیر شي نویياد کولای شي، کورني ادا کړي په هغه صورت چې ذکر شو، داسی نه چې د مسجد جومات پرېږدي او په کور کې جماعة وکړي، داد سنت خلاف دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۵۱۸)

مسئله: د هغه چالپاره چې تنها په کور یا مکان کې لمونځ کوي، د نژدې مسجد آذان او اقامه ورته کافی دي، مگر کول ټي ورته بهتر دي. او د ښځو لپاره مکروه دی. (فتاوی رحیمیه ص ۱۶ ج ۲، نورالایضاح ص ۶۱)

مسئله: که یو سړی له امام سره د مخالفت (د ښمنۍ) په وجه جلا لمونځ کوي په داسی حال کې چې جماعة هم شروع وي، نو د دې سړي لمونځ کیږي، خو گناهکار او فاسق دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۵۲ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۵۱۶ ج ۱ باب الامامة)

یوازي سړي به لمونځ په کور کې کوي که په مسجد کې؟

پوښتنه: زید په مسجد کې یوازي لمونځ کوي او بکر په کور کې یوازي لمونځ کوي. د دوی دوو ترمنځ په ثواب کې څه فرق شته کنه؟
جواب: هغه سړی چې د جماعة لمونځ پرېږدي، په کور کې ټي لمونځ عادت وي، او د جماعة پر پرېښودلو باندې مصرهم وي، نو دغه سړی فاسق دی. آنحضرت ﷺ فرمایي: که چیرې د ماشومانو او ښځو خیال نه وای زا سره نو ما به د هغه چا کور ته اوراچولی وو، چې مسجد ته راشي خو لمونځ په جماعة نه کوي، نو دغه سړی چې په مسجد کې تنها لمونځ کوي او د جماعة پروا نه کوي، او یا په کور کې د لمانځه عادي وي.

دغه دواړه فاسق او د حرام کار مرتکب دي. په دوی کې یوه ته دا نشته چې دا د زیات ثواب مستحق دی، یاداً، دواړه گناهکار دي. دواړو ته لازمه ده چې د جماعه پابندي وکړي، نه په کور کې یوازی لمونځ وکړي او نه په مسجد کې، او که د مجبوري په وجه اتفاقاً کله جماعه قوت شي نو دا بیا جدا خبره ده.

(فتاوی دارالعلوم) ص ۷۱ ج ۲ بحواله مشکوٰۃ ص ۱۷ ج ۱ باب الجماعه وغیته ص ۲۷۲

په کور کې مستقل جماعه کول

مسئله: د همیشه لپاره مسجد پرېښودل او په کور کې جماعه کول جائزه دی، بلکې معصیت دی، او پردی ترک جماعه باندې اصرار کول بیا فسق دی. د داسې سړي شهادت هم بیا نه قبلېږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۷ ج ۲ بحواله رد مختار ص ۵۱۸ ج ۱)

په حرامو پیسو جوړ شوی مسجد کې لمونځ څه حکم لري؟

مسئله: د زانیې ښځې جوړ شوی مسجد، د مسجد حکم لري، تردې چې بیا په هغه کې د وارثانو حق منقطع کېږي، د هر چا تصرف پکښې ناجائز او خلاف وقف دی، نه هغه نړولای شي، او نه داسې چې خرج ئې کړي او قیمت ئې په بل مسجد کې ولگوي لیکن دومره خبره چې په دغه مسجد کې د لمانځه پوره ثواب نه موندل کېږي، صرف فرض له ذمې څخه ساقطېږي. (امداد الاحکام ص ۲۲۱ ج ۱)

مسئله: په دغه مسجد کې لمونځ کېږي، په کور کې تر یوازې لمانځه دلته په جماعت سره لمونځ کول بهتر کار دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۷۵ ج ۲)

مسئله: په غصب کړي شوې ځمکه کې لمونځ کېږي، مگر که سړی پوهیږي، هم چې دامغصوبه ده او مجبوري هم نه وي نو لمونځ پکې

اداء کول له کراهت څخه خالی نه دی. که له خپل (اصلی مالک څخه اجازه وغوښتله شي، ښه به وي.)

(فتاوی رحیمیه ص ۲۲۵ ج ۲، عالمگیری ص ۲۶۹ ج ۱، طحاوی ص ۲۰۹ ج ۱)

که مسجد لري وي، د جماعه حکم څه دی؟

مسئله: که چیرې یو بازار د یو میل په اندازه پراخ وي او په دې کې صرف یو مسجد وي نو پر ټولو باندې د جماعت لمونځ سنت مؤکد دی. خو که څوک یو عذر ولري مثلاً، ناروغ وي، باران، خټي، یخنی او داسې نور... څه وي؛ بیا د جماعه پرېښودل درست دی، څه باک نلري.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۶ ج ۲ بحواله عالمگیری ص ۲۷۲ ج ۱)

د افطار (روژه ماتې) په وجه جماعه ځنډول څنګه دی؟

پوښتنه: د روژه ماتې پروخت ځینی خلک ژر ځان فارغ کړي او جمع ودروي، خو ځینی بیا پر خوراک څښاک نور هم وځنډیږي، بیا بل جماعه کوي، د اجماعه څنګه دی؟

ځواب: بهتره داده چې په لمړي جماعه کې ورسره شریک شي، هلته جمع تیرېږي او هلته دوی په خوراک څښاک بوخت وي، د اسم کارنه دی «الایضرورة شدیدة» او دا نورو خلکو ته هم پکار ده چې لږ نوره وقفه او انتظار وکړي، جماعه تر هغو پورې ونه دروي، تر څو د انوز فارغ شي، او په ګډه جماعه وکړي او دا انتظار به دومره هم نه کوي چې وخت مکروه ته ورسیږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۷ ج ۲، بحواله عالمگیری ص ۵۳ ج ۱)

مسئله: فقهاء کرامو لیکلي چې کله ناکله دي امام د یو شریر سړي مراعت هم کوي، چې کله د یو فساد او شرارت اندیښنه ځینی وینی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۶۸ ج ۲ بحواله رد المختار ص ۲۷۲ ج ۱)

په کوم مسجد کې چې امام او مؤذن معلوم نه وي

مسئله: په داسې مسجد کې چې امام، مؤذن او جماعة معلوم نه وي، دويم جماعة پکښې جائز دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۵۱ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۵۱۶ ج ۱، فتاوی محمودیه ص ۱۰۵ ج ۱۲)

مسئله: په جومات کې د جماعة له کیدلو وروسته، په کور، ځنگل یا صحراء کې په جماعة لمونځ بهتر دی. هلته آذان او تکبیر ویل افضل دی. خویوازی تکبیر هم کافی دی، که څوک په کور کې لمونځ کوي نو دغه له کور سره د مجلی د مسجد آذان ورته کافی دی. که جماعة کوي نو یوازې تکبیر کفایت کوي، د مسجد په منځ کې حوض، او یا د جومات بام دا ټول د مسجد په حکم کې دي او داسه او داسې نور ځایونه چې له مسجد څخه خارج ګڼل کیږي؛ په هغوی کې دويم جومات درست دی.

(فتاوی دارالعلوم، ص ۵۲ ج ۲ بحواله عالمگیری ص ۵۲ ج ۱ امداد الفتاوی ص ۲۶۲ ج ۱ امداد الاحکام ص ۹۹۷ ج ۱)

مسجد ته د ښځو تلل

مسئله: په اوسنۍ زمانه کې، بلکې له ډیر پخوا څخه د ښځو ګډون په جماعة کې، په جومات او یا عیدگاه کې ممنوع او مکروه ګڼل شوی دی، د صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم په زمانه کې منع کړل شوي وو. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۹ ج ۲ بحواله مسلم شریف ص ۱۸۲ ج ۱ باب خروج النساء الى المساجد)

په کور کې له ښځینه وو سره جماعة کول څنګه دی؟

مسئله: د ښځو جماعة تنها مکروه تحریمي دی، یعنې داسې چې امام او مقتدی دواړه ښځینه وي، هغوی دې جماعة نه کوي، بلکې سړي دي لمونځ ورکوي خو هغه هم پدې صورت کې چې کله اتفاقاً

په مسجد کې جماعة تیر شوی وي، نو په کور کې دې ماشومان او ښځې سره راټول کړي او جمع دې وکړي، داسې نه چې د مخه جماعة ورته پریږدي، او پر کورونو ئې شروع کړي، داسنټ طریقه نه، بلکه ناوړه طریقه ده، لکه چې علامه شامی رحمه الله یوه قصه نقل کړې چې یو ځل آنحضرت ﷺ یو قوم ته د هغوی د جوړې روغې لپاره ورغلی وو، چې بیرته راته؛ جماعة ځینی تیر شوی وو، نو هغه خپل کور ته راغی او اهل و عیال ئې را جمع کړل په جماعة سره ئې لمونځ اداء کړ، له دې نه ثابت شوه چې په کور کې جماعة په داسې حالت کې کیدلای شي چې د مسجد دا ځینی تیر شوی وي؛ د څه عذر له امله. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲ ج ۱ بحواله مشکوٰۃ ص ۹۵ ج ۱ ردالمحتار ص ۵۱۸ ج ۱)

مسئله: میړه او ښځه که پخپل کور کې جدا جدا لمونځ کوي، هیڅ کراهت نلري، په دې کې دا شرط هم نه دی چې یوه یادوې لویشتې ځمکه فاصله به ئې ترمنځ وي. (آپ ټي مسائل ص ۲۲۲ ج ۲)

مسئله: له خپلې میړمنې او محرمې ښځې سره په جماعة لمونځ جائز دی هغوی دې شاته ودریږي او محرمې ښځې ته د پردې اړتیا هم نشته، که چیرې ئې جماعة کاوه، نو ښځه دې برابره نه ورسره درېږي بلکې په یوبل جدا صف کې دې شاته ودرېږي. (آپ ټي مسائل ص ۲۲۸ ج ۲)

په هغه مصلی لمونځ کول چې تصویر لري؟

مسئله: پر مصلی که د کعبې مکرمې تصویر وي، نو پر هغه باندې د لمونځ کولو شرعاً هیڅ حرج نشته، نه پر هغه باندې د کالې اچولو اړتیا شته، نه د هغه د څرخولو ضرورت شته، او په دې سره د کعبې شریفې بې عزتې هم نه راځي، ځکه چې تصویر د عین شئ حکم نلري

بل داچی په خانه کعبه کې چې لمونځ کیږي، نو هلته هم د ځمکې لاندې کیدل له پښو څخه د تعظیم منافقې نه ده. (فتاویٰ مسعودیه ص ۱۱۱ ج ۲ ج ۲۰۶ غنیمت ص ۲۱۲)

په جماعه کې صف بندی ضروري ده، د لمانخه لپاره چې د جمع نظام په دې شکل خاص کرل شوی؛ د دې لپاره رسول کریم ﷺ دا طریقه بنودلي چې خلک دې صفونه جوړ کړي او یو دې له بل سره برابر او سیده ودریږي، ښکاره خبره ده چې د لمانخه غوندې ټولنیز عبادت لپاره، دا ډېر په زړه پورې او سنجیده صورت غوره کرل شوی دی. بیاني دهغه د تکمیل لپاره آنحضرت ﷺ پردې ډیر تاکید کړی، چې صفونه بلکل سیده ودریږي، نه یو شاته وی او نه مخته، لومړی دې اول صف پوره کړي او بیا دې دوهم صف شروع کړي.

مشران، او اهل علم کسان دې په مخکنی صف کې د امام تر څنګ د دریدلو کوشش کوی، کشران او ماشومان دې په دوهم او درېیم صف کې دریږي، او که چیرې ښځې په جماعه کې وي، نو د هغوی صف دې تر ټولو وروستنی وی، امام به د ټولو خلکو نه مخکې او د صفونو پر منځنۍ محاذه دریږي.

حقیقت دادي چې د دې ټولو خبرو هدف د جماعه تکمیل او ښه په مؤثره او ګټوره طریقه سره دهغه ترتیبول دی.

آنحضرت ﷺ به پخپله هم د دغو شيانو خورازيات اهتمام کاوه او امت ته به يې هم دهغه تلقین کاوه، وخت پروخت به يې دهغه اهتمام ثوابونه ورته بیانول، او دهغه چاته به يې د عذاب خبره کوله چې د دې خیال نه ساتی. (معارف الحديث صفحه ۲۰۲ جلد ۳)

درکعت دتیریدلو دویری په وجه جدانیت ټول او دریدل

پوښتنه: که امام د رکوع په حالت کې وي، یو سړی وره سته راشي نو اوس که هغه صف ته ځان رسوي، رکعت ورځینی تیريږي، نودی جلا نیت وتری او ودریږي، په دې کې څه حرج شته ګڼه؟

جواب: په صف کې د خالی ځای سره سره، که هغه بل ځای دریږي نو لمونځ يې مکروه دی. نو صف ته به ځان رسوي که څه هم رکعت ځینی تیرشي، ځکه د فضیلت د ترلاسه کولو په نسبت له مکروه څخه ځان ساتل به تر او اولی کاردی. (فتاویٰ رحیمیه ص ۲۰۶ ج ۱ کیری ص ۵۷۵)

مسئله: په ځینو مساجدو کې کړکۍ او یادروازي اکثر د ښینووي او د لمانخه پر مهال د سړي عکس پکې ښکاري، نو که چیرې دا عکس د لمونځ کوونکي توجه اړوي، بیا مکروه دی، او که يې په توجه کې د عکس په وجه څه تغیر نه راته بیا پراوتلری. (فتاویٰ مسعودیه ص ۱۱۲ ج ۲)

که په صف کې ځای نه وي وروسته به چیرې دریږي؟

پوښتنه: که په صف کې ځای نه وي نو شاته به پرکوم ځای دریږي، په منځ کې او که ښي یا کین اړخ ته؟

جواب: که په صف کې ځای نه وي نو د امام تر رکوع دې انتظار وکړي که بل څوک راپیداشي، نو دې په ګډه په امام پسې سیده شاته بل صف جوړ کړي او که څوک رانشي، نو پخپله دې پر همدې ځای تنها ودریږي، صف دی ښاکړي. (فتاویٰ رحیمیه ص ۲۰۶ ج ۲ بحواله شامی ص ۵۲۱ ج ۱، امداد الاحکام ص ۵۲۲ ج ۱)

مسئله: ځیني وخت د ځای د تنګۍ په وجه یو سړی له دیوال سره ډیر نژدې دریږي، رکوع او سجده ته د تللو او یا راپورته کیدلو په

وخت کې له دیوال سره لګیرې؛ نو مجبوراً شاو مخ ته لږ غونډي حرکت کوي، چې په دې سره لمونځ نه فاسد یږي. (فتاویٰ محمودیه ص ۲۵۸ ج ۱)

د تجارت یا کاروبار په وجه د جماعه پرېښودل

پوښتنه: یو سړی، تاجر او یادو کانداری، د جماعه وخت رارسېږي دې خپل کاروبار یوازې پرېښودلای نشي او پر شریک یا ملګري ټي اعتماد نه وي، که لمانځه ته ولاړ شي، فکر ټي په کاروبار کې بند وي، توجه ټي خرابه وي، نو د دې سړي لپاره څه حکم دی؟

جواب: که د نقصان اندېښنه وي او دوکان یا کاروبار ورته بندول گران کار وي، نو بیادې دا سړی پر خپل دوکان لمونځ وکړي.

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۶۲ ج ۲ بحواله ردالمجتاز ص ۵۱۹ ج ۱)

د تمرین لپاره په ماشومانو جماعه کول

مسئله: که ماشومان د تعلیم لپاره مسجد ته له ځان سره بیول کیږي، او جماعه باندې وشي، نو د امام د مصلي او محراب څخه دې لیرې دروي او تکبیر ویل دي وربښي. (فتاویٰ محمودیه ص ۶۱ ج ۲)

لومړی صف کوم یو دی؟

پوښتنه: که چیرې د تنګۍ په وجه یو صف لږ وروړاندې کړي، تردې چې منبر ته ورسېږي، د منبر په وجه سره پري شي، امام ټي تر منځ شي، مقتدیان ټي پریوه او بل څنګ شي، نو دا اول صف دی، که له دې وروسته صف اول بلل کیږي، او د ځای د تنګۍ په وجه دا ټول طریقې جوړول سمه ده ګڼه؟

جواب: صف اول دا دی چې امام ته نژدې وي، مؤذن د اقامت لپاره د امام تر شا ودریږي، له هغه سره چې یو بل اړخ ته کوم مقتدیان ولاړ وي

هغه ته اول صف ویل کیږي، نور که د مسجد په خوا و شا صحن (انګړ) کې او یا پر چټ (بام) باندې ځای ختم شي، او یو څه خلک امام ته ډیر نژدې ودرول شي، نو بلا کراهت درست دی، په دې شرط چې د ګوتو سرونه ټي د امام له پوندو څخه شاته وي، دا په هغه صورت کې چې ځای نه وي، که د ځای باوجود څوک داسې کوي، نو مکروه تحریمي دی، ځکه چې مسئله داسې ده چې که مقتدیان تر یوه زیات وي، نو هر وروڼه د امام شاته درېږي، نو که ۲ مقتدیان وي او امام ټي په منځ کې ولاړ وي، دا مکروه تنزیهې دی. او که مقتدیان تر ۲ زیات وي او امام ټي په منځ کې ودرېږي، دا مکروه تحریمي دی. (د مختار مع شامی ص ۵۲۱ ج ۱)

همدارنگه د کراهت یوه بله وجه ټي داده چې دا ټول جماعه چې امام د مقتدیانو په منځ کې ولاړ وي، له ښځو سره مشابهت راځي.

(فتاویٰ رحیمیه ص ۲۲۶ ج ۲)

په زور سره په لومړي صف کې ځایول

مسئله: کله چې لمونځ کوونکي د لمانځه اراده وکړي او مسجد ته راشي، نو کوشش دي وکړي چې په اول صف کې چې ځای خالی وي؛ هلته کښیښي، او دا چې سړي په اول وار شاته کښیښي او بیا وروسته د جماعه د دریدو پروخت په زور سره په تیلو او تمبو اول صف ته ځان ننېاسي دا ډیر ناوړه او مکروه حرکت دی، د خلکو د کرکي او نفرت سبب ګرځي له دې څخه هر وروڼه ځان ساتل پکار دی.

(فتاویٰ رحیمیه ص ۲۲۲ ج ۲)

مسئله: کوم بالغ هلک یا سړی چې معتوه یا کم عقل وی، لیوني ته ورته وی د لمانځه او خلکو په احترام نه پوهیږي، پيڅایه حرکات ځینی صادرېږي او لمونځ کوونکو ته د ده په وجه تکلیف رسیږي نو دغه سړی دې د لویانو په صف کې له دریدلو څخه منع کړای شي، که بیا هم ودریږي نو شاته دې کړي. فقهاء کراموداسی شخص د ماشومانو په حکم کې داخل کړیدی. (فتاویٰ رحیمیه ص ۳۲۵ ج ۲، بحواله شامی ص ۵۲۱ ج ۱ باب الامامة)

د تکبیر اولی ثواب تر څه وخته پوری دی؟

مسئله: د لومړي رکعت ترکوع پوری که سړی په جماعه کې شامل شي نو د تکبیر اولی ثواب موندلای شي.

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۵۰ ج ۲ بحواله شامی ص ۲۵۲ ج ۱، امداد الفتاویٰ ص ۱۸۵ ج ۱)

مسئله: د تکبیر اولی فضیلت د هغه چا لپاره ده چې له امام سره د تحریمه په وخت کې موجود وي، ځینو بیا ویلي چې کوم سړی د قرائت د شروع کیدلو څخه مخکې په جماعه شریک شي. او ځینو بیا تر هغه هم ورزیات کړي چې وائي د قرائت تر ختمیدلو وړاندې شریک شي؛ هغه هم فضیلت پیدا کولای شي. (آپ کی مسائل ص ۱۹۲ ج ۳)

د صفونو په اړه مسائل

مسئله: سنت طریقه داده چې مقتدیان په لمانځه کې بالکل جوخت سره ودریږي، د قدمونو د نښلولو څخه هدف دادی چې گویا ټول په صف کې یو برابر او سیده سره ودریږي، یو تر بل یوه ذره هم مخکې یا وروسته نه وي.

مسئله: پوندی به د یو بل له پوندیو سره او اوږې به ټي سره برابري وي چې په دې توگه صف ښه سیده کیږي.

7

مسئله: پوندي او پونډی چې سره برابري شي، نود مخکې گوتو برابرول د یو ضروري نه دی د چاپښي غټی او د چا کوچنی وي.

(فتاویٰ محمودیه ص ۹۶ ج ۷، فتاویٰ دارالعلوم ص ۳۲۷ ج ۲ بحواله رد مختار ص ۵۲۱ ج ۱ باب الامامة)

مسئله: امام دی مقتدیانو ته لارښوونه کوی چې صفونه سره برابر کړي او پخپلو منځو کې خالي ځای مه پرېږدي، اوږې او پونډی سره برابري کړي، که په اول صف کې ځای وي، لومړی هغه پوره کړي، بیا دوهم صف جوړ کړي، که په اول صف کې ځای تنگ وي، نو نورولمونځ کوونکو ته د تکلیف نه ورکوی له دی کراهته دی ځان وساتي، په وروستی صف کې دی ودریږي. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۴۰ ج ۲ بحواله رد المختار ص ۵۲۲ ج ۱ باب الامامة)

مسئله: نابالغ هلکان که د پروي نو په دوهم او درېیم صف کې باید ودریږي او که یو وي، نوله لویانو سره دریدل ټي درست دی. مگر فقهاء کرامو، امر د صبیح الوجه (لر غټ، ښائسته نابالغ هلک) له غټانو سره په صف کې برابر دریدل د لمانځه د فاسدیدلو حکم ورکړي. که څه هم صحیح حکم داده چې لمونځ فاسد یږي نه، خود شهوت په نظر ورته کتل ټي حرام بللی دی. ښه او افضل کار داده چې په صف کې یو ځای له غټانو سره ونه درېږي.

په هر صورت دا معلومه شوه، که چیري یو نابالغ هلک د بالغینو په منځ کې ودریږي نو د یو بالغینو په لمونځونو کې څه کراهت اوفساد نه راځي.

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۳۲۲ ج ۲ بحواله رد مختار ص ۵۲۹ ج ۱ باب الامامة، فتاویٰ رحیمیه ص ۱۹۰ ج ۱ شامی ص ۲۵۲ ج ۱)

مسئله : که د غټانو اول صف پوره شوی نه وي او شاته ماشومان (زابلغان) بل صف جوړ کړي، نوبل څوک چې اوس له بهره راشي، هغه به هم لومړی صف ته تیريږي، په دې شرط چې د هلکانو صف څخه د تیریدو لاره وي او هغه صف ته خلل ونه رسیږي، که چیرې د دوه په تیریدلو سره اول صف ته، د هلکانو په صف کې خرابي راتله او د هغوی د تکلیف او د توجه د گډوډولو سبب گرځي، نو بیا دې په همدغه صف کې ودریږي، لمونځ ئې صحت لري که څه هم د ماشومانو په صف کې وی او په اول صف کې هم ځای وي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۴ ج ۲)

مسئله : بنځي که څه هم له محرماتو څخه وي، په جماعه کې به هغوی له نارینه سره برابري نه دريږي، چې په دې سره د نارینه لمونځ فاسد یږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۶۲ ج ۲، بحواله ردالمحتار ص ۵۳۵ ج ۱)

مسئله : میره او بنځه که یوازې جماعه کوي او د واره سره برابرو دریږي لکه د یوه مقتدی په صورت کې چې حکم دی، دا صحت نلري، په دې صورت کې د دواړو لمونځ فاسد گرځي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲، فتاوی رحیمیه ص ۱۹۱ ج ۱، شامی ص ۵۳۵ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۲۱۱ ج ۱۴)

(او که چیرې د بنځي قدم له نارینه څخه ښه وروسته وي، بیا صحت لري) (محمد رفعت قاسمی غفرله)

مسئله : په جف کې د لمونځ کوونکو ترمنځ که ځای خالی پرېښودل شي، لمونځ کیدلای شي، صحت لري مگر دا د سنت خلاف عمل دی، باید خلک اوږې او پوندې سره برابري کړي

تر څو صف کوږ نشي او بالکل نژدې نژدې سېره ودریږي، چې خالی ځای پاتې نشي. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۸ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۵۳۳ ج ۱)

مسئله : له ضرورته پرته دستنوپه منځ کې دریدل مکروه دی، مگر لمونځ صحت لري او د جماعه ثواب هم موندلای شي، او که چیرې یو څو خلک د دوو دستنوپه منځ کې په خالی ځای کې ودریږي، داسې چې، کوچنی جماعه ورځینی جوړ شي، او ضرورت ئې هم وي، نو بیا ظاهراً کوم کراهت نلري. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۲ ج ۲ بحواله مسوئله ص ۲۵ ج ۲)

مسئله : که یو مقتدی په مسجد کې د خپل ځان لپاره ځانگړې مصلی هواره کړي وي، په دې کې څه حرج هم نشته، او څه ضرورت ئې هم نشته. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۲ ج ۲)

په دا جدامصلی هوارولو کې د انسان لوڼي محسوسیږي، نو که ضرورت نه وي، مثلاً یو قسم ناروغي ونلري، بیاني اړتیا نشته، نه دی غوروي. (محمد رفعت قاسمی غفرله)

مسئله : که چیرې یو سړی مسجد ته مخکې راسی په اول صف کې یابل ځای چیرې کښینی، بیا د ضرورت په خاطر اوداسه او یا بل څه ته ولاړ شي او پر خپل ځای یوشی کښیږدي لکه د ستمال، څادر یا بیل شي، او بیا بل سړی راشي پردی ځای ودریږي، هغه اول سړی د دې ځای مستحق دی، کولای شي چې دا دویم سړی له ځایه پاڅوي او پخپله پر ودریږي، او که چیرې ئې خپل یوشی ورباندې ایښي نه وو، نو بیا حق نلري، ښه کار نه دی چې هغه ولاړه وي. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۵ ج ۲)

کوم سړی چې اول راشي د خالی ځای هغه مستحق دی، نو که بیا د اوداسه او بل داسی ضرورت په وجه ووزي، نو د ځای بندول ورته

جائز دی، او که دی ځای په دستمال یا بل شی بند کړي، پر خپله مخه کور یا بلی خواته ولاړ شي، دا ناجائز دی. (رفت قاسمی غفره)

مسئله: په اول صف کې هم په اعتبار د دې چې کوم طرف یا کومې خواته نژدی ده، په ثواب کې زیاتوالی او کموالی وی، کوم سړی چې په امام پسي بلکل متصل ولاړ وي د هغه ثواب د نورو په پرتله زیات دی، او بیا چې ښي اړخ ته وي او نژدی وي، او که چیرې دغه سړی د نورو د تکلیف باعث شي، په صف کې، بیا ثواب نلري، نو پکار ده چې نور په زحمت نکړي او دا ځای پرېږدي، او بل هغه څوک د زیات ثواب مستحق دی چې ترتیلولو لومړی مسجد ته راشي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۵۰ ج ۲)

مسئله: د صف په ښي اړخ کې ثواب زیات دی، خودا هم ضروري ده چې د صف په چپ (کین) اړخ کې به هم خلک درېږي، ترڅو د صف توازن وساتل شي او هر یو طرف ته خلک ډیر نشي. (آپ می سائل ص ۲۱۸ ج ۳)

مسئله: که د باران یا گرمۍ داسې ضرورت له امله مقتدی په امام پسي دومره نژدی دریدلای شي چې صرف ۴ گوتی راشاته وي، یعنی لکه د یو د مقتدی په صورت کې چې درېږي، لمونځ ئي صحیح دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۱ ج ۲)

مسئله: په امام پسي که اهل علم او پوه خلک نژدی ودرېږي، دا بېتره ده مگر که نور خلک مخکې دریدلي وو، نو بیا د هغوی د لیري کولو اړتیا نشته ځکه چې لمونځ هر ډول صحت لري.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۷۵ ج ۲، فتاوی رحیمیه ص ۲۶۲ ج ۷)

مسئله: مخنث (نرینه) د خلکو په جماعت کې شاملیدلای شي، مگر دا چې د صفونو په شا کې به درېږي، د دوی په شاملیدلو سره د خلکو لمانځه ته کوم نقصان نه رسیږي، او په مسجد کې د هغوی پیسې خرج کول درست دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۲ ج ۲ بحواله درمختار ص ۲۱۲ ج ۱)

مسئله: که چیرې یو نابالغ وي، د بالغانو په صف کې دریدلای شي. (فتاوی محمودیه ص ۲۵ ج ۹)

مسئله: که د مصلی او صف سوز (پراخوالی) کم وي، چې سجده نشي ورباندې کیدلای، نو بیادې یا مخکې کړي یا وروسته، دواړه صورته درست دي، که پښې پر مصلی ږدي او سجده پرفرش لگوي او یا پښې پرفرش ږدي، سجده پر مصلی لگوي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۲ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۲۲۰ ج ۲، کبیری ص ۳۲۲)

مگر د ځای پاکوالی ضروري دی، د مصلی غټوالی، کوچنیوالی مهم نه دی. — رفعت قاسمی

مسئله: د کوم سړي په مخکې چې ځای خالی وي، که دی خپل ځای پرېږدي هلته ولاړ شي، نو څه گناه نشته باندې، خو که د خالی ځای د شته والی باوجود، دی شاته ناسته اختیار کړي، نو دا خلاف اولی کار کوي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۵ ج ۲، ردالمحتار ص ۵۳۳ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۲۶۲ ج ۷)

مسئله: چې جماعه شروع وي او یو سړی وروسته راشي، په مخکني صف کې څه خالی ځای وويني او د صفونو په څنګ کې په یو ترتیب ځان ورتیر کړي، نو څه گناه نشته باندې، په دې شرط چې چاته په لمانځه کې مخل واقع نشي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۴ ج ۲)

مسئلہ : کہ په مخکنی صف کې ، د کوم چا اودس مات شى ، يا بل عذر ورته پيښ شى ، نو کولای شى چې د وروستيو صفونو په منځ کې په يو ډول ځان وباسي . (فتاوى دارالعلوم ص ۲۰۲ ج ۳)

معذور سړى به په صف کې چيرې دريږي؟

پوښتنه : زموږ په مسجد کې دوه تنه معيوب دي چې په ولاړې لمونځ نشي اداء کولای ، که په لمړي صف کې د مؤذن په خوا کې کښيڼي ، نو د پريزيات ځاي نيسي ، او په صف کې ډيره خلا هم پاتې کيږي ، دا راز نورو لمونځ کوونکو ته هم تکليف رسيږي ، د داسې خلکو لپاره حکم څه دی؟

جواب :- په دغه مسئله صورت کې د داسې خلکو لپاره بهتره دا ده چې په اخيري صف کې او يا چيري په څنډه کې چې ځای وي ؛ لمونځ اداء کړي ، ان شاء الله د جماعه او لومړي صف دواړو کامل ثواب به ورته رسيږي ، په شامې کې راځي ، که چاته د دې انديښنه وه چې بل چاته تکليف ورځيني رسيږي نو هغه ته بهتره داده چې په وروستي صف کې ودريږي ، ځکه چې نبی کریم ﷺ فرمايي : که څوک د دې انديښنې له امله چې څوک مسلمان ورځيني په تکليف نشي ، اول صف پرېږدي ، نو هغه ته د اول صف دوه چنده اجر ورکول کيږي . (فتاوى رحيمه ص ۲۶۲ ج ۷ ، شامې ۵۲۲ ج ۱)

مسئلہ : د ډيري عوامو خلکو معمول دا وي چې ناروغ په جماعه کې شرکت وکړي نو د ټول صف په څنډه کې پرچپ طرف کښيڼي ، گویا په منځ کې د مريض کښينا ستل ، بدگني او کرکه ځيني کوي ، چې دا سراسر يو غلط عمل دی . (اغلاط انعام ۶۷ ص)

يعني په مينځ کې هم کښينا ستلاى شى ، په لمانځه کې هيڅ خرابي نه راځي . (رفت)

مسئلہ : که چيري له امام سره يو مقتدي وي ، بيا بل سړى راشي نو بهتره داده چې اول مقتدي راشاته شى او دواړه يوځای برابر په امام پسې ودريږي

خو په دې شرط چې د دې مقتدي د لمانځه د فساد احتمال نه وي ، که دا احتمال وو چې په راشاته کيدلو سره به ځي لمونځ فاسد شى ، نو بيا دې نه شاته کيږي . له دې نه څرگنده شوه چې د شاته کيدلو ضرورت هغه وخت وي چې دا معلومه وي ، چې لومړى مقتدي شاته کيږي او هغه ته مسئله معلومه وي . (فتاوى دارالعلوم ص ۲۵۸ ج ۳)

مسئلہ : په دې حالت کې که امام لږ مخکې شى او يا مقتدي راشاته شى دواړه جائز دي ، مگر که مقتدي راشاته شى دا بهتره ده تردې چې امام مخکې کيږي . (فتاوى دارالعلوم ص ۲۵۲ ج ۳ بحواله رد المحتار ص ۵۳۱ ج ۱)

مسئلہ : د امام لپاره سنت په محراب کې او يا د قوم په منځ کې دريدل دي ، نو که چيري د باندې په انگر کې دريږي نو هم د محراب پر محاذ او به دريږي ، که څه هم لمونځ په هر ترتيب کيدلاى شى ، خو سنت طريقه هم داده چې ذکر شوه .

مسئلہ : که چيري د مسجد صحن پوې يا بلې خواته پراخ شى ، نو امام ته د صحن په اعتبار بيا هم په منځ کې دريدل پکار دي ، يعنى که د باندې ولاړ وي ، نو د صحن (انگر) خيال دى وساتي .

(فتاوى دارالعلوم ص ۲۶۱ ج ۳ بحواله رد المحتار ص ۵۳۱ ج ۱)

مسئله: امام که د صف په منځ کې ودریږي، نو د اسنت دی، او که مقتدیان ټول یوه اړخ ته ودریږي نو لمونځ صحت لري څو سره له کراهته. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۶۴ ج ۲، ردالمحتار ص ۵۲۱ ج اول)

مسئله: که امام په درکې ودریږي (یعنی د دو ستو منځ) په داسې توګه چې پښې یې هم د تنه وي، او مقتدیان پرفرش وي، نو د امر وده دی، لکه څنګه چې په محراب کې دننه امام ته دریدل مکروه دی، خو که پښې د باندې پرفرش وي، بیا څه خبره نه ده کراهت نلري.

مسئله: امام ته په منځ کې دریدل پکاردی، دواړو طرفونو ته برابر مقتدیان درول پکاردی. چې طرف ته زیات مقتدیان درول د سنت خلاف دی.

سنت طریقه دا ده چې څه وخت جماعت ودریږي، دواړو طرفونو ته دی برابر مقتدیان دریږي. بیا چې څوک وروسته راځي او په جماعه کې شرکت کوي، هغوی ته هم پکار ده چې حتی الوسع د دواړو طرفونو د توازن خیال وساتي. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۷ ج ۲، عالمگیری ص ۸۲ ج ۱)

مسئله: د مقتدی د سجدي ځای او د امام د ولاړیدو ځای (یعنی د مقتدی او امام) ترمنځ باید دومره فاصله وي چې سره نژدې وي او نور کوم خاص تحدید نشته. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۷ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۵۲۰ ج ۱)

(یعنی د امام او مقتدی ترمنځ به دومره فاصله وي چې د مقتدی سر درکوع او سجدي ته د تللو پرمهال له امام سره ونه لګیږي - محمد رفعت قاسمی غفرله.)

مسئله: که چیرې د امام لمونځ ونه شو، (یعنی فاسد شو) نو د مقتدیانو لمونځ هم نه کیږي. پرتو لویې راګرځول لازم دی. یوازی د امام په راګرځولو سره د مقتدیانو لمونځ نه کیږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۷۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۳۵۳ ج ۱)

(که چیرې مقتدی تللی وي، نو امام به ټولو ته خبر ورکوي چې بیا پرهغوی د لمانځه راګرځیدل لازمی دی. که چیرې خبر یا اطلاع ورته ونه رسیده، نو مقتدی معذور دی، هیڅ مواخذه نشته باندې محمد رفعت قاسمی غفرله.)

مسئله: دا خبره په غلطه مشهوره شوی چې وایی که څوک پر چارپایی لمونځ وکړي، بیزو کیږي. دا محض یو بی اصل او بی بنیاده خبره ده.

(اغلاط العوام ص ۵۲)

مسئله: پر چارپایی (پلنګ) باندې که یو څوک د صحت په حالت کې لمونځ وکړي، فرض یا نفل، نو لمونځ صحت لري. -

(فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۲ ج ۲، بحواله ردالمحتار ص ۲۶۸ ج ۱، باب صفة الصلاة، امداد الاحکام ص ۵۶۲ ج ۱)

(مګر پلنګ که ښه سخت وي د دی لپاره چې په سجده او نورو کې د ملا (کمر) توازن صحیح واوسي، په اوس وخت کې د اوسپنې یو ډول پلنګونه دي چې دا بلکل درست دي. لکن که د کومې ناروغۍ په وجه پرداسې عام پلنګ باندې لمونځ ادا کړي، نو صحت لري، چې په کوم کې دی استراحت کوي. (محمد رفعت قاسمی)

مسئله: هغه مصلي چې د ښایست لپاره انځورونه او نقشونه ورباندې جوړ شوي وي، لمونځ باندې صحیح دی. په دې شرط چې د

ذی روح تصویر نه وی، که ذی روح تصویر وی بیا لمونځ جائز نه دی. او بل دا چې دا نقش داسی وی چې د سړي توجه اړوی نو بیا هم لمونځ مکروه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۲۰۷ ج ۱)

مسئله: د تصویر حکم د اصل نه دی. نو پر هغه مصلی باندی لمونځ کول چې د بیت الله تصویر پری نقش شوی وی. داسی نه ده لکه چې سړی گواکې پر بیت الله لمونځ کوی، لهذا په دی سره د بیت الله اهانت او سپکاوی نه کیږي. (فتاوی محمودیه ص ۲۰۳ ج ۱۲)

مسئله: پر کچه مصلی یا جای نماز کې چې د مرغه تصویر وی؛ نو چې پر هغه باندی برسيره بل کالی هوار شی، بیا لمونځ ورباندی جائز دی، بلاکراهت. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۹ ج ۲، ردالمحتار ص ۶۰۶ ج ۱)

مسئله: هغه پوست چې پوخ کړل شوی وی؛ مصلی ځینی جوړول او لمونځ پر کول روا دی. بلاکراهت.

(فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۰ ج ۲، فتاوی عالمگیری ص ۲۲ ج ۱، باب المیاء)
مسئله: د مسجد بندول مکروه دی، مگر که د سامان د غلاکیدلو ویره وی، بیا د لمانځه د وختونو څخه پرته مسجد بندول درست دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۹ ج ۲، ردالمحتار ص ۶۱۲ ج ۱، باب احکام المسجد)

(او دا د کلی یا د محلی خلکو پوری اړه لری، څه وخت چې دوی مناسب گڼي؛ د لمانځه له وختونه پرته؛ بندوی دی) - دفت قاسمی غفرله
مسئله: که له اجازی پرته د بل سړی په ځمکه کې څوک لمونځ وکړي، لمونځ نی کیږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۹۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۳۵۲ ج ۱)

که چا د بل چا ځمکه غصب کړه او لمونځ نی پکې اداء کړ، لمونځ نی وشو، خود غصب کولو سزا ئی لار ځای ده - محمد دفت قاسمی غفرله

مسئله: پروښو باندی لمونځ کول درست دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۵۲ ج ۲)
مسئله: که په لومړي صف کې ځای وی، بیا په دویم صف کې لمونځ کول مکروه دی. (کتاب الفقه ص ۲۲۰ ج ۱)

مسئله: د زکوة په پیسو اخیستل شوی صف (فرش) کې لمونځ صحیح دی، لیکن زکوة ئی اداء شوی نه دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۵۱ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۸۵ ج ۱) (ملاحظه ۹۲ مخ)
(د زکوة ورکوونکې زکوة ځکه اداء نشو چې په زکوة کې تملیک شرط دی، او په مسجد کې دا وړتیا نشته چې څوک دې د مسجد مالک شی.)

د تفصیل لپاره (مکمل او مدلل مسائل زکوة وگورئ محمد دفت قاسمی غفرله)
مسئله: د مسلمان یا غیر مسلمان په کور کې که د چارپایانو د امبار څخه پر پاک شوی وچ ځای باندی پاک کالی هوار کړل شی، او لمونځ پری وشي، نو په دې کې هیڅ حرج نشته، لمونځ صحیح او جائز دی. (فتاوی رحیمیا ص ۲۲۱ ج ۱)

جماعة باید په مسجد کې دننه اداء شی، که د باندی په انگر کې؟
پوښتنه: په مسجد کې دننه او یا د باندی په صحن کې لمونځ کول سره برابردی؛ په ثواب کې ئی څه فرق شته ګڼه؟ ځکه چې د گرمۍ په موسم کې لمونځ اکثر د باندی په صحن کې اداء کیږي؟

جواب:- تر کومه ځایه چې ځمکه د مسجد لپاره یعنی د لمونځ کولو لپاره وقف کړی شوی وی؛ هغه ټوله په ثواب کې سره برابره ده، کله چې په مسجد کې دننه صف بندی وشي او ځای پاتی نشي، نو رخلک د باندی صفونه جوړ کړي په جماعة کې شریک شی، نو هغوی

ته هم د مسجد د داخل خلکو په خیر پوره اجر ورکول کیږي، مطلب دا چې د مسجد د دننې او د باندې هیڅ فرق نشته مگر فقهاء کرام و د مسجد د بام فرق ذکر کړی دی. چې وائي پر چت باندې هغه ثواب چې په مسجد کې دننه شته، هلته نشته، گويا د اعتکاف په حکم کې هغه هم مسجد دی. (امداد الاحکام ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله: مسجد هغه بولي چې وقف کړل شوی وي، او هغه چې وقف نه وي مسجد نشي بلل کیدای، په هغه کې د جمع ثواب خوموندل کیږي مگر د مسجد ثواب نشته پکښې. مکان صرف د لمانځه په اجاز سره مسجد نشي گرځیدای. او که چیرې له مسجد پرته په کور یا بل ځای کې جماعة وشي، د ۲۷ لمونځونو اجر لري، او د مسجد ثواب بیا پر هغه برسیږي. (امداد الاحکام ص ۲۲۶ ج ۱)

مسئله: پر مسجد باندې پورته لمونځ جائز دی، په دې شرط چې لاندې ډک شوی وي. (امداد الاحکام ص ۲۳۹)

مسئله: که د باندې په صحن (انګړ) کې جماعة ودریږي نو د جماعت په وخت کې د مسجد دننه دروازي بندول ضروري دی. (فتاویٰ مجمودیه ص ۲۴۱ ج ۲)

مسئله: که چیرې شاوخوا نژدې ډیر مساجد وي، او د سړي په محله کې وي نو په دې ټولو کې چې هریو ډیر پخوانی وي، هغه بهتر دی لمونځ پکې افضلیت لري، او که په دې کې ټول سره برابر وو او یا دا معلومه نه وه چې کوم یو ډیر پخوانی دی؟ نو بیا چې کوم یو ډیر سړي ته نژدې وي؛ هغه افضل دی. (امداد الاحکام ص ۲۵۹ ج ۲)

په مسجد کې پای زار ایښودل څنګه دی؟

مسئله: که چیرې پر پایزار باندې نجاست (نایاکی) نه وي، نو بیاني په مسجد کې ایښودل جائز دی، مګر که د غلایا ورک کیدلو ویره نه وي، بهتره داده چې له مسجد څخه د باندې کیښودل شي، او که چیرې نجاست وي باندې، بیا خوځي په جومات کې ایښودل جواز نلري. (امداد الاحکام ص ۲۲۲ ج ۱)

لمونځ باید پر خالي ځمکه ادا شي او که پر پوزي یا بل شي؟

له آنحضرت ﷺ څخه د دواړو ثبوت راغلی دی، د لیلة القدر له حدیث څخه ثابتیږي چې آنحضرت ﷺ پر ځمکه لمونځ اداء کړ، تردې چې د هغه ﷺ تندې مبارک په خاورو سپیره شو. او په شرح المنیه کې بیا راځي چې د آنحضرت ﷺ لپاره د لمانځه پروخت د خرما یو پوزي وغورول شو. (کبیری ص ۲۸۲ ج ۱)

له دې نه څرګنده شوه چې دواړي طریقې سنت دي، هره یوه چې غوره کړي؛ سمه ده مګر د یخني یا گرمي په وجه که له خالي ځمکې څخه د تکلیف تشویش وي نو بیا پوزي یا فرش غورول افضل دی، همدا راز که پر خالي ځمکه د کالیو د خرابیدلو احتمال وو، بیا هم پوزي یا فرش هوارول افضل دی، ځکه په دې کې د مال تحفظ دی او شرعاً د مال د ساتنې اجازه شته، په لمانځه کې. او دا چې تندې یا پوزه، لاس نې په خاورو ککړ شي، له دې څخه ئې په طبیعت کې کرکه نلري، نو بیا پر ځمکه لمونځ ځکه افضل دی چې تواضع او انکساري پکښې شته. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۵۸ ج ۱، مع امداد المفتیین)

د حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت دی چې وایی : یوه ورځ نبی کریم ﷺ ته ورغلم ومی لیدل چې هغه څه پرپوزی لمونځ کوی او پر هغه سجده لگوی.

تشریح: له دې حدیث شریف نه دا معلومیږي چې کوم شی، د لمونځ کوونکي او د ځمکې ترمنځ حائل وی پر هغه باندی لمونځ کول جائز دی. نور که هغه د نباتاتو څخه وی لکه جامې، وړی او داسی نور... په حدیث کې که څه هم حصیر یعنی پوزی ذکر راغلی دی. لکن علماء د ځینو نورو دلائلو په اساس د پوزی څخه علاوه پر جامه او نورو داسی شیانو لمونځ جائز بللی دی. په دې شرط چې پاک وی او نجاست نه وی پری لگیدلی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۳۹ ج ۲)

د نامسلمان په لاس جوړ شوي فرش باندی لمونځ

سوال :- آیا هغه صفونه (فرشونه) چې د هندو یا بل نامسلمان په لاس جوړ شوی وی پرې منځلې پکاردی، کنه؟ ځکه چې هغوی زیاتره وخت ناپاکي اوبه باندی اچوی ولی چې هغوی په کوم لوبښي کې اوبه پدی اوبیا د فرش ورباندی پرې منځی، په هغه کې اکثرًا سپي هم اوبه څښي، مطلب دا چې هغوی احتیاط نه کوی؟

جواب: که په یقین سره دا معلومه وی چې په ناپاکو اوبو جوړ شوی او یا بل ناپاکي ورباندی لگیدلی وی، نویائی پریولل ضروری دی، که شبه پکښی وی، بیا احتیاط بنده چې پرې منځله شی، او ځینی وخت په ځینو ځایونو کې عام یقین او گمان داسی وی، چې د ناپاکي احتمال نه وی، نو بیا ضروری نه ده چې پرې منځلی شی، لمونځ ورباندی صحیح دی.

(امداد الاحکام ص ۲۹۹ ج ۱ فتاوی دارالعلوم ص ۱۳۲ ج ۲)

مسئله: په زندان کې د یو بندی په لاس جوړ شوی جای نماز باندی لمونځ صحیح دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۳۸ ج ۲، درمختار ص ۲۶۲ ج ۱)

سوال: که په مسجد کې ایرکنډیشن نصب شوی وی، او د ایرکنډیشن لپاره ضروری داده چې دروازی به تړلی شوی وی، په داسی حال کې چې په مسجد کې څو کله ناکله خلک زیات شی او د باندی ودیرې نو د دې لپاره بیا باید دروازی خلاصی وی، نو دلته حکم څه دی؟

جواب: که دروازی بندی وی، لیکن د باندی خلکو ته د امام د انتقال (تکبیرونو) پته لگېږي نو اقتداء درست ده، همدارنگه که دروازی د ښینو څخه جوړی شوی وی، نو بیا هم اقتداء صحیح ده، په دې چې د امام د تکبیر آواز مقتدیان اوریدلای شی. (آپکې سای ص ۲۳۸ ج ۲)

د جماعة د صحت لپاره شرطونه

مسئله: مقتدی ته پکار ده چې د خپل نیت د تړلو په ترڅ کې په امام پسې د اقتداء نیت هم وکړي، یعنی په زړه کې دا اراده وکړي چې زه په دې امام پسې د فلانی وخت لمونځ ادا کوم.

مسئله: د امام او مقتدی د مکان (ځای) یووالی ضروری دی، هغه که حقیقتا وی، که حکما، حقیقتا لکه په یوه مسجد یا یوه کور کې دریدل، حکما لکه داسی چې امام د سیند په یوه غاړه وی او مقتدی پر بله غاړه، خو په دې منځ کې پرېل باندی نور صفونه وی چې د امام او دغه مقتدی پوری وسیدلی وی، نو دده اقتداء او لمونځ صحیح دی او دی ته حکما د مکان یووالی ویل کیږي، حقیقتا که څه هم سره متحد نه دی ځای ئي.

مسئله: که چیرې د امام او مقتدی ترمنځ دومره فاصله خالی پاتې وي چې دوه صفه پکې راتلای شي، او څوک هم پکې نه وي، نو 8
دا اقتداء او لمونځ صحت نلري، د دې خیال ساتل ضرور پکار دی، داسې نه چې څوک چیرې اساني او سهولت وینی، هلته نیت تری، نو چې کله اقتداء درست نه وي. لمونځ هم نه صحیح کیږي. (دغه سرته)

مسئله: د مقتدی او امام لمونځ به سره بیل نه وي، مثلاً امام د مایین لمونځ کوي او مقتدی د مایینگر اقتداء وکړي، یا امام د پرون مایین قضائي راگرځوي او مقتدی د نن مایین خپل لمونځ ادا کوي او یا داسې بل صورت. مگر که دواړه د یوه بل تیروخت قضائي راگرځوي بیا درست ده. مطلب دا چې په لمانځه کې به ئې مغایرت نه وي. (موافی الفلاح، شامی)

مسئله: که امام فرض لمونځ کوي او مقتدی د نفل نیت پسي وتری (ځکه چې مقتدی فرض مخکې اداء کړی وي) نو اقتداء صحیح ده. ځکه چې دا لمونځونه سره مغایر نه دي. (نقل له هر فرض لمانځه سره کیدلای شي) (په سپار او مایینگر کې به شرکت نه کوي).

مسئله: د امام لمونځ به صحیح وي، که چیرې د امام لمونځ له څه وجې څخه فاسد شي، نو د ټولو مقتدیانو لمونځ فاسد گرځي، نور که دغه فساد د لمانځه تر ختمیدلو مخکې معلوم شي او که وروسته.

مسئله: که چیرې د امام لمونځ د څه وجې څخه فاسد شوی وي، او خلکو ته دا معلومه نشي چې لمونځ فاسد دی، نو پر امام صاحب دا ضرور دی چې خلک به خبروي تر خپله وسه پوري، ترڅو هغوی خپل لمونځونه راوگرځوي که په هره وسیله ئې خبرولای شي. د مخامخ

وینا په ذریعه یاد بل چاپه واسطه او یا د خط او یا تلیفون یا بله ذریعې سره، حتی الوسع به کوښښ کوي. داپه هغه صورت کې چې مقتدیان چیرې لیرې تللي وي. (درمختار)

مسئله: که چیرې د امام او مقتدی مسلک (مذهب) یو نه وي، مثلاً امام شافعی، یا مالکې مسلک وي او مقتدی حنفي وي نو په دې صورت کې دا کافی ده چې د امام لمونځ د هغه د خپل مذهب سره موافق صحت ولري. د مقتدی له مذهب سره موافق که صحیح وي که نه وي. په هر حال اقتداء بلاکراهت صحیح ده مگر که د امام لمونځ د خپل مذهب له نظره صحت ونلري، یعنی دا چې د ده په مذهب کې دا د ده لمونځ فاسد وبلل شي، نو بیا د مقتدی لمونځ هم نه صحیح کیږي، که څه هم د مقتدی د مذهب موافق د ده په لمانځه کې کومه خرابي رانشي.

او دا حکم په دې کې هم ده چې د غیر مقلدینو تر شا لمونځ کول څنګه دي؟ یعنی د مقلد لمونځ په غیر مقلد پسي بلاکراهت صحیح دی. هغه که د مقتدی د مذهب خیال وساتي، که یې ونه ساتي. (علم الله ص ۱۵۳ ج ۲، کتاب الله ص ۱۶۱ ج ۱)

مسئله: مقتدی به له امام څخه وړاندې نه دریږي، که مخکې شي نو اقتداء صحت نلري. د مقتدی مخکې دریدل هغه وخت معلومیږي چې د مقتدی د پښو پونډې د امام تر پونډو مخکې نه وي. نوره پښه یا ګوتی که یې د غټوالي په وجه تیری وي څه باک نلري. اقتداء درست ده. مطلب دا چې پونډې به یې د امام له پونډو څخه وروسته وي. -- (درمختار)

مسئله: مقتدی ته ضروری ده چې د امام له انتقالی حرکاتو څخه به خبریږي، مثلاً له رکوع څخه سجدي ته او یا داسی نورو... څخه په خپله به مستقیماً امام وینی، آواز به یې اوري او یا به د بل مکبر په واسطه یې تکبیر اوري او یا بل کوم څنگلوري مقتدی ته په نظر کولو سره معلومات ورته کیږي، په هر صورت دا ضروری ده. که چیري مقتدی ته د امام له حرکاتو هیڅ معلومات نه کیږي، نه یې آواز اوري، نو اقتداء قطعاً صحی نه ده. (درمختار)

مسئله: مقتدی ته دا هم ضروری ده چې د امام له حالت نه به خبروی چې مقیم دی که مسافر؟ که له لمانځه نه مخکې ورته معلومه شی او که له لمانځه نه وسته څرگنده شی. (درمختار)

مسئله: مقتدی باید د امام سره یوځای شي، که شریک پاتې شي. له قرائت نه. که امام سره یوځای یې ادا کوي که وروسته وي، که مخکې په دی شرط چې د هغه رکن تراخیره پوري امام له ده سره شریک پاتې شي.

د لومړي صورت مثال: له امام سره به یوځای رکوع، سجده وغیره کوي.

د دوهم صورت مثال: امام چې رکوع پوره کړي او راپورته شي، له هغه وروسته مقتدی ورپسې راپورته شي.

د درېیم صورت مثال: له امام څخه مخکې رکوع ته ولاړ شي خو په رکوع کې دومره وځنډیږي چې د امام رکوع ورسره مکمله شي. (ردالمحتار)

که چیري په یو رکن کې له امام سره شرکت ونشي مثلاً امام رکوع وکړي او مقتدی یې ونکړي یا امام دوی سجده پوره کړي، مقتدی یوه سجده وکړي یا مقتدی په یو رکن کې مخته سي او له مخه ورځینی راپورته سي، مثلاً مقتدی تر امام مخکې رکوع ته ولاړ شي بیا د امام رکوع تر پوره کیدلو مخکې راپورته شي. په دی دواړو صورتونو کې اقتداء صحب لري.

مسئله: مقتدی به له امام سره برابریا کم وي ورځینی زیات به وي. مثلاً

۱- هغه څوک چې قیام کولای شي اقتداء یې په هغه چا پسې درست ده چې له قیام څخه عاجز وي.

۲- هغه څوک چې تیمم یې وهلی وي، په هغه پسې د اودس لرونکي اقتداء صحیح ده ځکه چې د تیمم، اوداسه او غسل حکم د طهارت (پاکي) په برخه کې یو ډول دی. یو له بل څخه زیات نه دی.

۳- په مسح کونکې پسې د پریمنځونکي اقتداء درست ده. هغه که پر موزه یې کړي وي، که پر زخم پټی باندی. ځکه چې دا هم یعنی مسح او پریولل دواړه یوه درجه او مرتبه لري په طهارت کې یو پر بل فوقیت نلري.

۴- د معذور اقتداء په معذور پسې صحیح ده، په دی شرط چې دواړه په یوه عذر مبتلا وي.

۵- د امی (نالوستی) اقتداء په بل امی پسې درست ده. په دی شرط چې په دوي کې بل کوم قازي یا تعلیم لرونکي نه وي.

۶- د ښځی یا نابالغ کس اقتداء په بالغ سړي پسې صحیح ده.

۷- د ښځی اقتداء په ښځه یا مخنث (نرښځی) پسې سمه ده.

۸ - د نابالغې ښځې يا نابالغ نارينه اقتداء په نابالغ سړي پسې صحې ده.
۹ - د نفل کوونکې اقتداء په هغه چا پسې درست ده چې واجب

لمونځ کوي

۱۰ - د نفل کوونکې اقتداء په نفل کوونکې پسې صحت لري.
حاصل داشو چې کله مقتدي تر امام کښته او يا ورسره برابر وي نو
اقتداء يې ورپسې صحې ده. (علم الفقه ص ۸۲ ج ۲)

مسئله : د امام يوه يا بل جانب ته د ډي رو مقتديانو دريدل مکروه
تنزيهي دي. (فتاوی محموديه ص ۲۲۵ ج ۲)

مسئله : که چيري له امام سره صرف يوسړي او يا باشعوره هلک وي ؛
نو مستحب داده چې د امام په ښي اړخ کې لږ شاته ودريري ،
برابر ورسره دريدل مکروه دي او دغه راز په کين اړخ کې ئي دريدل او
يا شاته يوازي دريدل مکروه دي. او که چيري دوه تنه وي نو
بيا مستحب داده چې دواړه د امام شاته ودريري.

همدارنگه د يوه سړي او يوه هلک په صورت کې هم همداسې کول
پکار دي. او که چيري يو نارينه او يوه ښځه وي نو نارينه دي د امام
ښي اړخ ته لږ شاته ودريري او ښځه دي د هغه شاته پسې ودريري.
همدا مسئله د هلک هم ده. که چيري دلته نارينه ، هلک ، مخنث ،
ښځه وي نو دې مخکې سړي ودريري بيا دې په هغه پسې هلک ، بيا
دي مخنث او له هغه وروسته دې ښځې ودريري. (کتاب الفقه ص ۶۹۱ ج ۱)

مسئله : که يو مقتدي وي ، هغه کين اړخ ته او يا شاته ودريري لمونځ
صحې دي مگر خلاف سنت په وجه د اسانت مرتکب گرځي.
(فتاوی رحيمه ص ۲۲۵ ج ۲، عيني شرح کنز ص ۳۹ ج ۱)

مسئله : امام ته پکار ده چې د صف په مخکې په داسې ځای کې
ودريږي چې هغه د صف مينځ وي نه دا چې يوه يا بل طرف ته ، چې
د طريقه د سنت خلاف دي. او کوم خلک چې په جماعه کې افضل
وي ، هغه بايد په اول صف کې او د امام پسې نژدې ودريري. د دې
لپاره چې امام ته د حدث او يا بل ضرورت د ورپيښيدو په صورت
کې د امامت وړتيا ولري.

مسئله : لمړی صف پر دويم ، دويم پر دريم او داسې نور هريو مخي ته
پر وروسته افضليت لري.

مسئله : له امام سره که يو مقتدي وي ، هم جماعه کيږي او د جماعه
پوره ثواب ورکول کيږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۷ ج ۲ بحواله درمختار ص ۵۱۸ ج ۱)
مسئله : که بالغ مقتديان نه وي ، نو ماشومانو ته هم جماعه ورکولای
شي ، او د جماعه کامل اجرا و ثواب لري. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲ ج ۲ بحواله
الاشباه ص ۲۸۰)

مسئله : که چيري يوسړي په داسې وخت کې راشي چې امام
پر رکوع وي ، او په وروستي يا بل صف کې ځای خالي وي ، نو ده ته
پکار ده چې هغه خالي ځای ته ځان ورسوي نيت دي و تړي او تکبير
تحریمه دي ووايي ، تر هغه پوري چې صف ته نه وي رسيدلی دباندې
وي ؛ تکبير به نه وایي ، که څه هم رکعت ځيني تيريږي. (کتاب الفقه ص ۶۹۲ ج ۱)

مسئله : که د لمانځه د شروع پر مهال يو مقتدي وي او هغه د امام په
ښي اړخ کې ودريري له دې وروسته نور مقتديان راشي ؛ نو لمړی
مقتدي ته پکار ده چې راشاته شي ترڅو په ټولو برابر يو صف
جوړ کړي ، که هغه خپله راشاته نشي نو د نور مقتديان دې په لږ حرکت

سره دغه راشاته کړي، که بيا هم راشاته نشي، په ناپوهۍ سره ټیو يابل څنگ ته دریدلی وي، نو بيا امام ته پکار ده چې مخکې شي، ترڅو خلک له هغه مقتدي سره برابر ودریږي او صف جوړ کړي. همدارنگه که د مقتدي د راشاته کیدلو زمینه نه وي، نو په دغه صورت کې به هم امام مخته کيږي.

مسئله: که مقتدي ښځه وي او يا نابالغه نجلۍ، نو هغوی ته پکار ده چې د امام پسې له شا ودریږي، که یوه وي او که ډیري. (یعني پر څنگ به نه ودریږي)

مسئله: که چیري په جماعه کې بیلابیل خلک وي، څه نارینه وي، څوک ښځي، څوک مخنث او څوک نابالغ وي. نو امام ته پکار ده چې په همدې ترتیب د هغوی صفونه برابر کړي و لمړي د نارینه وو صف، بیا د نابالغ هلکانو، بیا د مخنثو، بیا د نابالغ مخنثو، بیا د بالغو ښځو، او بیا د نابالغو نجونو.

مسئله: امام ته پکار ده چې د صفونو په برابرولو کې پوره اهتمام وکړي یعني چې خلک سره شاو مخ ته نه وي، اوږي او پونډۍ سره برابرې وي، په منځ کې د هر یوه خالي ځای پاتې نه وي، یو بل سره ډیر نژدې ودریږي. مگر د مخنثانو (نرښځیانو) په صف کې به داسې نه وي چې یو له بل سره ډیر نژدې او ښتي وي، بلکې داسې به وي چې د دوو په منځ یو بل کس هم ځاییدلای شي. دا ځکه چې په هر مخنث کې د نراوښځي دواړو احتمال وي نو داسې چې ډیر نژدې یو له بل سره ودریږي، نو لمونځ ئې فاسد یږي.

مسئله: تنهاد یوه سړي شاته دریدل مکروه دی، نو په داسې وخت کې که اول صف پوره شي، یوازې یو سړي پاتې شي، هغه به له اول صف نه یو سړي راشاته کړي او دویم صف به په ګډه سره ښاکړي، (په داسې حال کې په اول صف کې ځای وي) په دوهم صف کې دریدل مکروه دی، مگر دا چې هغه خالي ځای ډک شي.

مسئله: که چیري جماعه یوازې د ښځو وي، یعني امام هم ښځه وي، نو امام به د مقتديانو په منځ کې دريږي د نارینه وو د جماعه غوندې به مخکې نه دريږي. که یو مقتدي وي او که زیات وي، امام به ئې ښځه وي. (او صحیح خبره داده چې صرف د ښځو جماعه مکروه نه، بلکې جائز دی.)

مسئله: که ټول جماعه یوازې د مخنثو وي، نو امام به ئې تر مقتديانو مخکې دريږي په منځ کې به ئې نه وي، او نه ورسره برابر دريږي، که څه هم یو مقتدي وي، که امام له مقتديانو سره برابر ودریږي نو لمونځ فاسد یږي، چې وجه ئې له مخکې تیره شوه.

مسئله: نارینه ته د ښځو امامت کول هغه وخت مکروه تحریمي ده چیري چې نه بل نارینه وي او نه کومه محرمه ښځه، لکه دده مور، خور، ښځه او یا داسې بله... مگر که چیري یو نارینه موجود وو او یا محرمه ښځه وه نو بیا مکروه نه بلکې صحت لري: (درمختار وغیره)

مسئله: که چیري یو سړي تنهاد سهار، ماښام یا ماڅستن فرض لمونځ په ټیټ (خفیه) آواز سره وایه، په دې وخت کې بل سړي ورپسې اقتداء وکړه نو پرده باندې واجب ده، چې په لور او آواز سره به قرائت وایی، که ئې سورة فاتحه او بل سورة په خفیه آواز سره ویلي

وو، نو دوهم ځل به ئې بيا په لوړ آواز وايي، ځكه چې په دغو دريو وختونو كې په جهر قرائت كول واجب دي، ليكن د سورة فاتحي د تكرر له امله سجده سهو ورباندې لازمه گرځي. (درمختار، علم الفقه ص ۹۲ تر ۹۵ ج ۲، فتاوى رجبیه ص ۴۵ ج ۳)

د اقامت پر وخت به مقتدي كله دريږي؟

مسئله: د «قد قامت الصلوة» پر وخت امام او مقتدي دواړو ته په لمانځه شروع كول مستحب او له آدابو څخه ده. ليكن دا چې دغه اقامت كوونكي (مؤذن) له امام سره لمونځ نشي پيل كولاي؛ نو ځكه بنده داده چې كله اقامت ختم شي ټول دي لمونځ شروع كړي چې دي ته اصح ويل شوي دي. همداراز د صفونو د برابرولو چې دې رتاكيد راغلي او په نه رعايت كولو يې دې روعيدونه دي، د هغوي په نظر كې نيولو سره بايد چې د اقامت د شروع سره سم خلك د صف په برابرېدلو پيل وكړي، نه دا چې د «حي على الفلاح» څخه وروسته ولاړ شي، ځكه چې هغه وخت بيا صفونه نشي برابرېدلای صفونه همغسې كارېده واپه پاتې كيږي په دانسي حال كې چې په احاديثو كې يې پر سميدلو دې رزيات تاكيدات راغلي دي.

په يو حديث كې راځي چې: صفونه سيده كړئ، خپلې اوږې سره سره برابرې كړئ او په خپل منځ كې جوخت ودرېږئ، په مابين كې خالي ځاي مه پرېږدئ. (الحديث - مشعوه ص ۹۹ ج ۱)

خلاصه دا چې د «حي على الفلاح» څخه وروسته ولاړيدل له آدابو څخه دي، مگر په پرېښودلو كې يې هيڅ كراهت نشته ولي چې د صفونو د برابرولو ډېر ټينگار شوي دي. پر نه رعايت باندې يې ډېر

وعيدونه ذكر شوي دي. نو له همدې امله له كراهت څخه او له هغو وعيدونو څخه د خلاصون پخاطر، پكار ۱۰ ده چې د اقامت له پيل سره سم بايد جماعة ته خلك ودرېږي او دا افضل دي. ځكه چې له صحابه كرامو رضی الله تعالى عنه څخه هم په دغه مهال دريدل ثابت دي. نو بيا ولي دي ته مكروه ويل كيدای شي.

(مصنف عبدالرزاق ص ۵۰۷ ج ۱، فتح الباري ص ۹۹ ج ۲)

په بحر الرائق (ص ۳۰۴ ج ۱) كې د «حي على الفلاح» پر وخت د ولاړيدلو علت دا بيان شوي چې په - حي على الفلاح - كې حكم دا دي چې (راشي كاميابي) ته نو ځكه دا افضل ده چې د - حي على الفلاح - پر مهال خلك ودرېږي.

له دې نه معلومېږي چې پر حي - على الفلاح - باندې ولاړيدل مستحب دي. مطلب يې دا دي چې له دې امر وروسته كښينا ستل خلاف ادب دي. دا نه چې تردې مخكې ولاړيدل بي ادبي ده. ولي چې مخكې ولاړيدل بيا نور هم افضل گڼل كيدای شي. يعنې مقصد دا شو چې په ولاړي كې تر هغه پورې چې - حي على الفلاح - ويل كيږي تاخير كول څه باک نلري. په همدې اساس علامه طحطاوي رح له دې وروسته فرمايي كه د اقامت له شروع سره سم سړي ودرېږي نو په دې كې هيڅ جرح نشته.

(طحطاوي على الدر المختار ص ۲۲۱ ج ۱، فتاوى رجبیه ص ۲۲۲ ج ۲، امداد الفتاوى ص ۱۸۵ ج ۱)

مسئله: دا ضروري نه ده چې امام به خپلې مصلې ته راځي، هغه وخت به د اقامت تكبيرات شروع كيږي، بلكې امام چې په جومات

کې هر چیرې موجود وی تکبیر ویل درست دی. امام چې تکبیر واورې پخپله مصلی ته راځي. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۱۲ ج ۲)

مسئله: که چیرې د امام آواز تر ټولو خلکو پورې نه رسېږي نو بیا مؤذن چې اقامت یې کړې وی او یا هم بل څوک کولای شي، تکبیر له امام سره په لور آواز ووايي ترڅو یې نور خلک واورې، په دې شرط چې دغه مکبر د تکبیر تحریمه پرمهال د انیت هم کړې وی چې تکبیر به په لور آواز وایي ترڅو یې خلک واورې او د لمانځه نیت به یې هم کړې وی او که یې د لمانځه نیت نه وي کړې صرف د تکبیر لوړولو نیت یې کړې وي، نو دده لمونځ هم باطل دی او د هغو خلکو هم چې دده په تکبیر انتقالات کوي. خو په دې شرط چې که لمونځ کوونکو ته دا معلومه وه چې مکبر د لمانځه نیت نه دی کړې، (کتاب الله ص ۲۰۲ ج ۱)

هغه صورتونه چې اقتداء پکښې صحیح نه ده

دلته به لاندې هغه صورتونه بیان شي چې تر امام مقتدي زیات وی او اقتداء په دې صورت کې صحت ونلري:

۱- د بالغ اقتداء (که نارینه وی او که ښځه) په نابالغ پسې درست نه ده.

۲- دروغ سړي اقتداء په لیوني، مست، بی هوښه او بی عقل پسې.

۳- د مخنث اقتداء په مخنث پسې. (کیدای شي څوک چې امام دی، ښځه وی او څوک چې مقتدي دی، نر وي. ځکه چې په مخنث کې دواړه احتمال وې.)

۴- د هغې ښځې چې د خپل حیض موده ورته معلومه نه وي؛ په همدغسې ښځې پسې صحیح نه ده. (دا ځکه چې کیدای شي، د هغه

امام د حیض همدا شپې وی او ورپسې د مقتدي د طهارت شپې وی، لکه څنگه چې د بالعکس امکان لري.)

۵- د مخنث اقتداء په ښځه پسې، په دې خیال چې کیدای شي مخنث وي.

۶- د جوړ، پاک سړي اقتداء په ناپاک ناروغ پسې، مثلاً په هغه چاپسی چې د سلسل البول او یا دا ډول بله ناروغی لرونکې وي.

۷- د یوه عذر لرونکې اقتداء په دوه عذره والا پسې.

۸- د قاري اقتداء په نالوستي پسې.

۹- د نالوستي اقتداء په نالوستي پسې، په دې شرط چې هلته کوم قاري هم موجود وي درست نه ده.

۱۰- د نالوستي (امی) اقتداء په گونگي پسې، ځکه چې امی که څه هم بالفعل قرائت نشي لوستلای، قادر خودی پر لوستلو، ولی په گونگي کې خودا احتمال له سره نشته.

۱۱- د هغه سړي چې بدن یې پټ وي په جامه؛ اقتداء یې په هغه چاپسی چې لڅ وي، صحیح نه دی.

۱۲- رکوع او سجده کوونکې اقتداء په هغه چاپسی چې د ادواړه نشي کولای که چیرې یو سړی رکوع کولای شي خو یوازې سجده نشي کولای؛ په هغه پسې بیا هم اقتداء درست نه ده.

۱۳- د فرض لمونځ کوونکې اقتداء په نفل کوونکې پسې.

۱۴- د نذر د لمونځ کوونکې اقتداء په نفل کوونکې پسې صحت نلري، ځکه چې د نذر لمونځ واجب وي.

۱۵- د نذر د لمونځ کوونکي اقتداء په هغه چاپسی چې د قسم لمونځ اداء کوي. صحيح نه ده. ځکه چې د نذر لمونځ اداء کول واجب دی. او د قسم اخیستونکي اختیار لري، که لمونځ اداء کوي له قسم څخه ځان خلاصوي، او که په فديه ورکولو سره د قسم کفار اداء کوي.

۱۶- هغه څوک چې په لمانځه کې پوره واضح حروف نشي اداء کولای یا نو د بل پرځای اداء کوي مثلاً (ث) پرځای (س) وایی او یا داسې نور. حروف سره رد او بدل وایی، په داسې سړي پسې د هغه چا اقتداء صحيح نه ده چې حروف بڼه سم اداء کولای شي. (مگر که په ټول قرائت کې یو یا نیم حرف سم اداء نشي نو بیا هم اقتداء صحبت لري.)

۱۷- امام به د چا مقتدي نه وي (د امامت کولو په وخت کې) ځکه چې یو سړی چې هم امام وي، هم مقتدي، دانشي کیدلای. (یعنې که یو څوک په بل چاپسی مقتدي وي، بیا بل سړی په هغه مقتدي پسې اقتداء پیل کړي، صحت نلري.) (علم الفقه ص ۸۷ تر ۸۹ پوری ج ۲)

مسئله: د نارینه اقتداء په ښځینه او نابالغ پسې نه صحيح کیږي.

مسئله: د نابالغ ماشوم پسې، فرض، تراویح، وتر، نفل او بل هیڅ

ډول لمونځ صحيح نه دی. (هدایه ص ۷۸ ج ۱، شریع و قیام ص ۸۷، کبری ص ۵۱۶، کتاب الفقه ص ۶۵۲)

مسئله: که چیرې یو مقتدي د «الله» لفظ له امام سره اداء کړي او «اکبر» تر امام وړاندې ختم کړي، یا مقتدي امام د رکوع په حالت کې پیدا کړي، نیت پسې وتری، لفظ الله د قیام په حالت کې ووايي، او اکبر په رکوع کې ووايي، نو په دې دواړو صورتونو کې اقتداء

درست نه ده، لکه څرنگه چې د هغه سړي اقتداء صحت نلري چې د «الله» لفظ له امام سره ووايي او «اکبر» تر امام مخکې ختم کړي. (در مختار ص ۲۷ ج ۱ کتاب الصلوة)

(په اول صورت کې د نه صحت وجه داده چې ترڅو پوری امام پوره جمله اداء کړي نه وي د لمانځه شروع کوونکي نه گڼل کیږي. او مقتدي خو مخکې له دې چې امام په لمانځه پوره شروع وکړي، ده د «اکبر» ټکي پوره کړي، چې دا درست نه ده.) او په دوهم صورت کې د نه صحت علت داده چې مقتدي تحریمه (الله اکبر) د قیام په حالت کې نه ده ویلي چې یو ضروري شرط دی، بلکې صرف «الله» ټي ویلي، او اکبر ټي په رکوع کې اداء کړي، او دا چې هغه د اقتداء په نیت داخل شوی وو، لهدا په دې دواړو صورتو کې تنها هم شروع کوونکي نه گڼل کیږي، (دفت)

مسئله: که چاله نیت پرته لمونځ پیل کړ، بیا ورته یاد شوه چې نیت ټي نه وو کړي او یا ټي غلط نیت کړي، مثلاً د ما پښین پرځای ټي د مازدیگر نیت ترلی وو. نو اوس د نیت وخت تیر شوی، د لمانځه له شروع کیدلو وروسته نیت څه اعتبار نلري، له سره به نیت تېري او تکبیر تحریمه به وایی بیا به لمونځ پیل کړي. (فتاوی رجب ص ۲۰۲ ج ۲، شمس ص ۵۸۷ ج ۱)

له امام څخه مخکې درکن اداء کول

مسئله: که چیرې یو مقتدي کوم رکن د خپل امام تر اداينې له مخه اداء کړي، مثلاً مقتدي تر امام مخکې رکوع ته ولاړ شي، ترڅو چې امام ورځي دی بیرته راپورته سي، یعنی مقتدي نه ده هغه رکوع له امام سره اداء کړه او نه ټي تر هغه وروسته اداء کړه، له امام سره ټي یو

ځای سلام و ګرځاوه نو په دې صورت کې د مقتدی لمونځ ونه شو.
(در مختار ص ۵۲۶ ج ۱)

مسئله: امام لا تراوسه په اوله سجده کې ده، مقتدی بیا دواړه سجده پوره کړي، نو دده دغه دوهمه سجده اعتبار نلري، بله سجده راګرځول ورباندې واجب ده، ګڼه نو لمونځ ټي فاسد دی. (در مختار ص ۶۶۲ ج ۱)

معذور سړي پخپل کور کې په امام پسي اقتداء کولای شي؟

پوښتنه: زه یو معذرویم د جمعې د لمانځه لپاره مسجد ته نشم تللی، جوړمات می کور ته ډیر نژدې دی، د جماعه لمونځ پوره اوړیدلای شم، نو آیا زه کولای شم چې له کوره په امام پسي اقتداء وکړم؟

جواب: - د اقتداء لپاره صرف دا شرط نه دی چې د امام آواز به اوړیدل کیږي. بلکه دا هم ضروري ده چې صفونه به تر هغه ځایه پورې رسیږي چې دې ولاړ وي؛ په منځ کې به کوم خائل نه وي، که چیرې ټي په منځ کې نهر، یا سرک یا دیوال وي، نو د مقتدی اقتداء نه صحي کیږي، نوله همدې کبله ستا اقتداء په امام پسي چې هغه په جوړمات کې وي، صحت نلري. خودا چې ته مسجد ته نشي تللی د عذر له امله، نو خپل د ما پښین لمونځ په کور کې اداء کړه.

(آپ ټي مسائل ص ۲۶۳ ج ۲)

که چیرې تر کوره او یا تر هغه ځایه پورې چې ته لمونځ کوي، صفونه در ورسیري په منځ کې موکومه خلا پاتی نشي، نو په دې صورت کې دا اقتداء صحي ده. -- (محدث رفت)

ایا له تلویزون نه اقتداء کیدای شي؟

سوال: کله ناکله پر تلویزون باندې مستقیماً د حرم شریف څخه جماعه ښکاره کوي، نو که سړي تلویزون نهم کښیږدي آواز ټي لوړ شي، اقتداء پسي صحي ده ګڼه؟ لمونځ کیدلای شي؟

جواب: دا کومه طریقه چې تا ذکر کړه په دې توګه نه اقتداء صحیح ده او نه ستا لمونځ اداء کیږي. (آپ ټي مسائل ص ۲۶۳ ج ۲)

مسئله: جماعه د مسجد په دننه کې کیږي او پردرو باندې پردې څریري (یعنې د دوو ستونو تر منځ) تردې د باندې دخلکو جماعه صحت لري. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۸ ج ۱، بحواله ردالمحتار ص ۵۲۸ ج ۱)

(یعنې د پردې تر شا لمونځ صحیح دی په داسې حال کې چې دېته ځای نه وي، -- محدث رفت)

مسئله: که امام پر مصلی باندې وي او مقتدی پر فرش ولاړ وي، صحت لري

مسئله: که امام پر چوکۍ باندې او مقتدیان پر فرش وي، نو که چوکۍ د یو لویشتي په اندازه لوړه وي نو مکروه ده او که تردې کمه وي، بیا صحیح ده. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۳ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۶۰۲ ج ۱)

مسئله: که نور خلک د لمر په گرمۍ کې پر لمانځه ولاړ وي او یو تن له گرمۍ څخه د ځان ساتلو په غرض سایي ته ودریږي، لمونځ ټي درست دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۶۱ ج ۲)

مګر داسې کار کول نامناسب دي، ځکه په دې سره به هرومرو دې له صفونو څخه لږ بیلیږي، چې دا ښه عمل نه دی، ولی د گرمۍ لپاره

هم بايد نوري لاري چاري ولټولي شي، ترڅو لمونځ كوونكو ته
تکليف نه وي. (محمدرافت)

مسئله: که ښي په زړه کې مازيگروې او ترخوله ښي ماپښين ووزي،
نوپه دي کې څه خرج نشته، لمونځ وشو.
(فتاویٰ رحيميه ص ۲۰۲ ج ۲ بحواله ردالمجتاز ص ۲۲۵ ج ۱)

په لمانځه کې د امام پيروي په څه وخت کې ضروري ده؟

مسئله: په لمانځه کې د امام پوره متابعت کول د مقتدي لپاره د
امامت له شرائطو څخه دي. د احنافو په نزد له امام څخه د مقتدي
پيروي، ۳ قسمه لري. يو دا چې د مقتدي عمل به د امام له عمل سره
بلکل متصل وي، (يعني کوم وخت چې امام نيت وتړي، مقتدي به
هم سمدستي نيت ورسره تړي) د امام له رکوع سره به سمدستي
رکوع کوي او چې هغه سلام گرځوي، نو دي به هم سلام ورسره
گرځوي، که کله داسې پېښه سي چې مقتدي له امام نه مخکې رکوع
ته ولاړ شي، تر هغو پورې وځنډيږي، ترڅو امام هم رکوع ته ورشي.
رکوع ورسره پوره کړي دواړه راپورته شي، نو د صورت هم د امام په
پيروي کې حساب دي.

دويم دا چې مقتدي د امام له عمل څخه ورسته عمل پيل کړي، په دې
توگه چې په هر رکن باندې شروع اول د امام وي، خو چې هغه لا پوره
شوي نه وي په پاتې حصه کې مقتدي ورسره پوره شرکت وکړي.

درېم دا چې مقتدي د امام پيروي کوي خو په تاخير او ځنډ سره،
دارنگه چې کله امام يو عمل انجام کړي نو مخکې له دې چې امام په

9

بل رکن پيل کړي وي مقتدي هم هغه عمل انجام کړي، په دې ټولو
صورتونو کې دا تسليميږي چې مقتدي د امام پيروي کړي ده.
مطلب دا چې امام رکوع وکړه، او ورسره ورسره مقتدي هم رکوع
پوره کړه. يانې له هغه نه وروسته وکړه چې له امام سره په رکوع کې
شامل شوي و.

او يا دا چې له رکوع څخه د امام د پورته کيدلو نه بعد وي، ليکن
مخکې له دې چې امام سجدي ته د تيتيدو ميلان وکړي، نو مقتدي
د امام پيروي وکړه، په دغو دريو صورتونو کې په هريوه کې
متابعت ترسره شو. (کتاب الفقه ص ۶۶۸ ج ۱)

په فرضي اعمالو کې پيروي کول

مسئله: په لمانځه کې چې کوم شيان فرض دي، په هغوی کې د امام
پيروي کول فرض دي، او چې کوم واجب دي په هغوی کې متابعت
کول واجب دي، او کوم چې سنت دي په هغوی کې متابعت سنت دي
مثلا اوس که په رکوع کې د امام پيروي پريښودله شي، په دې
توگه چې له امام سره رکوع ته ولاړ شي، خو تر امام مخکې راپورته
شي، نو په دې رکوع او د راتلونکې رکعت په رکوع کې هم همداسې
شموليت وکړي، نو لمونځ باطل شو، ځکه چې په فرض عمل کې ښي
متابعت ونکړ چې فرض و، داراز تر امام وړاندې ښي رکوع او سجده
وکړه نو دغه رکعت چې د اول عمل پکې وشو، رايگان (بيکاره)
ولاړي، فرض اداء نشو.

د دويم رکعت افعال لومړي ته، د درېم رکعت افعال دويم ته، د
څلورم دا درېم ته منتقل کيږي او د دې پر دمه يو رکعت پاتې کيږي چې

د امام له سلام ګرځولو نه وروسته ئې ورباندې اعاده واجب ده. که ئې داسې ونکړل (يعنی وروسته ئې دغه یو رکعت اداء نکړ، نو لمونځ باطل ګرځي)

همداراز که ئې په قنوت (د وتړودو) کې د امام متابعت ونکړ، نو ګناه ئې وکړه، ځکه چې واجب ئې ترک کړ، او که د رکوع په تسبیح کې ئې متابعت ونکړ، نو سنت ئې ترک کړ. (کتاب الفقه ص ۶۶۹ ج ۱)

مسئله: په اوله ناسته کې که چیرې امام د مقتدي د تشهد (التحيات) پوره ویلو نه مخکې ولاړ شي، نو مقتدي به خپل تشهد پوره ولولې او بیا به ولاړ شي، او د وتړو په قنوت کې که چیرې امام د مقتدي د قنوت ختمیدلو نه وړاندې رکوع ته ولاړ شي، نو متابعت به ئې کوي، د دې دواړو صورتو ترمنځ فرق دادي چې دعاء قنوت چې څومره اندازه وویلی شي واجب پري اداء کېږي مګر تشهد پوره ویل واجب دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۷۰ ج ۲، شامی ص ۸۶ ج ۱)

مسئله: په اخیره ناسته کې چې کله امام سلام وګرځوي، مقتدي به هم سلام ګرځوي، البته که کوم مقتدي تشهد پوره ویلی نه وي، نو هغه دې پوره کړي بیا دې سلام وګرځوي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۶۸ ج ۳)

په کومه ځایونو کې چې امام پیروي باید ونشي

مسئله: څلور خبرې داسې دي چې په هغوی کې متابعت لازمي نه دی

۱- دا چې امام عمدا یوه سجده زیاته وکړي نو په هغه کې به متابعت نه کېږي.

۲- د اخرونو په لمانځه کې که چیرې امام تکبیرونه له شپږو نه زیات ووايي، کوم چې له صحابه کرامو څخه مروی وی نه دی، متابعت ئې نه کېږي.

۳- که امام د جنازې په لمانځه کې تکبیرونه زیات کړي، متابعت به ئې نه کېږي.

۴- څلورم کله چې امام د فرضوله مکمل کولو او اخیره ناستې له پوره کولو نه وروسته په هر بل رکعت ته ولاړ شي دغه مهال دې هم د امام پیروي نه کېږي. که امام بیا هم داسې وکړي او هغه زیات رکعت پسې پوره کړي سجده وکړي، نو مقتدي دې پر خپل سر سلام وګرځوي له لمانځه څخه دې جدا سي، او که چیرې بیا امام سجده ونکړي بیرته اخیره ناستې ته راوګرځي او بیا سلام وګرځوي، نو مقتدي ته هم پکار ده چې دلته ځینی جدا نشي، له امام سره یو ځای سلام وګرځوي، مګر که امام له اخیره قعدې (ناستی) پرته سیده، بل فاضل (زیات) رکعت ته اوچت شواو سجده ئې هم وکړه نو د ټولو لمونځ باطل شو. دالاندینی نه خبرې داسې دي چې که چیرې امام هغه پریږدي، نو مقتدي ته پکار ده چې په هغه کې د امام پیروي ونکړي (يعنی پري یې نږدې. چې هغه نه (۹) خبرې دادي:

په تکبیر تحریمه کې دواړه لاسونه پورته کول، ثناء (سبحانک اللهم) ویل، د رکوع لپاره تکبیر ویل، د سجده تکبیر ویل، په رکوع او سجده کې تسبیح ویل، سمع الله لمن حمده ویل، التحیات ویل، السلام علیکم ورحمة الله ویل، په عید الاضحی کې تکبیرات التشریق ویل، دانه ۹ امور هغه شیان دي، چې که امتا ئې کله

پرېږدي، نو مقتدي ته پکار ده چې د امام پيروي ونکړي، بلکې ادا،
بې کړې، پخپل سر. (کتاب الله ص ۱۶۷ج۱)

همدارنگه څو نورې خبرې داسې شته چې که امام هغه پرېږدي، نو
مقتدي ته ئې هم پرېښودل پکار دی، هغه پنځه خبرې دا دي: د
اختر تکبیرونه، لمړۍ ناسته، سجده تلاوت، سجده سهو او دعاء
قنوت. دا په هغه صورت کې که چیرې د رکوع د تیریدلو احتمال وی
که دا اندېښنه نه وی نو بیا قنوت لوستل پکار دی. وړاندې ویل
شوی چې په امام پسي قرآن ویل مکروه تحریمي دی. له همدې وجې
په دې کې د هغه پيروي جواز نلري

مسئله: که مقتدي تشهد (التحيات) پوره کړی وی، نو په سلام کې
به د امام پيروي کوی.

مسئله: په سلام گرځولو کې د امام د متابعت تر ټولو بهترینه طریقه
دا ده چې مقتدي له امام سره جوخت یو ځای سلام وگرځوی، نه
وړاندې وی، نه وروسته.

مسئله: که چاتر امام وروسته سلام وگرځاوه، نو گویا افضله طریقه
ئې پرېښودله. مگر که چا تکبیر تحریمه له امام نه وړاندې ووايه، نو
لمونځ ئې صحیح نه دی، او که ئې بلکل جوخت ورسره ووايه: بیا هم
درست نه دی، او که ئې ورسته په تأخیر او ځنډ سره ووايه نو بیاني د
تکبیر تحریمه د ویلو افضل وخت فوت او نظر انداز کړ. (کتاب الله ص ۱۶۷ج۱)

مسئله: ځینې خلک داسې عادت لري چې د سلام گرځولو په وخت
کې غاړه ښه کړې او بدن ټول ورسره وگرځوی، چې د ایوه بي
بنياده خبره ده، هیڅ اصل نلري. (اغلاط العوام ص ۶۳)

د لمانځه په مخکې تیریدل

د لمونځ کوونکي په وړاندې تیریدل حرام دی. که څه هم لمونځ
کوونکي له څه عذره پرته ستره هم درولي نه وی په مخکې،
همدارنگه لمونځ کوونکي ته هم دا حرام دی چې د خپل لمانځه په
وجه د خلکو د تیریدو راتیریدو په لاره کې ځنډ جوړ کړي، په دې
توگه چې په داسې یو ځای کې ودریږي چې په مخکې ئې د خلکو
گناه ګونه زیاته وی او دې خپلې مخې ته څه ستره هم ونه دروی، په
داسې صورت کې که څوک د هغه په مخکې تیر شي نو گناه ئې پرده
باندې په دې وجه ده چې په داسې نامناسب ځای کې پر لمانځه
دریدلی دی. او که په همداسې ځای کې بیا هم دی ودریږي خو څوک
بې ترمخ تیر نشي نو څه گناه نشته باندې، د سترې نه ښودل گناه نه ده.
ځکه چې ستره پخپله یو واجب امر نه دی.

که چیرې لمونځ کوونکي د تیریدونکي سړي لپاره ځنډ وی،
او تیریدونکي ته هم دا زمینه برابره وي چې له بلي لارې تیر شي،
خوله دې سره سره بیا هم د لمانځه ترمخ تیر شي نو دواړه گناهکار دي
او د دې برعکس بیا پریوه گناه نشته، هغه دا چې لمونځ کوونکي د
چا لپاره د تیریدلو ځنډ نه وي او تیریدونکي ته هم بله هیڅ لاره د
تیریدلو نه وي نو بیا تیریدل صحیح دی او گناه نشته پریوه باندې.

او که په دوی دواړو کې د یوه طرفه غلطې وشوه، نو بیا گناه پر هغه
شخص ده. پردا بل نه ده. (کتاب الله ص ۱۲۰ج۱، درمختار ص ۱۵۸ج۱، نظام الفتاوی ص ۲۵ج۱)
«ستره» هغه شی ته ویل کیږي چې یو لمونځ کوونکي ئې د لمانځه
پرمهال مخې ته ږدي هغه که د لکړي وی، یا کومه ستن وی، یا دیوال

او یا بل داسی شی وی، د دې سترې له دریدلو نه مطلب او مقصد دا وی چې د هغی په وسیله د سجدې ځای بیل شی، او څوک که وغواړي د لمونځ کوونکي په مخکې تیرشی، نو گنہکار به نه وی. د سترې دریدلو اړتیا هغه وخت او په هغه ځای کې رامنځ ته کیږي چې کوم محفوظ او بند ځای نه وي، پریو خالی میدان څوک پر لمانځه ودریږي، که په مسجد یا بل داسی ځای کې نه وي، پریو خالی میدان څوک پر لمانځه ودریږي، که په مسجد یا بل داسی ځای کې وي، نو بیایي هیڅ ضرورت نه وي د سترې اوږدوالی به له یوه لاس څخه کم نه وي، او پندوالی به یی لږترلږه د یوې گوتي برابر وي، د جماعة د لمانځه پروخت د امام ستره د ټولو مقتدیانو لپاره کافي گڼله کیږي، یعنی که چیري د امام په وړاندې ستره وي، نو د مقتدیانو په مخکې تیریدل هیڅ باک نلري، که څه هم د دوی په مخکې شی نه وي، مگر د سترې تر شا تیریدل صحیح نه دی، څو که په جماعة کې د گډون لپاره کوم سړی راشي په لومړي صف کې خالی ځای وړینی، نو هغه ته جائزه چې د دویم صف تر مخ تیرشی او خالی ځای ته ځان ورسوي، په جماعة کې شریک شی، په دې صورت کې پوره دویم صف پر غاړه کیدلای شی، چې ولی شي په لومړي صف کې خالی ځای پریښوده، لومړی به یی هغه صف پوره کاوه (مذبح حق ص ۶۲ ج ۱، هدایه ص ۸۹ ج ۱، شرح تقيہ ص ۱۶ ج ۱، کبیری ص ۲۶۸، علم الفقہ ص ۹۲ ج ۲، کتاب الفقہ ص ۲۲۷ ج ۱)

مسئله: ستره درول سنت دی. (هدایه ص ۸۹ ج ۱)

مسئله: د سترې پر ځای که په مخکې څادر، سایوان، مصلی او یادی ته ورته بل شی د لمونځ کوونکي په وړاندې وی، نو هغه کافي ده، د ضروري نه ده چې لکړه به وي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲ ج ۲، رد المحتار ص ۵۹۵ ج ۱)

مسئله: د لمونځ کوونکي په مخکې تیریدل گناه ده، مگر لمونځ نه فاسدوي، او که څوک په ناپامی او غلطی سره تیرسي، نو معذور بلل کیږي.

مسئله: که څوک په لویه میدانی او یا لوی مسجد کې لمونځ کوي، نو تر منځ نی دوه درې صفه وړاندې د تیریدلو گنجایش سته، او په کوچنیو مسجدونو کې څو قطعا د لمونځ کوونکي تر منځ د تیریدلو اجازه نشته. (آپ کی مسائل ص ۲۹۲ ج ۳)

مسئله: د لمونځ کوونکي تر منځ تیریدونکي سړی ته که دا معلومه شی چې د لمانځه تر منځ تیریدل څومره عظیمه گناه ده، نو په کلونو کلونو به پر ځای ودریږي خود تیریدلو جزا ته ونکړي.

(فتاوی رحیبه ج ۲ بحواله مشکوٰۃ ص ۲۲ ج ۱)

د لمونځ کوونکي په وړاندې د تیریدلو اندازه

مسئله: چیري چې د لمونځ کوونکي نظر رسیږي، یعنی نظر ئې د سجدې پر ځای لگیږي؛ تر هغه ځایه پوري به مخ ته نه تیریږي، بیا که چیري یو سړی د باندې پرفرش لمونځ کوي، نو د دتني په درجه کې مخی ته تیریدلای شی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۱ ج ۲)

مسئله: په غټ مسجد او ځنگل کې خود لمونځ کوونکي څخه په دومره فاصله کې تیریدل جائز دی چې سترگې د سجدې پر ځای

ولگيرې، له دې ورسته چې تر کومه ځايه پوري ده ته په نظر څه نه ورځي. (مداد الاحكام ص ۲۶۲ ج ۱)

مسئله: که چيرې دوه لمونځ کوونکي وروسته شاته لمونځ کوي، دمخکي تن لمړی فارغ شو، نو دی اوس بشي، يا چپ اړخ ته تللای شي، دا جائز دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۸ ج ۲)

مسئله: د بيت الحرام طواف کوونکي ته رواده چې د لمونځ کوونکي تر مخ تير شي، همداراز د کعبې شريفې دننه او د مقام ابراهيم شاته د لمونځ کوونکي په مخکي تيريدل جائز دی. او د اهم جواز لري چې د تيريدونکي او لمونځ کوونکي ترمنځ ستره نه وي. (کتاب الفقه ص ۲۲۱ ج ۱)

(دا ځکه چې دلته مجبوري ده، محمد رقت قاسمي غره)

د لمانځه فرائض

دلته به د لمانځه فرائض، واجبات، سنن، مستحبات، مفسدات، او مکروهات په ليکلي بڼه ذکر کړو، ترڅو دا څرگنده شي چې د لمانځه د اداء کولو دا پورتنۍ طريقه کې کوم شئ فرض دی او کوم واجب، کوم سنت او کوم مستحب دی، او د کوم يوه په نه رعایت کولو سره لمونځ ته نقصان رسيږي، د لمانځه فرائض ۷ شپړ دي چې په دې شپړو کې پنځه د لمانځه ارکان دي، يعنې لمونځ له هغوی څخه جوړ دی او دوی د لمانځه اجزاء دي، او شپږم يعنې لمونځ په خپل فعل سره پای ته رسول، رکن نه دی.

۱- قيام (دریدل) دومره ځنډ کول فرض دی چې په هغه کې فرض قرائت وويلای شي. د دریدلو اندازه فقهاؤو په دې ډول بیان کړې،

چې که لاس وغزول شي نو د څنگانه ترسترگيو پوري نه رسيږي. (مراقی الفلاح)

قيام تنها په فرائض او واجب لمونځونو کې فرض ده، له دې پرته په نورو کې فرض نه ده.

مسئله: کوم سړی چې د قيام توان نلري، پر هغه باندې فرض نه ده. ۲- قرائت: يعنې په لمانځه کې د قرآن کریم لوستل، د قرآن کریم د يوه آيه لوستل فرض دی، که غټ وي، که وړ، مگر شرط دا دی چې لږ تر لږه له دوو لفظونو څخه به جوړ وي، لکه «ثم نظر» او که چيرې يو لفظ وي لکه: «مدهامتان» يا يو حرف وي لکه: (ص، ق، و غیره...) يادوه حرفه وي لکه: حم، و غیره يا څو حروف وي لکه: الم، حم، عسق، او داسې نور... نو په دې ټولو صورتونو کې د داسې يوه آيه له ويلو نه فرض نه اداء کيږي. (مراقی الفلاح، درمختار)

مسئله: په فرض لمونځو کې يوازي په دوو رکعتونو کې قرائت فرض دی، د اهم تخصيص نلري چې په اولو دوو رکعتونو کې به وي او که په وروستيو کې او يا په منځنيو دوو کې، لکه د ماښام په لمانځه کې که څوک په اول او درېيم رکعت کې قرائت ووايي په دويم کې نه، يا يې په دويم کې ووايي په لمړي کې يې نه ووايي. نو په هر صورت فرض اداء کيږي. (کتوالدقائق، درمختار، مراقی الفلاح)

مسئله: د وټراو نفل لمونځونو په ټولو رکعتونو کې قرائت فرض دی. مسئله: په امام پسې شاته مقتدي ته د قرائت ويل ضرورت نشته، مگر مسبق ته څوک چې يو رکعت يا زيات ځيني تير شوی وي، په

هغو تیرو شویو رکعتونو کې چونکه امام نشته نو ځکه ده ته د قرائت ضرورت شته.

۳- رکوع په هر رکعت کې یو ځل رکوع کول فرض دی، د رکوع اندازه فقهاؤو داسې بیان کړیده چې دومره اندازه سړی ټیټ شي چې دواړه لاسونه یې تر څنگانه سترگیو پورې ښه ورسیري او صرف دا ټیټیدل فرض دی، دانه چې تر څه څنډه پورې د غسی ټیټ پاتې کیدل فرض دی.

مسئله: که یو سړی د یو اتوب او کمزوري له امله پرملا کړوپ (کج) وي، همیشه داسې ښکاری لکه د رکوع په حالت کې، نو هغه ته په رکوع کې صرف سر ټیټیدل پکاردی. (مراقی الفلاح)

۴- سجده، په هر رکعت کې دوی سجدي کول فرض دي، یوه سجده په قرآن کریم او بله سجده په احادیث او اجماع سره ثابت ده.

مسئله: په سجده کې دیوي پښی گوټی، یو گونډه (د څنگانه سترگی) او تندي پر ځمکه لگول سجده بلل کیږي، که کوم چاته څه عذر او تکلیف وي، تندي نشي لگولی، نو هغه ته یوازې د پوزي ایښودل کافی دی. (که ټي دهغه هم وس درلودی)

۵- آخره ناسته: هغه ناسته چې د لمانځه په اخیر کې د دواړو سجدو نه ورسته کیږي تر دوهمره وخته پوري انتظار کول چې التحیات تر اخیره پوري وویلای شي، له دې نه زیات کښیناستل فرض نه دی. (درمختار، مراقی الفلاح)

۶- لمونځ په خپل فعل باندې پای ته رسول، یعنې د ارکانو تر ختمیدلو ورسته یو داسې عمل ترسره شي چې د لمانځه سره منافي

وي، مثلاً، السلام علیکم ووايي یا له قبلي څخه مخ واړوي. یا بل کوم داسې فعل انجام کړي. (علم الفقه ص ۲۶۱ ج ۲، هدایه ص ۹۶ ج ۱، شرح تقییه ص ۶۸، کبیری ص ۲۲۵، کتاب الفقه ص ۱۲۲۰ ج ۱)

د لمانځه د فرائضو خلاصه

فرائض: ۱- قیام ۲- قرائت ۳- رکوع ۴- سجده ۵- آخره ناسته ۶- لمونځ په خپل فعل پای ته رسول د واجب قرائت اندازه.

مسئله: د نفل او وتر لمانځه په هر رکعت کې او د فرض لمانځه په لومړیو دوو رکعتونو کې د سورة فاتحي تر څنگ یو بل سورة لوستل واجب دی، چې تر ټولو وړوکی سورة وی لکه سورة کوثر یا د هغه برابر د قرآن کریم آیتونه، مثلاً ۳ کوچنی کوچنی آیتونه یا یولوی آیه په لوستلو سره امر واجب آداء کیږي، کوچنی آیات مثلاً: «ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ۲۲ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ» په دې کې لس الفاظ دي، او مشیدد حروف چې په دوو شمیر کې نو دیرش حروف کیږي، اوله اوږده آیه څخه په هر رکعت کې دومره اندازه د قرآن کریم ولوستله شي نو واجب آداء کیږي. لهذا که له آیه الكرسي څخه صرف دومره وویل شي، مثلاً: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سَنَةٌ وَلَا نَوْمٌ» —

(کتاب الفقه ص ۲۸۰ ج ۱، صفیری ص ۱۵۰، فتاوی رحیمیه ص ۲۱۰ ج ۲، شامی ص ۲۲۷ ج ۱)

د لمانځه واجبات

۱- تکبیر تحریمه خاص د الله اکبر په لفظ سره ویل، که چیرې د دې له هم معنی لفظ څخه آداء شي، مثلاً «الله اعظم» او یا داسې بل لفظ نو واجب آداء نشول.

۲- له تکبیر تحریمه وروسته دومره اندازه دریدل چې سورة فاتحه او ورسره بل کوم سورة ولوستلای شى. (درمختار، شامى)

۳- سورة فاتحه د فرض لمونځوپه دوو رکعتونو کې اود نورو لمونځونوپه ټولو رکعتونو کې یو ځل ویل.

۴- له سورة فاتحه نه وروسته دیوبل سورة لوستل، د فرض لمونځوپه دوو رکعتو کې اود نورو ټولو لمونځونوپه ټولو رکعتونو کې، اود سورة به لږ تر لږه ۳ آیه وى، که پوره سورة وى او که دیو سورة جزء وى.

۵- لومړى سورة فاتحه لوستل، او بیا سورة لوستل، که چیرې یو څوک تر سورة فاتحه وړاندې بل سورة ولولى او وروسته فاتحه ورايى، نو واجب نه اداء کیږي.

۶- د فرض لمانځه په دوو لمړیو رکعتونو کې قرائت کوى، که چیرې په دویم، درېیم او یا درېیم څلورم کې ویل شى، خو په اول او دویم کې ونه شى نو واجب ادا نه شول که څه هم فرض اداء شول. (درمختار، مراقى الفلاح)

۷- له رکوع نه وروسته پورته سیده دریدل، چې فقهاء کرام دغې ولارې ته قومه وايي.

۸- په سجود کې دواړه لاسونه، ځنګنونه، دواړې پښې او پوزه پر زمکه ایښودل. (مراقى الفلاح)

۹- له لمړي سجدي نه وروسته فوراً دویمه سجده کول، مخکې له دې چې بل رکن یا بل عمل پیل کړي، مثلاً که یو سړى یوه سجده وکړي، بیا پرته له دې چې دویمه سجده وکړي، ولار شى، نو واجب

ثي آداء نشول، ځکه چې د دویمي سجدي تر آداء کولو وړاندې ولاړ شو قیامى ته. (شامى)

۱۰- په رکوع او سجود کې دومره ځنډیدل چې لږ تر لږه یو ځل «سبحان ربی العظیم» یا «سبحان ربی الاعلی» ویلای شى. (طحاوى، مراقى الفلاح وغیره)

۱۱- د دواړو سجودو ترمنځ په ناستی کې لږ ځنډ کول، چې فقها ورته جلسه وايي.

۱۲- په قومه او جلسه کې دومره ځنډیدل چې یو ځل «سبحان ربی الاعلی» یا د هغې په اندازه بله داسې کلمه وويله شى. (مراقى الفلاح)

۱۳- اوله ناسته یعنې په دویم رکعت کې له دواړو سجودو ورسته کښیناستل، که چیرې لمونځ څلور رکعتى وو.

۱۴- په اوله ناسته کې دومره اندازه کښیناستل چې «التحيات» په کې وويل شى.

۱۵- په دواړو ناستو کې یو ځل «التحيات» لوستل، که بیخی ونه ویل شى او یا تر یو ځل زیات ولوستل شى نو واجب ترک سول.

۱۶- په لمانځه کې له خپله ځانه داسې فعل نه کول چې د فرضو یا واجبو د تاخیر سبب وگرځي. (درمختار شامى وغیره) مثلاً: د سورة

فاتحه له لوستلو نه وروسته تردیره پورې چپ پاتې کیدل، چې دا د دوهم سورة د تاخیر سبب کیږي. ۲- دوی رکوع کول، چې دا دوهمه

رکوع د سجدي د ځنډ (تاخیر) سبب کیږي ۳- درې سجدي کول، چې دا درېیمه سجده د قیامې او قعدې د تاخیر سبب کیږي. ۴- په

اول رکعت یا درېیم رکعت په اخیر کې زیات کښیناستل، چې دا

۱۷- په دوهم يا څلورم رکعت د قيام د تاخير سبب کيږي. (شامي)
 ۱۸- په دويم رکعت کې له «التحيات» نه وروسته تر دېره کښي ناستل
 دومره اندازه چې په هغه وخت کې يو رکعت لکه رکوع او داسې بل اداء
 کيدای شي. (علم الفقه ص ۲۶۲، درمختار ص ۱۶۹)

۱۹- په وتر لمانځه کې دوعاء قنوت لوستل، که څه هم هره دو عاوی.
 ۲۰- د اخرونو په لمانځه کې له خپلو معمولي تکبيرونو څخه علاوه
 ۲۱- اشپړزيات تکبيرونه ويل.

۲۲- د اخرونو په دويم رکعت کې رکوع ته د تللو پروخت تکبير ويل.
 ۲۳- امام ته په زوره قرائت لوستل، د سپار په دواړو رکعتونو کې، د
 مابنم او ماخستن په لمړيو دوو رکعتونو کې، هغه که قضاء وي،
 که اداء، او د جمعې او اخرونو او تراويحو په لمونځونو کې او د
 روژې د مياشتې په وتر لمانځه کې.

منفرد (تنها لمونځ کوونکي) ته اختيار ده چې په لوړ آواز ئې وايي،
 که په ټيټ آواز خود لوړ آواز لپاره اندازه فقهاوو داسې بيان کړي چې
 کوم دوهم تن ئې واوريدلای شي، او د سوکه آواز ښودنه ئې داسې
 کړي چې پخپله ئې واوريدلای شي، نه بل څوک.

۲۴- د امام لپاره د مابنمين، مازيگريه ټولو رکعتونو کې او د مابنم
 ماخستن په اخروي دوه رکعتونو کې ورو (سوکه) قرات ويل (قاضی خان)
 ۲۵- کوه نوافل چې په ورځ کې اداء کيږي؛ په هغوی کې په ورو آواز
 سره قرائت کول، او چې په شپه کې اداء کيږي، په هغوی کې
 اختيار لري. (مراقی الفلاح)

۲۳- منفرد (يوآزی لمونځ کوونکي) که چيرې د سهار، مابنم،
 ماخستن قضاء په ورځ کې اداء کوي، نو په هغوی کې به هم قرائت
 په ټيټ آواز کوي، او که په شپه دغه قضائي اداء کوي، نو اختيار او
 خوښه ئې ده په زوره ئې وايي که ورو (سوکه)

۲۴- که چيرې کوم سړي په مابنم او ماخستن لمانځه کې په لمړيو
 رکعتونو کې د فاتحي وروسته دويم سورة هيرکړي، نو هغه دی بيا په
 درېيم، څلورم رکعت کې له سورة فاتحي وروسته بل سورة ورضم
 کړي، او په لوړ آواز به په دې رکعتونو کې هم قرائت لولي، دا واجب
 دی.

۲۵- لمونځ د «السلام عليكم» په لفظ سره ختمول، نه په بل لفظ سره.
 ۲۶- دوه ځله «السلام عليكم» ويل. (علم الفقه ص ۲۶۲، هدايه ص ۲۲۳، شرح
 تقيہ ص ۱۶۷، کيږي ص ۲۹۸، کتاب الفقه ص ۱۶۳، بحر ص ۲۰۲ ج ۱)

مسئله: د واجب په پريښودلو سره لمونځ ناقص کيږي.

مسئله: د واجب منکر فاسق وي، او د فرض منکر کافر.

مسئله: واجب که کوم يو پاتې شي نو په سجده سهوه تلافی کيدای
 شي چې له سلام څخه وروسته د سهوي سجده اداء کړي.

مسئله: که په قصدي توگه څوک واجب پريږدي نو د لمانځه اعاده او
 راڅرخول ورباندې واجب دی.

مسئله: د واجب ترک (پريښودل) مکروه تحريمی ده، او د مکروه
 تحريمی په ارتکاب سره انسان فاسق او گناه کار گرځي.

مسئله: کوم لمونځ چې له مکروه تحريمی سره اداء کړای شي، نو د
 هغه اعاده راڅرخول لازم دی. (نماز منون ص ۲۰۲، کتاب الفقه ص ۲۲۹ ج ۱)

د سنت تعریف (پیژندنه) او حکم ئي

سنت هغه عمل ته ویل کیږي چې مکلف انسان ئي په ترسره کولو سره د اجر او ثواب مستحق گرځي، خو که پرېښودل شي نو څه مواخذه ورباندې نشته. که یو څوک د لمانځه ټول یا یو څه سنتونه پرېږدي؛ څه مواخذه د الله تعالی له لوري نشته، مگر دا چې له هغه ثواب او اجر څخه به محروم وي چې په ترسره کولو کې ئي شته.

نوله همدې امله مسلمان ته دانه ښائي چې سنت داسې یو بی حیثیت شي تصور کړي، ځکه چې د لمانځه مقصد د الله پاک په دربار کې تقرب حاصلول دی، چې په نتیجه کې سړی د الله پاک له عذاب څخه نجات موندلای شي او د الله پاک له نعمتونو څخه برخمن کیدلای شي. په داسې صورت کې به هیڅ یو عاقل مسلمان د مناسب ونه گڼي چې د لمانځه د سنتونو نه د کوم یوه سنت بی قدری او بی عزتی وکړي، او هغه پرېږدي، ځکه چې پرېښودل ئي د اجر او ثواب څخه د محرومیت سبب کیږي، چې دا په خپله یو عذاب دی، له نعمت، اجر او ثواب څخه محرومیت، خو اوس پوښتنه داده چې د دې علت او لامل څه دی چې شارع علیه السلام په لمانځه کې ځینی شيان لازمي او فرض گڼلي او ځینی ئي بیا غیر ضروري بللي دي؟ د دې لپاره جواب داده چې الله تعالی پر خپلو بندگانو د آسانی پخاطر د ځینو اعمالو په ترسره کولو کې اختیار ورکړی چې په آداء کولو سره ئي پخپله خوښه اجر او ثواب ترلاسه کړي، نو اوس که څوک هغه پرېږدي له ثواب څخه به محروم گرځي، خو عذاب به هم

10

ورباندې نه وي، چې دا پخپل ذات کې د شریعت اسلامي له ښیځنو څخه یوه گڼله کیږي. (کتاب الفقه ص ۳۸۳ ج ۱)

مسئله: د لمانځه د سنتونو پرېښودل نه د لمانځه د فساد سبب گرځي او نه سجده سهولازموي، بلکې هغه وخت د گناه سبب کیږي چې په قصدي توګه پرېښودل شي، خو د اهم په دې شرط چې سنت د سستی او کاهلی په وجه پرېږدي، نو گناه نه، او که په دې وجه ئي پرېږدي چې سنت ته په حقارت او سپکه وګوري نو د فتوا له مخې هغه سړی کافر کیږي. (درمختار ص ۱۹ ج ۱، کتاب الصلاة)

د لمانځه سنتونه

- ۱- د تکبیر تحریمه د ویلو پرمهال سر نه ټیټول. (مراق الفلاح)
- ۲- د تکبیر تحریمي ترویلو وړاندې د واړه لاسونه پورته کول، نارینه به ئي تر غوږو پورته کوي او ښځینه به ئي تراوږو پوري؛ خو د غږ په صورت کې نارینه هم د ښځینه په څیر اوږو پوري پورته کولای شي.
- ۳- د تکبیر تحریمه په وخت کې د پورته سویو لاسونو اورغوي او ګوتې قبلي ته سیده کوي. (درمختار وغیره)
- ۴- د لاس پورته کیدلو په وخت کې به ګوتې نه ډیري پرانیستي اونه ډیري جوختي نیسي.
- ۵- د تکبیر تحریمه ترویلو وروسته فوراً لاسونه بندول، نارینه به یې له نامه څخه لاندې او ښځې به یې پر سینه ږدي.
- ۶- د نارینه وولپاره لاسونه داسې بندول سنت دی چه ښی لاس به پر چپ لاس کېږي او د ښي لاس بټه او ګمچه ګوته به د چپ لاس

پر مروت در انا و کړي. او د ښځو لپاره دا ډول ضروري او مستنون نه ده، هغوي به صرف ښي لاس پر چپ لاس اړيږي.

۷- له لاسونو بندولو نه وروسته سمدستي «سبحانک اللهم» تر پايه لوستل.

۸- امام او منفرد به له «سبحانک اللهم» وروسته «اعوذ بالله من الشيطان الرجيم» وايي.

همدارنگه مسبوق به دخپلو هغور کعتونو چته امام له سلام ګرځولو وروسته ښي پوره کوي په لمړي کي «اعوذ بالله» وايي. په دې شرط که دغه رکعتونه د قرائت وو.

۹- د هر رکعت په پيل کي تر «الحمد لله» وړاندي «بسم الله» ويل.

۱۰- امام او منفرد ته د «سورة فاتحه» له ختميدلو سره آمين په ګراره ويل. که چيري قرائت په جهر (لور او از) سره و. نو ټول مقتديان به په ګراره «امين» وايي.

۱۱- آمين په سوکه او از سره ويل.

۱۲- د قيام په حالت کي د دواړو پښو تر منځ دخلور وګوتو په اندازه فاصله پر ښودل.

۱۳- د سهار او ماښام پښين فرض لمونځونو کي له «سورة فاتحي» وروسته د طوال مفصل سورتونه ويل، د مازيګر او ماخستن په وخت کي اوسا ط مفصل او په ماښام کي قصار مفصل په دې شرط چه د ستر او يا ضرورت حالت نه وي. د سفر او ضرورت په وخت کي چي کوم «سورة آسانه» وي ويلې سي.

۱۴- د سهار د فرضو په لومړي رکعت کي د دويم په پرتله غټ سورة لوستل پکار دي. (ثاني)

۱۵- رکوع ته د تللو پړ وخت «الله اکبر» ويل په دې توګه چي تکبير او رکوع به يوځاي سره پيل کيږي او رکوع ته په رسيدلو سره به تکبير ختميږي.

(منية، غنية وغيره)

۱۶- نارينه به د رکوع په حالت کي په دواړو لاسونو د څنگګانه سترګي کلکي نيسي او ښځي به صرف لاس ورباندي ږدي. (غنية)

۱۷- نارينه به په رکوع کي ګوتي پرانيستی پر څنگګونو ږدي او ښځي به ښي سره نښتي ږدي.

۱۸- د رکوع په حالت کي به پندۍ سيده ږدي.

۱۹- نارينه به په رکوع کي په ښه ډول تيتيږي چي اوږي او ملايي سره برابر شي او ښځي به صرف د ويره تيتيږي چي لاسونه يي تر څنگګونو پوري وړسي. (مراقي)

۲۰- په رکوع کي لږ تر لږه درې ځله «سبحان ربی العظيم» ويل.

۲۱- په رکوع کي به نارينه دواړه لاسونه له څنگو څخه بيلوي.

۲۲- په قومه کي به امام يوازي «سمع الله لمن حمده»، وايي او مقتدي به صرف، «ربنا ولك الحمد» او منفرد به دواړه وايي.

۲۳- سجدي ته د تللو پړ وخت الله اکبر ويل.

۲۴- سجدي ته د تګ په وخت کي لومړی څنگګونه لګول بيا لاسونه، بيا پوزه او بيا تندي لګول. همدارنگه د بيرته راپورته کيدلو په وخت کي اول پوزه بيا تندي بيا لاسونه او بيا څنگګونه راپورته کول. (مراقي)

۲۵- د سجدي په حالت کې د دواړو لاسونو ترمنځ د مخ ایشودل.

(شرح وقيعه)

۳۶- د سجدي په وخت کې به نارینه خپل نس له ورننوڅڅه جدا کوي او خپل څنگونه (بازوگان) به له بغلونو څخه لیري ساتي. همداراز څنگلي (ليچونه) به له ځمکې پورته کوي، مگر بنځي به د دې ب لعلکس کار کوي يعنې کيدو به له ورنوسره، څنگلي به له بغلوسره اوليچونه به له ځمکې سره نښلوي.

۳۷- د سجدي په حال کې به د دواړو لاسونو گوتی بندې ساتي.

(شرح وقيعه وغيره)

۳۸- د سجدي په حال کې به د پښو گوتي د قبلي په لوري گرځوي

(شرح وقيعه)

۳۹- د سجدي په حال کې به دواړه څنگونه سره نژدې کوي.

۴۰- په سجده کې به لږه تر لږه درې ځله «سبحان ربی الاعلی» وايي.

۴۱- له سجدي نه د راپورته کيدلو سره جوخت به تکبیر هم وايي.

۴۲- د دواړو سجده په مینځ کې به په هغه خاص کیفیت سره کښینی چې له دې حالت سره ښائی او بیان یی مخکې راتلونکی دی.

۴۳- په اوله اود و همد دواړه ناستو کې به نارینه دا ډول کښینی چې ښی پښه د گوتو پر سر و باندې جگه دروي او د گوتو سر و نه به قبلي ته گرځوي او کښه پښه به پر ځمکه هواره ردي او پر کښینی به. دواړه لاسونه به پر څنگونو ردي داسی چې د گوتو سر و نه به یی د څنگانه تر سترگیو پوري رسیدلي وي او بنځي به هم د دې برخلاف داسی کښینی چې پر چپ وړاند به کښینی. ښی څنگون به پر چپه کښیدي

او چپه پښه به ښی طرف ته و باسی او دواړه لاسونه به پر څنگونو کښیږدي.

۳۴- په تشهد (التحيات) کې د «لا اله» د ویلو پر وخت به د ښی لاس د ښی اود منځ له گوتي څخه کړی جوړه کړي او نوري گوتي رابندی کړی يعنې لاس به موی پر څنگانه کښیږدي. یوازی د شهادت گوته (صبا به گوته) به غوړیدلی پریرېدی او د همدې «لا اله» پر الفاظو به ښی پورته کړي او د «لا اله» ویلو پر وخت به یی بیرته را کښته کړی او پاتی نوري گوتي به همدا سې پر خپل حال بندې پریرېدي.

۳۵- د فرض لمانځه د لومړیو دوو رکعتونو نه وروسته په هر رکعت

کې سوره فاتحه ویل. (مراقی)

۳۶- په اخیره ناسته کې له التحیات نه وروسته درود شریف لوستل.

(مراقی الفلاح)

۳۷- له درود شریف نه وروسته دوعا کول. داسی دعا چې د قرآن

او احادیث څخه ثابتې وي که چېرې داسی دعا ولوستله سی چې له

قرآن او حدیث څخه ښی ثبوت نه وي راغلی بیا هم جائز دی، په دې

شرط چې په دعاء کې د داسی شی طلب وی چې د هغه غوښتل له الله

پرته له بل چا څخه ممکن نه وي. (بحر الرائق)

۳۸- د السلام علیهکم ویلو پر وخت مخ یوی اوبلي خواته گرځول.

(مراقی الفلاح)

۳۹- امام ته پکار ده چې په لوړ آواز سلام وگرځوي.

۴۰- اول ښی طرف ته سلام گرځول بیا چپ طرف ته (مراقی)

۴۱- دویم سلام به د اول په نسبت په ټیټه آواز گرځوي (مراقی)

۴۲- امام ته د سلام گرځولو پروخت د ټولو مقتديانو نیت کول که هر څوک ئې په جماعت کې ورسره گډون ولري، حتی د فرستو (کراما کاتبین) نیت به هم کوي. همدارنگه مقتدی به هم هریود نور وټولو مقتديانو نیت کوي.

(مراقی الفلاح، علم الفقه ص ۶۸ تر ۷۱ پورې ۲، کتاب الفقه ۲۷۲ تر ۲۸۵ ج ۱ نماز مننون ص ۲۱۰)

د لمانځه مستحبات

۱- د تکبير تحریمه د ویلو پروخت به نارینه خپل لاسونه له لستونې څادر او یا بېل شي څخه را باسي په دې شرط که څه عذر نه و، لکه یختی او یا بېل څه، او بنځو ته مستحب دا دی چې پټې کړي لاس را ونه باسي. (مراقی)

۲- د ولاړې (قیام) په حالت کې د سجدې ځای ته کتل، په رکوع کې پښو ته کتل، په سجده کې پوزې ته کتل، په ناسته کې زنگڼو ته کتل، د سلام گرځولو په وخت کې اوږو ته کتل. (درمختار)

۳- تر خپله وسه پورې، توخي او ارمیرې بندول - (درمختار، مراقی الفلاح)

۴- که چاته ارمیرې ورشي او د قیام په حالت کې وی نو د پښې لاس چپه طرف دي پر خوله ږدي. او که چیرې له قیام پرته په نورو ارکانو کې وي بیا به هر ځای د چپه لاس چپه طرف او لستونې پر خوله ږدي. (درمختار)

۵- امام به له «قد قامت الصلاة» څخه وروسته سمدستی تکبير تحریمه وایی

۶- په اوله او اخیره ناسته کې به هغه خاص تشهد وایی چې بیان یې تیرسو هیڅ کمښت او یا زوالی بد نه کوي.

۷- په قنوت کې هغه خاصه دعا لوستل چې مخکې مو ذکر کړه یعنې: اللهم اننا نستعینک « تر پایه پورې... (شامي، علم الفقه ص ۷۲ نماز مننون ص ۱۱۲) مسئله: په هر رکعت کې تر الحمد لله وړاندي او د سورة د ویلو په وخت کې «بسم الله الرحمن الرحيم» ویل مستحب دی. «شرح تقيیه ص ۱۷۲ ج ۱، کبیری ص ۲۸» د احنافو په نزد د مندوب، ادب او مستحب معنی یوه ده، یعنې له دې نه مراد هغه اموردی چې نبی کریم ﷺ کړي، خو همیشه ئې عملي کړي نه دي. (کتاب الفقه ص ۲۲۵ ج ۱)

د لمانځه فرائض

لومړی باید په دې وپوهیږو چې فرائض د فريضة جمع ده، او په شرع کې فرض هر هغه فعل ته ویل کیږي چې پر ځای کول (آداء کول) ئې په دلیل قطعي سره ثابت او لازم شوي وي. هغه فعل که خپله رکن وي او یا شرط.

كما قال في البحر الرائق - فان الفرض شرعا ما لزم فعله بدليل قطعي اعم من ان يكون شرطاً او ركناً - (ص ۲۹۰ ج ۱)

او دوه څېره د ځان پوهونې داده چې د لمانځه د فرائضو شمېر د فقه د کتابونو په عباراتو کې مختلف راغلی، په بحر الرائق او شامي کې ۷ اووه، په عالمگیری او هدایه کې ۲ شپږ او په کبیری کې (۸) اته ذکر شوي دي. ولی په ټولو کې معتمده څېره داده چې د لمانځه فرائض (۸) اته دي، چې په هغوی کې شپږ موږ د آئمه کرامو تر منځ متفق علیها دي. او ۲ دوه مختلف فیهما دي.

کما فی تکبیری اما فرائض الصلوة ای ارکانها التي توجد ماهيتها بموجبها
فثمان فرائض، ست فرائض على الوفاق بين أئمتنا ومنها ثنتان فريضان
على الخلاف بينهما. (ص ۲۹۲)

متفق عليها شپړ فرائض دادي: ۱- تکبیر تحریمه ۲، قیام ۳- قرائت ۴
- رکوع ۵- سجده ۶- شپړم اخیره ناسته، د تشهد د ویلو په اندازه.
و ایضا فی الکبیری وهي الفرائض الست المتفق عليها تکبیرات الافتتاح
(تلى ان قال) والفرائض الباقية من الست القيام والقراءة والركوع والسجود
واقعة الأخيرة مقدار قراءة التشهد (۲۹۲)

یادونه: د تکبیر تحریمه په اړه باید دا خبره په یاد ولرو چې هغه
یو متفق عليها فرض دی. خوله دې سره سره زموږ آئمه کرامو ترمنځ
پر دې ټکي اختلاف نظر شته چې وایی تکبیر تحریمه شرط الصلوة
دی او یا رکن الصلوة. نو په دې کې اصح او معتد قول دا دی چې
تکبیر تحریمه رکن صلوة نه، بلکې شرط صلوة دی چې همدا قول د
بدائع الصنائع مؤلف محققینو ته او د غایة البیان مؤلف عامه
مشائخو ته منسوب کړی دی او همدا اصح قول دی. کما فی بحر الرائق
— ثم اختلفوا هل هي شرط او رکنه ففي الحاوي هي شرط في اصح
الروایتين وجعله في البدائع قول المحققين من مشائخنا وفي غایة البیان قول
عامه المشائخ وهو الاصح. (ص ۲۹۱ ج ۱)

له همدې وجې ده چې د فرض لمانځه په تحریمه سره نفل ګول
جائز دی، نه بالعکس (هغه جواز نلري)

کما ایضا فی البحر - و ثمرة الاختلاف تظهر في بناء النفل على تحريمه الفرض
فيجوز عند القائلين بالشرطية ولا يجوز عند القائلين بالركنية (ص ۲۹۱ ج ۱)

هغه فرائض چې په هغوی کې اختلاف دي

مختلف فیها فرائض دادي: ۱- «خروج بصنع المصلي» یعنی له
لمانځه څخه د وتلو لپاره به مصلي په قصدي توګه داسې عمل ترسره
کوي چې له لمانځه سره منافي وي. چې داد اما اعظم رحمه الله په
نزد فرض دی، بخلاف امام يوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله
، چې هغوی یې بیا فرض نه ګڼي.

۲- تعديل الارکان، یعنی د رګونو په وخت کې اطمینان حاصلول،
په دې توګه چې ټول لمونځ رګنا بعد رګن بی له اضرابه په ښه آرامه
توګه اداء کړي سی. چې لږ تر لږه مقدار یې د یوې تسبیح په اندازه دی
، چې داد امام ابو یوسف رحمه الله او آئمه ثلاثه (امام مالک رحمه
الله، امام شافعي رحمه الله، امام احمد رحمه الله) په نزد فرض دی،
مګر د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله، امام محمد رحمه الله او
غیرهما په نزد فرض نه دی.

کما فی الکبیری، اما الخروج من الصلاة لصنعه ای بالفعل الناشئ من
المصلي ففرض عندابی حنیفة خلافا لهما الخ وتعديل الارکان وهو
الطمأنينة وزوال الاضطراب من جميع الاعضاء و اقله قبر تسبیحة فرض
عندابی يوسف والأئمة الثلاثة - (ص ۲۵۶)

مطلب دا چې که له متفق عليها فرائضو څخه چیرې یو فرض هم
قصدا یا سهوا فوت شي نو د لمانځه فرضیت بیا هم پر ذمه پاتی او اداء
شوی نه دی، او که چیرې له مختلف فیها فرائضو خصوصا تعديل
الارکان قصدا پرېښودل شي نو لمونځ واجب الاعادة ګرځي، او که
سهوا پاتی شي نو سجده سهوا لازميږي. نو له همدې امله په لمانځه

کې تول ارکان باید په ډیر غور او اهتمام سره آداء شي ترڅو دا ډول نقصان پکښې پیداشي چې دا یوه ډېره لویه بدمرغي ده.

(والتصديق من كتب الله) والله اعلم بالصواب

د رکعتونو شمېر او د لمانخه طريقه

سپېڅل وخت دوه رکعت له مونځ فرض دی. ماپښین، مازیگر، ماخستن، مهال، خلور، خلور رکعت. د ماښام وخت ۳ درې رکعت، د جمعې په ورځ د ماپښین ۴ رکعتونو پرځای د جمعې ۲ دوه رکعت فرض له مونځ دی. د آداء کولو طریقه ټي داسې ده چې د لمانخه د ټولنو شرائطو په پرځای کولو سره به ولاړ شي دواړه لاسونه به له لستوني، څادر او یا بل شي کې چې پټ وي د زاوښاسی او پورته بڼه ټي غوږونو ته یوښی په دې شکل چې دواړه ټي گوتي به د غوږوله نرمیو شریه برابري وي او د لاسونو د ورغوي خوا به قبلي ته وي گوتي به نه ډېري پرانیستي او نه ډیری بندې وي، په داسې حال کې به د هغه له مونځ چې ته ټي آداء کول غواړی نیت وکړی او په ژبه که هم هاغه ذره اراده څرگنده کړی بهتره ده او د ضروري نه ده چې بیت ډی په عربي ژبه وي، په هره ژبه چې ته ټي ویلی شي. د نیت له ټولونه وروسته به الله اکبر، ووايي، او دواړه لاسونه به راګڼته کړي تر نامه لاندې به ټي ونیسي په دې ډول چې ټي لاس پرکین برسیره وي، بڼه او گمچنی، گوته د چپ لاس پرمړوند راچاپیره کړه او درې نوري گوتي هم داسې پرمړوند خپری پریږده. او بیا سمدستي دا دعاء (ثناء) پیل کړه:

«سبحانک اللهم وبحمدک وتبارک اسمک وتعالی جدک ولا اله غیرک»

که په امام پسی ولاړ وي نو بس صرف همدا دعاء ووايه، نور چپ پاتی شه بل څه مه وایه که امام قرائت شروع کړی وي نو بیا یوازی الله اکبر ووايه، نور دا دعاء لاهم مه وایه، خاموش ودریږه. او که چیرې منفرد وي او پخپله چاته امامت ورکوي نو تر «سبحان» وروسته به «اعوذ بالله...» او بسم الله... ووايي، بیا په سورة فاتحه پیل کړی، کله چې دې فاتحه (الحمد لله) پای ته ورسوله بیا به په ورو آواز سره آمین ووايي. په داسې شکل سره چې د «آمین» الف به ښه کش کړی. «آمین» له دې وروسته به د قرآن کریم یو سورة ولولی، د سهار او ماپښین په لمانخه کې به سورة حجرات یا سورة بروج او ددوي په منځ کې سورتونه نه چې کوم یوښی خوښ وي وایي به ټي، او د سهار د لمانخه په اول رکعت کې د دویم په نسبت لږ غټ سورة ویل ښه دی، په پاتی نور وختونو کې په دواړو رکعتونو کې تقریباً دواړه سورتونه برابر ویل پکار دی، د یو یا دوه آیتونو د زیاتوالي، کموالي اعتبار نشته خوباید وویل چې دا په داسې حال کې ده چې سړی د سفر یا بل ضرورت په حالت کې نه وي.

که په سفر کې وي او یا په حضر کې وي خوبیل ضرورت او عذرو ته وي، بیا ټي خپله خوښه او اختیار دی چې د قرآن کریم هر سورة هرڅومره اندازه چې ټي خوښه وي، ووايي. (علم الفقہ ص ۲۵ ج ۲)

مسئله: له فاتحې وروسته او تر سورة وړاندې بسم الله باید په سوکه آواز وویل شي. (فتاوی رحیمیه ص ۱۲۶ ج ۱)

مسئله: تر «سبحانک اللهم» (ثناء) وړاندې بسم الله نه ویله کیږي، بلکې وروسته ویله کیږي. (اپ می مسائل ص ۲۰۹ ج ۲)

مسته: د مازيگر او ماخستن په لمانځه کې «والسما و الطارق» او «نم یکن» او یا د هغوی ترمنځ سورتونونه یو سورة لوستل پکار دی. او د مابینام په لمانځه کې له «اذازلزلت» څخه نیولې تر آخره پوری سورتونونه یو سورة ویل مناسب دی، (که یاد وی ورته، که ئې یاد نه وی، نو هر څای چې ئې له قرآن کریم څخه زړه غواړي؛ ودي لولی - رفعت قاسمی).

د سورة له لوستلو نه ورسته به د - الله اکبر - په ویلو سره رکوع ته ولاړشی، په رکوع کې به دواړه لاسونه پر څنگونو کښیږدي، گوټی به ئې غوړیدلی او د څنگانه سترگی به ئې کلکې نیولی وی، سراو ملا به ئې سره برابر وی. پښې به ئې سیده وی، کږې وږې به نه وی، لږترلږه درې ځله به «سبحان ربی العظیم» ووايي. بیا به له رکوع راپورته شی، سیده به ودریږي، امام به صرف «سمع الله لمن حمده» ووايي او مقتدی به یوازی «ربنا لک الحمد» او منفرد به دواړه ووايي، له دی نه وروسته به په داسې حال کې سجدې ته ولاړشی چې دواړه لاسونه به پر زنگونو کښیږدي او تکبیر به ووايي، سجده او تکبیر به یو ځای سره پیل کړي، سجدې ته به رسیدو سره به سمدستی تکبیر ختم کړي. (علم الفقه ص ۲۵ ج ۲، کتاب الفقه ص ۲۱۲ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۲۰۲ ج ۲)

د سجدې کولو طریقه: په سجده کې به لومړی څنگونه پر ځمکه کیږدي، بیا به لاسونه، بیا به پوزه او بیا به تندي؛ خود راپورته کیدلو په وخت کې به دې برعکس عمل وکړي، او منځ به د دواړو لاسونو په منځ کې کیږدي، په داسې شکل چې د لاسونو گوټی به ئې بندې قبلې ته سیده وی او د دواړو پښو گوټی به ئې پر شاوو جگي

درولي وی، او د گوټو منځ به ئې قبلې ته وی، نس به ئې له څنگونو څخه جدا وی، گیده به ئې له ځمکې دومره اندازه لوړه وی چې ترمنځ ئې د اوزې د ډیروروی بچې د تیریدلو امکان وی، په سجده کې به لږترلږه ۳ درې ځله «سبحان ربی الاعلی» ووايي بیا به له سجدې راپورته شی په پښه توگه به کښینی، په دی توگه چې پښې پښه به ئې همدا سې درولي وی، او چپه پښه به پر ځمکه پریبایي او پر هماغه چپه پښه به کښینی. او دواړه لاسونه به پر څنگونو داسې کیږدي چې د گوټو سرونه ئې د څنگانه سترگیو ته رسیږي قبلې ته به مخامخ وی، نه به ډیرې پرانیستی وی او نه به ډیرې بندې، په دی حالت به څه نه وایي، له سجدې څخه د پورته کیدلو په وخت کې به لومړی تندي، بیا پوزه، بیا لاسونه پورته کوي او په اطمینان سره به کښینی، وروسته به بله سجده په هغه شکل وکړي لکه اوله چې ئې وکړه. له دوهمې سجدې وروسته به د تکبیر په ویلو سره فوراً ولاړشی، په دغه دوهم رکعت کې به صرف

بسم الله الرحمن الرحيم ووايي، سورة فاتحه به ووايي او دغه رنگه به یو بل سورت ورسره ضم کړي، بیا به د اول رکعت په څیر، رکوع، قومه، دواړې سجدې پوره کړي، له دوهمې سجدې نه وروسته به داسې کښینی لکه د دواړو سجدو ترمنځ چې کښیناستلی وو، دا دعاء به ولولي: «التحيات لله والصلوة والطيبات السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين شهد أن لا اله الا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله» د «لا اله الا الله» ویلو پر وخت به له صبابې گوټي نه پرته ټولې گوټې بندې کړي او د شهادت گوټه به پورته کړي

اوده لاله، د ویلو پر وخت به ئی بیرته کښته کړی. بیا چې څومره ناست و ئی گوتی به هغسی بندې ساتی، څو که دوه رکعت له مونځ وی نو له التحیات وروسته به د ادعاء ووايي:

«اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم انك حميد مجيد، اللهم بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم انك حميد مجيد»

اوله دې درود نه وروسته به د ادعاء ولولي: «اللهم اني ظلمت نفسي ظلما كثيرا وانه لا يغفر الذنوب الا انت فاغفر لي مغفرة من عندك وارحمني انك انت الغفور الرحيم»

له دې وروسته به لمونځ پای ته ورسوي په دې توگه چې لمړی به ښي طرف ته منځ وگرځوي او «السلام عليكم ورحمة الله» به ووايي، بیا به ئی دغه رنگه چپ طرف ته وگرځوي. په دغه حالت کې که دې امام وي نو په سلام کې دې «کرام الکاتبين» فرېستواو هغو خلکو چې په جماعت کې ورسره شریک وي، نیت وکړي.

(علم الله ص ۲۶ ج ۲، هدایه ص ۶۲ ج ۱، کبیری ص ۲۰۰، شرح نقایه ص ۷۲، کتاب الفقه ص ۱۱۲ ج ۱)
مسئله: که چیرې د یوه عذر په وجه څوک په قعه کې په مسنونو طریقه کې نشي کښینستلای نو بیا څه باک نلري، چې څنگه کښیني سمه ده، خو کوشش به کوي چې سنت طریقی ته نژدې وي.
(فتاوی رحبه ص ۱۸۱ ج ۱)

د دغه لمانځه طریقه چې تر دوه رکعت زیات وي

که چیرې لمونځ تر دوه رکعت زیات وي، درې یا څلور رکعت وي، نو صرف التحیات به تر آخیره پورې ووايي او د ستی به ولاړشی، بل

رکعت به هغه د لمړي دوو په څیر ترسره کړي خود لته به داسې کوي چې ترېسم الله وروسته به صرف سورة فاتحه (الحمد لله) ووايي او رکوع به وکړي، سورة به نه ورسره یوځای کوي، له رکوع وروسته به سجده وکړي که یو رکعت وي یا دوه رکعت وي هغسی به یی اداء کړي لکه اول دوه سورتونه چې آداء سول، په جهریه وختونو کې به امام فاتحه، سورة، سمع الله لمن حمده، او تکبیرونه په لوړ آواز سره وایی، مقتدی به ئی په تیت آواز سره وایی، منفرد ته اختیار دی مسئله: د لمانځه په حالت کې به سړي آخواد پخوانه گوري، بلکې دولاري په وخت کې به د سجدې ځای ته گوري، د رکوع په حالت کې به پښوته، او په سجده کې به پوزي ته، د ناستی په حالت کې به زنگڼوته گوري، سترگی به ئی د لمانځه په وخت کې پرانیستی وي، مگر که ئی په دې خاطر بندې کړي چې وایی په لمانځه کې توجه ښه برابرېږي، بیا په سترگو پتولو کې څه حرج نشته. د لمانځه له ختمیدلو وروسته به دواړه لاسونه تر سینې پورته کړي، اوله الله تعالی څخه به ځان او نورو ته د دعاء وغواړي، که امام وي نو مقتدیانو او نورو ته به دعاء وکړي، او مقتدیان به ټول آمین وایی. او که له کوم لمانځه وروسته نور سنت وي لکه مایښین، مایښام، ماخستن نودی دعاء تر دیرو پوري نه کوي بلکه لنډه دعاء دي وکړي او په سنتو دي پیل وکړي، اوله کومو لمونځو وروسته چې سنت نشته لکه مازیگراوسهار نو چې څومره دعا کولای شي ودي کړي، امام به په محراب کې منځ راوگرځوي. مقتدیانو ته به مخامخ کښینی، دعاء به وکړي، خو په دې شرط که په مقتدیانو کې مسبوق نه وو.

يعنی دغه سړی چې یو یا خور کعتونه ځینی تیروی او امام ته مخامخ ولاړوی، نو تر هغودی امام مخ نه را اړوی.

د فرض لمانځه وروسته که چیری ئی سنت نه درلودل، دادعاء ویل درې ځله مستحب دی: «استغفر الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم» او که ئی سنت درلودل؛ نو له سبتو بعد دې دغه دعاء ووايي:

۳- درې ځله، آية الكرسي او څلور واړه قل به یو یو ځل ووايي، بیا به ۳۳ واړه، سبحان الله، ۳۴ واړه الله اکبر، ۳۳ ځله الحمد لله ولولی.

(مراقی الفلاح، در مختار، شامی وغیره، علم الفقه ص ۳۲۷ ج ۲، کبیری ص ۳۰۰، هدایه ص ۶۲ ج ۱، شرح نقایه ص ۲۲ ج ۱، ترمذی ص ۴۰۸ ج ۲، مستدرک، حاکم ص ۵۹، بهشتی زیور ص ۲۳ ج ۱۱، مراقی الفلاح ص ۱۸)

مسئله: (د سپار او مازیگر) لمانځه وروسته پر گوتوباندي د شیرلو په صورت کې تسبیحات ویل نه یوازی داچې جائز دی، بلکې په حدیث شریف کې ئی حکم هم همدا شی ډول راغلی.

(آپ کی مسائل ص ۲۲۸ ج ۲)

مسئله: د نارینه وو لپاره لاس تر نامه لاندی نیول او لوړ نیول دواړه ثابت دی خو احنافو دغه حدیث چې لاندی به لاس نیسی؛ معمول گرځولی دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۸۲ ج ۲ بحواله غنیه المستملی ص ۲۹۲)

په تشهد (التحيات) کې به د شهادة گوت ته پر کوم لفظ راټیټوی؟
په لمانځه کې به مصرف د بنی لاس د شهادة گوت ته پورته کوی، که چیری د چادغه گوت نه وی او یا بل کوم مرض لری، نو بیا دی د دغه لاس یا چپ لاس بله گوت ته پورته کوی.

په التحیات کې د اشارې طریقه داده چې د شهادة گوت ته به هغه مهال پورته کړی چې د غیر الله (د الوهیت) د نفی کولو الفاظ: «لا اله» وویل شی. او کله چې «الا الله» وویل شی، نو گوت ته به کښته کړی، نو گویا د گوتی په پورته کولو سره سړی د غیر الله د الوهیت انکار کوی او په ښه کښته کولو سره د الله پاک د الوهیت د اقرار څرگندونه کوی. (کتاب الله ص ۲۱۸ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۱۹۲ ج ۲ بحواله د المختار ص ۲۲۲ ج ۱، فتاوی محمودیه ص ۶۸ ج ۱۲)

په لمانځه کې د سلام گرځولو مسنونه طریقه

د سلام گرځولو مسنونه طریقه داده چې لومړی بنی اړخ ته او بیا چې طرف ته مخ وگرځوی. دومره اندازه چې د شاله لوری ئی رخسار ولیدل شی، که چیری ئی په هیره چپ طرف ته اول سلام وگرځوی نو بنی طرف ته دی هم سلام وگرځوی، او دوهم ځل دی چپ طرف ته نه گرځوی، ځکه چې هاغه اول ځل کافی دی، او سنت دادی چې «السلام علیکم ورحمة الله» وویل شی او بل داچې د اول په نسبت دویم سلام په ټیټ آواز ولوستل شی، که چیری امام وی، نو د مخاطب په ضمیر کې چې په علیکم کې ده؛ د لمونځ کوونکو مسلمانانو، فرشتو او پیریا نانو نیت هم وکړی. او که مقتدی وی، هغه دی خپل امام او نور و لمونځ کوونکو اراده وکړی. که منفرد وی نو د مجاقظینو فرشتو نیت دی وکړی. (کتاب الله ص ۲۱۹ ج ۱)

مسئله: د لمانځه په سلام کې تر «ورحمة الله» وروسته «وبرکاته» ټکی متروک العمل دی. (فتاوی رحنیه ص ۲۹۹ ج ۲، در مختار ص ۲۹۸ ج ۱)

مسئله: که له یو شرعی عذر څخه پرته مقتدی تر امام له مخه سلام وگرځوی، نو لمونځ که څه هم صحیح دی خو مکروه دی، هغه ته

پکارده چې له امام سره لمونځ پوره کړي او درهم ځل له امام سره سلام وگرځوي. (فتاویٰ رحیمه ص ۲۲۲ ج ۲)

مسئله: ځینی خلک له لمانځه وروسته په یو خاص کیفیت په لور آواز کلمه طیبه (لا اله الا الله محمد رسول الله) وایي، نو که څه هم له آنحضرت ﷺ څخه د لور آواز ثبوت شته خو هغه خلکو ته د تعلیم لپاره وو، نو ځکه علماء کرام د نورو خلکو لپاره د امانع بولي، ځکه په دې سره نورو لمونځ کوونکو او ذکر کوونکو ته ضرر او اذیت رسیږي. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۱۳۶ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۶۱۸ ج ۱، فتاویٰ محمودیه ص ۱۳۹ ج ۲)

مسئله: په تیت آواز سره له فرض لمانځه وروسته کلمه طیبه ویل جائز دی. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۱۶۹ ج ۲ بحواله مشکوٰۃ شریف ص ۸۸ ج ۱)

بنځي به لمونځ څنگه آداء کوي؟

بنځي به هم د نارینه وو په څیر په همدې شکل لمونځ آداء کوي خو صرف په څو ځایونو کې سره فرق لري چې هغه په لاندې توګه دي.

۱- بنځي به خپل لاسونه په پروني کې پټ او تراوړو پوري پورته کوي د تکبیر تحریمه پرمهال په داسې حال کې چې نارینه به لاسونه له لستونې یا کالي څخه راباسي او تر غوږو به یې رسوي.

۲- له تکبیر تحریمه وروسته نارینه وو ته پکار دي چې تر نامه لاندې لاس ونیسي خو بنځي به یې پر سینه ږدي.

۳- نارینه به یې لاس پر چپ لاس ږدي، د بڼې لاس کوچنی او بټه ګوته به د چپ لاس پرموند راګرځوي، خو بنځینه به صرف بڼې لاس پر چپ لاس برسیره ږدي.

۴- نارینه به په رکوع کې ښه طرح کښته کیږي، خو بنځینه به صرف دوهمه تیتپړي چې لاسونه یې تر څنگنو پوري وړسي.

۵- نارینه به په رکوع کې د لاسونو ګوتې پرانیستی پریږدي، خو بنځي به یې داسې نه کوي، بلکې لاسي به د څنگانه پر سترګیو دغسې ږدي هغه به ټینګ نه نیسي او ګوتې به یې بندې وي.

۶- نارینه به په رکوع او سجده کې ګیده له ورنواو څنگلي له بغل نه لیري ساتي، خو بنځینه به یې ورسره نښلوي.

۷- نارینه به په سجده کې خپلې پښې جګې دروي، خو بنځي به یې پریباسي، بڼې طرف ته به دواړې پښې باسي.

۸- بنځینه ته هیڅ وخت د لور آواز قرائت کولو اختیار نشته، همیشه به یې په تیت آواز سره وایي. (علم الفقہ ص ۲۸ ج ۲، امداد الاحکام ص ۲۶۸ ج ۱، هدایه ص ۷۰ ج ۱، شرح نقایه ص ۸۰، کبیری ص ۲۲۲، فتاویٰ رحیمه ص ۲۲۲ ج ۲)

۹- آذان او اقامت د بنځو په حق کې سنت نه دي.

(نماز مسنون ص ۲۷۱، فتاویٰ عزیزی ص ۲۲۸، آپ کی مسائل ص ۲۰۵ ج ۲)

مسئله: په ځینو عوامو کې دا خبره مشهوره ده چې وایي ترڅو چې د جمعې لمونځ ختم شوی نه وي بنځي به کورونو کې خپل د ماپښین لمونځ نشي آداکولی، دا خبره غلطه ده هیڅ اصل نلري. (حسن العزیز ص ۱۲۸ ج ۲)

بنځه به د ولادت (ماشوم پریویدنی) پروخت لمونځ څنگه آداکوي؟

مسئله: که چیرې یوه بنځه د ردې په حالت کې وي، خو جواس او هوش یې برابر وي، او د ماشوم د ضایع کیدلو خطر هم نه وي، مګروینه او لندوالی جاری وي، او د ماشوم څه حصه لاهم پوره نه وي وتلی، په داسې حالت کې د لمانځه وخت شو، او سمدستی دا

انديښنه هم وه چې د لمانځه وخت پالاتيريدونکي دي، نو دغه ښځه کولای شي اودس دي وکړي، کله نو تيمم دي وکړي اولمونځ دي آداء کړي، د وينی او رطوبت خيال دي نه ساتي ځکه چې هغه د استحاض وينی، مانع عن الصلوة نه دي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۱ ج ۲، بحواله غنيه ص ۲۶۵)
(مقصد دادي چې د نفاس د وينو د تللو تر وخته پوري پر ښځه لمونځ فرض دي، که ئي ونکړي نو قضاء ورباندې لازمه ده، د لمانځه اهميت او ارزښت له دې نه هم ښه څرگنديږي، چې په داسي يو سخت حالت کې چې مخکې ذکر شو، هم لمونځ معاف نه دي. (تبيين وقت ايسر نوره)
له لوب سره لمونځ کول څه حکم لري؟

لوب هغه ورې پردې ته ويل کيږي چې زنانه ئي د (شرمگاه) د پتولو لپاره جدا استعمالوي. دغه پرده که چيري پاکه وي، او د علاج لپاره ئي لگولي وي، نو په داسي حالت کې لمونځ کول، تلاوت کول، اوداسي نور... هيڅ شي منع نه دي، ټول صحت لري.
(فتاوی محموديه ص ۵۵ ج ۱۲)

مسئله: د ناروغۍ په وخت کې چې زنانه په رحم (شرمگاه) کې کومه دوا اچوي، له هغې سره به لمونځ آداء کوي، قضاء کوي به ئي نه (فتاوی محموديه ص ۱۸ ج ۲)

د ليکوريا په ناروغۍ اخته ښځې لمونځ څه حکم لري؟

مسئله: په دغه ناروغۍ کې چې له بدن نه کومي اوبه راوړي، هغه ناپاکې دي، پر کومه جامه چې لگيږي هغه هم ناپاکه ده، لمونځ ورسره صحت نلري، البته که دا جامه ومينځله شي نو بيا لمونځ ورسره صحيح دي.

نو هغه ښځې چې د ورځو تر تيريدلو وروسته هم د ليکوريا ناروغۍ په وجه ناپاکې اوبه دومره زياتي وي چې په ټول وخت کې له طهارت (پاکي) سره لمونځ نشي آداء کولای، نو دا بيا د معذور حکم لري، يعنې د هر لمانځه په وخت کې يو ځل اودس کول ورته کفايت کوي. مگر که دومره شدت نه وي، نو بيا معذوره نه بلله کيږي، يعنې که چيري لمانځه ته اودس وکړي، او تر لمانځه مخکې ئي اودس مات شي او يا د لمانځه په مينځ کې مات شي نو اودس کول ورباندې لازم دي. (آپ کي مسائل ص ۲۳۱ ج ۲)

مسئله: د نوکانو داسي رنگ چې بدن ته اوبه نه پريږدي يا د هغه په ډول پر شته انوسرخي، نو اودس نه کيږي چې اودس ونه شول لمونځ هم صحت نلري. (آپ کي مسائل ص ۲۵ ج ۲)

د ښځو د لمانځه په اړه مسائل

مسئله: که چيري د ښځو د بلوغ او خوانۍ وخت معلوم وي نو له هغه وخت څخه ورباندې لمونځ فرض دي، که نه نو د ۹ نهو کالو په پوره کيدو لسم کال په شروع کيدو سره لمونځ ورباندې فرض گڼل کيږي.

مسئله: د ښځې جامه که چيري داسي نرمه او باريکه وي چې تر لاندې ئي بدن او اندامونه ښکاري نو لمونځ ورسره صحت نلري، د لږ پندوي جامې د اغوستلو تر څنگ به پروني هم ډبل يعنې

پنډه پر سر کوي. (آپ کي مسائل ص ۲۹۷ ج ۲، فتاوی محموديه ص ۱۲۹ ج ۲ بحواله شامي ص ۲۷۲ ج ۱)

مسئله: د لمانځه په دوران کې که د ښځې له سره پروني ولويږي سمدستي به ئي پرسر کوي، که دري ځله سبحانه الله ويلو په اندازه

نی سر لوخ پاتی سی، لمونخ نی باطلیری، که سمدستی نی پرسر کری، نوییاخه پاک نلری. (آپ کی مسائل ص ۲۱۸ ج ۲)

مسئله: د وخت د داخلیدو سره سم زنانه ووت ته پکاردی چې په اول وخت کې لمونخ اداء کری. بنخوته ضروري نه دی چې د آذان انتظار وکړی، البته که د وخت پته ورته نه لگیده، بیا سمه ده. (آپ کی مسائل ص ۲۱۹ ج ۲)

مسئله: بنخه پخپل میره پسې په اقتداء لمونخ کولای شي، مگر برابره نه ورسره درېږی، شاته په ځینی درېږی. (آپ کی مسائل ص ۲۱۹ ج ۲)

مسئله: بنخه که چیرې په مسجد کې په جماعه سره د جمعې لمونخ کوی، نو د دې لپاره هم دومره رکعتونه دی لکه نارینه ووت، یعنی لومړی څلور سنت، بیا دوه فرض په جماعه سیره بیا څلور مؤکد سنت، او بیا دوه غیر مؤکد سنت، پر بنخو باندي جمعه فرض نه ده، که په کور کې لمونخ کوی نو د نورو په څیر په خپل لمونخ کوی. ځکه چې پر بنخو باندي د اخرونو لمونخ او جمعه فرض نه ده. (آپ کی مسائل ص ۲۰۱ ج ۲)

مسئله: بنخوته خاصو ورځو کې (د حیض او نفاس په جریان) کې د لمانځه کولو اجازه نشته، لیکن تسبیحات ویلی شي. (آپ کی مسائل ص ۲۰۴ ج ۲)

مسئله: بنخي د نارینه ووا امامت نشی کولای.

مسئله: بنخوته هم له عذر څخه پرته په ناسته لمونخ کول جواز نلری. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۵۲ ج ۱)

مسئله: بنخي که پخپله په جماعه لمونخ کوی، نو کومه بنخه چې امام ده؛ مخکې به نه درېږی، بلکې د صف په مینځ کې به درېږی.

مسئله: که د فتنې او فساد داندیشینی په وجه، جماعه ته د بنخو حاضریدل مسجد ته مکروه دی.

مسئله: پر بنخو باندي د ایام التشریق یعنی عید الاضحی په ورځو کې د فرضو لمونخو وروسته تکبیرات تشریق واجب نه دی، البته که چیرې یوه بنخه په جماعه کې گډون ولری، نو د امام د متابعت په وجه پر هغې هم واجب دی، مگر په لوړ آواز به تکبیر نه وایی (ځکه چې د بنخي آواز هم ستردی، یعنی آواز هم پرده لری).

مسئله: بنخوته د هر وخت لمونخ په اول وخت کې اداء کول مستحب دی، د سهار لمونخ دی په لږ تیاره کې اداء کوی.

مسئله: بنخوته په زوره قرائت ویل جواز نلری، که جهري لمونخ وی که خفیه، دوی ته په هر حال کې په تیت آواز ویل پکاردی.

مسئله: بنخه آذان نشی کولای.

مسئله: بنخه په مسجد کې اعتکاف نشی کولای، او که په کور کې اعتکاف کوی نو په هغه ځای کې دی کښینی چې د لمانځه لپاره ښایي خاص کړی وی، که ښایي د لمانځه لپاره کوم ځای خاص کړی نه وی، نو د اعتکاف لپاره به ښایي هر ورو مخصوص کوی. (آپ کی مسائل ص ۲۰۷ ج ۲)

مسئله: د بنخو لپاره په سجده او جلسه کې د پښو درول مشروع نه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۶۲ ج ۲، شامی ص ۴۷۱ ج ۱)

مسئله: د بنخینه او نارینه ووا لپاره د کومو اندامونو پټول چې ضروري دی، په دې توگه دهغو هر اندام څلورمه برخه که په لمانځه کې تر دومره وخته پوری لوڅه پاتی شي چې ۳ ځله تسبیح ویل

کیدا ای شی، نولمونخ باطل کیږی، که دومره برخه لوڅه شی او سمدستی بیرته پته شی نوڅه خرج نشته. (کیږی ص ۲۶۲)

مسئله: په لمانځه کې که چیرې د بنځی د سرڅلورمه برخه لوڅه وی، دا جواز نلری یعنی لمونځ صحت نلری داراز که ټی د سرد خریدلو وینتانو څلورمه حصه پرانیستی وی بیا هم لمونځ نه کیږی. (نماز منون ص ۲۶۲)

مسئله: بنځه که په لمانځه کې داسی ترمه جامه او پرونی پرسر کړی چې وینتان ټی له ورايه تري ښکاره کیږی، نولمونځ ټی نه کیږی.

(نماز منون ص ۲۶۸ بحواله بیهقي ص ۲۳۵ ج ۲)

مسئله: که د ماشوم پریدن یا جامه باندی ناپاکی وی او هغه ماشوم د لمونځ کوونکی په غیږ کې ولویږی نولمونځ فاسد یږی. (فتح الملم ص ۱۲۰)

مسئله: یوی بنځی که خپل ماشوم په لمانځه کې ورپورته کې، او ماشوم ټی په دغه حالت کې تی ورودی او له هغه څخه شیدي راووتلی، نو په داسی صورت کې د دغی بنځی لمونځ فاسد دی. (کیږی ص ۲۲۲ ج ۱، فتح الملم ص ۱۲۱)

مسئله: د بنځو لپاره لاس، پښی او د هغوی ظهراو بطن، په لمانځه کې پټول ضروری نه دی، که خلاص پاتی وی، په لمانځه کې کوم خلل نه راځی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۲ ج ۲)

مسئله: د بنځو لپاره ضروری دی چې په سجده او نورو ارکانو کې د بدن اندامونه ښه سره نښتی وساتی د نارینه وو په څیر پرانیستی پرېښودل جائز نه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۹ ج ۲)

مسئله: ځیني بنځی داسی وی چې پرمصلی لمونځ اداء کړی نو وروسته د جای نمازینو څنډه ضرور راتولوی او وایی چې پردی شیطان لمونځ کوی، نو دایی بنیاده خبره ده هیڅ اصل نلری. (اغلاط العوام ص ۵۶)

مسئله: په بنځو کې دا مشهوره ده چې وایی بنځینه دي له نارینه ونه پوراندي لمونځ نه کوی، دا خبره ناسمه ده هیڅ حقیقت نلری، چې وخت پوره شو هرومرو دي لمونځ اداء کوی. (اغلاط العوام ص ۵۶)

مسئله: که بنځه پر لمانځه ولاړه وی، نارینه ټی ښکل کړی نو د بنځی که شهوت وی، که نه وی لمونځ ټی فاسد یږی، او که سړي لمونځ کاره بنځی هغه ښکل کړ د نارینه لمونځ نه دي فاسد. (او په بنځه کې د شهوت قید نشته د هغی لمونځ فاسد یږی.)

(فتاوی دارالعلوم ص ۵۵ ج ۲ بحواله درمختار ص ۵۸۲ ج ۱)

مسئله: ځیني بنځی لمونځ په ناسته کوی او یایی په ولاړه شروع کړی خو په دوهم رکعت کې بلاوجه کښینی او لمونځ په ناسته پوره کوی، نو دا خبره په یاد ساتل ښکارده چې په فرض واجب او مؤکد سنت لمانځه کې قیام فرض ده، نو له ضرورت پرته که څوک کښینی، لمونځ ټی نه اداء کیږی. (احسن الفتاوی ص ۳۱ ج ۳)

په لمانځه کې که بنځه له نارینه سره برابره ودریږی؟

هغه بنځه چې نفساني غریزه ورباندی غالبه وی، په جماعه کې له نارینه سره برابره ودریږی او یا ورځینی مخکي شي (په دې توگه چې پوندي او پوندی ټی یا ورسره برابري شي یا ورځینی مخکي شي که

ورخنی شاته وی لمونځ صحت لری. (نو لمونځ ئې باطل دی، که چیری دا شرطونه پیدا شی. (کتاب الله ص ۸۲ ج ۱).

مسئله: له نارینه سره د ښځې برابر دریدل په دې شرطو لمونځ فاسده وی:

۱- چې ښځه بالغه وی، که ځوانه وی، که زړه، او یا نابالغه وی خو قابل جماع وی، که چیری کم عمره نابالغه انجلی ورسره ودریږي لمونځ نه فاسده وی.

۲- چې دواړه په لمانځه کې وی، که یو په لمانځه وی او بل نه وی، نوله دی محاذاة لمونځ نه فاسد یږي. او که ترمنځ ئې دومره ځای خالي وی چې یو سړی دریدای شی، بیا هم لمونځ نه دی فاسد ځکه چې هغه خالی ځای پرده گنله کیږي.

۳- او چې کومه پرده یا حائل ئې ترمنځ نه وی، که چیری داسی وو نو بیا هم لمونځ نه فاسد یږي.

۴- په ښځه کې به د لمانځه د صحت شرطونه وی، که چیری ښځه لیونۍ وی یا په حیض او نفاس کې وی نوله دې محاذاة څخه هم لمونځ نه فاسد یږي، ځکه چې په دغو صورتونو کې دا په لمانځه کې نه گنله کیږي.

۵- د جنزې لمونځ به نه وی، ځکه چې د جنزې په لمانځه کې محاذاة مفسد نه دی.

۶- دا محاذاة به د یوه ډگن په اندازه وی، یعنی که تردومره وخته پوری وی چې رکوع او داسی نور نشي پکې کیدلای، نو په دې لړ محاذاة سره په لمانځه کې فساد نه راځي.

۷- او تحریمه د دواړو یوه وی، یعنی دغې ښځې په داسې پسی اقتداء کړی وی او یا دوی دواړو په بل چاپسی اقتداء کړی وی.

۸- اداء د دواړو قسم وی، یعنی د اقتداء په حالت کې لمونځ اداء کوی، که یو د اقتداء په حالت کې وی، او بل د انفراد یا دواړه د انفراد په حالت کې وی نو محاذاة مفسد نه ګرځي. مثلاً: یو مسبوق وی، بل لاحق یا دواړه مسبوق وی، ځکه چې مسبوق له سلام وروسته د خپلو تیرو شویو رکعتو په اداء کولو کې د منفرد حکم لری، مګر که دواړه لاحق وی نو لمونځ فاسد یږي ځکه چې لاحق د مقتدی حکم لری.

۹- ځای به د دواړو یو وی، که د یوه مکان جداوو، د بل جدا، بیا محاذاة فاسد نه دی مثلاً یو په مسجد کې دننه او بل دباندی.

۱۰- چې د دواړو طرف یو وی. که یو یو یو یو خواته لمونځ کاوه، بل بیا بل طرف ته بیا هم محاذاة فاسد نه دی، مثلاً: توره تیاره وه، قبله نه معلومیدله هریوه پخپله تحری (غالب گمان) عمل کاوه، اورایی یی یوله بل سره مخالف و، یوه یو یو لوری ته او بل بل لوری ته لمونځ کاوه.

۱۱- امام د دغې ښځې نیت د لمانځه په شروع کې کړی وو، که ئې امام نیت نه وی کړی، نو بیا دا محاذاة مفسد نه دی، مګر د ښځې لمونځ بیا په دغه صورت کې صحت نلری، ځکه چې امام د دې د امامت نیت نه دی کړی. (علم الله ص ۱۰۲ ج ۲).

د سجدې او رکوع په اړه مسائل

مسئله: که په ټوله سجده کې دواړه پښې له ځمکې پورته وي نو سجده نه کېږي چې سجده ونه شوه نو لمونځ نه کېږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۵ ج ۲ بحواله بحر الرائق ص ۳۲۶ ج ۱)

مسئله: د سجدې په وخت کې د دواړو پښو گوټې قبلي ته مخامخ کول سنت دی، دواړې پښې له ځمکې سره نښلول واجب دی، او بلاعذر د یوې پښې پورته کیدل هم مکروه تحریمی دی، له دواړو پښو نه یو څه حصه پر ځمکه لگول فرض دی، که د یوې گوټې په اندازه وي هم، فرض اداء کېږي، او که دواړه پښې یې له عذره له ځمکې څخه پورته وي او د ۲ ځله سبحان الله ویلو په اندازه وخت ونیسي نو لمونځ فاسد گرځي، له ځمکې سره د گوټې لگیدل، داسې نه چې صرف یو نوک ورسره ولگيږي، بلکې شرط داده چې د گوټې د سره غوټه به ورسره لگيږي.

(آپ کی مسئل ص ۳۱۶ ج ۲، فتاوی دارالعلوم ص ۱۵۲ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۱۹۶ ج ۲، ص ۲۷۰ ج ۱۰، جود نیر ص ۵۲، عالمگیری ص ۱۰۱ ج ۱، ثانی ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله: په سجده کې باید صرف د پښې دېټې گوټې پر لگولو اکتفاء ونشي، د اخلاف السنة عمل دی، پکار داده چې ټولې گوټې پر ځمکه ولگول شي او مخ ته د قبلي لوري ته شي.

(فتاوی رحیمیه ص ۲۰۴ ج ۲، ثانی ص ۲۱۶ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۵۴ ج ۲)

مسئله: بهتره داده چې د قیام په وخت کې د پښو ترمنځ د خلورو گوټو په اندازه فاصله وي، خو که زیات او کم شي، هیڅ باک نلري لمونځ صحیح دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۵۲ ج ۲، رد المحتار ص ۳۱۲ ج ۱)

مسئله: له رکوع نه چې راپورته سي باید سیده او برابر ودریږي، که داسې سیده ونه دريږي نو ترکي د واجب شي وکړ، چې په دې سره د لمانځه اغاده ضروري گرځي.

مسئله: همدارنگه له لمړۍ سجدې نه چې راپورته سي هم سیده به کښيني، او بیا به دوهمه سجده کوي، کله نو د لمانځه راگرځیدل لازميږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۵۵ ج ۲، رد المحتار ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله: کوم سړي چې د - سبحان ربی العظیم - الفاظ درست نسي اداء کولای، یعنی «سبحان ربی العظیم» وایي، نو هغه دې ترهغه وخته چې د «ظ» تلفظ درست اداء کولای شي، «سبحان ربی الکريم» وایي صحبت لري. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۷۱ ج ۲)

مسئله: د امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد پرتندی او پوزه دواړه سجده فرض ده، خود ضرورت په وخت کې پریوه هم اکتفاء کیدای شي.

مسئله: له عذره پرته یوازې پریزه سجده کولو سره لمونځ نه اداء کېږي او بلاعذر یوازې پرتندی سجده کول مکروه تحریمی دی.

مسئله: که د چاتندی او پوزه دواړه زخمي وي، نو په اشاره سجده کولای شي. (عالمگیری ص ۷۲۰ ج ۱، کبیری ص ۲۸۳، نماز منون ص ۴۶۷)

مسئله: د سجدې په وخت کې به اووه اندامونه پر ځمکه نښودل کېږي، دواړه ځنګونه، دواړه لاسونه دواړې پښې، تندي سره له پوزي. (هدایه ص ۷۰ ج ۱، شرح نقایه ص ۷۸ ج ۱، کبیری ص ۲۲۱)

مسئله: په سجده کې به تندي او پوزه د دواړو لاسونو ترمنځ پږي، (هدایه ص ۷۰ ج ۱، کبیری ص ۲۲۱، نقایه ص ۷۸)

مسئله : د سجدې په حالت کې به بازوگان او ورنونه پر ځمکه نه لگوي (هدايه ص ۷۰ ج ۱، نكايه ص ۷۸ ج ۱)

مسئله : که جلسې (يعنې د دوو سجدو ترمنځ ناسته) په ښه توگه ونشي نو دوی سجدې آداء شوی نه دی، (هدايه ص ۷۰ ج ۱، کيږي ص ۲۲۲)

مسئله : مقتدي ته پکار ده چې د تکبيراتو په وخت کې توقف وکړي، په دې خاطر چې تر امام ټي تکبيرات او نورازکان وړاندې نشي. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۶۶ ج ۲ بحواله مشکوٰۃ ص ۹۸ ج ۱)

مسئله : د امام لپاره بهتره دا ده چې په رکوع او سجده کې تسبیحات پنځه پنځه ځله ولولي او یا هم درې واړه ټي په ښه توگه په آرامه لېجه ووايي، تر حق مقتدي ته هم درې واړه تسبیح ویلو فرصت پیدا شي. (فتاوی رحیمه ص ۲۷۱ ج ۲ بحواله شامی ص ۲۶۲ ج ۱)

د تنهیا لمونځ کونکي لپاره هم پنځه ځله تسبیح ویل افضل دی. (مسائل سجد سهو ص ۸۱)

مسئله : مخکې له دې چې مقتدي ۱ ځله تسبیح پوره کړي امام سر را اوچت کړ. نو څرنگه چې پر مقتدي د امام متابعت واجب دی، نو له امام سره به یو ځای دی هم سر را پورته کړي، د تسبیحاتو د پوره کولو په غرض به تأخیر نه کوي. (مسائل سجد سهو ص ۸۰ بحواله شامی ج ۱)

مسئله : بهتره دا ده چې په نوافلو کې د رکوع څخه د پورته کیدلو په وخت کې دا دعاء «ربنا لک الحمد حمدا کثیرا طینا مبارکاً فیه» ولولي، که څه هم دا دعاء په فرض لمانځه کې هم ویل کیدای شي، مگر په فرائضو کې چونکه تخفیف زیات مناسب کار دی (د امام لپاره) نو ځکه باید دغه دعاء په نوافلو کې ښه وگنله شي.

(نماز منون ص ۵۶ بحواله مسلم شریف ص ۱۹۱ ج ۱)

مسئله : په رکوع کې لږ تر لږه ۳ ځله «سبحان ربی العظیم» ویل د کامل سنت ادنی درجه ده. (نماز منون ص ۵۲، هدايه ص ۶۸، شرح نكايه ص ۷۶ ج ۱، کيږي ص ۲۱۶)

مسئله : په رکوع کې به سر، اوږې، ملا او شا ټول سره برابر وي، کښته پورته به نه وي. (هدايه ص ۶۸ ج ۱، شرح نكايه ص ۷۶ ج ۱، کيږي ص ۲۱۶)

مسئله : په رکوع کې به سیده درېږي په اطمینان سره چې دی ته قومه وایی او دا واجب ده. (فتح القدیر ص ۲۱۲ ج ۱)

مسئله : هغه څوک چې په رکوع کې اشتراک وکړي، له هغه نه ثناء (سبحانک اللهم.....) ساقط شوه یعنی ثناء به نه وایی. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۷ ج ۲)

مسئله : په جماعه کې که څوک هغه وخت شریک شو چې امام قرائت پیل کړي وی، نو هغه ته ثناء ویل نه ده پکار.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۷ ج ۲، رد المحتار ص ۲۵۶ ج ۱)

مسئله : که چیرې له اول نه مقتدي په جماعه کې شریک وي، خوپه منځ کې رکوع له یوې وجې څخه ورته پاتی شي، او سجده وکړي، نو دی به داسې کوی چې کله امام فارغ شوی به سلام نه گرځوي، ولاړیږي به رکوع به کوی او بیا به سجده سهو کوي، په دې صورت کې ئي لمونځ صحیح شو. (فتاوی دارالعلوم ص ۶۰ ج ۲)

مسئله : رکعت هغه مهال د مقتدي لپاره پوره شمیرل کیږي چې له امام سره په رکوع کې شامل سي، که رکوع ځینی فوت شوه بیا چې هر چیرې ورسره شامل شي رکعت نه حسابیږي. (علم الفقه ص ۱۰۰ ج ۲)

مسئله : په درې ځله تسبیح ویلو سره سنت آداء کیږي، او په فرائضو کې د امام لپاره د تخفیف حکم دی د مقتديانو د رعایت په

وجه به تطویل نه کوی، ولې د احنافو په نزد تردری ځله زیات ویل مکرره نه گڼي. او له «سمع الله لمن حمده» وروسته «ربنا لک الحمد» ویل هم مستحب کاردی، همدارنگه په جلسه کې «رب اغفر لی...» تر پایه ویل... هم مستحسن دی، لکن بهتره داده چې دغه ډول دعاء گانې په فرائضو کې نه بلکې په نوافلو کې وویلی شي، ځکه چې په فرائضو کې تخفیف نه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۵۷ ج ۲ بحواله مشکوة ص ۱۰۱ ج ۱)

مسئله: د احنافو په نزد آمین ویل سنت دی، که چیرې ټي پر ختګ یو یادوه تنه واورې نو هغه هم په سوکه کې داخل دی، په لور آواز نه بلل کیږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۶۲ ج ۲ بحواله رد المحتار ص ۲۹۸ ج ۱)

مسئله: که څه عذر نه وی نو د سجدي په وخت کې لمړی گونډي لگول بیا دواړه لاسونه ایښودل سنت طریقه ده، له دی پرته عمل د سنت خلاف او مکروه دی، مگر که عذر ولری لکه بڼه اتوب، یا ټي بدن پرسیدلی وی یا بله ناروغی وی، له دی امله لمړی گونډی لگول تکلیف وی، نو بیا هیڅ پاک نلری چې لمړی لاس او بیا گونډی ولگوي. (براقی الفلاح مع طحاوی ص ۱۵۲)

مسئله: اصل داده چې هر شی چې ځمکې ته نژدی وی هغه باید لمړی پر ځمکه کیښودل شي، دا چې له پښو وروسته گونډي ځمکې ته نژدی دی، نو باید چې هغه لومړی کیښودل شي بیا لاسونه او بیا پوزه او تنډی. (عمدة القاضی ص ۱۱۰ ج ۲ فتاوی رحیمیه ص ۲۲۰ ج ۷)

مسئله: د نارینه لپاره د سجدي مسنونو طریقه داسی ده چې خپل بازوگان له بغلونو څخه لیرې وساتي، خو په جماعه کې به لاسونه له بغل سره ټینګ ساتي ترڅو نورو خلکو ته تکلیف ونه رسیږي، نس په

له ورنو څخه پورته ساتي، پر ځمکه به کښینی نه، او دواړه لاسونه به د غوږو پر برابرېدي، نه دا چې له سینې سره ټي ایښی وی، یعنی مخ به د دواړو لاسو په منځ کې وی او ټي گوتي به د غوږونو نه نرمیو سره برابرې وي، د لاسو گوتي به ښه سره بنډه وی، د پښو گوتي به هم دانسی ږدي چې قبلي ته به ټي سرونه مخ وی. (عمدة القاضی ص ۱۱۰ ج ۲، فتاوی رحیمیه ص ۲۲۰ ج ۷، عالمگیری ص ۱۰۲ ج ۱، محمودیه ص ۱۹۸ ج ۱)

مسئله: په التحیات کې د شهادت گوتي په پورته کولو سره د توحید اشاره کیږي، لکه چې په ژبه سره «اشهد أن لا اله الا الله...» لوستل کیږي او مطلب ټي د توحید اقرار وی دا راز عملاً هم له افعال او جوارحو څخه د هغه څرګندونه کیږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۷۱ ج ۲ بحواله مشکوة شریف ص ۲۲۴ ج ۱)

د تکبیرونو شت طریقه

مسئله: له یو رکن څخه بل رکن ته د تللو لپاره د شرعي اذکارو بیخايه استعمال مکروه دی، سنت داده چې کله له یوه رکن څخه وروسته بل رکن پیل کیږي نو په دغه وخت کې دې په شرعي طریقه په ښه توګه د الله تعالی نوم اخلي او چې کله د انتقال وخت وی نو د همدغه انتقال لپاره چې کوم ذکر خاص وی، هغه دې په همدې وخت کې ختم کړل شي، مثلاً د صورت مکروه دی چې یو څوک رکوع ته د تللو په وخت کې تکبیر هغه وخت ووايي چې بیتخی رکوع ته ورسیږي، یا مثلاً «سمع الله لمن حمده» چې ویل شي د پورته کیدو په وخت کې مناسب دی، خو سړی ټي هغه وخت ووايي چې بلکل سیده ودریږي په داسی حال کې چې د حکم مقصد داده چې تکبیرونه او ثورا ذکر

له یو رکن څخه بل رکن ته د انتقال پرمهال چې کومه زمانه ده ؛ باید په دې کې وویل شي . (کتب الفتاوى ص ۱۲۳ ج ۱)
مسئله : تکبیرات په معتدل آواز سره امام آداء کوي ، نه ډیر په لوړ آواز او نه ډیر په ټیټ آواز سره ، چې دا دواړه د سنه خلاف دي .
(فتاوى دارالعلوم ص ۱۲۷ ج ۲)

مسئله : په تکبیراتو کې کامل سنت هغه وخت آداء کېږي چې له یوه رکن څخه دویم رکن ته د انتقال سره سم پیل سي ، چې څنگه دا بل رکن رسیږي نو سمدستی د تکبیر آواز هم ختم شي . (کبری ص ۲۱۲)
مسئله : اصح قول دادی چې په «اکبر» کې د «ب» او «ر» ترمنځ چې الف معاله زیات کړل شي یعنی «اکبار» وویل شي نو تکبیر تحریمه صحیح نه دی او په لمانځه کې نه داخليږي ، او که دا تکبیر سم آداء شي ، ولې نوره انتقالو تکبیرونه په هغه پورتنۍ طریقه وویل شي یعنی الف معاله کې زیات کړل شي . نو لمونځ فاسد یږي .
(فتاوى وجیهه ص ۲۲۲ ج ۲)

مسئله : تکبیر تحریمه چې وویل شي ، لاسونه پرته له دې چې د غسی ایل په پریښودل شي ؛ ترنامه لاندې به یې نیسي .
(امداد الاحکام ص ۲۲۷ ج ۱)

د قومي او جلاسی مسنونو طریقه

پوښتنه : زموږ امام صاحب له رکوع نه وروسته په قومه کې سیده نه درېږي ، چې څنگه راپورته شي سمدستی سجدې ته ځي . همدارنگه له «سمع الله لمن حمده» سره تکبیر هم متصل وایی ، په منځ کې یې د یوې ذرې برابر هم وقفه نه کوي ، نه سداخلي . دا راز له سجدې څخه وروسته د

جلسې په حالت کې او نور واکانو کې په همداسې طریقه وي ، هیڅ وقفه او انتظار نه کوي ، چې اوس ده ته په کتلو سره مفتدیان هم همداسې دی ، نو له تاسو څخه په دې اړه د تفصیلي ځواب امید لرو ؟
جواب : دا ډول عادت ډیر غلط دی ، په دې سره لمونځ مکروه کیږي ، او د راگرځیدلو وړ وي . قومه او جلسه (له رکوع څخه وروسته دریدل او د دوو سجدو ترمنځ کښیناستل) په اطمینان سره آداء کول ضروري دی .

(د مختلر او شامی د ۲۶۶ ص اول ټوک تر ۲۷۲ ص لمری ټوک پوری)
د عبارتو حاصل داسې دی چې له رکوع وروسته دی سیده ودرېږي ځکه چې قومه سنت ده ، چې حتی واجب او فرض هم ورته ویل شوی دی ، بیا ځمکې ته د الله اکبر په ویلو سره کښته شه ، او دواړه زنگونه پر ځمکه ولگوه ، چې په دې عبارتو کې د «ثم» لفظ راغلی دی ، او د هغه مطلب دادی چې په دریدلو یعنی وقفې سره سجدې ته د تلو په وخت کې تکبیر وایه تر هغه پورې چې سجدې ته رسیږي . د تکبیر په ختمیدو سره تندي پر ځمکه کښیږده ، بیا د دوو سجدو په منځ کې په اطمینان سره کښینه یعنی تر دویمه وخته پورې کښینه چې سبحان الله وویلاي شي ، د آنحضرت ﷺ مبارکه طریقه داده چې کله یې له رکوع څخه سر مبارک راپورته کړ نو په اطمینان سره به سیده ودرید ، بیا به سجدې ته تللی له سجدې وروسته به یې بیا چې سر مبارک راپورته کړ سیده به کښیناست ، بیا به یې دویمه سجده کوله .
(مشکوٰۃ شریف ص ۲۵ ج ۱)

دا ضروري ده چې د آنحضرت ﷺ سنت طریقي مطابق خپل لمونځونه آداء کړو ، ځکه چې نبی کریم ﷺ فرمایي : (تاسو دا ډول

لومونځ اداء کوي لکه څنگه چې موزمالمونځ ليدلی (يعني د لمانځه په حال کې چې موز ليدلی يم په هغه شکل به تاسو هم خپل لومونځونه کوي، نو که فرضاً موږ دا کوشش ونکړو چې لومونځ مو د آنحضرت ﷺ د سنت طريقي سره سم نه دی، نو زموږ لومونځ به هم مقبول نه وي، آنحضرت ﷺ فرمايي تر ټولو بد ترغل هغه څوک دی چې په لمانځه کې غلا کوي، صحابه کرام ورضي الله تعالی عنهم پوښتنه وکړه، په لمانځه کې څنگه غلا کيدای شي؟ يارسول الله! آنحضرت ﷺ وفرمايل: چې په لمانځه کې غلا دا ده چې رکوع او سجده په ښه توگه نه اداء کوي، بيابې وفرمايل: د آنحضرت ﷺ يو بل ارشاد دی: په تاسو کې د هيچا لومونځ پوره کيږي نه، ترڅو چې له رکوع وروسته قومه په صحيح توگه اداء نکړي، (يعني سيده ونه ږيږي) په دې توگه چې هر هراندام ئي پر خپل ځای قرار ولري. هند اراز کوم سړی چې د دواړو سجودو ترمنځ د کښينا ستلو په وخت کې خپل ځان درست نکړي و د هغه لومونځ نه پوره کيږي. (مفتي شريف ص ۱۷۸)

ويل کيږي چې مؤمن بنده خپل لومونځ په ښه توگه اداء کوي، رکوع او سجده سمه وکړي، نو لومونځ ئي ښکلی او نوراني کيږي، فرېښتي هغه لومونځ آسمان ته پورته کوي، او هغه لومونځ خپل لومونځ کوونکې ته دعاء کوي او دا يې چې الله تعالی دی ستا حفاظت وکړي، چې څرنگه دی زما حفاظت وکړ او چې څوک لومونځ په ښه توگه نه کوي، نو د هغه لومونځ ترريږي، فرشتي کرکه ځيني کوي، آسمان ته ئي نه پورته کوي، او لومونځ وايي چې الله تعالی دی تادغه ئي ضائع او تباه

کړي لکه څنگه چې دې زه ضائع کړم. (خلاص فتاوی، رحيمة ص ۲۵ ج ۲ بحواله مکتوب نمبر ۶۹، امام رباني ص ۱۳۸ ج ۲)

مسئله: کوم لومونځونه چې له تعديل الارکان پرته اداء شوي وي، که څه هم صحت لري، خو راگرځول ئي بهتر او ښه کار دی، فرض او وتر دی هرومرو راگرځوي، ولي سنت که راونگرځي څه پاک نلري.

(فتاوی دارالعلوم ص ۱۵۶ ج ۲ بحواله رد المحتار ص ۲۲۲ ج ۱ او غلاط العوام ص ۵۹)

په قومه او جلسه کې د دعاء حکم

پوښتنه: په قومه او جلسه کې امام او مقتدی دعاء ویلي شي کنه؟
جواب: کله چې مقتدی له رکوع سر را پورته کړي، سیده ښه ودریږي له «ربنا لک الحمد» ویلو څخه وروسته ښه «حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیه» ویلای شي، همدارنگه په جلسه کې یعنی د دوو سجودو ترمنځ «اللهم اغفر لی ورحمنی واهدنی وعافنی وأرزقنی» ویلای شي خودا په دې شرط چې وخت وي، هسی نه چې د دې دعاؤو په ویلو سره له امام څخه وروسته پاتی شي، البته د امام لپاره پکار نه ده چې وټي لولي، ځکه چې د آنحضرت ﷺ هدايت او لارښونه داده چې امام دی په لمانځه کې تخفیف کوي ترڅو د معذور، مریض او نور ضرورت مند کسانو لپاره د تکلیف او مشقت باعث ونه گرځي.

(فتاوی رحيمة ص ۱: ۲ ج ۲ بحواله شامی ص ۲۲۲ ج ۱)

له لمانځه وروسته دعاء

مسئله: له فرض لمانځه وروسته د امام او مقتدیانو په گډه غوښتل په اړه ډیر فضیلتونه ذکر شوي دي. او مسنونه طریقه چې امام او مقتدی دې دواړه په ټیټ آواز سره دعاء کوي

سو که دعاء کول قبولیت ته نژدی، اخلاص پکې ډیر، خشوع او خضوع پکې وی، او د پرزېره باندې اغیز هم لری، اوله ریاکاری څخه لیرې وی، په دعاء کې اصل اخفاء (په پټه خوله) کول دي. قرآن کریم فرمایي چې دعاء په عاجزی او په ژړا سره کول ښه دي، د حضرت زکریا علیه السلام هم همدارنګه وه: «دعاء خفياً» همدارنګه په حدیث شریف کې راځي: «خیر الدعاء الخفی» ښه دعاء داده چې آهسته و غوښتل شي. «ادعوا ربکم تضرعاً وخفیه» د فتح الباری ۲۹۸۹ ص ۲۹۸۹ توک ۲۹۸۹ ص ۲۹۸۹ کې راغلي: چې غوره طریقه داده چې مقتدی او امام به په ټیټ آواز سره دعاء کوي، مګر که د دعاء د ورزۍ کولو اړتیا وه، بیا که به زور در اوستله شي، څه حرج نشته. خلاصه اچې محدثین، مفسرین او فقهانو له له اقوالو څخه په څرګنده معلومېږي چې په ورو آواز دعاء غوښتل، د امام، مقتدی او منفرد هریوه لپاره افضل او مستحب طریقه ده، دا خلاف اولی او مکروه ده. چې امام په زوره دعاء کوي، نو پکار ده چې د سنت عظمت او اهمیت په پام کې ولرو، او پر هغه باندې د عمل کوښښ وکړو.

د مفتی محمد شفیع رحمه الله فتوا داده، چې تر ټولو مکروه او منفسده داده چې ځینی مسبقین (هغه چې څور کعتونه ځینی تیر شوي وي) په لمانځه ولاړ وي او امام په لوړ آواز سره دعاء کوي. دا ځکه چې د لمونځ کوونکو په لمانځه کې خلل راځي، همدارنګه ده چې له رسول الله ﷺ، صحابه کرام ورضی الله عنهم، او ائمه و و څخه دا صورت نه دی منقول شوی چې له لمانځه وروسته دی امام دعاء وکړي او مقتدی دې آمین وايي، لکه دا چې په عام حالاتو کې دی

امام او مقتدی له دې څخه ځان وساتي او په ټیټ آواز دې دعاء کوي، لیکن که دغه مذکوره مفاسد نه وي که په زوره دعاء وکړي څه باک نلري، مقتدیانونه هم پکار نه دی چې امام په بهرې دعاء ویلو مجبور کاندې، خدای تعالی د هر چا دعاء اوري که په عربي ژبه دعاء ورته یاده نه وي، نو په خپله ژبه او بله هره ژبه کې دعاء لوستلای شي، خو په ورو آواز. (خلاصة الفتاوى، رحيمية ص ۲۲۴ ج ۲، ص ۱۰۵ ج ۱)

مسئله: په هغو لمونځونو کې چې تر فرض وروسته سنت وي، نو په دغه وخت کې تر سنتو مخکې لنډه دعاء ویل پکار ده. (پشتي زبور ص ۲۲ ج ۱۱)

مسئله: په ټیټ آواز سره دعاء کول افضل دي، که لمونځ کوونکو ته کوم تکلیف نه رسیږي بیا کې په لوړ آواز سره کله ناکله ووايي، هم څه باک نلري، مګر همیشه په جهر سره دعاء کول مکروه دي. په احادیثو کې چې د دعاء په اړه کوم روایات شته، چې نبی کریم ﷺ کومه دعاء او څنګه ویله، په هغه کې دا هم دي چې آنحضرت ﷺ په رکوع کې سبحان ربی العظیم او په سجده کې سبحان ربی الاعلی ویله، خود لته دا ثابت ده چې دا تسبیحات په جهر سره نه دي، نو همدارنګه دا هم ثابت شوه چې دعاء ټي هم په جهر سره نه کړله. (فتاوى رحيمية ص ۱۸۲ ج ۱)

(البته امام به اوږدې اوږدې دعاء گاني هم د ځان عادت نه ګرځوي، ځکه چې په دې سره یو د سنت تأخیر راځي او بل نورو لمونځ کوونکو ته ګران تمامیږي.)

مسئلہ : د دعاء پہ اول او اخیر کی درود شریف لوستل د دعاء د قبولیت لپاره ښه امید بخښونکی دی. (آپ ماسک ص ۲۸۲ ج ۲)

مسئلہ : له آنحضرت ﷺ څخه وپوښتل شول چې کومه دعاء ښه قبلېږي؟ آنحضرت ﷺ وفرمايل: د شپې د وروستۍ برخې او فرض لمونځونو وروسته دعاء ښه قبلېږي. (فتاویٰ رحیمیه ص ۲۰۲ ج ۲، فتاویٰ محمودیه ص ۲۰۰ ج ۱۲)

مسئلہ : کله چې امام له لمانځه فارغ شي، نو امام او مقتديان دې يو ځای په شریکه دعاء وکړي، بيا دې نو نفلونه او ستنونه وکړي او پخپلو کارونو پسې دې ځي، دوهم ځل درېيم ځل نوافلو يا ستنو وروسته دعاء او يا خلک دې ته اړ ایستل چې تر دعاء پورې انتظار وکړي، دا جواز او هيڅ ثبوت نلري. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۱۲۰ ج ۲، فتاویٰ رحیمیه ص ۱۸۲ ج ۱)

مسئلہ : حضرت سائب رضي الله تعالى عنه له خپل پلار څخه نقل کوي، چې رسول الله ﷺ چې به کله دعاء کوله، نو خپل دواړه مبارک لاسونه به ښي پورته نيولي وو، او چې دعاء به ختمه شوه نو دواړه لاسونه به ښي پرمخ مبارک راتیر کړل. (مشکوٰۃ شریف ص ۱۹۶ ج ۱، اسباب الدعاء)

مسئلہ : په دعاء کې به لاس دونه پورته نیسي چې د غوږونو پرمخ اډاوي، او د څنگولو له پورته کولو سره بغلونه راڅرگند شي.

(احکام دعاء مفتی محمد شفیع رح ج ۱)

مسئلہ : له فرائضو وروسته دعاء کولای شي، دا ضروري نه ده چې د امام پر دعاء به مقتدي صرف آمین وایي، یعنی پخپله هم دعاء غوښتلای شي. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۰۱ ج ۲، بحواله در المختار ص ۲۸۹ ج ۱)

مسئلہ : که چیرې مقتدي ته کوم ضرورت وي او دهغه ضرورت په وجه له سلام ګرځولو وروسته سمدستي ولاړ شي، له امام سره

شریکه دعاء پریږدي، په دې کې هيڅ حرج او گناه شته او نه په دې کار ملامت ګڼل کیدای شي، مګر که ضرورت ونلري، او پاتې شي له امام سره په شریکه دعاء وکړي نو دا ښه کار دی او ثواب ډیر لري.

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۱۰۲ ج ۲ بحواله در مختار ص ۲۹۵ ج ۱)

مسئلہ : له فرض لمانځه وروسته پرسرباندي لاس ایښودلای او دا دعاء لوستلای شي. «بسم الله الذي لا اله هو الرحمن الرحيم اللهم اذهب عني الهم والحزن» (امداد الاحکام ص ۲۸۷ ج ۱)

مسئلہ : له فرض لمانځه وروسته: «اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال والاكرام» ویل مسنون او افضل کار دی، نو ځکه دا دعاء ډېره لوستله کیږي، مګر په بله دعاء سره هم سنت اداء کیدای شي، نو بلي دعاء ته خلاف سنت ویل صحت نلري. (فتاویٰ رحیمیه ص ۲۲۵ ج ۲)

مسئلہ : له لمانځه وروسته لاس پورته کول او دعاء غوښتل شرعا ثابت او مستحب عمل دی. خو که اتفاقاً کله پریښودل شي لپاڅخه، نو څه اعتراض نشته ورباندې. (فتاویٰ محمودیه ص ۲۴۱ ج ۱)

مسئلہ : د دعاء له آدایو څخه دادی چې دواړه لاسونه ترسینې پورې پورته ونیسي او د دواړو لاسو په منځ کې یو څه اندازه فاصله وي، دواړه سره بندول خلاف اولی دی. (فتاویٰ رحیمیه ص ۲۰۲ ج ۲ بحواله شفی ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئلہ : د دعاء په وخت کې د دواړو لاسونو په منځ کې یو څه فاصله پریښودل افضل کار دی. (فتاویٰ محمودیه ص ۲۶۸ ج ۱)

مسئلہ : له لمانځه وروسته دعاء په لومړي سر او اخیر کې څو تکې په جهر سره ویل جائز دی، مګر اهتمام ښي ضروري نه دی. (فتاویٰ محمودیه ص ۲۲۸ ج ۱)

(ترڅو څي خلک جزونه بولي نه محمد وخت قابلي نغوله)

مسئله: مقتدي خپله دعاء هم کولای شي او د امام پر دعاء هم آمین ویلی شي، دواړه صحت لري خو ولی اخفاء نه ده. (فتاویٰ محمودیه ص ۲۶۱ ج ۱)

مسئله: که لمانځه وروسته بالا لزام مصافحه یا معانقه (په غیر اوپه لاس پوښتنه) (روغې) کول درست کار نه دی، له دې نه ځان ساتل پکار دی، مگر که چیرې له چا سره لومړنۍ ملاقات وي، هغه که څه هم د لمانځه وروسته برابري شي، په دې صورت کې جواز لري مصافحه او یا معانقه کیدلای شي. (تتم الفتاویٰ ص ۵۰۱ ج ۱)

د امام له دوهم سلام څخه وړاندې د مقتدي را ګرځیدل

سوال: زموږ د مسجد امام صاحب تر دیره پورې سلام اوږدوی، نو یو مقتدي مخکې له دې چې امام دویم سلام پوره کړي، مخ را ګرځوي او ځان وزګاروي، په داسې حال کې چې مقتدي ته خود امام متابعت خبروي دی، نو آیا د نوموړي دا عمل چې تر امام مخکې ځان فارغ کوي، درست دی ګن؟

جواب: امام ته هم پکار نه ده چې سلام اوږدوي (یعنی سلام په قرائت وایی) تردومره پورې چې د مقتدي سلام په منځ کې ختم شي، او دغه مقتدي ته هم پکار نه ده چې تر امام وړاندې د فارغ کیدلو هڅه کوي، که څه هم لمونځ ټي صحت لري، خود اول عمل مکروه دی. په ټول لمانځه کې ټي چې دومره انتظار کاوه، نو د سلام په وخت کې دې هم لږ نور صبر وکړي. (آپ ګی ساتل ص ۲۶۲، فتاویٰ دارالعلوم ص ۱۸۳ ج ۲)

مسئله: که چیرې په السلام علیکم کې د «علیکم» پر ځای «علیتم» له خولې راووزي، لمونځ کیدلای شي. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۵ ج ۲، درمختار ص ۲۱۸ ج ۱)

مسئله: د سلام ګرځولو په وخت کې صرف د قبلي څخه مخ ګرځول کافی دی. د سيني ګرځولو ته څه اړتیا نشته. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۲۷ ج ۲)

مسئله: که چیرې یو سړی دغه وخت په امام پسې اقتداء وکړي چې امام «السلام علیکم» کې د «السلام» ټکی پوره اداء کړي، نو د دغه سړي جماعة او اقتداء صحت نلري، خپل لمونځ به جدا کوي دی مقتدي او امام ټي امام به ګڼل کیږي جماعة ځینی فوت دی. دا ځکه چې د السلام پر «م» باندې لمونځ پای ته ورسید. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۸۲ ج ۲، بحواله ردالمحتار ص ۲۲۶ ج ۱، فتاویٰ محمودیه ص ۱۲۲ ج ۲، اغلاط العوام ص ۶۸)

مسئله: که چیرې ټي تکبیر تحریمه پوره ادا کړ مخکې تردې چې امام سلام ګرځوي، نو دی په جماعة کې شریک دی، لمونځ ټي صحت لري، دوهم ځل تکبیر تحریمه ویلو او لمونځ جدا کولو ته اړتیا نشته. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۶۵ ج ۲، شامی ص ۲۲۶ ج ۱)

مسئله: که مقتدي له امام سره شریک او امام سمدستی دغه مهال سلام وګرځاوه، نو مقتدي ته پکار ده چې تشهد پسې پوره کړي او بیا ولاړ شي. (شامی ص ۲۶۲ ج ۱، فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۸۰ ج ۲)

او د اهرم جائزه ده چې تشهد پوره نکړي، ولاړ شي. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۱۶۵ ج ۲)

مسئله: د «السلام علیکم» ویلو هروقت که تر امام وړاندې د مقتدي ساو درېږي نو د مقتدي په لمانځه کې څه خلل نه راځي (یعنی مطلب ټي دا نه شو چې تر امام وړاندې ټي شان فارغ کړي). (فتاویٰ دارالعلوم ص ۱۲۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۲۹۰ ج ۱، باب صفة الصلوة)

مسئله: د لمانځه د اختتام لپاره صرف د «السلام عليكم ورحمة الله وبركاته» ټكي كفايت كوي، ضروري نه ده چې «وبركاته» لفظ هم ورسره اضافه شي. (فتاوى دارالعلوم ص ۱۹۶ ج ۲)

مسئله: په كومانو لمونځونو كې چې تر فرض وروسته سنت نه وي، لكه د سهار، مازيگر لمونځ، په دې وختو كې امام اختيار لري چې له سلام څخه وروسته امام بني طرف ته يا چپ طرف ته مخ اړوي، په حديث شريف كې د دواړو ثبوت راغلي او فقهاؤو هم دواړو اړخونو ته د څرخيدلو اجازه كړې.

(فتاوى دارالعلوم ص ۱۲۹ ج ۲، رد المحتار ص ۲۶۶ ج ۱، بغوي ص ۱۱۸ ج ۱ فتاوى محموديه ص ۱۲۶ ج ۲، آپ كې ماسي ص ۲۵۲ ج ۲)

مسئله: جهت كه بدلېږي رابدلېږي د اېشه كاردې ځكه چې عوام بيا يو طرف ضروري گڼي. (فتاوى رجبیه ص ۳۵ ج ۲)

د امام په دې راڅرخيدلو كې مقصد دا وي چې امام د تسبيح فاطمي تر څنگ چې له كومو څخه چې ركعتونه تير شوي؛ هغوي څرنگه لمونځ كوي، درست دي كنه؟ همدارنگه دا په هم كوري چې څوك مسجد جماعه ته نه دي حاضر شوي او سبب ئې څه دي، او بيا به د اشرافان اصلاح كوي ځكه چې امام د خلكو مسئول او ديني مشر دي. (معدنعت قاسمي غره)

لمونځ ولي په سلام ويلو ختمېږي؟

څرنگه چې رسول كريم ﷺ خپل امت ته د لمانځه د پيل او آغاز لپاره تر ټولو ستره او سپېڅلې كلمه «الله اكبر» ښودلې ده؛ همدارنگه ئې د اختتام او پای ته رسيدلو لپاره هم په زړه پورې كلمات ښودلي دي: «السلام عليكم ورحمة الله» په دې كې فلسفه او حكمت دا دی چې

سلام هغه وخت ويل كيږي چې څوك له چاسره په لومړي ځل مخ كيږي، نو دا چې يو بنده لمونځ په تكبير سره پيل كړي او له الله تعالى سره ئې ملاقات وشي، نو گويا دغه بنده په كامله توگه

له عالم شهود څخه غائب شو، او په دغه وخت كې هيڅ څوك ئې د زړه د سترگو په وړاندې موجود نه وي، بيا چې كله په اخيره ناسته كې له تشهد، درود او وروستۍ دعاء څخه فارغ شي، نو گويا دغه بنده اوس يو بې بلي د نيا (عالم شهود) ته سترگي راغړوي او له نويو خلكو سره مخ كيږي، نو په السلام عليكم ورحمة الله، ويلو سره د هغوي ملاقات ته راځي، زما په نزد د دې حكم راز او فلسفه همدا ده.

(معارف الحديث ص ۳۰۸ ج ۲)

لمونځ چې په كومو شيانو فاسدېږي

۱- د لمانځه له معلومو شرطونو څخه د يوه شرط نه پوره كيدل مثلاً طهارت نه وي. (بايد وويل شي چې د طهارت د نه موجوديت ځيني صورتونه داسې دي چې لمونځ نه فاسدوي چې سوږ په ئې د مكروهاتو د بيانولو څخه ورسته په يو ځانگړي عنوان كې بيان كړو.)

۲- بې هوښي، ليونتوب او د حواسو بې خايه كيدل.

۳- په قصدي توگه بې له عذره له قبلي څخه مخ اړول، كه بې له قصده په غير اختياري توگه سينه له قبلي څخه وگرځي، نو اوس كه د يوه ركن د اداء كولو هومره وخت هم داسې پاتې شي نو لمونځ فاسدېږي، كنه نو صحيح دي، او يا د څه عذر په وجه سينه وگرځوله شي، مثلاً د لمانځه په حالت كې چاته دا شبهه شوه چې اودس ئې مات شو په دې خاطر ئې له قبلي څخه سينه را وگرځوله، او وروسته ورته

ياده شوه چې اودس ئې نه دی مات شوی نو اوس که دغه له مسجد څخه تروتلو مخکې ورته ياده شوه نو لمونځ ئې نه دی فاسد او که له مسجد څخه تروتلو وروسته ورته ياد شوه، نو لمونځ ئې فاسد شو. مسئله: د لمانځه د کوم فرض پريښودل، مثلاً قرائت بالکل نه کوی، قیام، رکوع، سجده اوداسی نور نه کول، که په قصد سره وي او که په هيره سره.

۴- په قصدي توگه د لمانځه واجبات پريښودل.

۵- واجبات په هيره يا تيدل او بيا د هغه په وجه سجده سهونه کول.

۶- د لمانځه په حالت کې خبری کول، په دې شرط چې لږ تر لږه ۲ دوه حرفه يو او يا داسی يو حرف وي چې معنی ئې ښه فهميدلای شي.

(د مختار، علم الفقه ص ۱۰۰ ج ۲)

د خبرو پنځه قسمه دي: اول دا چې څوک چاته خطاب کوی دا کلام په هر حال کې مفسد دی، قصداً وي، که سهواً، په عربي ژبه وي يا بله، د قرآن کریم په لفظ وي يا بل لفظ، مثلاً:

۱- يو سړی د افکرو کړی چې زه په لمانځه کې نه يم او يا په بل شکل غلط سی، له چا سره خبری پيل کړی.

۲- د لمانځه په حالت کې چاته ووايي: «أقتل الحية» (مار ووژنه ۱).

۳- په لمانځه کې چاته ووايي چې: وایه ۱.

۴- کوم يحيی نامی سړي ته ووايي: «يا يحيى خذ الكتاب» (ای، يحيی دا کتاب، اخله) يا د موسی په نوم سړي ته ووايي، «يا موسی» (ای، موسی) يا پاته ووايي «اقرأ» (وايه) دا ټول الفاظ د قرآن مجید دي، همدا حرم د سلام او د سلام د خوا بولو ده، او همدا حکم د يو پرچ

کوونکي د جواب «يرحمک الله» دی، او همدا راز د ښه خبر په اوریدو سره چې سړی ووايي: «الحمد لله» يا بل لفظ ووايي. لکه د الله تعالی د نوم په اوریدلو سره «الله» او د رسول کریم ﷺ د نوم په اوریدلو سره درود شریف ووايي دا ټول لمانځه ته مفسد گرځي، په دې شرط چې غرض ئې دهغه سړي جواب وي. (د مختار وغيره)

خلاصه دا چې که چيری له سړي سره په مخاطبه کې خبری وشي، که هر دو لوی او په هر حالت کې وي، لمونځ فاسد يږي.

(علم الفقه ص ۱۰۱ ج ۲، نماز ستون ص ۲۲۸ شرح تنقيح ص ۹۱ ج ۱، حایه ص ۱۱۱ ج ۱، کيږی ص ۲۲۲، د مختار ص ۱۵۵ ج ۱) دویم قسم خبري دا دي چې له څارويو سره کلام وشي، د اهم په هر صورت مفسد دی. دریم قسم خبري دا دي چې پخپله له ځان سره څوک خبري وکړی، دا کلام هم مفسد صلوته دي خو په دې شرط چې عربي الفاظ نه وي، او په قرآن کریم کې نه وي، او که عربي لفظ وي او هم په قرآن کې وي مثلاً د خپل پرچي په جواب کې ووايي: «الحمد لله» او يا د اول نور الفاظ، نو د لمونځ نه فاسده وي. او که چيری د چا يو لفظ تکیه کلام وي، مثلاً د يو سړي «نعم» لفظ عادت وي هره شيبه ئې وایي نو په دې سره هم لمونځ فاسد يږي که څه هم عربي اود قرآن کریم لفظ وي.

څلورم قسم، ذکر اودعاء ده، چې د اهم لمونځ فاسد وي، په دې شرط که له عربي پرته په بله ژبه وي او يا په عربي وي، خو په قرآن کریم او حديث کې نه وي وارده. اونه دا چې دهغه شی غوښتنه له الله تعالی پرته له بل چا څخه حرامه وي، يعنی له بل چا هم غوښتنل کيداى شي، مثلاً په لمانځه کې ووايي: «اللهم اعطني الملح» ای الله!

ماتنه مالکله راکره. او ییاد اچی و وایی: «اللهم زوجنی فلانة» (ای الله! ماتنه فلانی بنیخه راپه نکاح کړه) دا ډول دعاء گانی، نه په قرآن کې شته اونه په احادیثو کې، نه د هغوی طلب له الله پرته له بل چا څخه منیغ ده، نو د داسی دوعاگانو په وجه لمونځ فاسد یږي، که دا شرطونه نه وی په دعاء سره لمونځ نه فاسد یږي. (دادوعاگانې چې په لمانځه کې بیخایه وویلی شی مثلاً په رکوع، سجده او داسی یو بل ځای کې)

پنځم قسم: د لمانځه په حال کې بل چاته فتح ورکول: چې څوک په لمانځه کې قرآن غلط و وایی او یا بله غلطی ورځنی صادره شی، نو بل فتح ورکي یعنی په هغه غلطی ټی پوه کړي، خوداپه دی شرط چې فتح ورکونکي مقتدی نه وی او فتح اخیستونکي دده امام نه وی. (علم الله ص ۱۰۱ ج ۲)

مسئله: څرنگه چې د فتح ورکولو مسئله د فقهاؤو ترمنځ اختلافی ده، ځینو علماؤو خو په دی اړه مستقلې رسالې لیکلي، نو موږ هم دلته خو جزئی ټکي ذکر کوو، صحیح خبره داده چې که مقتدی خپل امام ته فتح ورکړي، لمونځ ټی نه فاسد یږي، که امام د ضرورت سره سم قرائت کړی وی کنه، (یعنی هغه مسنون قرائت ټی پوره کړی وی، کنه؟) (نورالائق، شامی وغیره)

مسئله: که امام مسنون قرائت پوره کړی وی، نو پکار ده چې رکوع ته ولاړشی، او مقتدیان دې ته اړنه باسي چې فتح ورکړي، او مقتدیان هم باید تر هغه پوري چې اشد ضرورت نه وي، فتح ور نکړي، مطلب دا چې که امام په لمانځه کې غلط شی نو سکوت

13

وکړي، رکوع ته ولاړنشی، نو که دلته مقتدی فتح ورکړي څه پاک نلري، که چېرې یو سړی بل ته فتح ورکړي، دوی سره مقتدی او امام نه وی، نو د دغه فتح اخیستونکي لمونځ فاسد یږي که د هغه په فتح عمل وکړي، او که چیرې ده ته پخپله یادشی، که څه هم د فتح سره یو ځای او یا لږ شاته وروسته او د فتح ورکونکي څه دخل پکښی نه وی، بیان فاسد یږي. (شامی، علم الله ص ۱۰۲ ج ۲)

او د دغه سړی چې فتح ټی علی غیرالامام ورکړی وي، یعنی هغه چاته ټی فتح ورکړی وی چې هغه ټی امام نه دی په هر صورت دده لمونځ فاسد دی، (بحرالائق وغیره)

که چیرې یو سړی د بل چا څخه واورې او یا په قرآن مجید کې وگوري د هغه لمخې خپل امام فتح ته ورکړي، نو دده خپله لمونځ هم فاسد دی او امام که د هغه فتح واخلي نو د هغه هم لمونځ فاسد دی.

(علم الله ص ۱۰۲ ج ۲، هدایه ص ۸۲ ج ۱، کبیری ص ۲۲۰، شرح نقایه ص ۹۱ ج ۱)

همداراز که څوک په قرآن کریم کې گوري او قرائت وایی، لمونځ ټی فاسد دی. (درمختار)

مقتدی ته پکار ده چې د فتح په وخت کې د قرائت قرآن نیت ونکړي، صرف فتح ورکړي، ځکه چې د احنافو په نزد مقتدی ته قرائت کول نشته، (فتح القدير وغیره)

په لمانځه کې غاړې تازه کول پرته له څه عذر او یا صحیح غرض، مثلاً څوک د توخی مرض لري. یا غیر اختیارې توخی ورشي او یا ټی غرض صحیح پکښی وی، نو بیا لمونځ نه فاسد یږي د صحیح غرض مثال:

۱- د آواز د تصنیف لپاره ټوخی کول، ۲- د مقتدی ټوخی غاړی تازه کول په دی خاطر چې امام پر خپله غلطی پوه کړی، ۳- یوسری چې په دی خاطر غاړی تازه کوی چې نور پوه کړی چې گویا هغه پر لمانځه ولاړ دی. (علم الله ص ۱۰۲، فتاوی رحیمیه ص ۱۲۱ ج ۱)

مسئله: ژړا یا آه یا ائ کول، په دی شرط چې د څه مصیبت او یا درد په وجه وی، که چیری غیر اختیاري له چاڅخه دا خبرې صادري شی، او یا د خدای تعالی څخه د ویري او خوف په وجه د جنت او دوزخ په یادونه سره وژاړی نو بیا لمونځ نه فاسدوي، که د غم او درد په وجه وی، نو بیا فاسد یږي. (درمختار وغیره)

مسئله: خوراک او څښاک کول، که څه هم دیر لږ وی، مگر که چیری د غائبو نو په منځ کې کوم شی د نخود د دانی څخه کم وی او هغه دسري تیر شي نو لمونځ نه فاسدوي، مطلب دا چې په کوم اندازه خوراک چې روژه فاسد وی، همدارنگه لمونځ هم فاسدوي. (درمختار وغیره)

مسئله: عمل کثیر لمونځ فاسدوي، په دی شرط چې د لمانځه د افعالو د جنس څخه نه وي او یا هم د لمانځه د اصلاح په غرض نه وي، که چیری دا عمل کثیر د لمانځه د افعالو له جنس څخه وي مثلاً یوسړتی په یوه رکعت کې دوې رکوع وکړي، یا دري سجدي وکړي، نو په دی سره لمونځ نه فاسد یږي. ځکه چې دا عمل د لمانځه له جنس څخه دی، دا راز که د لمانځه دا راز که د لمانځه د اصلاح په غرض وي، بیا هم لمونځ نه فاسدوي، مثلاً د یوسړی اودس مات شی د لمانځه په حال کې، نو دی د اوداسد لپاره ولاړ شی اودس تازه کړي راشي پر لمانځه ودریږي، د دی سړی لمونځ فاسد نشو، که څه هم

گرځیدل، راگرځیدل، اودس کول عمل کثیر دی، مگر چونکه د لمانځه د اصلاح لپاره ترسره کیږي نو په همدی وجه دا مفسد نه بلکې معاف دی.

مسئله: په لمانځه کې که د کومې نسخي تی ورودل شنی او له هغه نه شیدې راووزی نو د دی نسخي لمونځ فاسد دی ځکه چې شیدې ورکول عمل کثیر دی. (درمختار وغیره)

مسئله: په لمانځه کې که کوم څوک یو ضرری حیوان (ژوی) د له مینځه وړلو په غرض ډبره وغورځوی، نو لمونځ نه فاسد یږي او که پر کوم انسان وروغورځوله شنی نو عمل کثیر گنبل کیږي، او لمونځ فاسد وي. (علم الله ص ۱۰۳ ج ۲)

مسئله: امام که داسي یو سړی د جماعة لپاره خلیقه کړي چې صلاحیت او وړتیا ونلري. مثلاً مجنون یا نابالغ هلک یا کومه ښځه مخته کړي، دا هم لمونځ فاسدوي. (درمختار)

مسئله: د قرآن کریم په قرائت کې غلطی کول، دا غلطی که په اعراب کې وي یا مشدد صرف، مخفف وویل شی، یا بالعکس، او یا کوم حرف یا کلمه بدله کړلی شی یا کم او زیات کړلی شی، لنډه دا چې په قرآن کریم کې غلطی کول په دی لاندی صورتونو کې مفسد صلوۍ گرځي:

۱- په دی غلطی سره معنی بدله شی، داسی چې د چا اعتقاد د کفر دی، په قرآن مجید کې که وی که نه وی.

۲- معنی ئي بدله شوه، که څه هم اعتقاد ئي د کفر نه وي مگر د قرآن په عبارت کې نه وي.

۳- په معنی کې تغیر راشی او هغه معنی دالته مناسب نه وی که څه هم په قرآن مجید کې وی.

۴- په معنی کې ټی تغیر راغلی وی د لفظ په اوستلو سره، مثلاً د «سرائر» پر ځای سرائل ولوستل شوی، او که داسی غلطی وی چې لامله ټی په معنی کې ډیر تغیر نه وی راغلی او مثل ټی په قرآن مجید کې موجود وی، نو لمونځ نه فاسد یږی.

که چیری پر کوم لیکل شوي کاغذ باندی د چا نظر ولگیری او دهغه معنی ټی هم په ذهن کې راشی، نو لمونځ نه فاسد یږی، او که د چا سترگی د چا پر عورت (فرضو) ولگیدی بیا هم لمونځ نه فاسد وی. (بحر الرائق)

که چیری یو څوک د لمانځه په مخکې تیرشی، لمونځ یې نه فاسد یږی، که څه هم د لمانځه په مخکې تیریدل ستره گناه ده. که څوک د لمانځه په حالت کې وغواړی د لمونځ کوونکی تر منځ تیرشی او هغه ټی مزاحمت وکړی، دا عمل جائز دی، څه باک نلری. (درمختار)

دلته چې موږ کوم صورتونه بیان کړل، دا د متقدمینو د قواعدو سره سم دي، او د هغوی په مذهب کې احتیاط زیات وی. مثلاً متاخرین د اعراب په غلطۍ سره لمونځ فاسد نه گڼی، نو همدا وجه ده چې موږ د متقدمینو مذهب غوره کړی دی. (کاش غفر، شامی، وغیره...)

د لمانځه دغه ټول مفسدات چې له مخکې بیان شول، که چیری تر اخیړه ناسته مخکې وی یا په اخیړه ناسته کې تر تشهد وړاندی رامنځ ته شی؛ نو لمونځ فاسد وی، کله نو مفسد نه دی. بلکې متمم

دی، یعنی د دې مفسداتو په راپیدا کیدلو سره لمونځ متمم کیدای شی، مگر په دې څولاندې صورتونو کې:

۱- هغه څوک تیمم و هوښی چې په اخیړه ناسته کې د التحیات تر لوستلو وروسته پراودس کولو قدرت پیدا کړی.

۲- هغه څوک چې پرموزوښي مسح کړی وی؛ مده ټی پوره شی او یا چې پر پټۍ یې مسح کړی وی او هغه زخم په دغه وخت کې جوړ شي.

۳- یا دیو چا موزه له پښې وخیږی.

۴- یا ټی خپله وکارې، خو چې په عمل کثیر سره نه وی.

۵- یا کوم امی (نالوستی سړی) ته په دغه وخت کې یو سورة یادشی.

۶- یا هغه څوک چې لوڅ بدن لمونځ آداء کوی، دغه مهال جامه پیدا کړی.

۷- یا هغه څوک چې په اشاره لمونځ کوی، خو اوس دومره جوړسی چې رکوع او سجده کولای شی.

۸- یا امام د بې اودسی په وجه بل څوک د جماعه لپاره خلیفه کړی، خو په هغه کې د دې صلاحیت نه وی.

۹- یا د سهار په لمانځه کې له وړاندی راوخیږی.

۱۰- یا د جمعې په لمانځه کې د مازیگروخت داخل شی.

۱۱- یا یو سړی داسی معذور دی چې اودس نشی کولای، خو په دغه وخت کې ټی عذرله مینځه ولاړشی.

۱۲- یا کوم د ترتیب خاوند ته قضائي لمونځ وریادشی، خو وخت دومره هم وی چې هغه قضائي آداء کړای شی. نو په دې ټولو

صورتونو کې لمونځ فاسد يږي، که څه هم دغه امور هغه وخت رامنځ ته شوي وي چې د لمانځه ټول ارکان پوره شوي وي. (علم النقا ص ۱۰۶ ج ۲) دا (۱۲) صورتونه دي چې په دې ټولنو کې د امام صاحب په نزد لمونځ فاسد يږي، او د صاحبينو په نزد نه فاسد يږي. بلکې پوره کيږي ځکه چې په دې صورتونو کې مفسد صلوٰه د التجيات تر ويلو وروسته په اخيره ناسته کې راپيدا شوي دي. په داسې حال کې چې د لمانځه هيڅ رکن پاتې نه دی، نو په همدې وجه لمونځ فاسد نه بلکې پوره شو. مگر دا چې د امام صاحب په مذهب کې احتياط ډېر زيات دی، له همدې امله هغه وايي چې څومره ممکن وي په عباراتو کې بايد څومره احتياط وشي. دا ښه او افضل کار دی، همدا وجه ده چې د نقې په ټولو متونو کې همدا مذهب غوره کړل شوی دی چې موږ هم همدا اختيار کړي. (والله اعلم، شامي)

د لمانځه د فساد په اړه مسائل

هغه امور چې د لمانځه په جريان کې راپيدا کيدلو له امله لمونځ فاسد وي؛ هغه په لاندې توگه دي:

مسئله: پرچ کوونکي ته په ځواب کې «يرحمک الله» ويل لمونځ فاسد وي، داراز که څوک د غم خبر واورې، او «انا لله وانا اليه راجعون» الفاظ ووايي، يا څوک ښه خبر واورې او «الحمد لله» ووايي يا ډېره دلچسپه او عجيبه خبره واورې، نو «سبحان الله» يا «لا اله الا الله» ووايي. يا د چا د پوښتنې په ځواب کې د قرآن کریم يو آيت ووايي. او د هغه لپاره جواب شي. دا ټول شيان لمونځ فاسد وي.

او صاحب ترتيب سړي ته د لمانځه په جريان کې قضائي لمونځ ورياد شوی، په داسې حال کې چې وخت هم وي. (تفصيل د قضاء په بيان کې دی)

په لمانځه کې مخکې تردې چې د تشهد په اندازه کښيني؛ تيمم وهونکي ته اوبه پيدا شي او د استعمال وس نې هم ولري، نو لمونځ نې باطل شو. داراز که مقتدي اودس کړی وي او امام متيمم وي؛ امام ته اوبه پيدا شي، نو د مقتدي لمونځ باطل يږي، فرض لمونځ، او هغه لمونځ نفل گرځي.

او مخکې له دينه چې د تشهد د لوستلو په اندازه کښيني؛ پرموز وياپتي د مسح موده پوره شي، داراز د موزو ختل، که څه هم په ډير معمولي حرکت سره وخيږي. (د تفصيل لپاره، مسائل خفين و جوري) هغه څوک چې بالکل امی، نالوستی وي، د لمانځه په وخت کې نې يو آيت نالوستی وي، د لمانځه په وخت کې نې يو آيت ناڅاپي زده کړ لمونځ نې باطل يږي. په دې شرط چې د داسې سړي مقتدي نه وي، چې دهغه قرآن زده وي.

نو دغه سړي ياله چاڅخه په اوريدلو د قرآن آيت زده کړی، يائي هير شوی وي، خواوس ورته ياد شي، نو لمونځ نې باطل دي، په دې شرط چې د تشهد په مقدار تر کښينا ستلو وړاندې داسې وشي چې هغه نې چاڅخه په اوريدلو سره زده کړی.

کوم سړي چې په اشاره لمونځ کوي؛ د لمانځه په دوران کې په دې وتوانېږي چې رکوع او سجده وکړي، نو لمونځ نې باطل يږي، کوم سړي چې د لمانځه ورکولو صلاحيت ندی، له لمانځه سره د دعوت وړ.

هغه امام خليفه وگرځوی، نو لمونځ باطلیږي. د سهار لمونځ کوي لمر راوځيږي يا دا اخترانو په لمونځو کي لمر تر سر واوړي څوک د جمعې لمونځ اداء کوي چې د مازيگروخت ورباندې داخل سي. نو لمونځ باطل شو. که يو چا پر زخم باندې پټې لگولې وي او د لمانځه په دوران کې ټي زخم جوړ شي، پټې ځينې جدا شي، نو لمونځ باطل شو. او د اراز د يو معذور عذر چې د لمانځه په حالت کې رفع شي، لمونځ ټي باطلیږي، همدارنگه د اودس د ماتيدلو په صورت کې يې له څه عذره د يوه رکعت د آداء کولو په اندازه انتظار وکړي، لمونځ فسخيدیږي.

يعني دوهم ځل به ټي آداء کوي، لمونځ کوونکي که له خپل ځای نه ليري شي بل ځای ته لمونځ ټي باطلیږي، که څه هم له مسجد څخه دباندې ونه وزي، مقتدي که له خپل امام نه پرته بلې چاته فتح ورکړي. لمونځ يې فاسد يږي يوازي خپل امام ته فتح ورکولای شي، لمونځ څوونکي که د بل سړي ورکړې فتح باندې عمل وکړي، لمونځ يې باطل شو. څوک چې يو لمونځ يې شروع کړي وي، د هغه لمانځه په جريان کې بل لمانځه ته انتقال شي، يعنې د بل لمانځه لپاره تکبير ووايي نو لمونځ ټي فاسد شو، همداراز په تکبير (الله اکبر) کې لومړی الف کشول لکه (الله اکبر) او همدارنگه د (اکبر) «باء کشول لکه: (اکبر) دارنگه ويل دواړه لمونځ فاسد وي، که په لمانځه کې د بدن دغه برخه چې پټول ټي فرض دي، که يوه حصه ټي لڅه شي، لمونځ باطل شو، يا ټي پر بدن ناپاکي ولگيږي تردومره وخته پورې پاتې شي چې په دغو مره وخت کې يو رکعت اداء کيدای شي. لمونځ فاسد دی.

که يو مقتدي تر خپل امام وړاندې رکعت اداء کړي، په دې صورت کې هم لمونځ باطل، دارنگه که مقتدي په جماعه کې تر خپل امام وړاندې ودریږي، لمونځ يې باطل دی. په څلور رکعتي لمانځه کې په دې گمان چې دوه رکعتيز دی؛ سلام گرځول، لمونځ باطلوی، مثلاً د ما پېښين لمونځ دی څلور رکعت د ده گمان شي چې د جمعې لمونځ دی پر دوه رکعت سلام وگرځوي. (کتاب الفقه ص ۲۶۹ ترص ۲۷۲ ج ۱) څوک چې پر لمانځه ولاړ وي او يو بل ووند سړي د هلاکت په ځای کې لويږي نو دې په لمانځه کې رغ ورباندې وکړي ترڅو هغه له هلاکته وژغوري، نو د ده لمونځ فاسد شو. (کتاب الفقه ص ۲۷۲ ج ۱)

مسئله: که ماشوم راشي د لمانځه په حالت کې د مور ټي وروي او شيدې ورځيني زاووزي د دي لمونځ باطل شو. البته که شيدې راونه وزي بيا لمونځ نه فاسد يږي. (بحوالائق ص ۱۲ ج ۱، بهشتي زيور ص ۲۲ ج ۲)

مسئله: په لمانځه کې که د چاپه ستوني کې کوم خوږ شي وي، يعنې صرف ذائقه ټي وي نو لمونځ ورسره صحت لري، خو که دغه شي په خوله کې وزيبېدل شي او ترستوني تير شي نو لمونځ فاسد يږي.

مسئله: په لمانځه کې د نخود دانې په اندازه زيات وکم د خوراک شي په خوله کې راشي نو په لاس او يا بله جامه دي هغه له خولې نه وغورځوي، له دي امله په لمانځه کې هيڅ ډول نقصان نه راجي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۱ ج ۲، درالمختار ص ۵۸۸ ج ۱)

مسئله: په لمانځه کې که چاته په خوله کې نارې يا بل داسې شي د توکل وورشي او تيرولای يې نشي نو په يوه کالي يادستمال کې دي واچوي. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۱۲ ج ۲، مشکوة ص ۷۱ ج ۱ باب المساجد)

مسئله : په لمانځه کې چې د پرچې او ټیغ کوم آواز جوړیږي په هغه سره لمونځ نه خرابیږي ځکه چې له هغه نه ځان ساتل گران کار دی.

(کتاب الله ص ۲۸۶ ج ۱، شرح نقایه ص ۹۲ ج ۱)

مسئله : څوکه په پرچې او ټیغ کې داسې کوم الفاظ ورزیات کړل شي چې قدرتي نه وي، نو په هغه صورت کې لمونځ فاسد یږي.

(کتاب الله ص ۲۸۶ ج ۱)

مسئله : که بل څوک دعاء کوي اودی د لمانځه په حالت کې پر هغه باندې آمین ووايي، لمونځ ئې باطل دی. (کبیری ص ۲۳۹)

مسئله : په لمانځه کې آذان ته ځواب ویل هم لمونځ فاسدوي.

(کبیری ص ۲۲۲، نماز منون ص ۲۸۲)

مسئله : د کوم شي په لاندې غورځیدلو سره «بسم الله» وپیل هم لمونځ فاسدوي داراز که کومه ناخوښه خبر واوري او «لا حول لا قوة الا بالله» ووايي هم بی لمونځ باطل وي.

مسئله : د درد او غم په وجه «آه» او «اف» ویل هم مفسد دی. مگر که د څه مرض په وجه ئې څو قایو کولای نشي، نو لمونځ نه باطلیږي.

(هدایه ص ۶۸ ج ۱، شرح نقایه ص ۹۲ ج ۱، کبیری ص ۲۳۷)

مسئله : د کوم دنیوي مصیبت یا بدني تکلیف لامله په لوړ آواز سره ژړل هم مفسد صلوۍ دی. (کتاب الله ص ۲۲۸ ج ۱)

مسئله : که په لمانځه کې د الله تعالی له ویرې د آخرت او دوزخ د یادولو په سبب سري ته ژړ او رسي نو دا غیر اختیاري ژړا ده، لمونځ نه فاسد یږي. (هدایه ص ۸۶ ج ۱، شرح)

مسئله : په لمانځه کې که چاته پرچې ورشي نو پکار نه ده چې «الحمد لله» ووايي، څوکه وویل شي لمونځ نه فاسد یږي. (کتاب الله ص ۲۳۲ ج ۱)

مسئله : که د مجبوري په وجه چاته ارمیږي راشي، نو کوشش دي وکړي او له خولې نه آواز پورته نکړي، په دې صورت کې بیا ارمیږي. کولی لمونځ نه فاسد یږي. څوکه احتیاط ونشي او ورسره آواز هم جوړ شي او حروف پکې پیدا کړي نو بیا لمونځ فاسد یږي. (مسئله الله ص ۲۵۲)

مسئله : په لمانځه کې مصافحه کول، سلام اچول یا د سلام ځواب ورکول لمونځ فاسدوي. (کبیری ص ۲۲۱، شرح نقایه ص ۹۲ ج ۱، نماز منون ص ۲۸۱)

مسئله : په لمانځه کې صرف غاړه گرځول مکروه دی، البته د سترگو تر څنگو نویوه وبل اړخ ته کتلای شي. لیکن دا هم مناسب نه دی، او که له قبلي څخه سینه یوه اړخ ته وگرځوي تردومره پوري چې یو رکن اداء کیدای شي نو په دې صورت کې لمونځ فاسد یږي.

(کتاب الله ص ۲۲۳ ج ۱، هدایه ص ۹۰ ج ۱، کبیری ص ۲۵۱، شرح نقایه ص ۹۲ ج ۱)

مسئله : پر ناپاک ځای سجده لگول لمونځ فاسدوي.

(درمختار ص ۹۰ ج ۱، شرح نقایه ص ۹۲ ج ۱)

مسئله : په قرائت کې که فاش غلطی وشي چې له امله ئې معنی رد و بدل شي، نو لمونځ فاسد یږي، همداراز قرآن کریم که د موسیقي په طرز لوستل کیږي نو په دې سره هم لمونځ فاسد یږي. (درمختار ص ۹۰ ج ۱، اول)

مسئله : د لمانځه په دوران کې له دباندې نه د یوشی خوړل یا څښل چې «غه ترستونی تیر شي»، که څه هم ډیر وړوکی او لږ شي وی، لمونځ فاسدوي. (نماز منون ص ۲۸۹، شرح نقایه ص ۹۲ ج ۱)

په کومو شيانو لمونځ مکروه کېږي؟

مسئله: د لمانځه په حالت کې جامه داسې اغوستل چې د دستور او عادت خلاف وي، نو دا مکروه تحریمي دي، مثلاً یو سړی کمیښ واغوندي خولاس په لستوني کې وانه چوی یا خادر پراوړه وانه پوی. **مسئله:** رکوع او سجده ته د تلو پرمهال خپلې جامې له خاورو څخه د ژغورلو او یا بل غرض په وجه پورته کول مکروه تحریمي دي. (ردالمحتار وغیره...)

مسئله: په لمانځه کې داسې یو عبث فعل کول چې د عمل کثیر حد ته ونه رسیږي، مکروه تحریمي دي. مثلاً: کوم سړی د خپلې ږیرې وینتان په لاس کې نیسي. (۲) بې ضرورت څپلې جامې پیچي او یا په بدن لږې کوي.

مسئله: په لمانځه کې هغه جامې اغوستل مکروه دي، چې څوک په عامو مجالسو کې ورباندې شرمیري مگر که بله جامه ئې نه وه بیا څه باک نلري.

مسئله: که څوک د لمانځه پرمهال د سرو یا سپینو، ډېري یا بل کوم شي توت په خوله کې ونیسي نو دا مکروه تنزیهې ده، په دې شرط که قرائت ته مخل نه و. که چیرې قرائت ته مخل وي، نو بیا لمونځ فاسد وي. (ردالمحتار، شامي)

مسئله: په لڅ سر لمونځ کول مکروه دي. مگر که د عاجزۍ، خشوع او خضوع د څرگندولو په وجه وي بیا څه حرج نشته. که په لمانځه کې د چاله سره خولې یا لنگوته وغورځي، نو بهتره دا ده چې په همدغه

حالت کې یې پرسر کړي خو که په آسانی سره نه بلکې عمل کثیر ته اړتیا وه، نو بیا دی نه پرسر کوي. (ردالمحتار، علم الفقه ص ۱۰۶ ج ۲)

مسئله: په داسې حال کې چې سړي ته د پیشاب یا هوا وتلو ضرورت وي، په دغه حالت کې لمونځ مکروه تحریمي دي. مخکې له لمانځه به ضرورت رفع کوي او بیا په لمونځ کوي. — (ردالمحتار وغیره) خو که څا لمونځ شروع کړ او وروسته له شروع د لمانځه په جریان کې دغه ډول ضرورت ورته پیدا شو نو پکار ده چې هغه لمونځ پرېږدي، له ضرورت نه تر فارغ کیدلو وروسته اودس تازه کړي او بیا خپل لمونځ په اطمینان سره ادا کړي، که فرض لمونځ وي، که نفل، که منفرد لمونځ کوي او که په جماعه سره. اودا ویره هم وي چې د جماعه دویم رکعت نشي موندلای. نو همدا پورتنی حکم دي. خو که چیرې دا ویره وه چې د لمانځه وخت تیرېږي او یا هم د جنازې لمونځ وي چې هغه تیرېږي. نو بیا پروا نلري، په همدې حالت کې دې خپل لمونځ پوره کړي. — (شامي)

مسئله: د نارینه وو لپاره دا مکروه تنزیهې ده چې د خپلو وینستانو څخه کوڅې جوړي کړي او بیا لمونځ ورسره کوي او که عیناً د لمانځه په حالت کې دا کوڅې وتړي، نو لمونځ یې فاسد شو. ځکه چې دا عمل کثیر دي. (ردالمحتار، شامي)

مسئله: د سجده له ځایه څخه د خس و خاشاک او یا بل داسې مضر شي لیری کول مکروه تحریمي دي. خو که بالکل سجده نه ورسره کیږي نو بیا دی لیری کړي ځه باک نلري. د امکان په صورت کې یې نه لیری کول بهتر دي.

مسئله : د لمانځه په حال کې په گوتو ټکان کول او یا یو په بل کې کښی ایستل مکروه تحریم دی. — (بحر، شامی...)

مسئله : په لمانځه کې له ټپي څخه مخ گرځول مکروه تحریمي دی. که پوره مخ واړول شي، نیم مخ. (شامی)

مسئله : د سترگو تر کوزې اخوا د پخوا کتل مکروه تنزیهې دی. (درمختار وغیره)

مسئله : مخامخ بل سړي ته لمونځ کول مکروه تحریمي دی. (شامی وغیره)

مسئله : د س. او یا لاس په اشاره د سلام ځواب ورکول مکروه تحریمي دی.

مسئله : سجده یوازې پر پوزه او یا پر تندي لگول مکروه تحریمي دی. (درمختار، علم الفقه ص ۱۰۲ ج ۲)

مسئله : د لنگوتې پر ولونو باندې سجده کول مکروه تحریمي دی. (درمختار وغیره)

مسئله : په لمانځه کې بې له عذره چارزانو کښیناستل مکروه تحریمي دی (درمختار وغیره)

مسئله : په لمانځه کې ارمیږي ایستل مکروه تنزیهې دی. (شامی)

مسئله : په لمانځه کې سترگی پټول مکروه تنزیهې دی، مگر که د سترگو په بندولو کې خشوع غرض وي، او په دې سره زیاتیرې نو بیا مکروه نه بلکې افضل کار دی. (درمختار)

مسئله : امام ته مکروه ده چې په محراب کې په پوره ډول دننه ودریږي، لیکن که سجده په محراب کې لگوي او پخپله دباندې ودریږي نو مکروه نه دی. (درمختار وغیره)

مسئله : یوازي چې امام پر دوه لور ځای ودریږي چې لوړوالی ئې د یوه گزیان یا نه اندازه وي، او مقتدی لاندې وي، نو مکروه تنزیهې دی، خو که مقتدی هم ورسره پورته ودریږي، بیا څه باک نلري. (درمختار وغیره)

مسئله : مقتدیانو ته دا مکروه تنزیهې ده چې پر لور ځای ودریږي، مگر که ضرورت وي، مثلاً جماعه کې خلک زیات شي، ځای نه وي، نو څوک لوړ پر بامونو او یا یو بل لور ځای ودریږي نو څه خبره نه ده. (درمختار وغیره...)

مسئله : په داسې ځای یا داسې جامه کې لمونځ کول چې د ژویو تصویر وي پکښې؛ نو لمونځ پکې مکروه ده، د ذیروح تصویر که په خونه کې وي مخ ته، یو یا بل څنګ ته، نو لمونځ نه ده صحیح، او که لاندې یا شاته وي؛ پروا نلري. (درمختار وغیره...)

مسئله : په لمانځه کې سورتونه، آیاتونه او یا تسبیح پر گوتو شمیرل مکروه تنزیهې دی، مگر که پر گوتو حساب نه، بلکې د گوتو په ټینګولو سره حساب کړل شي، مکروه نه دی. لکه ضلوة التسبیح په بیان کې چې راغلي. (شامی، علم الفقه ص ۱۰۸ ج ۲)

مسئله : په لمانځه کې پوزه پاکول یا دا ډول بل کوم وړوکی عمل بي ضرورته مکروه تحریمي دی.

مسئله : خوله یا پوزه چې په کوم کالي وترله شي، د لمانځه په حالت کې، دا عمل مکروه تحریمي دی.

مسئله : د قرائت تر ختمیدلو وړاندې رکوع ته تلل او بیا په رکوع کې قرائت پوره کول مکروه تحریمي دی. (شامی)

مسئله: مخکې له دې چې په رکوع او سجده کې ۳ ځله تسبیح وویل شي، سر را پورته کول مکروه تنزیهي دی.

مسئله: په داسې یوه جامه کې لمونځ کول مکروه دی چې قابل معافی نجاست پرې لگیدلی وي. (مسائل ارکان)

مسئله: په فرض لمونځونو کې په قصدي توګه د قرآني ترتیب خلاف قرائت کول مکروه تحریمي دی. یعنی کوم سوره چې مخکې وي، هغه وروسته کول او وروسته چې وي هغه مخته کول، مثلاً: «قل یا ایها الکافرون» په لومړۍ رکعت کې او «الم ترکیف» په دویم رکعت کې وویل شي.

که سېوا وي، بیا مکروه نه دی، همدارنګه په نوافلو کې که قصداً بې ترتیبه وویل شي هم څه کراهت نلري. (شامي علم الفقه ص ۱۰۹ ج ۲)

مسئله: له یوه سوره نه څو آیتونه په یوه رکعت کې او د همدې سوره له بل ځای نه څو آیتونه په بل رکعت کې ویل مکروه تنزیهي دی. په دې شرط چې ترمنځ ټي له دوو آیتونو څخه کم پرېښودل شي. که مسلسل وویل شي، په منځ کې ټي څو آیتونه پرېښودل شي، نو بیا کراهت نلري. د اراز که دوه سورتونه په دوو رکعتونو کې وویل شي او د دې دواړو سورتونو ترمنځ یو وړوکی سوره چې نژدې درې آیتونه ولري؛ پرېښودل شي. دا کراهت هم تر فرائضو پورې تخصیص لري، په نفلو کې که د دې رعایت ونشي؛ څه حرج نشته. (شامي)

مسئله: په یوه رکعت کې دوه سورتونه داسې لوستل چې ترمنځ ټي بل سوره پرېښودل شي. که غټ سوره وي، که وړوکی؛ یو وی که

تریو زیات، دا مکروه تنزیهي ده، چې کراهت د دې هم تر فرضو پورې خاص دی. (شامي)

مسئله: کله چې امام قرائت وایی، نو مقتدي ته قرائت ویل، دعا کول، او یاداسې بل ذکر کول که څه هم د قرآن سوره فاتحه وي، مکروه تحریمي دی. (علم الفقه ص ۱۲۰ ج ۲)

مسئله: پرسرباندي د استعمال داسې تړل چې ککړۍ تري لځه وي؛ مکروه دی.

مسئله: سجدي ته د تللو په وخت کې د شا او مخ جامې سره راټولول مکروه دی.

مسئله: څادر او یا جامې داسې پر ځان اچول چې لاسونه پکښې بند یږي، مکروه دی.

مسئله: په لمانځه کې بالا راده خوشبوئي لګول مکروه دی.

مسئله: سترګې د آسمان په لوري په قصدي توګه مکروه دی.

مسئله: بې ضرورت ځینې وړې خړندې د لمانځه په حال کې وژل مکروه دی، مګر که ټي له چپچلو او یا خورلو څخه ویره وه بیا څه باک نلري. لکن له وینې څخه ټي ځان ساتل پکار دی.

مسئله: یو چاکه په مسجد کې بې له عذره یو ځای ځان ته مخصوص کړي وي او پاتې د لمانځه لپاره یو سوره ځانګړې کړي وي، په داسې حال کې چې بل سوره هم ورته یاد وي؛ دا مکروه دی.

د قضائي لمونځونو بيان

بي له څه عذره لمونځ قضاء كول گناه كيږي ده، چې له رښتيني توبې پرته معاف كيدلای نشي، د حج كولو په وسيله هم كيږي گناه بخښل كيدای شي.

همدارنگه ارحم الراحمين ذات چې كله پربنده مهربان شي نو پرته له كومې وسيلې څخه معاف كولاى شي.

مسئله: كه پريوه ځاى له څو تنو نه د كوم وخت لمونځ قضاء شي. نو هغوى ته پكار ده چې هغه لمونځ په جماعة سره بيا را وگرځوي. كه چيري لمونځ وي، په چير سره به يې وايي كه خفيه لمونځ قضاء شوى وي، خفيه به يې راگرځوي. (علم الله ۱۲۰ ج، امداد الاحكام ص ۶۶۸ ج ۱)

مسئله: قضاء لمونځ بالا اعلان اداء كول گناه ده، ځكه چې د لمانځه قضاء پخپله گناه ده، اود گناه اظهار (څرگندتيا) گناه ده، د قضائي لمانځه طريقه هغه د آداء د لمانځه د طريقه، په قضائي لمانځه كې به دانيت هم كوى چې زه د فلاني وخت قضائي لمونځ كوم، او كه چير ئي نيت ونكړي، بيا هم صحت لري، ځكه چې قضاء په نيت د آداء او ادا په نيت د قضاء صحيح كيدلای شي. (علم الله ص ۱۲۱ ج ۲، فتاوى دارالعلوم ص ۲۳۱ ج ۲)

مسئله: د فرض لمانځه قضاء فرض او د واجب لمانځه قضاء واجب ده، د وتړو قضاء هم واجب ده، داراز د نذر لمانځه قضاء واجب ده، او هغه نفل چې له شروع وروسته فاسد كړل شي، ځكه چې له شروع وروسته نفل واجب گرځي، د مؤكده سنتو او يا نورو نوافلو قضاء نشي اداء كيدى، كه په دې غرض كوم لمونځ وشي، نو هغه ئي قضاء نه بلكى جدا لمونځ حسابيږي، مگر د سهار د سنتو په اړه حكم دادى

چې له فرضو سره ئي قضاء وشي او بيا دې فرض قضاء تر زوال وړاندې راگرځوله كيږي نو همداراز سهار سنت به هم ورسره راگرځوي، ځو كه له زوال وروسته وي، نو بيا ئي قضاء نشته، اود ماپښين د سنتو په اړه حكم داسې ده چې كه مخكښي څلوز كعتونه سنت تير شي، نو بيا ئي د همدغه ماپښين په وخت كې تر ۲ سنتونو وړاندې راگرځول كيدای شي، كه له فرض سره يو ځاى تير شوى وي، كه جدا. مسئله: د وختي او قضائي لمونځونو او همداراز پخپله د قضائي لمونځونو ترمنځ ترتيب ضرورى دى. په دې شرط چې هغه قضاء لمونځ فرض يا وتر واجب وي، مثلاً له چاڅخه د ماپښين لمونځ قضاء شونو د دغه قضائي اود مازيگر وختي لمانځه د ترتيب خيال به ساتي، يعنى تر څه وخته چې د ماپښين لمونځ يې نه وي راگرزولى مازيگر نشي كولاى گرځي او كه چا د ماخستن وتر نه وي كړى، د سهار لمونځ نشي كولاى تر څو ئي هغه راگرځولى نه وي، همداراز د كوم چا پر ذمه چې د سهار او ماپښين دواړو قضاء پاتى وي، نو د هغوى ترمنځ هم ترتيب ضرورى دى، يعنى تر څو ئي د سهار قضائي نه وي راگرځولى؛ د ماپښين قضاء نشي راگرځولى، كه ئي راوگرځوي هغه هم نفل گرځي، مگر كه چيري پنځه لمونځونه همداسې مسلسل له دې قضائي لمانځه وروسته اداء كړل شي، هغه ټول صحيح دي، په دې كې ترتيب ساقطېږي، چې لږ مخكې به ئي بيان راشي په كومو صورتونو كې چې ترتيب ساقطېږي.

۱- لومړى صورت نسيان: يعنى دا چې قضائي لمونځ يې هير شي، پديد ورنشي په دې صورت كې ترتيب ساقط دى، مطلب دا چې د

وقتی لمانځه اداء کیدل ئي درست دی. او بل داچې له یو چاته په مختلفو ورځو کې څه لمونځونه قضاء شوی وی، مثلاً ما پېښین د یوې ورځې، مازیگرد بلي ورځې او ماښام بیاد بلي ورځې، او ده ته دا یادونه وی چې کوم یو مخ ته دی نه په دي صورت کې د دوی ترمنځ هم ترتیب ساقطیږي، کوم یو چې ئي خوښ وی، هغه دی اول اداء کړي.

(ثانی)

مسئله: که چاته د ترتیب د وجوب علم نه وی یعنی په دی نه پوهیږي چې ترتیب واجب دی. نو په دی صورت کې هم د اجهالت یا ناخبرتیا د نیان (هیري) په حکم کې راځي او ترتیب ورځنی ساقطیږي.

(ردالمحتار)

مسئله: که د لمانځه د شروع کیدلو په وخت کې سرې ته قضائي لمونځ یاد نه وی خو په وروسته کې ورته یاد شي، یعنی په اخیره ناسته کې له التحیات وروسته یا شاته، خو تر سلام ګرځولو مخکې وی، نو دغه لمونځ یې نفل شو، بیرته به نیت تری، قضائي به ئي راوړي او وروسته به خپل فرض لمونځ کوي.

۲- دویم صورت د وخت لږوالی، که چیرې د چاپرذمه قضائي لمونځ وی او د وخت لمونځ په داسې تنګ وخت کې اداء کړي چې یوازې همدا لمونځ ځانیدلای شي، نو دلته هم ترتیب ساقط دی هر یو چې مخ ته اداء کوي، درست دی د مازیګر په لمانځه کې هغه مستحب وخت د اعتبار وړ ده، یعنی په مستحب وخت کې که صرف دویمه ګنجایش وو چې صرف د مازیګر فرض وکولای شي، نو ترتیب

ساقط دی، که څه هم په اصل کې ګنجایش وی، ځکه چې د لمر تر ژریدو وروسته لمونځ مکروه دی.

(علم الفقه ص ۱۲۲ ج ۲، فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۲ هدایه ص ۱۳۸ ج ۱)

مسئله: که پرچا باندې د ډیرو لمونځونو قضاء وه، او په وخت کې د ټولو اداینه مشکله وه، نو په دی صورت کې هم صحیح داده چې ترتیب ساقط وی.

۳- صورت: د قضائي لمونځونو له پنځو څخه زیاتیدل «وتر» په دی پنځو کې نه شمیرل کیږي که هغه هم حساب کړي شي نو ګویا داسې ده چې تر شپږو زیات شي، دغه قضائي لمونځونه که حقیقتاً قضاء وی، که حکماً، حقیقتاً داسې چې لمونځ پر وخت اداء شوی نه وی، حکماً داسې چې قضائي لمونځ ئي پر ذمه پاتی وی، او ترتیب هم ورباندې واجب وی، خود ده د دی قضائي د نه را ګرځیدلو باوجود د وخت لمونځ کړي وی، نو دغه د وخت لمونځ ئي نفل و ګرځیدی آدا نشو ګویا دغه لمونځ حکماً قضاء شو، نو چې دغه قضائي لمونځونه تر پنځو زیات شي، له ده څخه ترتیب ساقط دی، د وخت لمونځ صحیح دی، مثلاً له چاڅخه د سهار لمونځ قضاء شو، تربله سهار پوری ئي راونه ګرځاوه او دانور لمونځونه ئي کول، نو دی بل سهار لمونځ ئي صحت لري ځکه چې قضائي تر پنځو زیات شو، خو یو حقیقتاً دی او څلور حکماً چې د هغوی ادا نه ده صحیح شوی، د هغه یو قضائي د نه را ګرځیدو لامله.

(علم الفقه ص ۱۲۲ ج ۲، فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۲ ج ۲، هدایه ص ۱۳۷ ج ۱، درمختار ص ۶۶۶ ج ۱)

ترتيب تر ګومه وخته پوري وي؟

ترينځو لمونځونو پوري ترتيب باقی وي، که څه هم هغه په بيلابيلو وختو کې قضاء شوی وي، او وخت هم دير تير شوی وي، مثلاً له چاڅخه يو لمونځ قضاء شو، خود ده هير شو، خو ورځی تيری شوی، بل لمونځ ځنی قضاء شو، دا ئي هم هير شو، بيا څو ورځی تيری شوی، بيا دوه درې ځله داسی نور وشول چې دا پنځه لمونځونه شول، اوس په دی کې ترتيب واجب دی، یعنی د ورياديدلو په صورت کې که وي تر قضائي لمځه د وخت لمونځ وکړي، هغه صحت نلري، نفل ګرځي. (درمختار، ردالمختار)

د ترتيب له ختميدلو وروسته حکم څه دی؟

د ترتيب له ساقطيدلو وروسته بيا را ګرځيدی نشی، مثلاً د چا قضائي لمونځونه ترينځو زیات شول، او ترتيب ورځنی ساقط شو، نو دی را ولاړشی، د قضائي لمونځونو په آداینه پیل وکړي تر هغو چې پنځه پاتی شی، نو داسی نه ده چې په دغو پنځو کې ترتيب شته، دی له اداء کولو پرته هم د وخت لمونځ ئي صحت لري. (علم الفقه ص ۱۲۲ ج ۲)

مسئله: که له چاڅخه په سفر کې لمونځ قضاء شوی وي، نو د اقامت په حالت کې به هغه دوه رکعت سفر بانه لمونځ را ګرځوی، او که د اقامت لمونځ قضاء شوی وي، او بيا مسافرشی، نو هغه د اقامت څلور رکعت لمونځ به را ګرځوي. (درمختار وغيره)

مسئله: نفل لمونځونه له شروع کيدلو نه وروسته واجب ګرځي، که څه هم په یو مکروه وخت کې پیل شوی وي، یعنی پوره کول ئي لازمی

دی، او که کوم فساد یا تحریمي کراهت پکې راشی نو قضاء ئي راوړل لازمی ګرځي، دا په دی شرط چې په قصدي توګه نفل شروع شوی وي، داسی نه چې په تصادفي توګه سړی فکر کوي چې فرض ئي پاتی دی نو د فرضو په نیت لمونځ پیل کړي او وروسته ورته یاده شی چې فرض لمونځ ئي کړی دی؛ نو د ده دا لمونځ نفل ګرځي، پوره کول ئي ورباندی لازمی نه دی، او که څه فساد یا کراهت پکېنی راشی را ګرځول ئي هم ضروري نه دی د اراز که سړی په اخیره ناسته کې سهوا ولاړشی او دوه رکعت په پسی وکړي نو دا دوه رکعت ئي نفل ګرځي، دا ځکه چې ده دا لمونځ قصدا شروع کړی نه وو. همدارنګه که د لمانځه شروع قصدا وی خو په فاسده طریقه سره، بیا هم په دی پورتنیو صورتونو کې ورباندی قضاء را ګرځول نشته. مثلاً یو سړی په پنځه پسی د نفل لمانځه اقتداء وکړي؛ نو دا شروع ئي اصلا صحت نلري، لهذا پوره کول ئي ورته ضروري نه دی او نه ئي د فساد په صورت کې را ګرځیدل شته. (علم الفقه ص ۱۲۲ ج ۲)

مسئله: که نفل لمونځ له شروع کيدلو وروسته فاسد کړل شی نو صرف د دوه رکعتونو قضاء راوړل ورباندی لازم دی، که څه هم نیت ئي د څلور رکعتونو کړی وي، دا ځکه چې د نفلو هره شفعه یعنی هر دوه رکعت د جدا لمانځه حکم لري.

مسئله: که چېرې یو څوک د څلور رکعتونو نفلو نیت وکړي او په دواړو شفعو کې قرائت ونکړي، یا په اوله شفع کې قرائت ونه وایي، یا یې په دوهمه کې ونکړي، یا یې په اوله کې صرف په یوه رکعت کې ونه وایي، یا صرف د دوهمی شفع په یوه رکعت کې ونکړي او

د اولې په دواړو رکعتونو او د دوهمې شفع صرف په یوه رکعت کې شي ونکړي، نو په دې ټولو شپږو صورتونو کې پرده باندې صرف د دوو رکعتونو قضاء لازمه ده، په لومړي دویم صورت کې صرف د لومړي شفع، ځکه چې د لومړي شفع په دواړو رکعتونو کې د قرائت نه کولو په سبب د هغه تحریمه فاسده شوه چې د دویمې شفع بناء بیا ورباندې صحت نلري، گویا دویمه شفع شروع شوي نه ده، پس نو قضائي هم نشته، په درېیم صورت کې صرف د دویمې شفع، له دې سبب چې په اوله شفع کې څه فساد نه دی راغلی، فساد صرف په دویمه شفع کې راغلی دی، په څلورم صورت کې صرف په اوله شفع کې، ځکه چې فساد یوازې په همدې کې راغلی دویمه شفع بلکل صحیح ده، په پنځم صورت کې صرف په دویمه شفع کې ځکه چې فساد صرف په همدې کې راغلی دی، لومړي شفع بالکل صحیح ده په شپږم صورت کې صرف لومړي دوه رکعتونه ځکه چې په اولو دواړو رکعتونو کې د قرائت نه کولو په سبب د هغه تحریمه فاسده شوی او دویمې بناء ورباندې صحیح نه ده، نو له همدې امله ئې قضاء هم ورباندې لازمه نه ګرځي.

مسئله: که چیرې یو سړی څلور رکعت ته نفل نیت وکړي او د هرې شفع په یو رکعت کې قرائت وکړي او په یوه یوه رکعت کې ئې پرېږدي، او یا د لومړي شفع په یوه او د دویمې په دواړو رکعتونو کې ئې ونکړي نو په دې دواړو صورتونو کې د څلورو رکعتونو قضاء لازمه ګرځي ځکه چې په دې دواړو صورتونو کې په لومړي شفع کې تحریمه فاسد شوی نه ده، له همدې امله د دویمې شفع بناء پر همدې باندې

صحیح ده، او فساد په دواړو شفعو کې راغلی دی. (علم الفقه ص ۱۲۵ ج ۲، کتاب الفقه ص ۲۹۲ ج ۱)

مسئله: د حیض او نفاس په حالت کې چې کوم لمونځونه اداء شوي نه وي، هغوی معاف دي قضاء یې نشته ورباندې مګر که حیض او نفاس په داسې وخت کې ختم شي چې په هغه کې یوازې تکبیر تحریمه ځانیدلای شي نو د دغه وخت لمونځ اداء کول ضروري دي، که څه هم لږ مخکې ئې اداء کړي وي، ځکه چې تردې د مخه ورباندې فرض ته وو، لمونځ اوس فرض شوی د مخکنی اعتبار نشته، همداراز که کوم نابالغ په داسې وخت کې بالغ شي نو پرده هم د همدې وخت د لمانځه قضاء شته. د دې مسئلې تفصیل د حیض په بیان کې دی.

همداراز که چیرې یو هلک د ماخستن لمونځ وکړي، بیا ویده شي، سهار چې راپاڅيږي نو پر خپله جامه د مني اثر وويني چې د احتلام نښه وي، نو هغه ته پکار ده چې د ماخستن لمونځ راوگرځوي. (فتاوی ناضی خان)

مسئله: که چیرې یوې ښځې لمونځ کړي نه وي او په اخیر وخت کې حیض ورپېښ شي، نو د دغه وخت لمونځ ورڅخه معاف دی، قضاء یې ورباندې نشته (شرح وقایه وغیره، علم الفقه ص ۱۲۵ ج ۲، کتاب الفقه ص ۲۸۹ ج ۱)

مسئله: که یو سړی لیونی او یابې هوښه شي او د غه ناروغی ئې تر شپږو لمونځونو پورې ورسېږي نو د دغو لمونځونو قضاء ورباندې نشته، دا لمونځونه ورځنۍ معاف دي، مګر که تر پنځو لمونځونو

پوری بې هوښه وی، ولی پر شپږم لمانځه باندې جوړشی، دغه لمونځ ورباندې شته قضائي هم ورباندې شته.

(علم الله ص ۱۲۵ ج ۲، هاید ص ۱۱۰ ج ۱، شرح کتاب ص ۱۱۸ ج ۱، کبری ص ۲۶۲ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۴۹ ج ۲، کتاب الله ص ۷۸۸ ج ۱)

مسئله: کوم کافر چې په دارالخراب کې اسلام راوړي او په لمانځه باندې د نه پوهیدلو له امله لمونځ ونکړي، نو خومره وخت چې هلته وي، لمونځونه ځینی قضاء کیږي، د دې لمونځونو قضاء باندې شته (درمختار وغيره).

مسئله: که له چاڅه ډیر لمونځونه قضاء شوی وي؛ او اداء کول شي وغواړي نو د راگرځولو پړوخت د هغه تعین ورته ضروري دی، په دې توګه چې ووايي زه دا د هغه سهار لمونځ کوم چې تر ټولو وروسته اڅخه قضاء شوی دی. له هغه وروسته بیا د هغه لمانځه وکړي چې تراخيزي قضائي له مخه ورڅخه قضاء شوی وي، دارنگه د ما پښین، مازیګر، ماښام او ماخستین... د دې ټولو په راگرځولو کې به په دې ډول تعین کوي. (علم الله ص ۱۲۶ ج ۲)

له لمانځه وروسته دوهم ځل د هغه لمانځه اداينه

مسئله: که چیرې یو سړی د خپل وخت لمونځ چې نفل، قضاء او نذر لمونځ هم نه وي، یوازې آداء کړي؛ بیا جماعه ودریږي؛ نو مستحب داده چې دغه لمونځ دیو ه سلام په ګرځولو سره پریږدي او په جماعه کې شامل شي، او دا حکم په هغه صورت کې ده چې تراوسه په دغه لمانځه کې سجده لانه وی شوی.

مسئله: که چاد ما پښین، مازیګر، ماښام یا ماخستن لمونځ تنه یا یا په جماعه سره آداء کړي وی او بیا د همدې لمانځه لپاره جماعه

و دریدی، نو دغه سړی ته چې دا تر مخ ئې لمونځ تنه یا په جماعه سره آداء کړیدی؛ دا جائزه ده چې دوهم ځل په دغه جماعه کې شامل شي او لمونځ ورسره آداء کړي، البته دغه لمونځ ئې نفل ګرځي، خودا په هغه صورت کې ورسره شاملیدی شي چې امام فرض لمونځ کوي که امام نفل کوي نو بیان شي ورسره شاملیدای، ځکه چې په مفترض پسې متنفل لمونځ کولای شي ولی په متنفل پسې جماعه مکروه دی.

په دې شرط چې دغه جماعه تر درو سړیو زیات وي. (لکه چې د نوافلو د جماعه په بیان کې دا خبره تیره شوه، (مسائل تراویح)

نو همدا وجه ده چې که چیرې خلکو په جماعه سره لمونځ آداء کړ، بیا هغوی هم دغه لمونځ په جماعه سره وکړ او جماعه هم تر ۳ دریو تنو زیات وو؛ نو دا کار مکروه دی. او که تر دریو کم خلک وو بیا کراحت نلري، د اهم په دې شرط چې د آذان له کولو پرته ادا شي، ولی که آذان ورته وشي، داپه هر صورت مکروه دی، او کله چې دا معلومه شي چې دا دویم لمونځ نفل دی نو په دې کې د لمانځه خنثیت په مکروه وختونو کې د نفل لمانځه غوندي دی. نو ځکه د سهار او مازیګر لمونځونو را ګرځوا چې ائزونه دي ځکه چې د مازیګر له لمانځه وروسته نفل منع دی. (کتاب الله ص ۶۹۷ ج ۱)

مسئله: قضائي لمونځ په جماعه سره آداء کول سنت دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۴۶ ج ۲، بحواله مشکوٰۃ ص ۶۲ ج ۱)

مسئله: کرم قزایی لمونځ چې په جومات کې تنه آداء کیږي، د هغه لپاره آذان او اقامت مشروع نه دی او نه دوتر لمانځه لپاره

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۴ ج ۲، ردالمحتار ص ۲۵۶ ج ۱ باب الاذان)

مسئلہ : کہ قضایي لمونخونه په جماعة سره کيږي نو د لمري لمانخه لپاره چې آذان وشي ، هغه نور وروته هم کفایت کوي ، ولی اقامت به ټولنو ته جدا جدا کيږي . (د جماعة په صورت کی) (فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۶۰ ج ۲)

مسئلہ : د قضاء د آداء کولو آسانه طریقه داده ، چې له هریوه لمانخه سره د هغه وخت لمونخ راوگرځوي ، څومره عمر چې فوت شوی دی ، تر هغومره کلونو پوري دي له هر لمانخه سره د هغه وخت لمونخ کوي . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۶۵ ج ۲)

د قضائي لمونخونه آداینه کې ځنډ

مسئلہ : د چاڅخه چې ډیر لمونخونه قضاء شوی وی ، نو د هغه لپاره واجب داوی چې ډیر ژر ئي په آداینه پیل وکړي . خو که د څه عذر په وجه ئي پروخت نشي آداء کولای ، نو په دی کې ځنډ ورته جائز دی ، څه وخت چې څومره فرصت په لاس ورځي لږ لمونخ دی آداء کوي . البته پریږدي به ئي نه . (درمختار ص ۱۶۲۵ ج ۱)

د قضائي لمانخه نیت

مسئلہ : د چاپر ذمه ډیر قضائي لمونخونه شته ، نو د آداء کولو پروخت به نیت داسی کوي ، چې لمري د مایپنښ کوم چې تر ټولو وروسته راڅخه قضاء شوی دی او بیا به د هغه ورومخته لمانخه نیت کوي . (درمختار ص ۱۲۷۶ ج ۱)

که تر مړیني له مخه قضائي لمونخ راوړله اگر څول شي

پوښتنه : که څوک د خپلو قضايي لمونخونو تر آداینې وړاندې په حق ورسپړي او د فديې ورکولو توان هم ونلري نو له مؤاخذي څخه د برائت صورت به یې څه وي ؟

جواب : د قضائي لمونخونو آداء کول او یا هم د هغوی فدیة (ترمړیني وروسته) د عذاب د سقوط موجب کیدای شي ، نورنو د الله تعالی په مشیت پورې اړه لري ، لکه چې فرمایي : (وینفر ما دون ذلک لمن یشاء) (فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۶۲ ج ۲)

مسئلہ : که پر چا باندې قضائي لمونخونه ډیروي چې شمیرل ئي ستونزمن وي ، نو پکار داده چې له ښه فکر کولو څخه داسی تخمین اواتکل ولگوي چې مثلاً په ۱۴/ یا ۱۵/ کاله کې بالغ شوی اوله دې ورسته یې ۴/ یا ۵/ کاله لمونخ نه دی آداء کړی ، یا ئي کله کړي او کله ئي پری ایښی ، نو دی دې د خپل اټکل سره سم پر ځان یوه اندازه لمونخونه تثبیت کړي او بیا دی د هغه په آداینه پیل وکړي ، همداراز د هغه چا لپاره هم چې ډیر قرضونه ورباندې وي ؛ همدا صورت دی ، څومناسب داده چې تر خپل تخمین زیات لمونخونه وکړي ، ځکه چې نفع ئي زیاته او نقصان هیڅ نلري . غاری به ئي په ښه توگه خلاصی شي . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۵۲ ج ۲ ، هدایه ص ۱۲۸ باب قضاء)

د قضائي لمونخونو فدیة به کله آداء کيږي ؟

په ژوند کې خود لمانخه فدیة آداء کیدای نشي ، بلکې پخپله د لمانخه آداء کول حتمي دی ، البته که تر آداینه وړاندې په حق ورسپړي ، نو د هر لمانخه فدیة د (صدقة الفطر) سرسایه غونډی ، یا وکم دوه سیره غله ده ، چې د ورځي تر قیمت پوري اعتبار لري ، د آداء کولو په ورځ چې د غلې کوم قیمت وي ، له هغه حساب به ئي قیمت ورکوي ، اردا چې وتریو مستقل لمونخ دی نو له همدې امله د شپي

او ورځي لمونځونه شپږ ګڼل کيږي، او له همدې سببه د یوې ورځې د لمونځونو فدیة د شپږو لمونځونو آداء کول پکار ده.

اوس که چیرې میت (مړی) د دې وصیت کړی وی نو د مال د دریمې برخې څخه د افدیة ورکول واجب دی. او که وصیت یې نه وي کړی، نو پر وارثینو یې نشته، البته که ټول وارثین یې عاقل او بالغ وي او مړی د خپلې خوښې څخه فدیة ورکړې، امید دی چې د مړي د غاړې په خلاصولو کې مؤثر وي. (آپ کی مسائل ص ۲۵۹ ج ۲)

قضائي لمونځ په څه وخت کې آداء کول جائز نه دی؟

(د قضائي لمانځه آدینه څه مهال صحت نلري؟)

مسئله: درې وختونه داسی دی چې هیڅ لمونځ ورکې صحت نلري، نه نفل، نه نذر او نه قضائي:

۱- د لمر د اختلاو څخه، بیا ترڅو لمر بڼه راپورته شي او ژړوالی یې له مینځه ځي.

۲- مازيګر د لمر له ژړیدلو څخه بیا د لمر تر لویدلو پورې، البته د هغه مازيګر لمونځ که یې کړی نه وي؛ په دغه وخت کې یې کولای شي، قضا، کوی به یې نه.

۳- نصف النهار (د ورځې نیمایي) یعنې د زوال وخت، تردې پورې چې لمر له خپله خایه وڅوځيږي یعنې د استواء له خایه د غروب پر لوري حرکت وکړي. په دغو دریو وختونو کې یو لمونځ نشي کیدلای له دې پرته نور درې وختونه دی چې نفل لمونځ پکښې جواز نلري، بلکې قضائي لمونځ او سجده تلاوت پکښې کیدای شي:

۱- له صبح صادق (رښتیني سهار) وروسته، تر فجر وړاندې صرف سنت اداء کیدای شي، بل هیڅ نفل په دغه وخت کې صحت نلري.

۲- د سهار تر لمانځه وروسته بیا تر لمر راختلو پورې، هیڅ نوافل نشي کیدای.

۳- مازيګر له لمانځه وروسته تر لمر لویدو پورې.

په دغو دریو وختونو کې هیڅ نفل لمونځ جائز نه دی نه تحية المسجد، نه تحية الوضوء، نه دوګانه طواف، البته قضائي لمونځ راګرځول په دغه وختونو کې جواز لري، مګر د ضروري ده، چې د خلکو په وړاندې به په دغه وخت کې قضائي لمونځ نه راګرځوي، بلکې تنهابه یې کوي. (آپ کی مسائل ص ۲۵۲ ج ۲)

مسئله: د کوم چاپر دمه چې قضائي لمونځونه وي، د هغه لپاره بهتره داده چې د نوافلو پرځای قضائي لمونځونه راوګرځوي، که څه هم د بیدار یو په شپو کې یې آداء کوي. (لکه د شب قدر، برات یا نوری شپې) (آپ کی مسائل ص ۲۵۶ ج ۲)

د مړي له طرفه لمونځ، روژه آداء کول

مسئله: که چیرې وارثین د مړي له طرفه د هغه د حکم له مخې د هغه قضائي لمونځونه آداء کوي دا صحت نلري، ځکه چې لمونځ یو بدني عبادت دی، چې هر مکلف ته دا حکم دی چې پخپله به یې آداء کوي، د بل لپاره آدینه یې د هغه نشي کیدای، مګر د اختصاصیت یوازې د حج دی. هغه که څه هم بدني عبادت دی، که وارث د خپل میت پرځای حج وکړي د اثبات صحیح دی د میت له ذمی څخه فرض ساقطیږي، که څه هم میت یې وصیت نه وي ورته کړی. (در مختار ص ۶۷۲ ج ۱، امداد الاحکام ص ۶۶۸ ج ۱)

د مرض الموت په حالت کې پخپله فديه ورکول

مسئله: که چيرې ميت د مرض الموت په حالت کې پخپله د خپل لمانځه فديه ورکړي، دا صحت نلري. نو پرده باندې واجب دا ده چې وسيت شي وکړي، البته د مرض الموت په حالت کې د خپلې قضائې روزي فديه ورکولای شي، خو د دې صحت هم د هغه تر مړينې وروسته ثابتيږي.

مسئله: د لمانځه، روزي په کفاره کې د ټولې فديې پيسې يو فقير (حاجتمند) ته چې د نصاب څښتن نه وي ورکول درست دي، او داسې هر چاته ئې ورکولای شي. (درمختار ص ۶۷۲ ج ۱)

که يو مرتد دويم ځل اسلام قبول کړي، څنگه لمونځ به کوي؟

مسئله: څوک چې يو ځل مرتد شي (له اسلام څخه ووزي) او بيا بيرته اسلام راوړي، نو د ردت په زمانه کې ئې چې څومره لمونځونه قضاء کړي وي، او هم هغه لمونځونه چې تر مرتد والي وړاندې ئې قضاء کړي وي راگرځوي به ئې نه، ځکه چې هغه د مرتد کيدلو په وجه د اصلي کافر غوندې شوی دی، نو څرنگه چې پراصلي کافر باندې د کفر د مهال د لمونځونو قضائې راگرځول نشته د اراز پر مرتد چې اسلام ئې اوس منلی وي؛ هم نشته، البته د حج قضاء به راوړي، هغه ورباندې ضروري دی. (درمختار ص ۶۷۵ ج ۱)

مسئله: که چيرې يو مريض لمونځ په تيمم سره کوي او د سختي ناروغۍ په حالت کې په اشارې سره هغه لمونځ راگرځوي چې د جوړتيا په وخت کې ورڅخه فوت شوی و. نو دا صحت لري، لمونځ ئې درست دی، د بياراگرځولو ضرورت ئې نشته. (درمختار ص ۶۷۶ ج ۱)

15

آيا قضائې لمونځونه په پټه بايد اداء کړل شي؟

مسئله: مناسب دا ده چې له چا څخه لمونځونه قضاء شوي وي؛ هغه دې بيا د راگرځولو پرمهال نور څوک نه خبروي، يعنې په داسې ځای او وخت کې دې نه کوي چې نور خلک پوه شي چې دا قضائې لمونځ راگرځوي، په پټه دې اداء کړي، دا ځکه چې لمونځ پر خپل وخت نه کول اوله وخت نه وروسته کول يو معصيت او گناه ده. نو د گناه څرگندول ښه کار نه دی، بده خبره ده، لکه چې په شامې کې راځي قضائې لمونځ علي الاعلان راگرځول مکروه تحریمی دی.

(درمختار ص ۶۷۲ ج ۱)

مسئله: د لمانځه قضاء د لمانځه له اداء سره مشابېت لري، يعنې څرنگه چې لمونځ واجب شوی وي، له وخته وروسته به همغسې اداء کيږي، په سفر کې هم په اقامت کې هم، دا ځکه چې له قضاء وروسته هغه تغير نه خوري، يعنې که په سفر کې قضاء شوی وو، دوه رکعت او د اقامت په حالت کې به همغه دوه رکعت راگرځوي، او که د اقامت پرمهال قضاء او په سفر کې ئې راگرځوي نو همغه څلور رکعت به راگرځوي، البته د نيت په بدلیدلو سره لمونځ بدلېږي، مثلاً مسافرو وي، او دننه په وخت کې د اقامت نيت وکړي، نو اوس به ټول لمونځ اداء کوي د اراز که مقيم وي او په وخت کې دننه د سفر نيت وکړي او له خپلې سيمې څخه دباندې ووزي نو قصر به کوي. او يا مسافرو وي، په کوم مقيم امام پسي لمونځ کوي نو پوره لمونځ به کوي. (درمختار ص ۷۲۸ ج ۱)

مسئله : که چیرې یو سړی پخپل گمان قصر کوی ، چې وایی مسافر دی ، او وروسته معلومه شي چې مسافرنه دی ، نو د دی لمونځونو راڅرخول ضروري دی مثلاً خومره ورځي چې ټي لمونځونه په همدې شکل اداء کړي ؛ هغومره لمونځونه به په شمیر سره دوهم ځل راڅرخوي ، سره له وترو ، خود سنتو قضاء نشته ورباندې . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۳ ج ۲) د تفصیل لپاره د مؤلف ښه رساله « مسائل سفر » وگورئ . محمد رفعت قاسمی غفر له

د سنتو او نوافلو بیان

په شپه او ورځ کې خو پنځه لمونځونه فرض کړل شوي دي او هغه گویا د اسلام رکن او اهم رکن ، نو د ایمان له لوازمو څخه دی پر دې برسیره له هغوی وړاندې او وروسته په نورو وختونو کې د څه رکعتونو د ادایني لارښودنه آنحضرت ﷺ فرمایلي ده ، بیا په هغوی کې چې رسول کریم ﷺ پر کومو باندې تاکید کړی دی او پخپله ټي عملاً اهتمام کړی ، هغوی ته په عرفه عام کې « سنت » ویل کیږي ، له هغه نه پرته نورو ته نوافل ویل کیږي . نوافل اصلاً زائد ته ویل کیږي او په احادیثو کې له فرض لمونځونو نه پرته نورو ته نوافل ویل شوي دي .

نو دا چې د ځینو سنتو یا نوافلو هدايت داسی شوی چې تر فرضونو وړاندې باید وشي ، په هغوی کېښې کیدای شي حکمت دا وی چې فرض لمونځ چونکه یو عظیم عبادت دی او د عظیم الشان خدای په دربار کې د دریدلو موقع ده ، نو په دې خاطر چې د دې عظیم مقام سره د مانوس کیدلو پخاطر د مقدمې په شکل مخکې یو څو رکعتونه عبادت وشي او بیا وروسته د فرض عظیم مقام ته انسان داخل شي ،

اوله ملاء اعلی سره یو قرب او مناسبت پیدا کړي . همدارنگه د هغه سنتونو او نوافلو په باره کې باید وویل شي ، چې له فرائضو څخه وروسته ټي د ادایني تعلیم د شارع علیه السلام له لوري ورکول شوی دی . چې فرض لمونځ اداء کول چونکه یو ستر عبادت دی ، نو په دې کېښې که څه ناڅه قصور او نقصان رامنځ ته شوی وي ، نو د هغه تدارک به په دې وروستیو نوافلو او سنتو سره وشي . د فرضو څخه د وړاندې او وروسته زوائدو څخه علاوه چې کوم نوافل دي په نورو وختونو کې مثلاً د خابثت او د شپې د تهجد لمونځ ، دا په اصل کې د تقرب الی الله په منظور د طالبینو لپاره د ترقی یو ځانگړی نصاب دی . (معارف الحديث ص ۲۲۰ ج ۲ ، مظاهر حق ۱۱۲ ج ۲ ، علم الفقه ص ۲۴۰ ج ۲)

د نوافلو یوه خاصه کټه

آنحضرت ﷺ فرمایي : د قیامت په ورځ به د بنده په ټولو اعمالو کې لمړی حساب د لمانځه وي او هغه به کتل کیږي ، که درست و ، نو هغه بنده د ده په وجه فلاح او کامیابي مومي ، او که خراب ناسم وي ، نو هغه بنده به نامراد او ناکام وي ، بیا که د هغه په فرائضو کې کمی او نقص وي نو الله پاک به وفرمایي : چې وگورئ د دغه بنده د اعمالو په ذخیره کې له فرض نه پرته بل څه نیکی شته (سنت یا نوافل ؟) ترڅو د هغه د فرائضو کمی ورباندې پوره شي ، بیا به نو د لمانځه په څیر د نورو اعمالو حساب کتاب هم همدا سې کیږي . (معارف الحديث ص ۲۲۲ ج ۲)

د سنتو شمېر او د آداء کولو طریقه ټي

د نفلي لمونځونو هم هغه طریقه ده لکه د فرضو ، خو فرق ټي یوازی دومره ده چې د فرائضو په لمړیو دوو رکعتونو کې د فاتحې

وروسته د دویم سوره د لوستلو حکم دی، ولی د سنت او نوافلو په ټولورکعتونو کې د بل سوره لوستلو حکم شته، حتی چې که سره برابر هم نه وی نو د اخلاف سنت دی، نوافل په ورځ کې ۲ دوه ۲ دوه رکعت او په شپه کې څلور څلور رکعت په یوه سلام آداء کیدلای شې مگر له هرو دوو رکعتونو وروسته التحیات ویل پکار دي.

د سهار په وخت کې له فرضونه وړاندې دوه رکعت مؤکد سنت دی، د دغوی تاکید تر نورو ټولو سنتو زیات دی، تردې چې په بعضی روایتونو کې له امام صاحب څخه ئې وچوب را منقول شوی،

نبی کریم ﷺ فرمایي: د سهار سنتونه شیخکله مه پرېږدئ، که څه هم آسان مو تربیو لاندې کوی (یعنی که څه هم د فرنگ له خطری سره مخ یاست)

نو په دې کې خبره د ترغیب او تشویق ده، کنه نو د ځان د هلاکت د ویرې له امله خو فرائض پرېښودل هم جواز لری، په یو حدیث شریف کې راځي چې: د سهار سنت زما په نزد تر ټولې دنیا او مافیها بهتر دی (علم الله ص ۲۲ ج ۲، مسلم شریف ص ۲۵۱ ج ۱، درمختار ص ۹۷ ج ۱)

د ماپښین د فرضونه وړاندې څلور رکعت په یوه سلام او له فرضو وروسته ۲ رکعت سنت مؤکد دی.

(براهن الفلاح، درمختار، علم الله ص ۲۲ ج ۲، هدایه ص ۹۵ ج ۱، شرح تابه ص ۱۰۰ ج ۱، کبیری ص ۲۸۲) د جمعې د ۲ رکعت فرضو څخه وړاندې څلور سنت په یوه سلام سنت مؤکد دي او تر فرضو وروسته هم څلور رکعت په یوه سلام. (براهن الفلاح)

دماز یگز مهال هیڅ مؤکد سنت نشته، مگر تر فرضو وړاندې څلور رکعت په یوه سلام سره مستحب دي. (علم الله ص ۲۲ ج ۲، هدایه ص ۹۵ ج ۱، شرح تابه ص ۱۰۰ ج ۱، کبیری ص ۲۸۲ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۲۸ ج ۲، محمودیه ۲۰۲ ج ۲)

د ماپښام د فرضو وروسته ۲ رکعت مؤکد سنت دی. (علم الله ص ۲۲ ج ۲) د ماخستن وخت له فرض لمانځه وروسته دوه رکعت مؤکد سنت دی، او له فرض مخکې ۴ رکعت په یوه سلام سره مستحب دي. (علم الله ص ۲۲ ج ۲، بخاری ص ۱۵۵ ج ۱، ابن ماجه ص ۸۲)

نبی کریم ﷺ فرمایي: کوم مسلمان چې په فرائضو برسيره ۲ رکعت لمونځ کوی الله تعالی دغه لپاره په جنت کې کور جوړوي. (مسلم ص ۲۲۵ ج ۲) په احادیثو کې د دغو ۲ رکعتونو تفصیل داسې راغلی دی: ۴ رکعت د ماپښین څخه مخکې او وروسته، ۲ رکعت له ماپښام څخه وروسته. ۲ رکعت له ماخستن څخه وروسته او ۲ رکعت د سهار له فرضو څخه وړاندې. (علم الله ص ۲۲ ج ۲، کتاب الله ص ۵۱۹ تر ۵۲۱ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۵ ج ۲)

په احادیثو کې چې د دې پنځه وخته لمونځونو څخه وړاندې یا وروسته د سنتو او یا نوافلو ذکر راغلی دا د هر اهمیت لری او د دې اهمیت اندازه ئې په قیامت کې څرگندېږي چې الله تعالی د فرائضو کې په همدې زوائدو باندې پوره کوی بنده ته، نو ځکه ئې اهتمام دیر ضروری دی نه محدرقت (تاسی غفر له)

د سهار جماعه شروع وی یعنی جمع ولاړه وی او یو سړی راشي مسجد ته، سنت ئې نه وی کړی، نو اوس که دی پوهیږي چې په یو رکعت کې شرکت کولای شم نو دی لږ په جدا، ځای کې ۲ رکعت سنت آداء کړي او بیا دی په جماعه کې شرکت وکړي.

(هدایه ص ۱۰۱ ج ۱، شرح تابه ص ۱۰۸ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۲۲ ج ۲، کتاب الله ص ۲۰ ج ۱، علم الله ص ۹۹ ج ۲)

مسئله: د سهار سنت سیده په امام پسي له شاکول مکروه دی.

(تماز منون ص ۵۲ جامع ۱۲، هدایه ص ۱۰۱ ج ۱، شرح تقيہ ص ۱۰۸ ج ۱)

مسئله: د سهار له فرضو مخکې ۲ رکعتې دي، دا تر ټولو ضروري سنت دی، د ابی له عذره په ناسته کول او یا بې له عذره پر سواری باندې برسیره آداء کول جائز نه دی. وخت ټي همغه د سهار د فرضو وخت دی، بیا که د دواړو وخت تیر شي نو د فرضو تر څنگ به د سنتو قضاء هم راوړي، او د قضاء وخت تر زوال وړاندې مهال دی، او که خپري یوازی فرض آداء شي او سنت قضاء شي نو بیا د سنتو قضاء نشته.

(کتاب الله ص ۵۲ ج ۱، فتاوی محمودیه ص ۵۴ ج ۱۲، فتاوی محمودیه ص ۱۹۰ ج ۲)

مسئله: د سهار د سنتو مستقبله قضاء نشته، البته که فرض او سنت دواړه سره قضاء شي نو بیا ټي تر زوال مخکې راگرځوي، دلته به دواړه یعنی سنت او فرض راگرځوي، او که تر زوال ځیني وځنډيږي، بیا د سنتو راگرځول نشته، یوازی فرض به راگرځوي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۵ ج ۲)

مسئله: له صبح صادق نه وروسته تر فرض وړاندې پرته له دوو سنتو یا کوم قضائي لمانځه، نور نو اقل کول درست نه دی، اوله فرض وروسته هم د سهار سنت آداء کول، صحت نلري، اونه کوم نوافل صحت لري. او د مازيگر له فرض وروسته هم کوم لمونځ جواز نلري.

(فتاوی دارالعلوم ص ۷۱ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۲۲۲ ج ۱، غنیة المستملی ص ۲۲۷)

مسئله: که خپري دا ویره وه چې د سهار په سنتو کې ټول سنن او مستحبات په پوره توګه آداء کول سره جمع تیريږي، نو دې په دغه صورت کې یوازی پر فرائضو او واجباتو اختصار وکړي، مستحبات اوسنن دي پریږدي. (علم الله ص ۹۹ ج ۲)

د سهار او ناپېښین د سنتو په قضاء کې توپیر ولې شته؟

پوښتنه: د سهار دوه رکعتې سنت او د ناپېښین تر فرض وړاندې څلور رکعتې سنت ټول مؤکد سنت دي، نو بیا څه وجه ده چې د سهار سنت که قضاء شي، له لمر راختلو وروسته که ټي آداء کړي ښه ده، کنه ټو څه خبره نه ده، او د ناپېښین سنت که قضاء شي نو له فرض وروسته به ټي هرومرو راگرځوي، د دې وجه څه ده؟

جواب: د دې وجه داده چې د ناپېښین وخت خو بیا هم پاتې ده، اما د سهار وخت ځوله لمر راختلو څخه وروسته ختمیږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۷۲ ج ۲، بحواله ردالمحتار ص ۲۲۱ ج ۱)

په جماعة کې د ګډون لپاره سنت کوونکي ته انتظار

پوښتنه: مثلاً د ناپېښین لمونځ ۲ بجې ده، خو دغه وخت ته ۳ دقیقې پاتې دي، چې یو سړی راشي د ناپېښین د سنت نیت وکړي پر درېیم رکعت وخت پوره شي یعنی ۲ بجې شوي، اوس به جماعة درېږي، نو آیا امام ته دومره اجازه شته چې دغه سړي ته انتظار وکړي؟

جواب: بلې ۱۰ دومره اجازه نه شته. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۷ ج ۲ بحواله عالمگیری ص ۵۳ ج ۱)

د سهار سنت د جمع په وخت کې ولې نه پریښودل کیږي؟

سوال: ځیني خلک داسې اتهام او طعن کوي چې احناف خلک له دې سره سره چې جمع ولاړه وي، سنت کوي، په داسې حال کې چې جماعة ته سنت پریښودل به تردي؟

جواب: دا خبره ناسمه ده، یوازی د امام صاحب مذهب دی چې دلته په قرآن او حدیث دواړو عمل شوی دی، دا چې په ځینو احادیثو کې د سهار د سنتو زیات تاکید راغلی دی، او صحابه کرامو هم

عمداً عمل جاری ساتلی چې سنت به ئې اداء کړل بیا به ئې په جماعه کې گډون وکړ، سره له دې چې جماعه به شروع وو، چې همدا آثار په کتابو کې منقول دی، نو امام صاحب پر دې باندې د عمل پخاطر د احکام کړی دی، نو دا اعتراض او طعن بی خایه ده. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲)

مسئله: د صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم څخه آثار داسې ثابت دي چې د سهار د فرضو قرائت به ئې اوریده او دوی به یوه طرف ته شول سنت به ئې کول، نو له همدا امله امام صاحب رحمه الله داسې حکم فرمایلی چې یوه اړخ ته جدا سنت وکړي او بیا په جماعه کې اشتراک وکړي ترڅو دواړه فضیلتونه حاصل کړي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۱ ج ۲، بحواله ردالمحتار ص ۲۲۹ ج ۱)

د کومې قاعدې له مخې سنت دومره فضیلت لري؟

پوښتنه: که څوک د ماښام یا د سهار فرض جدا کوي، نو د دویم رکعت له سجده نه وړاندې د دوه بل طرف ته جماعه ودرېږي، نو دې به خپل فرض پرېږدي او په جماعه کې به گډون کوي، نو اوس پوښتنه دا ده چې جماعه خو سنت دی او د اعمالو باطلول خو په قرآن کې منع دی. او د سهار د سنتو په اړه داسې دی چې که چیرې ئې د اخیرې ناستې د نیولو امید وي، نو خپل سنت به نه ورته پرېږدي، همدا رنگه د څلور رکعتو په باره کې دی چې که پر درېیم رکعت جماعه ودرېږي نو څلور رکعت به دی پوره کړي، بیا دې په جماعه کې شرکت وکړي، نو دلته بیا پوښتنه دا شوه، چې پر فرض باندې سنتو

ته دومره فضیلت د کومې قاعدې پر بنسټ دی چې فرض لمونځ سنت ته باطلېږي او سنت نه ورته باطلېږي؟

جواب: دا ابطال عمل چونکه د اکمال په خاطر دی، نو ځکه جائز بلکه بهتر دی او د سنت په پرېښودلو کې خوداسې نه ده چې اکمال کې راشي، نو ځکه ئې پرېښودل پکار نه دی مطلب دا چې پورتنی مسائل پوره صحت لري (فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۶ ج ۲، شرح وفتیه ص ۲۰۹ ج ۱)

مسئله: که چاد ما پښین سنت پیل کړي او یو رکعت یې کړي وي، په دغه حالت کې جمع ودرېږي، نو دې به دوهم رکعت هم پوره کړي، سلام به وگرځوي او په جماعه کې به شرکت وکړي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۹ ج ۲، ردالمحتار ص ۶۶۸ ج ۱)

مسئله: او چا چې دغه پورتنی عمل وکړ، یعنی پر دوه رکعتو ئې سلام وگرځاوه، په جماعه کې شریک شو نو له فرض وروسته به پوره څلور رکعت راگرځوي، هغه مخکنی دوه ئې نفل شو.

(مسائل سجدو مېوس ۹ بحواله شامی ص ۶۲۰ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۲۱۲ ج ۲)

مسئله: که چاد ما پښین څلورو سنتو له کولو پرته په جماعه کې گډون وکړ، نو وروسته به تردوو وروستیو سنتو له مخه څلور سنت راگرځوي، مگر فتح القدیر بیا دوه مخه وایي او ورسته څلور، لهذا لمونځ کوونکي تمه اختیاره چې کوم یو مخکې راگرځوي در سنت ده. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۶۲۲ ج ۱، غنیه ص ۲۲۹ ج ۱)

ښه داده چې لمری دوه سنت اداء کړي او بیا وروسته هغه کښې پاتې څلور راوگرځوي، ترڅو بل څوک په دې خطا نشي چې دې له فرضو

وروستہ بیا فرض را اگر خوی، پہ هغوی کپی لکه چې کراہت یا فساد واقع شوی، (محدومت قاسمی غفرلہ)

مسئلہ : کله چې جماعه ولاړوی نو سنت دې سړی په داسی ځای کې کوی چې له صف سره بلکل سیده نه وی، کوبښن دې وکړی خو مړه چې گوښه ځای وی هلته دې سنت وکړی، ځکه چې په حدیث کې دې معانت راغلی او جنفی فقهاء هم دا په صراحت سره ویلی چې سنت به له دروازې سره، یا یوې ستنې او یا یوه کونج ته او یا که خجړه وی په هغه کې دې سنت کوی، له جماعه نه دې لیرې درېږي، که څه هم قرائت نې اوریدل کېږي، قرائت مانع نه دی. د سهار د سنتو لپاره که داسی غلی او جدا ځای نه وی هم پرېښودل شي منع دی، پکار ده چې آداء شي کړی، او په جماعه کې شریک شي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۵ ج ۲، درمختار ص ۶۱۷ ج ۱)

مسئلہ : که چیرې څوک د سهار سنت کولو نه پرته جماعه وکړی نو له فرض وروسته شي راگر څول نشته، بلکې مکروه دی، او له لمر راختلو او بیا بڼه راپورته کیدلو وروسته یې خوښه ده که شي راگر خوی، کنه، خوږاگر څول شي ورباندې لازم نه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲، دالمختار ص ۶۲۲ ج ۱)

مسئلہ : که چیرې چا د ماخستن ټول کړی وی، وروسته شي ولیدل چې جمع کېږي، بیا ورسره شامل شو نو وروسته دې وټراو سنت نه کوی. (که ئې مخ ته کړی وو) ځکه چې ده خو کړیدی او دا دویم ځل په جماعه سره لمونځ کول ئې نفل شول. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۰ ج ۲)

مسئلہ : امام که سنت مؤکده کړی نه وی نو هم جماعه غور کولای شي، امام صاحب ته پکار دی چې لومړی له سنتونه ځان فارغ کاندې، او که کله امام صاحب له سنتونه ژرفارغ نشي او مقتديان مخکې فارغ شي نو مقتديان به تر هغو پورې انتظار کوی خوا امام صاحب فارغ شي، او که چیرې وخت لږ او تنگ وي نو پکار ده چې امام صاحب لمرې جماعه ورکړي او بیا وروسته خپل سنت وکړي.

(فتاوی رحیمیه ص ۱۷۰ ج ۱، ترمذی ص ۵۶ ج ۱، آپ کي مسائل ص ۲۲۸ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۲۰۲ ج ۲)

مسئلہ : سنت دا ده چیرته چې فرض کېږي، نفل یا مستحبات دې له هغه ځای څخه وروسته وړاندې یا یو او یا بل څنګ ته په بل ځای کې وکړي او تردې لاهتره دا ده چې په کور کې ئې وکړي. (هغوی دارالعلوم ص ۲۲۰ ج ۲)

مسئلہ : افضل دادي چې سنن او نوافل په کور کې وشي. دا حکم د دواړو سنتو لپاره ده که تر فرض وړاندې وي، که وروسته مګر د وروسته سنتو لپاره کور ته په تللو کې که دا احتمال وي چې په لاره کې له یو ځنډ سره مخ کېږي او یا په کوم دنیوي کار اخته کېږي نو بیا دې په مسجد کې سنت وکړي، ځکه چې دا هم ثابت ده چې تر څه وخته پورې د دغه لمانځه وخت وي، د سنتو او نوافلو لپاره هم هماغه وخت وي.

(مګر متصلایعنی سمدستي ورسره کول اولی دی. محمدرفعت قاسمی غفرلہ). فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۷ ج ۲، فتاوی رحیمیه ج ۲، ص ۲۹ مشقوه ص ۲۸۶ ج ۱

مسئلہ : که چیرې څوک د سهار فرض شروع کي او په منځ کې ورپه یاد شي چې سنت ئې نه دي کړي، نو دغه مهال به فرض ورته باطل وي نه؛ بلکه پوره کوي به ئې (فتاوی رحیمیه ص ۸۱ ج ۲، بحر الرائے ص ۲۸ ج ۱)

مسئله : د مؤکد سنتو تر اداء کولو وروسته که جماعه وختلیدی نو نور نوافل کیدلای شی، څه خرج نشته، پرته د سپار له سنتونه څکه چې له صبح صادق نه وروسته تر لمر راختلو پوری له دوو سنتو څخه علاوه نور نوافل او سنت نشته. (فتوی دارالعلوم ص ۲۲۸ ج ۲، رد المحتار ص ۲۲۹ ج ۱)
مسئله : د ورځی په نوافلو او سنتو کې به قرائت ورو وایی، ولی د شپي په نوافلو کې اختیار لری، په جهر ئي وایی که خفيه.
(فتوی دارالعلوم ص ۲۲۰ ج ۲، رد المحتار ص ۲۹۸ ج ۱)

مسئله : نفل لمونځ په شروع سره واجب گرځي، پس که څوک نفل شروع کړی او بیا په څه وجه ورڅخه باطل شی، نور اگر څول شی ورباندې لازم دی. (فتوی دارالعلوم ص ۲۲۵ ج ۲)

مسئله : د سنتو او فرائضو تر منځ د نیاوی خبری کول د ثواب او اجر د کمیدلو سبب کیږی، مگر د سنتو راڅول نه لازمی دی.

مسئله : د جمعې د سنتو حکم هم د ما پېښین د مؤکده سنتو غوندې دی. یعنی که سنت شروع شی او هلته د فرض جماعه ودریږی، نو پر دوه رکعت به سلام گرځوی، فرض به په جماعه سره کوی او له هغه وروسته به خپل سنت راڅځوی. (علم الله ص ۹۹ ج ۲)

مسئله : د سنتو لپاره د آذان انتظار کول ضروري نه دی، د جمعې، ما پېښین، ماڅښتن او سپار سنتونه له آذان څخه مخکې هم کولای شی. (کتابت الفتی ص ۲۶۷ ج ۲) په دې شرط دلته وخت داخل وی... رعت - غزله

مسئله : پر کوم ځای چې سنت ادا شی، د فرضو لپاره له هغه ځایه لیری کیدل لازمی نه دی. (کتابت الفتی ص ۲۷۲ ج ۲)

مسئله : تحية الوضوء او تحية المسجد، له صبح صادق او غروب شمس، (لمر لویدلو) وروسته تر فرضو وړاندې د احنافو په نزد مکروه دی. (کتابت الفتی ص ۲۷۲ ج ۲)

مسئله : ځینې خلک داسې فکر کوی چې پر مسافر باندې سنت نشته، نو ځکه مسافر یوازې فرض لمونځ کوی، او نور یې له کومه عذره اوبې له مجبوري سنت پرېږدی، دا خبره ناسمه او غلطه ده، صحتي دا ده چې په شرعي سفر کې که چیرې مشغولتیا زیاته وي، یعنی په موټر یا د شپي تیروالو او یا بل حالت کې د خلکو ګڼه ګوڼه ډیره زیاته وي. نو د سپار له سنتو پرته د نورو سنتو د پرېښودلو ګټه جانش شته. ولې د اطمینان او د اړ په حالت کې ئي هیڅکله پرېښودل پکار نه دی. (اغلاط الیوم ص ۶۲ د تفصیل لپاره، مسائل سفر، مکمل و مدلل)

آیا له سنتو وروسته نورې دعاګانې کیدلای شی؟

پوښتنه : د دعاء غوښتلو دوی طریقې وګوږی یوه طریقه دا چې امام او مقتدیان په شریکه دعاء غواړی (ډیره ئي اوږدوی نه) او بیا وروسته په نوافلو مشغول کیږی.

دویمه طریقه داده: چې له فرائضو وروسته فقط «اللهم انت السلام...» تر پایه، دا دعاء ولولی، بیا چې سنن او نوافل اداء کړی نو امام او مقتدی الفاتحه ووايي په شریکه دعاء وکړی، معنی تر سنتو وروسته دعاء ضروري ګڼی او د هر زیات اهتمام ورباندې کوی. بر امام باندې دا لکه یو فرض شرط داسې ګڼی نو مسنونو طریقه دلته څه ده؟
جواب: سنت داده چې څرنگه ئي فرض لمونځ په جماعه سره اداء کړی همداسې به دعاء هم پر یوه ځای په جماعه یعنی ټول امام او مقتدی.

په گډه دعاء وکړي، اوسنت او نوافل چونکه هريو ئي جدا جدا کوي. نو دعاء ده، اما دوهمه طريقه خلاف سنت، بي اصل او بلا دليله خبره ده. دا جدا جدا سنت کولو څخه سره رايو ځای کيدل او بيا په گډه دعاء کول، نه له آنحضرت ﷺ څخه ثابته ده، نه له صحابه کرامو، نه له تابعينو او نه له تبع تابعينو څخه، د آنحضرت ﷺ، صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم او سلف صالحينو طريقه همدا وه چې کله به ئي د جماعة لمونځ وکړنو چونکه ټول سره يو ځای وو، په اجتماعي توگه به ئي دعاء کوله، او کله چې به ئي سنت او يا نوافل کول، نو طبعاً جلا جلا به ئي اداء کول، بيا به ئي دعاء گانې هم جدا جدا کول. بېر حال دا خبره ثابته ده چې آنحضرت ﷺ او صحابه کرامو رضی الله عنهم به اکثراً سنت په کور کې کول بيا به جماعة ته راتلل او چې جماعة به ئي اداء کړ، د پاتې سنتو لپاره به بيا کور ته تلل، نو دا هم ثابته شوه چې له فرضو وروسته به ئي اجتماعي دعاء کوله خوله سنتو وروسته سنت وکړل؛ نو هغه مهال هم له صحابه کرامو سره ئي په گډه دعاء نه ده کړي، آنحضرت ﷺ پخپلو سنتو مشغول وو چې خلک له لمانځه څخه فارغيدل او يو يو وتل، بي له دې چې انتظار ورته وکړي. (فتاویٰ رحيبه ص ۲۱۹ بحواله ابوداؤد ص ۱۹۱ فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۱۲ ج ۲، تېر تير ص ۲۲۲ بحواله رائق ص ۱۵۹ ج ۲)

مسئله: له امام سره د يو ځایي دعاء په انتظار کښينا ستل او په گډه دعاء کول ته هيڅ ضرورت نشته چې کله له خپله لمانځه فارغ شوی که بيره يا تلواردی وی نو خپله دعاء وکړه او ولاړ شه. (آپ بي مسائل ص ۲۷۲ ج ۳)

مسئله: د دعاء په وخت کې د استسقاء له لمانځه پرته لاسونه تراوړو پورته کول ښه نه دی، او په دعاء کې د عاجزي او مسکنت کيفيت څرگندول مناسب دی. (آپ بي مسائل ص ۲۷۵ ج ۳)

مسئله: ځينی خلک له لمانځه وروسته سمدستي يوله بل سره معانقه او مصافحه کوي يوله بل سره روغېر (پوښتنه، ستړي منشي) کوي، چې دا هيڅ اصل نلري، نه سنت ده نه واجب، بلکه بدعت دی، مگر که چيری يوسړی ميله له ډيره ليری راغلی وی، ستړي منشي ئي ضروري وی، د هغه لاجازه شته. (آپ بي مسائل ص ۲۸۲ ج ۳)

مسئله: کله چې د دعاء په وخت کې لاسونه پورته کړي، نو داسی به ئي نیسی چې د لاسونو د ښه خوابه ئي مخ ته سیده وی، لکه چې د دعاء په وخت کې عام معمول دی. (مظاهر حق ص ۹۱ ج ۳)

مسئله: له احاديثو نه دا څرگنده شوه چې د دعاء په وخت کې دواړه لاسونه پورته کول او بيا له دعاء وروسته پرمخ راتيرول سنت دی. (مظاهر حق ص ۹۱ ج ۳)

مسئله: کله چې لمونځ پای ته ورسيد، نو دواړه لاسونه دې غوړيدلي تر سينې پورې راپورته کړي او له الله تعالی څخه دې د ځان او نوزو لپاره دعاء وغواړي، که چيری امام وی نو د ټولو مقتديانو لپاره هم همدغه عمل دی، اوله دعاء وروسته دې دواړه لاسونه پرمخ راتير کړي، مقتدی که خپله له ځان سره دعاء کوي او که د امام د دعاء په اوریدلو سره ټول آمین آمین وايی. (بهشتي زبور ص ۳۲ ج ۱۱ بحواله طحاوی ص ۱۸۲ ج ۱، کفایت المفتي ص ۲۰۷ ج ۳)

که فرض دوهم خل اداء کیری نو د وروستیو سنتو حکیم؟

سوال: که چیری له امام څخه د جماعه په جریان کې غلطی وشي او بیا دا غلطی هغه وخت محسوسه کړي چې له فرضو وروسته ټي سنت او نفل هم کړي وي؛ نو د فرضو له دوهم خل له اداء کیدلو وروسته به هغه وروستی سنت او نوافل بیا کوی که څنگه؟

جواب: دغه وروستی سنت د فرضو تابع وي، نو که د سنت له کولو وروسته د فرضو غلطی معلومه شي او دوهم خل اداء شي، نو سنت به هم ورسره دوهم خل راگرځوي. البته د وتر د بیلو اگرځولو ضرورت نشته. (آب منی مسائل ص ۳۵۳ ج ۲)

ځکه چې وتریو مستقل واجب دی، د فرضو تابع نه دی. دا د احنافو په نزد. ولی صاحبین بیا وتر هم سنت گڼي نو ځکه ټي راگرځول ضروري بولي، ځکه که سنت شي نو بیا د فرض تابع گرځي د نورو عامو سنتو په څیر. (ژهړن)

د وتر لمانځه طریقه: وتر لمونځ واجب دی، نبي کریم ﷺ فرمایي څوک چې وتر نه کوي هغه زماله ډلي (امت) څخه نه دی. (ابوداؤد، مستدرک) د وتر لمونځ هم د ماښام غونډی درې رکعت دی. د آداء کولو طریقه ټي هم هغه د فرضو طریقه ده، خو فرق ټي صرف دومره دی چې د فرضو یوازی په دوو لمړیو رکعتو کې تر فاتحې وروسته دویم سورة ورسره ضم کيږي. ولی د وتریو په درېو وارو رکعتونو کې له الحمد لله سره بل سورة ضم کيږي. اوبل دا چې د وتریو په درېیم رکعت کې به سړي غوږونو ته د لاسو په پورته کولو سره تکبیر وایی او د تکبیر تحریمه غونډی به بیرته لاسونه راکیښته کړي، دغه دعاء به ورو ورو

16

روایی: «اللهم اننا نستعینک ونستغفرک ونؤمن بک...» - تر پایه پوری - (علم الفقہ ص ۲۳۸ ج ۲)

مسئله: که چاته دعاء قنوت یاد نه وي نو د هغه پرځای دی دغه دعاء وایی: «ربنا آتنا فی الدنيا حسنة و فی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار» او که دا هم ورته یاد نه وي (نو یا دول ټي ضروري دی) تر هغو پوری به دغه دعاء وایی: (اللهم اغفر لی) درې ځله، او یا دې دا وایی: (یارب) درې ځله.

(علم الفقہ ص ۲۴۰ ج ۲، کتاب الفقہ ص ۵۳۲ ج ۱ فتاوی دارالعلوم ص ۱۶۲ ج ۲، رد المحتار ص ۶۲۲ ج ۱) مسئله: د وتر لمانځه، سنتو، او نوافلو په ټولو رکعتونو کې د سورة فاتحې تر څنګ بل سورة ورسره ضم کول ضروري دی. (نماز منین ص ۲۱۲ کیری ۲۳۲)

مسئله: په هر رکعت کې تر فاتحې او سورة مخکې بسم الله الرحمن الرحیم ویل جائز دی، مګر په ټیټ آواز سره، په لوړ آواز به ټي نه وایی. (کتاب المفتی ص ۲۱۱ ج ۲)

د وترو مسائل

مسئله: د وتریو وخت د شفق له غائب کیدلو (پتیدلو) څخه بیا تر سپیدو پوری دی، که چیری په هیره او یا په قصدي توګه پرېښوال شي نو قضاء راوړل ټي واجب دی. که څه هم وخت تیروي.

مسئله: وتر د ماخستن تر لمانځه وروسته کول واجب دی، ځکه چې په دې کې ترتیب لازم دی. څو که په هیره د ماخستن تر فرضو وړاندې آداء شي، صحت لري. داراؤ که دواړه علی الترتیب فرض او وتر لمونځ آداء شي؛ خو وروسته معلومه شي چې د ماخستن لمونځ د

څه وجی څخه فاسد شوی، و تر صحیح اداء شویډی. نو دلته و تر
صحي گڼل کیږي. راگر څول ئي نشته. صرف فرض به راگر څوی، ځکه
چي په داسی معاذیرو کي ترتیب ساقطیږي

مسئله: په و ترو کي دعاء قنوت ویل واجب دی. او سنت داده چي
آهسته به ئي وایی که امام وی، که مقتدی، او که منفرد وی. (په روژه
کي به د و ترو په جماعه کي امام او مقتدی دواړه قنوت په تیت آواز
سره وایی) (مخبرفت قاسمی غفره)

مسئله: که چي ی له چا څخه دعاء قنوت هیر شو، رکوع ته ولاړی،
ورپه یاد شوه نو د رکوع په حالت کي به ئي نه وایی او نه به دوهم ځل د
قنوت لپاره راپورته کیږي، بلکه له سلام گرځولو وروسته به سجده
سهو وکړي، او که چیري له رکوع څخه بیرته راپورته شو دعاء قنوت
ئي ووايه اور رکوع ئي بیا ونکړه نو لمونځ ئي نه فاسد یږي.

مسئله: که له چا څخه سورة او قنوت هیر شي او په غلطی سره تردې
مخکي رکوع ته ولاړ شي و نوده ته ضروري ده چي بیرته له رکوع
څخه راپورته شي، سورة او قنوت دواړه ووايي او بیا رکوع وکړي په
اخیر کي سجده سهو وکړي، که ازا که درې واړه (فاتحه، سورة
او دعاء قنوت) ورځنی پاتی شي، هم همداسی به وکړي راپورته به
شي، دوی به درې واړه ووايي، بیا به رکوع وکړي او په اخیره کي به
سجده سهو وکړي. او که رکوع دوباره ونکړي څه باک نلري، لمونځ
صحیح دی، لیکن سجده په هر صورت لازمه ده.

مسئله: و ترو په جماعه سره کول له روزي پرته نامشروع او مکروه دی.

(کتاب الله من ۱۵۲۲ ج ۱)

مسئله: هغه څوک چي د تهجد لمونځ کوي، د هغه لپاره هم افضل
او بهتره داده چي په روژه کي و ترو په جماعه سره وکړي.
(فتاوی رحیمیه من ۲۹ ج ۲، مراقی الفلاح من ۲۲، نورالایضاح من ۱۰۰)

مسئله: د و ترو په نیت کي دی صرف دومره وایی چي زه د و تر لمانځه
نیت ترم او که واجب اللیل ورسره زیات کړي هم څه حرج نشته.
(فتاوی دارالعلوم من ۱۶۰ ج ۲، ردالمحتار من ۲۸۹ ج ۱)

مسئله: په نیت کي ئي واجب ورسره ویل ښه دی، ځکه چي د امام
اعظم رحمه الله په نزد و ترو واجب دي، او که چیري ورسره ونه ویل شي
هم څه حرج نشته. (فتاوی دارالعلوم من ۱۶۲ ج ۲، ردالمحتار من ۲۸۸ ج ۱ بحث نیت)

مسئله: که څوک په روژه کي د ماخستن فرض لمونځ په جماعه سره
ونکړي، هغه د و ترو په جماعه کي شرکت کولای شي. (فتاوی دارالعلوم من ۱۵۲ ج ۲)
مسئله: که چیري امام قنوت پوره کړ او رکوع ته ولاړی، ولی مقتدی
لاندوی پوره کړي، نو که د د پاتې قنوت په پوره کیدلو سره رکوع نه
ځنی تیر یږي؛ نو پوره دی کړي، کنه بیادې پریرېږي او رکوع کي دی
له امام سره شریک شي. (فتاوی دارالعلوم من ۱۵۲ ج ۲، عالمگیری من ۱۰۲ ج ۱)

مسئله: که چاد و ترو په درېیم رکعت کي له امام سره پوره شرکت وکړي
، یائی له امام سره قنوت او رکوع دواړه وکړل او یایی صرف رکوع
ورسره ونيوله، نو په درې صورت کي بیاد دوهم ځل قنوت ویلو اړتیا
نشته، هغه صحبت لري چي له امام سره ئي د اشتراک په وجه پیدا کړه
، پخپله کي ویای وی، که نه وی. (مسائل سجده سهو من ۹۶ بحواله مراقی الفلاح
من ۲۲۵ ج ۱، فتاوی رحیمیه من ۱۵۷ ج ۱ عالمگیری من ۱۷۸ ج ۱)

مسئله : له وترو وروسته څخه دوه رکعتہ نقل کول ، که په ناسته وی ، که په ولاړه صحت لری ، مگر په ولاړه ټی ثواب تر ناسته دوه چنده زیات وی ، او آنحضرت ﷺ هغه په ناسته اداء کړیدی. او دایوازی د هغه ﷺ خصوصیت دی چې په ناسته هم پوره ثواب ورته رسیده ، ولی نور و خلکو ته نیم اجر سپری ، داله نور و احادیثو څخه هم ثابته ده. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۱ ج ۲، درمختار ص ۶۵۲ ج ۱).

مسئله : داځکه چې په هغه کې هم امت ته د تعلیم و وچې گویانقل په ولاړه کول فرض نه دی ، او امت ته تعلیم ورکول د نبوت له واجباتو څخه دی ، نو په دی توگه هغه ﷺ دیو واجب اداینه ترسره کړه ، چې په ناستو ټی نقل وکړل او امت ته ټی د تعلیم وجیه له غاړې واړوله ، چې ثواب ټی تر نقلو زیات شو. (فتاوی رحیمیه ص ۲۲۲ ج ۲).

د ناروغ د لمانځه احکام

ځینی ناروغان لمانځه پوره اهتمام نه کوی ، په داسی حال کې چې کیدای شی ، همدا مرض ټی د ژوند وروستی لحظي وی ، ځکه چې هر ناروغي د مرگ یادونه سپری ته کوی ، نو چې څوک دا فکر له ځان سره نه کوی ؛ دا پوره د افسوس او خطري خبره ده.

مسئله : ځینی خلک بیا داسی وی چې د روغتیا په حالت کې د لمانځه د پراهتمام کوی ، ولی د ناروغتیا په وخت کې بیاد دې وسوسې له امله چې بدن یا جامې ټی خرابی نه وی ؛ لمونځ په اهتمام سره نه کوی ، حتی قضاء کول ټی هم ، له همدی وجی ، چې دایو د پړ سترجهالت دی. په داسی حالت کې پکار دا ده چې له عالم څخه

پوښتنی وکړی اوله هغی سره سم عمل وکړی. اود شریعت له ورکړل شویو آسانتیاو و څخه برخمن و اوسی ، د داسی وجوهاتو په اساس لمونځ قضاء کول جواز نلری.

مسئله : ځینی مریضان د اکتراو حکیم په حکم لمونځ پریږدی ، په داسی حال کې چې شرعی مسئله داسی ده چې تر څو پوری انسان په اشارې سره د لمانځه قدرت لری ، پرده لازمه ده چې لمونځ پریږدی ، مگر که ټی دا د اشارې توان هم له لاسه ورکړ نو بیا بیشکه لمونځ وروسته کول او په وروسته کې ټی قضاء راوړل درست دی. ناروغي د مرگ یو پیغام دی نو انسان ته پکار ده چې نور هم په داسی حالت کې د آخرت زیات فکر وکړی او عبادت ته ښه متوجه و اوسی.

مسئله : ځینی خلک داسی فکر کوی چې پر مریض باندی کله مرض زیات شی ، اود بی هوښی حالت ورباندی راشی ، نو دوی وایی لمونځ ورځنی معاف دی ، دا خبره ناسمه ده ، ځکه چې په هر دول بی هوښی سره لمونځ نه معافیزی ، بلکنی په هغه بی هوښی کې لمونځ معاف دی چې یوناځاپه بی هوښه سی ، او یاد مرض په وجه بی هوښه شی خو دا بی هوښی ټی تر شپږو لمونځونو وروزیاته شی ، نو په دغه صورت کې لمونځ معاف دی او قضائی واجب نه ده.

او که چیری دهغو قضائی په راگرځولو کې سستی اولاپروائی کوی ، نو تر مړینی له مېخه د هغو لمونځونو د فدی وړکولو وصیت کول ورباندی واجب دی.

مسئله : ځینی خلک د مرض په حالت کې په ولاړی د لمانځه قدرت لری ، خود هغه باوجود لمونځ په ناسته کوی ، چې دا صحت نلری ،

مسئله داسې ده چې څوک په ولاړه لمونځ کولای شي په ناسته ورته جائزه دی، لېذا دیر اجتیاط پکار دی.

د مریض لپاره د تیمم حکم

ځینی مریضان داسې وی چې که څه هم اودس کولای شي او هغه ورته مضر هم نه وي، خو له دې سره سره تیمم وې او لمونځ کوي، او هغه خلک چې دده پالونکي او خواخوږي وي، له اوداسه څخه ئې منع کړي او تیمم ته ئې هڅوي، چې دا دیره کم عقلي او ناپوهي ده، ترڅو چې اودس ورته د صحت له پلوه مضر نه وي؛ تیمم وهل جواز نلري.

مسئله: ځینی ناروغان بیا د پورتنۍ خبرې بزرعکس داسې بی احتیاطی کوي چې اودس که څه هم ورته د پریزات زیان رسوي، دی بیا هم اودس نه پرېږدي او تیمم ته قطعاً زړه نه ښه کوي چې دا هم یو قسم غلورده او د حق تعالی شانه د لورول شویو آسانتیاوو او نعمتونو نه قبولول دی، چې دا د پره بی ادبی او لویه گناه ده څرنگه چې اودس کول د الله تعالی حکم دی داراز تیمم هم د الله تعالی حکم دی، د بنده وظیفه خود الله تعالی حکم منل دی، نه دا چې د خپل زړه د ځینې مطابق کار کوي. څه چې د الله تعالی حکم وي هغه د زړه له کومې منل د بنده رېښتینولي ثابتوی. (اغلاط النوام ص ۱۹۶)

مسئله: که چیرې جنب سړی ته له غسل کولو څخه زیان رسیږي، د هلاکت او د ناروغتیا سبب ئې گرځي او گرمې او به پیدا کول گران وي، نو په هغه سورت کې تیمم وهل جائز دی. (نایم ص ۱۵۶، هدایه ص ۵۲۲)

د ناروغ او معذور لمونځ

مسئله: که چیرې یو سړی داسې معذور یا مریض وي چې د لمانځه ارکان په پوره ډول اداء کولای نشي نو بیا دی د خپل وس سره سم ارکان اداء کړي، کفایت کوي، مثلاً یو سړی ده. قیام نشي کولای د مرض یا بل عذر په وجه پر ځمکه را پریوځي او یا دې ته ورته په نورو ارکانو کې بل کوم مشکل لري نو هغه رکن بیا ورباندې فرض نه دی، کولای شي په ناسته لمونځ وکړي، که د سنت طریقي سره سم کښیناستلی شي، مثلاً لکه التحیات باندې چې عام خلک کښیني، خولانښه ده، کنه نو چې څنگه کښینستی شي هغسې صحیح ده، که دلر وخت لپاره دریدای شي د ډیر وخت لپاره نه، نو بیا دی لمونځ په ولاړه شروع کړي چې څومره دریدای شي ودي دریږي، له هغه وروسته دی کښیني، حتی که یوازې تکبیر تحریمه ویلای شي، په ولاړه هم سمه ده، په ولاړه دی ووايي، که ئې دومره توان درلودی خو ونه دریدی، نو لمونځ صحت نلري، همداراز که د څه شي په وسیله ولاړیدای شي، لکه لکړه تکیه، یو بل سړی او داسې نور بیا هم لمونځ په ولاړه اداء کول پکار دی.

(درمختار: رد المحتار و غیره، مغیری ص ۱۲۲، علم الفقه ص ۱۲۲، هدایه ص ۱۰۸، شرح ترمذی ص ۱۱۷، ح ۱، مغیری ص ۲۱۶)

مسئله: که چیرې یو سړی ډېر کمزوری وي په ولاړه لمونځ په داسې حال کې کولای شي چې د ولاړې په وجه تنفس نشي وغلای او آواز ئې بندیږي، قرائت نشي لوستلای، نو دې ته هم پکار ده چې لمونځ په ناسته وکړي، او بل سړی بیا داسې ده چې دومره جامې ورسره وي چې که په ولاړه لمونځ کوي، بدن ئې نه ورباندې پتیرې مگر په

ناسته پتیدلای شی په دې صورت کې هم دا سړی لمونځ په ناسته نشی کولای په ولاړی به ئی کوی. (درمختار، شامی وغیره)

مسئله: که چیرې یو څوک په ولاړه لمونځ کولای شی، خورکوع او سجده یا صرف سجده نشی کولای نو بیا دی نور لمونځ پوره کوی، یوازې رکوع او سجده دې په اشاره سره کوی، درکوع په نیت دې سجدې ته سرزیات تیتوی، دا مکروه تحریمي ده چې یوشی راپورته کړی له تندي سره ئی سم کړی او بیا سجده ورباندې ولگوی، مگر که داسی یوشی وی چې خپله پر ځمکه پروت وی خوله تندي سره برابر شی نو سجده پرې لگولای سی؛ څه خرج نشته.

مسئله: که چیرې یو سړی دومره مریض وی چې په ناسته هم لمونځ نشی کولای نو بیا دی په پروتۍ په اشارې سره آداء کړی، ترڅو ئی مخ قبلې ته سیده شی. خو که پراخ پریوزی هم درسته ده په دې شرط چې مخ ئی قبلې ته وی، او په سر سره به د سجدې او رکوع اشاره کوی، په مترگو او یا مخ سره اشاره کافی نه دی. (درمختار وغیره)

که داهم شوني نه وی نو څنگه کیدای شی، او ممکنه آسانتیاوی، پرهغه طریقه دی لمونځ آداء کړی. (مجموعه ۱۲۶، کتاب ۱۸۰۲، درمختار ۱۷۰۲)

مسئله: که چیرې یوه ښځه د ولادت په وجه په درد اخته وی، مگر حواس ئی پرځای او بی هوښه نه وی، نو پکار ده چې د پسرژر لمونځ ادا کړی، تاخیر ونکړی، داسی نه چې نفاس راپیداشی او لمونځ ورځنی قضاء شی، که په ولاړه لمونځ کولو کې دا وېره وی چې ماشوم به پیداشی او صدمه به ورته ورسیرې نو په ناسته دی لمونځ وکړی. همدارنگه که د ماشوم نیمه برخه پیدا شوي وی او نیمه

لاپاتی وی مگر نفاس لانه وی پیل شوی نو په دې صورت کې به هم لمونځ کې تاخیر نه کوی، په ناسته ناسته دی لمونځ وکړی، په ځمکه کې دی وړوکی غارغوندي ځای جوړ کړی و ترڅو د ماشوم سره هلته کښیږدي، که داهم نشی کیدلی نو په اشاره دې لمونځ وکړی (خزانة الروایات وغیره) که چیرې ئی ونکړی نو د دی لمانځه قضاء ورباندې شته. رفعت قاسمی)

مسئله: که چیرې یو مریض داسی وی چې د سر په اشارې سره لمونځ نشی کولای نو بیا دی پریږدي ترڅو جوړشی او قضاء دې راوړی، خو که دا حالت تر پخو لمونځونو وړزیات شی نو د دی لمونځونو قضاء هم بیا ورباندې نشته، لکه چې د قضاء په بیان کې دا خبره تیره شوه.

مسئله: که کوم ناروغ ته په لمانځه کې درکعتونو شمېرنه معلومیرې نو پرده باندې هم د صحت تر وخته لمونځ نشته بیادي قضاء راوړی، مگر که څوک بل سړی ئی ورته وایی او دی لمونځ کوی داهم جائزه ده. او دا د هغه چالپاره ده چې د سپین پیرتوب په وجه د پریزیات کمزوری شوي وی، تردی چې مغبوط العقل گرځیدلی وی، یعنی د دویم سړی په وینا سره د ده لمونځ صحت لری، خو که دویم سړی ورته پیدا نشی او پر خپل غالب گمان عمل وکړی هم جواز لری ورته. (فتح الممتی)

مسئله: که چیرې یو سړی په لمانځه کې ناروغ شی، نو پاتی لمونځ چې په څه طریقه کیدای شی پوره دې کړی، مثلاً ولاړ وی، دا توان ئی له لاسه ورکړ، نو په ناسته دی لمونځ وکړی او که پی درکوع او سجدې توان ختم شو نو په اشارې سره دې پوره کړی او که په

ناستی لمونځ کوي او دا توان يې هم ختم شو په پروتې دې لمونځ پوره کړي.

(علم الله ص ۱۲۸ ج ۲، هدايه ص ۱۰۹، شرح تقييه ص ۱۱۸، کبير ص ۲۶۹ درمختار ص ۲۰۶ ج ۱)
مسئله: د پورتنۍ مسئلې بالعکس که يو مريض د لمانځه په حالت کې جوړشي، يعنې پر قيام، رکوع او سجده ټولوباندې قادر شي نو پاتې لمونځ به په ولاړې پوره کوي، که چيرې ټي مخکنې د نه قدرت په وجه په اشارې سره رکوع او سجده کړې وي، بيا جوړشي هغه لمونځ ټي فاسد دی له سره به په ولاړه لمونځ راگرځوي.

(علم الله ص ۱۲۸ ج ۲، هدايه ص ۱۰۹، شرح تقييه ص ۱۰۸، کبير ص ۲۶۹)
مسئله: که چيرې د قرائت د درازوالې په وجه ځينې کسانو ته په ولاړه تکليف رسېږي دريدای نشي نو دغه څوک که پرديوال، درخته اويالکړه تکیه ولگوي، څه کراحت نلري، د تراويحو په لمانځه کې اکثرا دغه ضرورت رامنځ ته کېږي، خو په داسې حالت کې چې خوب ورنشي، کنه نو اودس ټي ماتېږي. (شامي وغيره)

مسئله: په نفلي لمانځه کې لکه څنگه چې ټي په پيل کې دناستې او ولاړې اختيا، ري، همداراز د لمانځه په نيماني کې هم کولای شي کښينې او لمونځ پسې پوره کړي، په دې کې هيڅ کراحت نشته.

(درمختار وغيره، علم الله ص ۱۲۹ ج ۲)

انسان څه وخت معذور بلل کېږي؟

مسئله: ځينې وخت د چا ځاځکي ځاځکي، پيشاب يا بولي راځي، مگر د لمانځه ټول وخت نه کښيباسي، دومره وخت پيدا کېږي چې د پاکی په حالت کې لمونځ ادا، کړای شي، نو دې معذور نه بلل

کېږي، ده ته پکار ده چې د ځاځکو د دريدلو انتظار وکړي، بيا دې اودس تازه کړي او لمونځ دې وکړي، که د لمانځه پرمهال د قطري راتللو شبه وي، نو لمونځ دې په منځ کې پرېږدي او هغه ځای دې وگوري چې لوند شوی وي، نو دې هغه ځای او شرمگاه پرېمنځي اودس دې تازه کړي بيا دې لمونځ له سره پيل کړي، او که شبه دغسې ورپيدا شوی وي يعنې له کتلو وروسته ورته معلومه شي چې پر جامه باندې لوند والی او ځاځکي نشته. نو آينه دې د غسې شېبې پروا نه کوي، بلکه د اوداسه پرمهال دې پرېرتاگه باندې دلا سوپه گوتو سره اوبه وپاشي چې د اد شېبې د ختمولو يوه طريقه او علاج دی.

او که چيرې دا قطره ځي راځي دومره موقع نه پيدا کېږي چې د پاکی په حالت کې لمونځ ادا کړي، نو دې معذور بلل کېږي. د داسې معذور لپاره پکار ده چې د هر لمانځه لپاره، نوی اودس وکړي نوي جامې واغونډي، فرض، سنت، واجب نفل هر لمونځ چې وغواړي کولای شي، ترڅو چې د دغه لمانځه وخت پاتې وي، اودس ټي نه ماتېږي په قطري راتللو سره، مگر که له ځاځکي پرته بل کوم ناقض وي، هغه اودس ماتوي.

مسئله: که څه هم د لمانځه په حالت کې د پيشاب قطره پر جامه په څرگنده وغورځي، د معذور گنولو په وجه شرعا له ده څخه معاف دی، نو څوک دا بهانه نشي کولای چې لمونځ ورځنې معاف دی، د عذريه وجه، داسې نه بلکه دغه عذر ورته معاف دی څر لمونځ نه.

(فتاویٰ رحيميه ص ۲۲۲ ج ۲، بخواله موافی الفذح ص ۱)

مسئله: د خاڅکي د راتللو د ویرې لامله که څوک پر خپل عضو مخصوص باندې یو ټوک و اچوي؛ لمونځ ورسره صحیح دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۱۲ ج ۲، بحواله ردالمحتار ص ۱۳۹ ج ۱)

مسئله: که څوک په ناسته لمونځ کوي نو د رکوع مستحب طریقه دا ده چې نس دومره کوږ کړي چې تندي له گوندو سره مقابل شي، د ورننود راپورته کولو اړتیا نشته.

(فتاوی رحیمیه ص ۲۹۹ ج ۲، شامی ص ۳۱۶ ج ۱)

مسئله: د ناستي د لمانځه په وخت کې د قرائت پر مهال پر ځای د دې چې د سجده ځای ته گوري؛ ښه دا ده چې خپلي غیږې ته گوري.

(فتاوی محمودیه ص ۱۵۲ ج ۲، بحواله شامی ص ۳۲۱ ج ۱)

مسئله: د معذور سړي د سجده لپاره پکار نه ده چې تکیه او یا بل شی لوړ ورته کینودل شي ترڅو دی سجده ورباندې ولگوي، که د سجده قدرت نلري نو په اشاره دی سجده کوي، د تکیه اوبل شی د ایښودلو ضرورت نشته.

(امداد الاحکام ص ۱۹۸ ج ۱)

د معذور په اړه مسائل

مسئله: څوک چې په ولاړه نقل لمونځ کوي او په منځ کې سترې شي نو کولای شي چې کښینی او یا هم په ولاړه پر کوم دیوال، لکړه او یا بله تکیه باندې خاتواچوي او پاتې لمونځ پسی پوره کړي. دا دده په حق کې عذر دی، څوکه ښی له عذره کښینی نو دا مکروه ده.

(منایه ص ۱۰۹ کبیری ص ۲۷۱)

ځکه چې نقل کوونکی په هر حال ښی له کراهت په ناسته نقل کولای شي، حتی چې په مینځ کې هم د عذر لامله کښینا ستلای شي.

(درمختار ص ۲۰۶ ج ۱)

مسئله: که څوک په اورگادې او یا بل داسې شي کې سفر کې لمونځ په ولاړه نشي کولای نو په ناسته دی وکړي څه حرج نشته.

(درمختار ص ۲۰۶ ج ۱)

مسئله: که یو گوند سړی وي په ولاړه لمونځ نشي کولای، نو هغه ته پکار ده چې په جماعه کې د صف په یوه کونج او کناره کې کښینی او لمونځ وکړي دا جائزه ده.

(امداد الاحکام ص ۵۲۵ ج ۱)

مسئله: څوک چې په ناسته هم لمونځ نشي کولای نو په پروتې دې په اشاره سره وکړي. او د مریض لپاره سنت او نقل کول ضروري نه دي، که کولای شي، بهتره ده کله نو هیڅ گناه نشته ورباندې.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۰ ج ۲، ردالمحتار ص ۲۱۲ ج ۱)

مسئله: که یو چا پر زخم باندې داسې پټی لگولي وي چې هغه په شرابو او یا بل ډول نجس مرهمو باندې ککړه وي، او لمونځ ورسره وکړي، لمونځ ټی کیږي څه حرج نشته.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۰ ج ۲، ردالمحتار ص ۲۱۱ ج ۱)

مسئله: که د ریاخ مریض (هغه چې هوا ټی خارجېږي) شرعي معذور وي، یعنی په هر حالت کې ټی ریاخ جریان لري د طهارت (پاکۍ) یوه شیه هم نه ورته پیدا کیږي، نو د هغه لپاره دا جائزه ده چې یو ځل اودس وکړي، په وخت کې دننه لمونځ کولای شي که څه هم په لمانځه کې هوا خارجېږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۲۸۰ ج ۱، فتاوی محمودیه ص ۱۳۳ ج ۲)

مسئله: څومره چې ټی طاقت وي د هغه سره سم دې لمونځ اداء کوي، که د ولاړې وس ټی نه وي، نو په ناسته او که د ناستې وس ټی نه وي، نو بیا په پروتې لمونځ کولای شي، مطلب دا چې تکلیف د وسعت په اندازه دي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۶ ج ۲)

مسئله : که له مريض سره بل کوم څوک نه وي اودى خپله قبلې ته مخ نشي کولای ، نو چې کوم اړخ ته ئې مخ وي هغې خواته دې په پروتې په اشاره لمونځ اداء کړي . (کتاب الله ص ۱۳۲۲)

مسئله : که چيرې يو داسې مريض وي چې سلسل البول وي . (يعنى بولې ئې جاري وي) اوده ته دا وېره او اندېښنه وي چې که په ولاړه لمونځ کوي نو بولې ئې توثيرې او په ناسته نه توثيرې او همداراز يو روغ سړي ته د خپلې تجربې له مخې دا څرگنده وي چې که په ولاړه لمونځ کوي نو سړې چکر کوي او يا بې هوښۍ ورباندې راځي ، نو په دې صورتونو کې لمونځ په ناسته کولای شى ، څه حرج نشته ، خودا بايد وويل شى چې په دې ټولو صورتونو کې رکوع او سجده او نور ارکان په مکمل ډول اداء کول واجب دي . (کتاب الله ص ۸۰۲ ج ۱ فتاوى رحيميه ص ۱۱۹۵)

مسئله : که يو څوک د يوه شى په وسيله دريدای شى او لمونځ کولای شى ، لکه لکړه ، ديوال ... او يا بل داسې شى ، نو هغه سړى دى د دغه شى په مرسته په ولاړه لمونځ وکړي ، په ناسته ورته اجازه نشته ، همداراز د ناستې او پروتې هم همدا مسئله ده ، لکه د ولاړې او ناستې .

(کتاب الله ص ۸۰۲ ج ۱ امداد الفتاوى ص ۲۵۱ ج ۱ ، درمختار ص ۲۰۱ ج ۱)

خو مره چې ممکن وي بې له کومې پرېشاني دې لمونځ اداء کړي .
(رفت قاسم)

مسئله : که يو سړى داسې مريض وي چې يوازې په سترگو ، بانوگانو او يا په زړه سره اشاره کولای شى ، نور څه نشي کولای نو په دې حالت کې دا سړى معذور بې الزمه متصور کېږي ، لمونځ که کوي هغه صحت نلري ، که څه هم عقل ئې پرځای وي ، او که په دې

حالت کې ئې لمونځونه ترېنځو ورزيات شى . نو بياني قضا ، هم ورباندې نشته . (کتاب الله ص ۱۳۶ ج ۱)

مسئله : که يو سړى پر قيام قدرت لري ، ولې رکوع او سجده نشي کولای نو پردغه سړى قيام هم لازمه نه ده ، دى به کښينى په ناسته به په اشاره لمونځ کوي . (هدايه ص ۱۰۹ ج ۱ ، کيږي ص ۲۶۶ کتاب الله ص ۸۰۶ ج ۱)

له سجدي اور رکوع څخه د معذرت حکم

مسئله : که څوک له رکوع يا سجدي څخه معذور وي ، کولای ئې نشي نو هغه دې په اشاره سره اداء کړي .

مسئله : که يو سړى قيام او سجده کولای شى خو صرف رکوع نشي کولای ، نو هغه ته پکار ده چې نيت وتړي او د قرائت لپاره ودرېږي او نيادې رکوع محض په اشاره سره وکړي ، ار سجده دې مکمله کړي .

مسئله : که يو سړى قيام کولای شى ، ولې د رکوع او سجدي څخه عاجز وي نو تکبير تحريره او قرائت دې په ولاړه ووايي او د رکوع اشاره دې هم په ولاړه وکړي ، بيادى کښينى او سجده دې په اشارې سره پوره کړي . (کتاب الله ص ۸۰۵ ج ۱)

مسئله : که يو سړى داسې زخمي وي چې په سجده کې وينه ځنې بهيږي او په ناسته کې ورته داستونزه نه وي ، نو دده لپاره ښه داده چې کښينى او د سر په اشارې سره سجده وکړي . ځکه چې په دې صورت کې اودس پرځای وي ، صرف سجده له منځه ځي ، اوله سجدي پرته لمونځ په شريعت کې شته ، مثلاً پرسواري باندې لمونځ چې عذروي ، سجده پر پردې هيڅ حرج نشته . (درمختار ص ۶۵ ج ۱ کتاب الصلاة)

هغه مریض چې رګمونه او ارګان نه ورپه یاد پېږي

مسئله: که چیرې پریو ناروغ باندې د ناروغۍ په وجه داسې حالت راځي چې د رکعتونو شمیر ورڅخه ګډوډ کیږي، چې څو رکعتونه شي اداء کړي او څو پاتې دي، یا سجدي ورځنۍ هیڅ شي او یا نور ارګان، نو په دې صورت کې پرده باندې لمونځ اداء کول لازم نه دي، خو که د بل چاپه هدايت او ښوونه شي اداء کوي بیا څه حرج نشته، لمونځ ته کیږي. (درمختار ص ۲۰۲ ج ۱)

د سترګو په اشاره لمونځ کول

مسئله: مجبور سړي د سر په اشارې سره بې له شکه لمونځ کولای شي، مګر د سترګې، زړه او مخ په اشارې سره لمونځ نه کیږي. (درمختار ص ۲۰۲ ج ۱)

مسئله: که د یو سړي دواړه لاسونه ترمروندو پورې او دواړه پښې ته تړي نو یو پوری قطع شوی وي، او پر مخ ته هم زخمونه وي، نو دا سړي پرته له اوداسه او تیمم څخه لمونځ کولای شي، او راګرځیدل هم ورباندې نشته. (درمختار ص ۲۰۸-۲۰۷ ج ۱)

که چیرې ټي لاسونه ترمروند کښته یعنی لږ پري وي نو بیا په هغه صورت کې څوک موجود وي نو د هغه په وسیله ټي د لاسو پرېمنځل ورباندې واجب دي، او که نه وي نو ضروري نه ده. (معدنفت عمی منزه)

د لیوني او بې هوښه سړي د لمانځه حکم

مسئله: کوم بې چي لیوني شي او یا بې هوښي ورباندې راشي پوره ۲۴ ساعه په همداسې حالت کې وي، نو د بې هوښۍ په ختمیدلو سره د تیرو شویو لمونځونو قضاء ورباندې لازمه ده. او که دغه حالت ټي تر شپږم

لمانځه هم ورواړوي، نو بیا ټي قضاء ورباندې نشته. (درمختار ص ۲۰۷ ج ۱، کتاب ص ۲۸۸ ج ۱)

د ټنگو یا شراپو په وجه د عقل له مینځه تللو په صورت کې د لمانځه حکم مسئله: که چیرې د شراپو یا ټنگو او یا داسې بل دواړو او یا نشیې شي په څو لوسره د سړي عقل له مینځه ولاړ شي، نو پرده باندې د هغو لمونځونو قضاء شته چې د بې عقلۍ په زمانه کې ورڅخه فوت شوی وي، که څه هم عمر ټي ښه دراز شي، ځکه چې دا د عقل زائیدل ده پخپل فعل شوی دي، لکه چې یو سړي ویده شي د خوب په وجه چې هر څومره لمونځونه قضاء شي راګرځوي به ټي، ساقطیږي نه، نو همداراز که څوک شي و خوري، او د هغه په وجه بې هوښه شي، نو پخپل لاس ټي دا کار وکړي، لهذا لمونځ ځنۍ ساقط نه دي، راګرځوي به ټي. (درمختار ص ۲۰۸ ج ۱)

د ناروغۍ په وخت کې دروغتیا د وخت قضائي لمونځونه راګرځول

مسئله: که یو مریض د مرض په وخت کې خپل هغه لمونځونه راګرځوي چې د جوړتیا په وخت کې ورڅخه قضاء شوي وي، څرنگه چې دی د خپلې ناروغۍ په وجه لمونځ په ناسته یا په اشاره کوي نو هغه قضائي لمونځ که څه هم په همدې شکل اداء کوي، دا صحت لري؛ لمونځ ته کیږي. ولی برعکس که دی د جوړتیا په وخت کې د ناروغۍ د وخت قضائي لمونځونه راګرځوي نو دا صحیح نه ده چې په ناسته او یا په اشاره به ټي راګرځوي، ولی چې قضاء شوی همداسې دی، داله دې امله چې اوس خوده ته هیڅ عذر نشته. (درمختار ص ۲۲۸ ج ۱ کتاب الصلاة)

د مريض او معذور قبله

مسئله : د هر هغه چاڅخه چې د مرض او په بلي وجه سره د لمانځه ارکان ساقط وي، د هغوی ټولر قبله هغه طرف دی چې تروس ئي لاندی وي، یعنی هر لوري ته چې مخ وي او بلي خواته نشي کيدای، هغه ئي قبله گڼله کيږي، یعنی لمونځ ئي هغه لوري ته صحت لري، دوی ته د لازمه نه ده چې قبلې ته به سیده دريږي، او په هغه صورت کې چې بل څوگ ورسره وي، او قبلې ته ئي هغه مخامخ کولای شي، بيا هم پرده لازمه نه ده چې د هغه په وسيله به ځان هرو مرو قبلې ته سموي. (رد المحتار ص ۲۸۱ ج ۱، عالمگیری ص ۵۶ ج ۳)

که څه هم استقبال القبلة د لمانځه اهم شرط دی، مگر فقهاؤ و داپه صراحت سره ویلي چې د عاجز لپاره د اکافي ده چې پر کوم لوري ئي قدرت درلودی.

مسئله : که چیرې تر مريض لاندې ناپاکه جامه غوړيدلې وي او حال هم داسی وي چې کله هم کالی تری لاندې خپور شي، هغه مردار پيږي، نو په دغه حالت کې دی دی خپل لمونځ وکړي، او که چیرې تردغه کالی لاندې بستر خراب نه وي، مگر د هغه په بدلولو رابدلولو کې مريض ته تکلیف رسيږي نو دی بستر نه بدلوي. (فتاوی عالمگیری ص ۵۶ ج ۳)

مسئله : د یو ناروغ که د مجبوري په وجه همیشه جامې ناپاکې وي او په پاکو ئي بدلولای نشي نو څه پاک نلري، لمونځ ئي صحیح دی. (البته که بی له مجبوري ئي جامه ناپاکه وي او دی ئي نه بدلوي، نو دې لمانځه قضاء ورباندې لازمه ده.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۳ ج ۲، رد المحتار ص ۲۸۱ ج ۱ باب احکام المنذور)

مسئله : د یخني اویا بل علت په وجه یو مريض ټول بدن او مخ څادر یا بل دغسی شی پټ کړي وی، لمونځ ئي صحیح دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۳ ج ۲، رد المحتار ص ۲۸۰ ج ۱ باب شروط الصلوة)

که د یو بی لمانځه سړی له لوري څو ک فدیو ورکړي څنگه به وي؟

مسئله : د میت (مړی) له وصیت او مال پرینسودل پرته پروار ټانوهیڅ ډول کفاره واجب نه ده. مگر که ئي تبرعا اداء کړي، بهتر کار دی، او ډیر ښه دی، کیدای شي د ذی په سبب ئي الله تعالی گناهونه وبخښي، په ذی فدیو کې څه خرج نشته، که څه هم یقین ئي دانه وي چې په دې فدیو سره به هغه میت برانت پيدا کړي مگر امید به ئي وي، په هر حال لمونځ پرینسودل یوه عظیمه گناه ده، پوښتنه به ئي هر مرو کيږي، څو معافی او ښه ئي هم د الله پاک په واک کې ده: «و یغفر ما دون ذلک لمن یشاء» (فتاوی دارالعلوم ص ۳۶۵ ج ۲، رد المحتار ص ۸۵ ج ۱ باب قضاء الفوائت)

که چادو وصیت سره سره فدیو ورکړه نو؟

مسئله : که چیرې د میت (مړی) د وصیت او مال پرینسودلو باوجود د هغه وارثین د مال دریمه برخه پوره فدیو ورکړي نو بی له شکې چې هغوی گناه کار دي، او میت هم له اخروي مؤاخذي نه خلاصیږي، تر څو ئي الله تعالی ونه بخښي له خپل فضل او کرم څخه.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۶۸ ج ۲، رد المحتار ص ۸۵ ج ۱، باب قضاء الفوائت فتاوی محمودیه ص ۹۸ ج ۷)

د لمنځو فدیو څومره وي؟

مسئله : د لمانځه کفاره به د سړی له مړینې وروسته د هغه وارثان ورکوي، په ژوند کې د کفارې حکم نشته. او د کفارې اندازه داده چې پاوکم ۲ سیره غنم به ورکوي. (یعنی یوه کیلو ۲۳۳ گرامه) په شپه او

ورځ کې به د سپړو لمونځونو ورکوي، سره له وترو، نو په دې حساب سره د یوې ورځې د لمونځونو کفار (۹ کیلو ۷۹۸ گرامه) شوی، نور د خپله اختیار لري، غنم ورکوي او که تغدي پیسې، ښه او افضل کار د ادې چې تغدي وی، ځکه چې په هغه سره د سړي ټولني اړتیاوې پوره کیږي، که دیني کتابونه واخلی او پرمستحقینو ټي وويشي دا هم ښه صورت دی. مگر په دې کې لازمه خبره دا ده چې هغه کتابونه به بیا ضرور پرېږدو او طالبانو ویشي او هغه ټي پخپل ملکیت سره قبول کړي، دا چې ځینی خلک ټي پر دیني مدرسو ویشي او هغوی ته ټي وقف کوي، دا طریقه جواز نلري، کفار نه اداء کيږي. (ملکیت پکې ضروري دی). (فتاوی دارالعلوم ص ۲۶۲ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۵۰ ج ۱۳)

مسئله: د فدې د مصرف ځایونه همغه دي چې د زکوٰۃ او صدقه انظر دی، او ډېر مستحق په دې کې هغه څوک دی چې ډیر اړ وي، لکه پوړوړې او داسې نور... او که ټي په مدرسه کې په دې شکل مصرف کړي چې مستقیمان طالبانو په ملکیت کې ورکړي نو دا هم ښه مصرف دی. او که ټي د مدرسې بیت المال ته په داسې بڼه لیږي چې ملکیت ټي ناڅرګند وي، نو دا جائز نه ده. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۶۹ ج ۲)

د مریض په ژوند کې د لمونځو فدیو ورکول څنګه دی؟

مسئله: شیخ فاني (هغه څوک چې دعم اخیری پورې وروسته ورسپړي) کولای شي پخپل ژوند کې د روږو فدیو ورکړي، مګر د لمانځه فدیو نشي ورکولای، دا صحت نلري، او لمونځ ټي له ذمی څخه نه ساقطیږي ځکه چې په لمانځه کې دا وسعت شته چې که په ولاړه ټي نشي کولای، نو په ناسته دې وکړي، او که په ناسته ټي نشي کولای

نو په پروتې دې وکړي او که رکوع او سجده هم نشي کولای په اشاره دې وکړي، البته له مرګه وروسته ټي چې پر ذمه څومره لمونځونه پاتې شي یا روژې پاتې شي او د فديې ورکولو وصیت وکړي، او مال ټي هم پري ایښی وي، نو پروا رښتو ټي دهغه فدیو اداء کول ضروري دي، او حکم ټي د زکوٰۃ دی، چې تمليک پکې ضروري دی، او مستحقین ټي اړکسان دي، او که په دیني مدارسو کې طالب العلمانو ته ورکول شي، نو دا لا بهتره ده، او ثواب ټي زیات دی ځکه چې دا د دین پخاطر او د دیني علومو لپاره د طالبانو مرسته ده.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۸ ج ۲ بحواله هده ص ۲۰۲ ج ۱ کتاب الصوم)

مسئله: په توبې او یا حج سره صرف گناه معاف کیدلای شي، ولې فرائض نه معافېږي، مثلاً یو سړی پوړوړی وي د چا قرض ټي پر ذمه وي، نو ورکول ټي ورباندې فرض دی، اوس که دې توبه وباسي او یا حج وکړي نو له فرض خلاص نشو، بلکې لاهمغسي ورباندې فرض دی، لکه چې ترتوبې او حج ورباندې ټي پر ځان فرض گناه.

همدارنګه د حقوق الله هم چې کوم قرض دی، لکه لمونځ او داسې نور... په اداء کولو سره ټي سړی له مسئولیت خلاصیږي، په توبې او حج سره نه، بلکې په دې سره صرف د لمانځه تاخیر چې یو معصیت دی، معاف کیدای شي، ولې لمونځ لایبها هم ورباندې لازم دی، که چیرې ټي په قضاء راوړلو کې بیا تاخیر وکړ، نو بیا له سره په گناه اخته شو. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۷ ج ۲، ثانی ص ۲۷۶ ج ۲)

مسئله: د قضایو لمونځونو کفار د هغوی را ګرځول او د الله تعالی په وړاندې د پښیماني او ندامت سره توبه کول دي، صدقه ورکول

کفار نه ده، مګر د دوه چپي په صدقه سره د الله تعالی قهراو غضب (چپي د لمانځه د ترک په وجه چپي بنده ته راغلی وي) په رحمت د بدليدو امید شته، چپي بنده دخپل عجز او قصور څرګندونه په دې سره وکړي چپي نورو اړو بندگانو ته له خپل مال څخه څه ورکړي، نو الله هم ورباندې مهربان شي او ترګناه ورتیر شي، نو د همدې امید او هیله په صدقه او خیرات کې شته، باقی صدقه کفار نه ده. بلکې پخپله د لمانځه اداینه او رښتیني توبه یې کفار کیدای شي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۴ ج ۴)

مسئله: د لمانځه او روژې قضاء صرف په توبه سره معاف کیږي نه، بلکې قضاء راوړل یې هم ورباندې لازم دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۶۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۶۸۰ ج ۱)

توبه او صدقه صرف د تأخیر او د لمانځه ذبي وخته کولو د معصیت کفار کیدای شي. - ژباړن

د اسقاط حيله

سوال: د اسقاط حيله جوړي په دې شکل ترسره کیږي، چې د جنازې د لمانځه نه مخکې یا وروسته د اور بشو یو من، تغذي پینسي لږترلږه پاو بالا یوه روپي او قرآن شریف. یو څوک یې پخپل لاس کې ګرځوي او هغه څوک چې جنازې ته راغلی وي، هغوی ته یې ورکوي او هغوی یې هم د حیلې په توګه ځنی رانیسي او وائي چې ما قبوله کړي او بیرته یې درکوم. د حیلې جوړونکي او ورکوونکي غرض هم دادي چې په دې توګه د میت ټول قضاء شوی لمونځونه روژې، حجونه

اوداسی نور عبادات فوت شوی وي؛ د هغوی کفار ګرځي، نو آي داڅه حکم لري؟

جواب: د اسقاط دغه ذکر شوي حيله د میت پروار ټانو واجب نه ده، اود دې خبرې وصیت هم فقهاء کرامو جائز نه دي ګڼلي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۰ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۶۷۹ ج ۱)

بیلابیل مسائل

په هغه ملک یا سیمه کې چې شپې لنډې وي؛ د لمانځه حکم څنګه دی؟

پوښتنه: په ځینو هیوادونو کې لکه برطانیه په ټولیزه توګه دهغه په شمالي برخه کې اکثر د ګرمیو په شپو ورځو کې د ماخستن وخت پر ۱۱:۳۰ یولس بجې او درې دقیقې پیل کیږي او سپیدی بیا پر ۱:۴۲ یوه بجه ۴۶ دقیقې راخیږي، ګویا د شپې اندازه ۲ ساعته او ۴۳ دقیقې کیږي. اوس که څوک د وخت له شروع کیدو سره سم آذان وکړي ۱۴ یا ۱۵ دقیقې وروسته لمونځ هم کیږي، په دومره لنډ وخت کې د پیشلمې خوراک، څښاک، مسجد ته تلل او نور ټول ضرورتونه پوره کول ډیر ګران کار دی، نو اوس په داسې حالت او صورت کې څه کول پکار دی؟

جواب: عزیمت خود ادي چې د سنت مطابق تراویح په پوره توګه سرته ورسوي او یو ځل قرآن پاک پکښې ختم کړي، همداراز نور عبادات هم په صحیح ډول پوره کړي، او ټوله میاشت په مجاهده او مبارزه کې په رښتیني ډول تیره کړي، آماکه بیا چیرې مجبوري او عذروي مثلاً، کمزوري، ناروغي، ملازمت (دنده) او بایله

اړتیا ورته وی نو دې بیا د «الم ترکیف» سورتونو باندې لنډی ۲۰ رکعتہ تراویح وکړی، که ئې د دې توان او موقع هم نه لرله نو د فرض او وترو ترمنځ دې صرف ۸ رکعتہ تراویح اداء کړي.

سوال: په سکات لینډ او ځینو نورو د اډول ځایونو کې چې د کال په څو میاشتو کې مثلاً د مې جون او جولای پورې له سپین شفق وروسته ماښام کیږي او پر صبح صادق بیرته سپین والی راو غوړيږي چې د ډیری روښانتیا لامله د ماخستن وخت او د سهار اخیری وخت معلومول څرنگه کېدای شي، او لمونځ په څه ډول او څه وخت کې باید اداء شي؟

جواب: که څه هم ډیری احنافو فقهاؤ د سره شفق ترلویدلو ورسته د ماخستن ابتداء بللې ده، ولی ځینی محققین فقهاء بیا د سره شفق ترلویدلو ورسته د ماخستن شروع بولي، نو په همدې اساس په مذکوره حالت کې باید د سره شفق له لویدلو سره سم د ماخستن ابتداء وبلله شي او د صبح صادق د بیاض (سپین والی) تر پیل کیدلو وړاندې د ماخستن لمونځ اداء کړل شي، او همدارنگه په روژه کې هم د ماخستن د فرض او وترو په منځ کې د صبح صادق د سپین والی تر راڅرگندیدلو مخکې د تراویحو د اداء کولو کوښښ وکړي.

که د شلورکعتونو موقع د «الم ترکیف» په سورتونو ویلو هم پیدانشي؛ نو ۸ رکعتہ دې وکړي او که چیرې د دې موقع هم پیدانشي، نو دې بیا خپل فرض او وتر اداء کړي.

اود آداء په نیت به ئې آداء کوي، لکه د بلغاریه د اوسیدونکو د ماخستن د لمانځه د آداینې په اړه په بحث کې فقهاؤ و ویلي چې که

چیرې د شفق تر ختمیدلو مخکې صبح صادق شروع شي، او د ماخستن لمونځ ته وخت پیدانشي، هلته هم د ماښام د لمانځه څخه څه وقفه وروسته بیا د سهار راختمو ترمنځ به د ماخستن فرض او وتر اداء په نیت کول راجح دي. (نظام الفتاوی ص ۲۲ بحواله شامی ص ۲۷۵ ج ۱)

چیرې چې بیخي د ماخستن وخت پیدانشي نو د لمانځه حکم څه دی؟
په برطانیه کې د میلادی کال په حساب د مې د میاشتې له ۲۲مې څخه د جولای تر ۲۱مې پورې په دغو دوو میاشتو کې شپې صرف ۴ ساعته وي، په دغه ورځو کې شفق بیخي لویږي نه نو په دغه حال کې د لمانځه حکم څه دی؟ چې د ماخستن وخت د شفق تر لویدلو وروسته پیل کیږي، نو د دالاندې ذکر شویو خبرو تفصیل که راته واضح کړي:

۱- چیرې چې د ماخستن وخت وي نه، هلته د ماخستن لمونځ فرض دی؟

۲- که فرض وي نو څه وخت به ئې کوي؟

۳- آیا د لمونځ وروسته ئې قضاء راوړي؛ که چیرې ئې قضاء راوړي پر مقرر وخت دې آذان، اقامت او په جماعه سره آداء شي؟

جواب: په دې مسئله کې ډیر زیات اختلافات او تفصیلات موجود دي، خو خلاصه او لنډیز ئې داسې ده چې که څه هم د ماخستن وخت نه وي، خو لمونځ ئې فرض ده، او دلیل ئې داده چې الله تعالی پنځه وخته پر خپلو بندگانو لمونځونه فرض کړي هر چیرې په هر وخت او په هر حال کې چې وي، لکه چې په (حدیث د جال) کې چې وارد دي چې یوه ورځ به ئې د ټول کال سره برابره وي، ضحایه کرامو عرض

و کړ چې د لمونځو په اړه څه حکم دی؟ (په دغه ورځ) آنحضرت ﷺ و فرمایيل چې په دغه ورځ به د ټول کال لمونځونه اداء کوي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۶۱ ج ۲، درمختار ص ۲۰ ج ۱ کتاب الصلاة)

۲- اوبل دا چې که چیرې د ماخستن وخت پیدا کړې خولې؛ نو صورت

دادی: چې د ماښام نه لږ وقفه وروسته به د ماخستن لمونځ کوي، یا چې په خواشیا سیمه کې پر کوم وخت نې خلک اداء کوي. هغه معتبر دی، یو صورت دا هم دی چې د صبح صادق نه وروسته دي د ماخستن لمونځ وکړي، اوله هغه ورسته دي بیا د فجر (سهار) لمونځ وکړي. ځکه چې په «درمختار» کې راځي، پرچا چې د ماخستن وخت راځي نه، پر هغه هم د ماخستن فرض او وتر لازمي دي، هغه دي دغه لمونځ دخپلې اندازې او اټکل مطابق اداء کړي یعنې کوم وخت چې یې سم وباله په هغه وخت کې یې کولای شي، مطلب دا چې په بل موسم کې چې کوم وخت ماخستن پیل کیده اوله ماښام ورسته به خومره فاصله بعد د ماخستن لمونځ کیده دلته دي هم د محسې وکړي، او یا چې په نورو ښارونو او ملکونو کې څنگه طریقه وي د محسې عمل مطابق دی عمل کوي، او د ماخستن په لمانځه کې به د قضاء نیت نه کوي، ځکه چې قضاء هغه وخت بلله کيږي چې وخت پیدا شي او بیا ورځنی فوت شي، نو دلته خود ماخستن وخت ښځې پیدا شوی نه دی، نو قضاء له کومه شوه.

(درمختار مع شامی ص ۵۲۵ ج ۱ وغیره)

۳- دا هم کیدلای شي چې تر لمر راختلو وروسته نې اداء کړي، مگر چونکه د ماخستن او سهار ترمنځ بیا ترتیب مشکل دی، نو پکار ده چې تر صبح صادق وروسته او تر فجر وړاندې د ماخستن لمونځ په آذان، تکبیر او جماعة سره اداء شي.

مسئله: و تر به یوازې په روژه مبارکه کې په جماعة سره کيږي، بل وخت نشته په جماعة سره. (جوهر نیره ص ۱۲۲ ج ۱، د تفصیل لپاره فتاوی رحیمه ص ۱۹۲ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۹۲ ج ۲ نظام الفتاوی ص ۵۹ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲)

چیرې چې شپږ میاشتي ورځ شپږ میاشتي شپه وي د لمانځه حکم څه دی؟

مسئله: په داسې ځای کې چې په پرله پسې توګه شپږ میاشتي لمر لویدلې وي او یا پوره شپږ میاشتي ورځ وي، یعنې لمر ښځې لوړې نه، نو په داسې ځای کې انسانانو ته زندګي کول هم یو ستونزمن کار وي، په هر صورت د عبادۃ یعنې لمانځه لپاره یې حکم داسې دی چې لمونځونه پر هر حال وړاندې فرض دي، په هرو څلور ویشو ساعتونو کې به د خپل حساب سره سم چې یوه شپه ورځ کيږي، لمونځونه به هغه حسابي ترتیب، یعنې وروسته و منځ ته او په معلومه فاصله به نې کوي، چې له حدیث د جال څخه هم همدا ترتیب او مسئله را معلوم کړې او د شاه عبدالعزیز صاحب محدث د هلوی رح رجحان هم همدا سې دی بیا چې مسلسل شپږ میاشتي لمر وي او شپه راځي نه، نو هلته دی هم هغه مخکنی ترتیب جوړ کړي په هرو څلور ویشو ساعتونو کې د یوې شپې او ورځې پنځه لمونځونه د اندازې مطابق اداء کړي. همدا راز دی

رزځ هم په همدې ترتيب نيسي، لنډه دا چې څنگه دنياوي کارونه د يو حساب اټکل او اندازه له مخې ترسره کوي، خوراک، څښاک، ويده کيدل، راپاڅيدل، وظيفه اجراء کول، تجارة او نور کاروبار کول همدا سي دي عباداة هم سرته رسوي. کله چې ئي يو ځل لمونځ وکړ، بيا که د همدغه لمانځه دوباره وخت راوړسي، نو لمونځ به نه کوي ځکه چې يو وار خوادا شو، مثلاً: که يو سړي د ما پښين لمونځ په مشرق (ختيځ) کې وکړي او بيا په يوه ډيره تيزه الوتکه کې مغرب ته ولاړ شي، دلته لاهماغه ما پښين وخت او خلک د دغه وخت پر لمانځه وي، نو پرده با. د دغه لمونځ نشته، ځکه ده خولا په مشرق کې اداء کړي و. (نظام الفتاوى ص ۳۲۲، بحواله مسلم شريف ص ۲۰۱ ج ۱ و فتاوى دارالعلوم ص ۲۳۰ ج ۲)

په سپوږمۍ او مريخ کې د لمانځه حکم او طريقه

پوښتنه: په اوسنيو حالاتو کې چې خلک سپوږمۍ او يا مريخ ته د ختلو خبرې کوي او يا دا چې ورختلي دي، نو اوس پوښتنه داده چې هلته لمونځ څه حکم لري، که صحت لري نو څنگه او پر کوم لوري به ئي کوي؟

جواب: که ځای پيدا کيږي نو نه يوازې لمونځ بلکې جماعه هم کولای شي، قضاء کوي به ئي نه، د «قبله نما» په مرسته به قبله ځان ته معلومه کړي، او که دا نه وي نو د خپلې تحري (فکري هڅې) په ملتيا چې هري خواته ئي د قبلې گمان زيات وي هغه لوري ته دي لمونځ وکړي، د تحري په صورت کې که څه هم قبله واقعا هغې خواته نه وي، بيا هم د ده لمونځ صحت لري. که چيري په طياره کې پرسيت «څوکی» ناست وي، د لمانځه وخت شي، نو که څه خلاص ځای

پيدا کيږي چې هلته ولاړ رکوع او سجده کولای شي نو دي هلته وکړي او کنه نو په خپله څوکی کې دي په اشاره سره رکوع او سجده وکړي، بيا چې د (سپوږمۍ، مريخ او يا دنيا) پر څمکه راگېسته شي، هغه فرض لمونځ به راگرځوي.

دانه يوازي چې د سپوږمۍ بلکې، د زهره، مريخ او نورو... پر څمکه هم اوسيدل او رسيدل شونتيا لري او په دې کې هيڅ شرعي مانع نشته، لمونځ او نور هر ډول عبادات د څمکې په څير هلته هم صحت لري او کيږي، همدا راز، فرضيت، وجوب، ثواب او عقاب همدا سي دي. (نظام الفتاوى ص ۲۶۱ ج ۱)

خپل اولاد پر لمانځه مجبور کول

مسئله: ماشوم چې کله ئي عمر ۷ کالوته ورسيږي، نو والدينو (مور او پلار) ته پکار ده چې هغه ته پر لمانځه کولو ډير ټينگار کوي، ترڅو له لمانځه سره عادت ونيسي، او بيا چې بلوغ ته نژدې يعنې د لسو کالو په عمر شي نو بيا دې تاکيد ورباندې زيات کړي تر دې چې ناپيدا دي څه ناڅه وهل هم ورکوي، نه يوازې دي پر لمانځه تشويقوي، بلکې د لمانځه ضروري ارکان او شرائط دي هم ورته ښيي. (مظاهر حق ص ۵۰۲ ج ۱، درمختار ص ۸ ج ۱، کتاب الصلوة)

حضرت عبدالله ابن مسعود رض فرمايي چې د ماشومانو د لمانځه څارنه کوي، او ښه خبرې ورزده کول ئي عادت وگرځوي، د آنحضرت مبارک ارشاد دي چې وايي: يوسړي که خپل اولاد په يوشئ پوه کړي (يعنې له بدې رامنځ او په نیکې ئي امر کړي) نو دا تر هغه بهتره ده چې يوه پيمانه صدقه (خيرات) کړي. همدارنگه فرمايي: هيڅ يو

پلار خپل اولاد ته تردې بله ښه عطيه (تحفه) نشي ورکولای چې ښه روزنه شي وکړي. (فضائل نماز از شيخ زکریا ص ۲۵)

د لمانځه لپاره د بل چاراپورته کول

په دې کې شک نشته چې د سهار وخت د غفلت وخت دی، نو پکار ده چې خلک همدا سي غافل پرېښودل شي، يو څوک چې ښه نيکمرغه وي او په دغه پرکتې وخت کې د غفلت عادت نه لري، اولمانځه ته راپورته کېږي، د هغه لپاره مستحب داده چې نور مسلمانان هم لمانځه ته راپورته او تشويق کړي، خو په دې شرط چې د هغوي اود نورو د ايذاء او ضرر سبب ونه گرځي

(فتاوی رحيميه ص ۲۹۱ بحواله کبيري ص ۲۶۱، شامي ص ۱۳۶ ج ۱)

مسئله: مستحب داده چې ويده سړي بايد جماعه ته رابيدار کړل شي، ترڅو له جماعه څخه بې برخې او محروم نشي.

(درمختار ص ۱۱۲ ج ۱، کتاب الصلوة)

مسئله: که څوک پر چارو غ کوي او لمانځه ته ښې راپاڅوي پرده باندې راپورته کيدل گران وي، او د نيم خوب په حالت کې ووايي چې زه نه ځم يانه پورته کېږم، نو په دې صورت کې د ايمان او نکاح تجديد ته ضرورت نشته ځکه چې د ده مقصد دانه وي چې د لمانځه له فرضيت څخه انکار کوي، بلکه له پورته کيدلو څخه منکروي، وايي يو څه مې لا خوب ته پريږده، ليکن توبه او استغفار به ډير کوي

(فتاوی محموديه ص ۵۹ ج ۱۲)

سورة فاتحه په يوه ساويل

مسئله: د اېشه د کمال او بهتري خبره نه ده چې امام په يوه سا «الحمد لله» ووايي. حتی دا ډول يو عادت گرځول ناوړه او ناخوښه عمل دی، چې له تنزيهي کراهت څخه به خالي نه وي، په ترتيب سره قرآن ويل او د هغه په معنا گانو کې ښه تدبر کول پکاردی، چې د دې تائيد حديث شريف هم کوي، خلاصه دا چې په فرض لمانځه کې په يوه ساه سورة فاتحه لوستل نامناسب او مکروه عمل دی. دا عادت بايد پرېښودل شي. (فتاوی محموديه ص ۲۲۵ ج ۲ بحواله مشکوة شريف ص ۲۸ ج ۱)

مسئله: که څوک امام په درې څلورمياشتي کې ټول قرآن کریم ختموي، اخيره پاره په يوه يوه رکعت کې څو څو سورتونه او په اخيري رکعت کې د بقرې سورة يو څه اندازه ووايي مثلاً له «آلم څخه تر - مفلحون» پوري، نو په دې کې هيڅ حرج نشته، فرضا که په لومړي رکعت کې قرآن کریم ختم کړي، يعنی «قل أعوذ برب الناس» ووايي، نو په دوهم رکعت کې د سورة بقرې آياتونه ولولي. مگر د فرائضو په يوه يوه رکعت کې څو څو سورتونه لوستل خلاف اولي کاردی، يعنی ښه نه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۰ ج ۲)

د لمانځه په حالت کې که کوم ليکل شوی شی

ولوستل شي، لمونځ څنگه دی؟

مسئله: په قصدي توگه په زړه کې ويل او په معنی شي ځان پټه کول مکروه دی البته لمونځ نه فاسدېږي، او که چيرې یو ناڅاپه ورباندې نظر ولگيږي، او بيا فکر پکښې بند نکړي، نو دا معاف ده. او هيڅ ډول کراهت نلري. (فتاوی رحيميه ص ۲۸۹ ج ۲، شامي ص ۵۹۳ ج ۱، مراقي الفلاح ص ۱۸۲، آپ کی مسائل ص ۱۱۲ ج ۲)

د وخت د تنگۍ په وجه تيمم وهل څنگه دی؟

مسئله: که يو څوک په صورت هم ښه جوړ وي، مگر د وخت د لږوالي په وجه غسل نشي کولای او تيمم ووهي، دا جواز نلري، که بيا هم په دې توگه لمونځ وکړي، هغه صحت نلري دوهم ځل لمونځ کول ورباندې فرض دی. (فتاویٰ محمودیه ص ۲۶۲ ج ۱۰)

د سپار له لمانځه وروسته د کتاب مسائل بيانول

پوښتنه: د سپار د لمانځه وروسته له دعاء نه مخکې يا وروسته امام صاحب په محراب کې خلکو ته د دين د کتاب ځينې مسائل بيانوي، په داسې حال کې چې خلک يا خوند قرآن تلاوت کوي. يا پروظيفه او يا په بل ذکر مصروف وي، او يا ځنې خلک مسبوق او ځينې لاحق وي، هغوی په پاتې لمانځه بوخت وي، نو طبعاً هغوی ټولو ته د پریشاني سبب کيدای شي نو په دې اړه شرعی حکم څه دی؟

جواب: حامدا و مضليا! عمر ما په مسلمانانو کې د دين په پوره توگه عملی کيدل او د دين د تعميم (خپرولو) سره بې رغبتې ډيره زياته ليدله کيږي، نو د دې مصيبت د ليري کولو پخاطر مسلمانانو ته پکار ده چې يو بل ته د دين د معتبرو کتابونو د مسائلو اورول عادت خپل کړي چې ډير په زړه پوري عمل دی، ښه داده چې ټول خلک چې په جماعه سره لمونځ وکړي، د چا څخه که يو يا دوه رکعت پاتې وي؛ هغه دي پوره کړي له هغه وروسته دي د کتاب مسائلې د امام او يابل چال لوري بيان کړي شي. او نور دی په غور سره واورې او زده دی کړي، دغه وخت که څوک د قرآن تلاوت کوي نو په بل وخت کې ئې هم کولای شي، ښه داده چې تلاوت پريږدي او د ديني مسئلو

18

زده کړو ته غوږ ونيسي په بل وخت او بل ځای کې داسې خلک سره راجمع کيدای نشي. (فتاویٰ محمودیه ص ۲۶۲ ج ۱۰)

له نيمې شپې وروسته د ماخستن لمونځ کول

مسئله: د شپې په اخير کې لمونځ کول صحت لري، مگر بې له عذره دومره ځنډول مکروه دی. (امداد الاحکام ص ۲۰۷ ج ۱)

په لمانځه کې بسم الله ويل

مسئله: امام او منفرد به د هر رکعت په شروع کې يعنی له «سبحانک اللهم» وروسته «بسم الله الرحمن الرحيم» وايي، که جهري لمونځ وي، که سري، او مقتدي به يې نه وايي بسم الله دي هم نه وايي صرف «سبحانک اللهم» دی وايي. ځکه چې مقتدي لپاره په امام پسې قرائت ويل جائز نه دي.

«بسم الله» او «أعوذ بالله» به له «سبحانک اللهم...» وروسته وايي، که أعوذ بالله هيره او بسم الله وويله شي؛ نو پکار ده چې له هغه وروسته بيا وويله شي. او که چيرې بسم الله يې هيره شي او سورة فاتحه شروع کړي بيادې پسې پوره کړي. بسم الله دی نه وايي، د فاتحې وروسته د سورة په شروع کې بسم الله ويل که څه هم مکروه نه ده. امانه ويل يې ښه دي.

بايد وويل شي چې بسم الله نه د سورة فاتحې جزء دی او نه د کوم سورة، البته د قرآن کریم جزء دی. (کتاب الله ص ۲۰۷ ج ۱)

په لمانځه کې قرائت څومره او څنگه ويل پکار دی؟

مسئله: په لمانځه کې اوږد قرائت ويل مسنون دی، خو په هغه وخت کې چې امام پوهيږي چې پرمقتديانو باندې گران نه تماميږي، که

چیری پر مقتدیانو باندی دروند وی نو اورد قرائت ویل مکروه دی،
 خکھ چي آنحضرت ﷺ یو خل د سہار لمونخ پھ معوذتینو سرہ اداء
 کر، وروستہ خلکو پھ حیرانتیا سرہ وپوشتل چي نن دی خومرہ
 مختصر لمونخ وکر؟ ہغہ ﷺ وفرمایل: ماد یو ماشوم ژپا واوریدلہ
 زما اندیننہ شوہ چي کیدای شی، مورثی پھ جماعۃ کي شریکہ
 وی، پھ ازمویشت کي بہ را ایسارہ شی۔

د دی حدیث پھ مفہوم کي کمزور، ناروغ او حاجتمند تول شامل دی
 (کتاب اللہ ۱۰ ج ۱)

مسئلہ: امام تہ پھ لور آواز تکبیر ویل سنت دی، خود دومرہ چي
 ضرورت ٹی وی، ترہغہ زیات آواز پور تہ کول مکروه دی پھ دی کي د
 تکبیر تحریمہ او نور و ہیخ فرق نشتہ۔ (کتاب اللہ ۱۰ ج ۲)

مسئلہ: پھ لمانخہ کي طوال مفصل (یعنی اوردہ سورتونہ) لہ سورۃ
 حجرات خخہ تر سورۃ البروج پوری دی، او منحنی سورتونہ بیالہ
 «البروج» خخہ تر «لم یکن» پوری دی، او کوچنی سورتونہ لہ «لم
 یکن» خخہ بیاتر سورۃ «الناس» پوری دی، اوردہ سورتونہ پھ سہار او
 ماپنین کي ویل کیبری، (پھ دی شرط چي پر مقتدیانو گران تمام
 نشی) لیکن د ماپنین سورتونہ بہ د سہار تردی لہ وارہ وی، او
 منحنی سورتونہ بہ د مازیگر او ماخستن پھ لمونخونو کي ویل
 کیبری، او وارہ سورتونہ بہ پھ ماہنام کي ویل کیبری۔ (کتاب اللہ ۱۰ ج ۲)

امام تہ پھ قرائت کي آواز خومرہ لوروی؟

سوال: زموږ امام صاحب پھ ډیر تیت آواز سرہ قرائت کوی، دومرہ چي
 د لومری صف خلک ٹی ہم پھ ډیرہ مشکله اوری؟

جواب: امام باید داسی خوک مقرر کرل شی چي لور آواز، نہ لحن،
 د تجوید مطابق قرائت لوستونکی وی، چي پھ دومرہ اندازہ
 لور آواز قرائت وویلی شی چي تول لمونخ کوونکی او یاد جماعۃ
 ډیری برخہ ٹی ووری، خود اچي دومرہ آواز ٹی نہ وی یوازی د
 لومری صف ها نژدی خلک ٹی ووری، پھ دی صورت کي لمونخ کیبری
 صحت، لری، خو پکار دادہ چي امام داسی نہ وی۔ (فتاوی محمودیہ
 ص ۲۳۶ ج ۲، درمختار ص ۲۹۸ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۱۲۹ ج ۲)

یوازی لمونخ کوونکی (منفرد) بہ قرائت پھ خومرہ لور آواز وایی؟
 پوښتنہ: پھ سری (خفیہ) لمانخہ کي خہ ډول قرائت ویل پکار دی،
 دا کافی دہ چي جروف صحیح کیدای شی او کہ خومرہ اندازہ؟
 خواب: احوط قول (د احتیاط و پر خبرہ) دادہ چي دومرہ اندازہ باید
 قرائت وویل شی چي پخپلہ ٹی واوریدلنی شی۔ (فتاوی محمودی ص ۲۳۷ ج ۲)

د جہر اوسر (سو کہ او پھ زورہ) تشریح

پوښتنہ: کہ خوک پھ لمانخہ کي پھ دومرہ آواز سرہ قرائت کوی چي
 خنگلور ٹی شخص ٹی ووری۔ پھ دی سرہ خوپہ لمانخہ کي خہ جرح
 نشتہ، نو پھ خومرہ اندازہ جہر او خومرہ سر بلل کیبری؟

جواب: حامدا و مصليا: کہ یو یا دوه سری ٹی پھ دی شکل ووری
 نو پھ لمانخہ کي خہ خرابی نہ راخی او دا جہر نہ بلکی سر بلل کیبری،
 کہ چیری د امام آواز د لمری صف خلک عموما ووری نو دا جہر دی
 (فتاوی محمودیہ ص ۲۰۲ ج ۲)

ضالین، په دوالین ویل څنگه دی؟

سوال: د ضالین پرځای دوالین ویل څنگه دی او په دې سره لمونځ کیږي ګڼه؟

جواب: د عربو قراء او علماء هم ضالین په داسې شکل اداء کوي چې د مضموم دال آواز ورکوي نو ځکه دا مشکل دی چې وویل شي د دې ټولو لمونځونه صحت نلري، په داسې حال کې چې هغوی اهل عربیه دي: حروفو په اصواتو او مخارجو باندې ښه پوهیږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۲۷ ج ۲)

مسئله: کوم سړي چې ضاد په صحیح توګه اداء کولای شي خو پرځای یې دال وایی، نو د هغه لمونځ صحت نلري. (فتاوی محمودیه ص ۱۸۶ ج ۲)

مسئله: دا چې په لمانځه کې د ضاد پرځای په ظا ویلو سره لمونځ فاسد یري ګڼه؟

نو په دې اړه باید وویل شي، چې په قصدي توګه خو دا کار باید قطعاً ونشي، ځکه چې د دال ویلو په صورت کې د لمانځه د فساد روایت موجود دی، بلکې په شرح فقه اکبر کې له محیط څخه په نقل سره وایی چې تعمد (یعنې همیشه په قصدي توګه ویل) کفر بلل شوی، مګر که ښې اراده د ضاد وی له خپله مخرجه او مشابهت یې له ظاد یا دال سره راشي نو لمونځ صحیح دی، هېڅ حرج نشته. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲ بحواله شرح فقه اکبر ص ۲۰۵، ردالمحتار ص ۵۹۲ ج ۱، زلّة القاری)

مسئله: اصلاً پکار دا ده چې ضاد باید له خپل مخرج څخه اداء کړه شي، که ونه ویلی شي، نو چې څنگه اداء شي لمونځ کیږي، څه باک نلري. (فتاوی دارالعلوم ص ۹۱ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۱۳۵ ج ۲، ردالمحتار ص ۵۹۱ ج ۱)

په بندو شونډانو قرائت لوستل؟

مسئله: ځینی خلک په لمانځه کې د اډول کوي چې شونډان بند کړي او قرائت وایی په زړه کې تصور او فکر کوي چې په دې توګه د قرائت رکن نه اداء کیږي، د قرائت د اداء کولو لپاره لږترلږه درجه دا ده چې حروف په سمه توګه اداء شي، یانې پخپله اوري او یانې د ده څنگلوري کس اوري. (مفیدی ص ۱۵۰)

مسئله: قرائت د شونډانو له خوځولو پرته اعتبار نلري.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۰ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۲۹۸ ج ۱)

مسئله: ښه بهتره او معتبره طریقه دا ده چې په لمانځه کې الحمد شریف او سورة داسې ولوستل شي چې که څه مانع نه وي نو خپل آواز پخپل غوږ سره واورې، او که وانه وری هم لمونځ صحت لري، خو چې توري صحیح اداء شي. (فتاوی دارالعلوم ص ۵۲ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۲۹۸ ج ۱ باب فی القرائت، فتاوی محمودیه ص ۱۹۷ ج ۲)

(یعنې داسې به یې هم نه وایی چې شونډان بند کړي، په زړه کې یې وایی او داسې به هم نه وي چې پر څنگ خلک ورڅخه تنګ شي، او په لمانځه کې یې خلل راشي. — محمد رفعت قاسمی غفر له)

مسئله: په لمانځه کې د قرائت مطلب دا دی چې الفاظ به لوستل کیږي، محض په خیال کې ورتیرولو سره لمونځ نه کیږي، ترڅو چې ژبه پر حروفو حرکت ونکړي لمونځ صحت نلري، همدا راز د یو آیه پرځای د هغه معنی ویلو سره هم لمونځ نه صحیح کیږي. (هدایه ص ۲۲۱ ج ۱، شرح تقيّه ص ۸۲ ج ۱ شرح وقایه ص ۱۲۹ ج ۱)

په کعبه شریفه کې دننه لمونځ کول

څرنگه چې له کعبې شریفې د باندې هغې ته برابر لمونځ کول درست دی همداسې په کعبه مکرمه کې دننه هم لمونځ صحیح دی استقبال القبلة صحیح دی، که هر لوري ته لمونځ وکړي، ځکه چې هلته څلور واړه طرفونه قبله ده. مگر که هلته لمونځ یوه طرفته پیل کړي او د لمانځه په دننه کې بل اړخ ته راوگرځي؛ دا جواز نلري. او څرنگه چې نقل لمونځ کیدلای شي، داراز فرض هم جواز لري. (ردالمحتار)

مسئله: که څوک د کعبې شریفې پر بنام ودریږي لمونځ وکړي دا صحت لري، ځکه چې پر کوم ځای چې کعبه ده، هغه ځمکه او د هغې محاذي پورته هوا تر آسمانه پوري ټوله قبله بلله کیږي، قبله یوازې دیوالونو ته نه ویله کیږي، له همدې وجې ده چې که څوک د لور غره پر څوکه ودریږي او لمونځ وکړي، نو لمونځ ئې، بالاتفاق درست دی، که څه هم د کعبې د دیوالونو پر محاذات نه وي، مگر دا چې په دی سره د کعبې مکرمې بې احترامی ده اوله دې څخه نبي کریم ﷺ منع فرمایلي ده، نو ځکه مکروه تخریمی ده.

مسئله: په کعبه کې دننه تنه هم لمونځ کول جائز دی او په جماعه سره هم او هلته دا هم شرط نه دی چې د امام او مقتدی په یوه طرف ته وي امام دا شرط ضرور شته چې مقتدی به له امام نه وړاندې نه وي، نور که مخ په مخ ودریږي هم صحت لري، ځکه په دې صورت کې مقتدی له امام نه مخکې نه بلل کیږي، مخکې هغه مهال دی چې مخونه د دواړو یوه لوري ته وي، مگر دا یوشی دی چې دلته لمونځ

مکروه گڼل کیږي، ځکه یو سړی ته مخامخ دریدل لمونځ کول کراهت لري، لیکن که یوشی ئې تر منځ وي بیا کراهت نلري. (درمختار)

مسئله: که چیرې امام په کعبه مکرمه کې دننه ولاړ وي او مقتدی د باندې، بیا هم لمونځ صحیح دی، مگر که یوازې امام دننه وي او کوم مقتدی دننه ورسره نه وي، یعنی ټول د باندې وي نو لمونځ مکروه کیږي، ځکه چې په دې صورت کې د امام مقام د یوه قد په اندازه له مقتدیانو څخه پورته دی او دا مکروه دی. (علم الفقهاء ج ۱ ص ۱۵۹ ج ۲)

آیا یوازې فرض لمونځ کافی دی؟

پوښتنه: که څوک سنت، نفل او وتر پریږدي، یوازې فرض آداء کوي دا لمونځ صحیح دی؟ ځکه چې ځینی خلک دا فکر کوي چې په تنی پرمخ تللي عصر کې مصروفیت د برزیات وي، څوک دومره فرصت نشي موندلای چې سنت او نفلو ته وزگار شي، اوس هم ځینی خلک داسې دي چې په بهر هیوادونو کې یوازې فرض آداء کوي سنت او نفل هیڅ یادوي لانه، که ورته ووايي چې ولی؟ وایي د انسان نیت مهم دی، عمل ته څه اړتیا نشته او تربیخي لمانځه پرېښودلو دا بهتره ده چې فرض خوا آداء شي نو آیا دا خبره درسته ده که څنگه؟ جواب: فرض خو فرض دی او وتر واجب دی، گویا عملاً هغه هم فرض دی، چې پرېښودل ئې لویه گناه ده. که پر وخت آداء نشي نو قضائي لازمه ده، د سنت مؤکد پرېښودل بده خبره ده، او د هغوی د پرېښودلو عادت خپلول هم گناه ده، په سنت غیر مؤکده او نوافلو کې اختیار لري چې کوي ئې که پرېږدي ئې.

او دا خبره بیا پر خپل ځای ناسمه ده چې په دې عصري دور کې فرصت پر کم وي، ځکه چې د خلکو مصروفیت په عبث او حرامو کارونو کې مصروف نه وي نو په څلورويشت ساعته کې څو اکثره برخه په حرامو، بې گټې او عبثیاتو لگيا وي، نو پکار ده چې د عديم الفرستی پرله پر لمانځه او عبادت وروانه چوله شي. که څوک رښتيا هم خوند وړ خدمتونه کوي، هغوی بیا د ښه خدمت او ښې حلالي روزي گټلو او ټولني ته د پراخ خدمت کولو تر څنگ عبادت ته هم خپل پوره وخت بيلولای شي، په داسې حال کې چې کار او خدمت ته به يې هم صدمه نه وي رسيدلې، او دغه خلک چې وايي د نه فرصت په وجه عبادت پرېږدي دا هغه خلک دي چې خپل وخت يې په حرامو، عبث او بې ځايه کارونو کې صرف کړی وي، نه دا چې د ټولنې او کورنۍ په روا خدمت کې.

پاتې شوه دا خبره چې د سړي نيت درست پکار دی. دا پر ځای خبره ده، خو له دې خبرې نه بيا دا څنگه راڅرگنده شوه چې سړی دې هرومرو هر ډول خراب عمل کوي، خونيت دې ئې سم وي ۱۲. بلکې خبره دا ده چې د نيت تر څنگ د عمل ښه والی هم ضروري دی که عمل خراب وي، نيت هم بيا څه گټه نلري. (آپ مې مسائل ص ۲۳۸ ج ۲)

تر نامه لاندې (زیر نان) وینستانونه کولو په صورت کې له لمانځه حکم مسئله: که څوک د غه وینستان لري کوی، نه، لمونځ يې صحت لري. اما د ا کار د پړناوړه دی. تر څلوینښت ورځو زیات د غه وینستان نه ليري کول مکروه دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۵۰ ج ۲، عالمگیری مصري ص ۲۶۸ ج ۵)

رونډسړی په لمانځه کې قبلې ته برابرول

مسئله: که چیرې یو روڼد نابینا سړی له قبلې څخه چپ لمونځ کوي او بل څوک ئې د لاس یا ژبې په وسیله قبلې ته سیده کړي، دا بېمه ده، په لمانځه کې څه خلل نه راځي. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۳ ج ۲)

یعنی د دې رانده سړي په لمانځه کې څه خلل نه راځي، او د د ا بل سړی (سیده کوونکي) په لمانځه کې که په یوه لاس سره سیده کړي او نو دا عمل قلیل دی څه حرج نشته، او که ئې په ژبه سره برابر کړي او یا ئې په دواړو لاسونو برابر کړي، نو لمونځ ئې نشته. ځکه خبرې کولې او عمل کثیر مفسد ضلوة دی، — محمد رفعت قاسمی غفر له

مسئله: د لمانځه په حالت کې که پر سړي باندې حیوان یا بل انسان حمله کوي، نو لمونځ به پرېږدي او خپله چاره به کوي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۹۹ ج ۲، رد المحتار ص ۵۷۸ ج ۱)

مسئله: که چیرې په لمانځه کې د سړي پر تندي خاورې ولگيږي، په لمانځه کې به ئې نه صفا کوي، وروسته که يې پاکي کړي؛ څه حرج نشته، مگر ښه بیا هم دا ده چې پاکي ئې نکړي ترڅو پخپله صاف شي (فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۲ ج ۲، غیة المستملی ص ۳۲۵)

په لمانځه کې وسوسې راتلل او د هغوی علاج

مسئله: په لمانځه کې دنیاوي خیالات او وسوسې په ذهن کې د راگرځیدلو په وجه په لمانځه کې فساد نه راځي خو حتی الوسع به د سړي کوشش دا وي چې هغه دفع کړي. (فتاوی دارالعلوم ص ۵۵ ج ۲، مجموعہ فتاویٰ شریعت ص ۱۸ ج ۱)

مسئله: د دغو وسوسو او شبهاتو د مخنیوي صورت دا دی، چې هغه شیطاني وسوسې، وېولې او هیڅ التفات ورته ونکړي ترپایه

خپله توجه پردي متمرکز کړي چې هغه وسوسې دفع او د لمانځه د الفاظ او د هغوی معنی ته متوجه واوسي، چې په حديث کې ئې هم همدارولاج وارد شوی (فتاوی دارالعلوم ص ۱۱۲ ج ۲، مشکوة شریف ص ۱۹ ج ۱)

مسئله: داسې نه ده چې په هر ډول خیالاتو راتلو سره لمونځ ته خلل رسیږي، که څوک د الله تعالی ادب او احترام سره آداء کړم نو ان شاء الله نه یوازې دا چې په لمانځه کې خلل واقع نه شو، بلکې په افضله طریقه لمونځ آداء شوی او هم ئې خیالات پریشانوونکي نه وي. (فتاوی محمودیه ص ۲۰۹ ج ۲)

د جماعة په لمانځه کې د سورتونو په اخیر کې مسنون اذکار ویل؟

مسئله: د سورة الفاتحه نه پرته چې «آمین» ویل پکښې سنت دی، په تیت آواز سره. په نورو سورتونو کې لکه د «بقره» په اخیر کې «آمین» د بنی اسرائیل په اخیر کې «تکبیر» د سورة ملک په اخیر کې «اللهم ربنا ورب العالمین» د «سورة القيامة» مرسلات او والتین» په اخیر کې مشهورې مستونې کلمې، د سورة والضحی څخه نیولې د قرآن تر آخره پورې د هر سورة په وروسته کې «الله اکبر» ویل، همداراز د ځینو آیاتو په اخیر کې څه مسنون الفاظ ویل د تلاوت په منځ کې، لکه په سورة طه کې، «وقل ربی زدنی علما» څخه وروسته حضرت ابن عباس رضی الله عنه «انهم زدنی علما وایمانا ویقینا» فرمایلي او داسې نور. دغه او دغه ډول نور ټول اذکار د احنافو په نزد فرض لمانځه او یا نوافلو په جماعة کې لکه تراویح او نورو... کې ویل درست نه دی. بلکې په هغه نوافلو کې چې منفرد ئې کوي او یا هغه څوک چې له لمانځه داندې تلاوت کوي، هغه لپاره مسنون دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲ ج ۲)

(یعنی د سورة فاتحه پر ختمیدلو په تیت آواز آمین ویلي شی اما په نور لمانځه کې دا ډول مسنون الفاظ نه باید وویل شی محدثین ځینې غوره) مسئله: د آیاتونو جواب د جمع په لمانځه کې رد کول جائز نه دی، البته که لمانځه د باندې د آیه جواب ورکول مسنون او مستحب دی، اوله نبی کریم ﷺ څخه هم همدانابته ده، چې د آیاتونو جواب به ئې له لمانځه د باندې ورکاوه، که کله په لمانځه کې ویلي شوي وي، نو هغه د تعلیم لپاره وو، نه د امت لپاره مسنون طریقه، او یا د اسلام په شروع کې داسې شوی دی، چې هغه مهال په لمانځه کې دومره قیودات نه وو، مثلاً خبرې کیدلای شوي او داسې نور... خو په وروسته کې دا امور ټول منع شوي دي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۵ ج ۲ بحواله مرقاة المفاتیح شرح مشکوة ص ۵۲۶ ج ۱ باب القراءة)

د سهار په لمانځه کې د قرائت اندازه

مسئله: د سهار په لمانځه کې امام ته پکار ده چې ډیر مختصر واره سورتونه لکه «الم نشرح»، «التین» ویل د ځان عادت نه وگرځوي، دا خلاف سنت او مکروه دی. که څه عذر نه وي نو امام او منفرد دي د سهار په لمانځه کې له سورة الحجرات څخه نیولې تر سورة البروج پورې یو یو سورة په یوه یوه رکعت کې وایي. چې دا مسنون او مستحب طریقه ده، او یا دې له کوم ځای څخه په منځنۍ ډول لږترلږه څلویښت آیتونه یا یو څه زیات ۵۰ آیتونو څخه تر ۲۰۰ پورې اوښه بهتره بیا داده چې سل آیتونه ولوستل شی، په دې سلسله کې د امام او مقتدی د همت خیال ساتل پکار دی، البته که څه عذر وي.

مثلاً وخت تنگ وی او یا بل خہ مشکل وی، بیا لنه او مختصر قرائت هم ویلای شی، هیخ حرج نشته. (فتاویٰ رحیمیه ۱۵۵ ج ۱، کبیری ص ۳۰۲ شامی ص ۵۰۲)

در رکعت دنیولو لپاره په منډه خفستل

سوال: کله چې امام صاحب رکوع ته ځی، نو خلک په دغه وخت کې د دې لپاره چې شرکت ورسره وکړی او رکعت پیدا کړی؛ په منډه او په خفاسته ورځي چې د ائې د نورو د لمانخه دخلل سبب کیږي نو دا شرعاً څنگه دی؟

جواب: دا ډول خفستل منع دی، که څه هم رکوع ته ونه رسیږي په حدیث شریف کې راځي چې لمانخه ته په منډه نه، بلکه په اطمینان سره راشئ، که رکعت در څخه تېر شی نو وروسته ئې اداء کړئ. (مسلم شریف ص ۱۲۲ ج ۱)

له دې پرته په مسجد کې خفستل د مسجد بی احترامی او بی ادبی ده، په خاصه توګه چې کله لمونځ کوونکو ته هم تشویش وی، نوله دې نه ځان ساتل پکار دی، په یو حدیث کې راځي: کله چې تاسی اقامت واورئ نو لمانخه ته په اطمینان سره راځئ، خفلی مه.

(بخاری ص ۸۸ پاره ۲، فتاویٰ رحیمیه ص ۱۸۸ ج ۱)

لمونځ په څه مهال ماتی؟

مسئله: د لمانخه ماتول کله حرام او کله مستحب وی. کله واجب او کله مباح وی. که چیرې هیڅ یو عذر نه وی نو لمونځ ماتول حرام دی، خود جماعة لپاره ئې بیا ماتول مستحب دی، او که چیرې د سړي مال ضائع کیږي نو د لمانخه ماتول مباح دی، خود ځان د ژغورلو (ساتنې) په غرض لمونځ ماتول واجب دی. (درمختار ص ۶۲۹ ج ۱)

مسئله: که څوک پر لمانخه ولاړ وی او مورپلار ئې ورته آواز وکړي، نو که فرض لمونځ وی نه به ئې ماتوی، که نفل وی او دوی پوهیږي چې دې په لمانخه ولاړ دی نو بیادې هم نه ماتوی او که مات ئې کړي نو څه حرج نشته، او که هغوی په دې نه وي خبر چې دې په لمانخه کې دی نو بیادې لمونځ ورته پرېږدي په دې گمان چې هغوی ناخوښه یعنی خفه نشي. (شامی وغیره، علم الفقہ ص ۱۲۶ ج ۲)

مسئله: په کومو حالاتو کې چې د لمانخه د ماتولو حکم دی او یا ئې د ماتولو اجازه شته؛ دا په داسې حالت کې نیت ماتیږي چې ولاړ وی ځکه چې په لمانخه کې کښیناستل هغه مهال وی چې د حلال کیدلو لپاره وی، او دلته خو لمونځ قطع کیږي، د حلال کیدو خبره نه ده، نو په همدې وجه دلته په ولاړه د لمانخه د ماتیدلو لپاره یوازې یو سلام کافی دی، او په امام پسی دی اقتداء وکړي (یعنی خپل لمونځ دی په ولاړه په یوه سلام ګرځولو سره قطع کړي او په امام پسی دی اقتداء وکړي او په جماعة کې دی شامل شی). (درمختار ص ۶۲۹ ج ۱) که څوک تنها فرض لمونځ کوي خو پر څنگ ئې دغه فرض په جماعة سره پیل شی؟

مسئله: دلته د لمانخه ماتول او په جماعة کې شاملیدل په دې صورت کې ده چې هغه د لومړي رکعت سجده تراوسه کړي نه وی. یانې کړي وی مګر هغه لمونځ دوه رکعتي وی، لکه د سهار، یادري رکعتي وی لکه د ماښام، او که لمونځ څلور رکعتي وی او دوه سجده کړي وی، نو په هغه کې دویم رکعت هم ورسره ضم کړي، نو څه حرج

نشته، له دې وروسته په امام پسي اقتداء وکړي نو دې به جماعه هم ترلاسه کړي او دوه رکعتونه نفل ثواب به هم وگټي. (د مختار ص ۶۲۵ ج ۱)

د دغې پورتنۍ مسئلې حاصل او خلاصه دا ده چې که یو سړی تنه پر خپل فرض لمانځه ودریږي او لمونځ هم دوه رکعتي یادري رکعتي وي؛ په دغه وخت کې ټي تر څنګ جمع ودریږي، نو اوس که د سجدې بیخي کړي نه وي، سلام دی وگرځوي، په جماعه کې دی گدشي. خودا په دې شرط چې لمونځ د سهار یا د ماښام وي.

او که دغه لمونځ چې د تنه پیل کړي وي؛ څلور رکعتي وي، د ماښام، یا مازيګر او یا ماخستن وي، او د یوه سجده کړي وي، یعنی یو رکعت ټي کړي وي؛ نو دلته پرده واجب ده چې یوه بل رکعت هم کوي او بیا به سلام گرځوي، په جماعه کې به اشتراک کوي. تر څو دغه دوه رکعتونه نفل شي او جماعه هم پیدا کړي، نو د دواړو ثواب به ترلاسه کړي.

او که چیرې د دې هغه دوه رکعتي لکه د سهار یا درې رکعتي لکه د ماښام لمونځ کې د دویم رکعت سجده هم کړي وه، دلته جماعه شروع شو، نو دې به اوس خپل لمونځ پوره کوي اوله سلام وروسته به په جماعه کې شرکت نه کوي او که ټي چیرې د څلور رکعتي لمانځه درې رکعت کړي وو؛ دلته جماعه شروع شو، نو دې به نیت نه ماتوي یعنی هغه خپل لمونځ به نه پریږدي، پوره کوي به ټي، بیا وروسته که ټي په امام پسي د نفلواقتاء کوله، هغه خپله خوښه، چې د جماعه ثواب هم حاصل کړي، البته د مازيګر او سهار په وختونو کې، په

جماعه کې د نفلواقتاء نیت گډون نشي کولای، ځکه چې له سهار او مازيګر وروسته نفل کول مکروه دی. (د مختار ص ۶۲۵ ج ۱)

تر امام وړاندې یو رکعت اداء کول؟

مسئله: که چیرې یو مقتدی په یو رکعت کې پر امام باندې سبقت وکړي، مثلاً رکوع ته له امام نه مخکې ولاړ شي او مخکې تر هغه راپورته شي او دا رکعت بیا ورسره اداء نکړي او بلکله امام سره سلام ونه گرځوي نو لمونځ ټي باطل دی، که دغه سبقت ټي قصدا کړي وي او که په هیزه سره په هر صورت لمونځ ټي نه کیږي، او که ټي چیرې دغه رکعت بیرته له امام سره اداء کړ او له امام سره ټي یوځای سلام وگرځاوه؛ نو لمونځ ټي نه دی باطل. (کتاب التمس ص ۲۹۲ ج ۱)

مسئله: که چیرې یو مقتدی د لمانځه له ختمیدلو نه مخکې سلام قصدا وگرځوي لمونځ ټي باطل دی. او که ټي دا گمان وي چې لمونځ خودا دی پوره شو په دې هیزه کې ټي سلام وگرځاوه، بیا ټي لمونځ باطل نه دی. تر څو چې له سلام وروسته عمل کثیر او یا خبری ونکړي. (یعنی بیرته ورسره گډشي). (کتاب التمس ص ۲۹۵ ج ۱)

امام که د چاپه مراعت قرائت اوږد کړي؟

مسئله: که چیرې امام قصدا په دې نیت چې هغه څوک په جماعه کې ورسره شریک شي؛ قرائت اوږد کړي نو دا مکروه تحریمي دی. (په دې شرط چې هغه سړی پیژندوی وي) او که ټي پیژندی نه؛ نو بیا مکروه تنزیهې دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۱۵ ج ۲ بحواله رد المحتار ص ۲۶۲ ج ۱)

په لمانځه کې سترگی بندول

مسئله: په لمانځه کې سترگی بندول مکروه دی؛ مگر د څه مصلحت پخاطر پټول صحیح دی مثلاً له داسې یو شی څخه سترگی پټول چې انسان په غفلت کې اچوی، داراز په لمانځه کې د آسمان طرف ته کتل هم مکروه دی.

آنحضرت ﷺ فرمایي: د لمانځه په حالت کې چې څوک سترگی پورته کړي او د آسمان پر لوري گوري نو د سترگو بصارت (دید- لیدل) یې له منځه ځي یا یې سترگی رنډیږي. (بروایت بخاری- کتاب الفقه ص ۲۲۷ ج ۱، آپ کی مسائل ص ۲۱۷ ج ۲)

مسئله: د خشوع او عاجزی پخاطر سترگی بندول بلاکراحت درست، بلکه اولی دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۹ ج ۲، ردالمحتار ص ۱۰۵ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۲۱۸ ج ۲)

مسئله: د سترگو له اپریشن (عملیات) کولو وروسته که د سجده او رکوع په حالت کې رښتیا ناقابل برداشت تکلیف زیږي یا سترگو ته نقصان کوي؛ نو په داسې صورت کې په ناسته لمونځ کولای شي سجده او رکوع دی د سر په اشاره سره وکړي. په سجده کې به د رکوع په نسبت لږ زیات ټیټیږي. (فتاوی رحیمیه ص ۲۲۱ ج ۲)

په هغه څو نه کې چې تصویر او یاد او بلید لو ځای وي؛ لمونځ کول څنگه دی؟
مسئله: تناره او یا هغه ځای ته چې اور پکې بلیږي؛ مخامخ دریدل لمونځ مکروه دی. ځکه چې دا د مجوسیانو له عبادت سره مشابهت راځي. (کتاب الفقه ص ۲۲۸ ج ۱)

(که چیرې بل ځای نه وي نو بیا مجبوري ده، لمونځ یې کیږي - محمدرقت)

19

مسئله: د ذیروح تصویر په وړاندې لمونځ کول مکروه دی. هغه ته که توجه وراوړي او که نه هرچیرې چې وي، یعنی که یې پر سر راڅوړند وي، که یې مخکې وي، که شاته، که ښي اړخ یا کین ته وي؛ مطلب دا چې نهایت زیات کراحت لري. خو په ټولو کې بیا هغه چې مخ ته راڅوړند وي؛ زیات کراحت لري. په هر صورت په کوم ځای کې چې تصویر موجود وي هلته لمونځ کول مکروه دی. مگر که داسې وړوکی تصویر وي چې که سړی ښه په غور ورته ونه گوري، اعضاوي یې نشي محسوسولای. د غیر ذیروح شي تصویر که هرڅومره جالب او جاذب وي، لمونځ ورسره صحیح دی. (کتاب الفقه ص ۲۳۸ ج ۱)

د قبر په وړاندې لمونځ کول

مسئله: که د لمونځ کوونکي په وړاندې قبر وي، لمونځ یې مکروه دی. مطلب دا چې څوک پر لمانځه ولاړ وي په ښه خشوع او خضوع سره او سترگی یې پر قبر ولگيږي. که چیرې قبر شاته وي یا یوه اوبل اړخ ته وي، او یا پورته وي او یا په داسې ځای کې چې هغه د لمانځه تر ځای کښته وي نو په دې اړه تحقیق دا دی چې دلته بیا هیڅ کراحت نشته، باید وویل شي چې دا کراحت په هغه صورت کې راځي چې په مقبره یا قبرستان کې د لمانځه لپاره کوم مخصوص ځای داسې نه وي چې هغه له ناپاکۍ څخه پاک وي. که داسې وي نو بیا لمونځ مکروه نه دی مگر د انبیاء کرام علیهم السلام مقبرې له دې څخه مستثنی دي. ځکه چې هلته که قبر مخامخ وي هم څه حرج نشته، لمونځ مکروه نه دی.

(کتاب الفقه ص ۲۲۰ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۹۲ ج ۲، ردالمحتار ص ۲۵۲ ج ۱)

په لمانځه کې غاړې تازه کول

مسئله : که څوک په لمانځه کې غاړې تازه کوي په دې شکل چې لږترلږه دوه حروفه ورځنی پیدا شي نو لمونځ یې باطل او له منځه ځي. بې ضرورت به باید غاړې تازه نکړای شي، مگر که د ضرورت په وجه مثلاً د قرائت لپاره د آواز د صفا کولو پخاطر غاړې تازه کړلي شي ترڅو حروف په سمه توګه ادا شي او یا د غاړې تازه کیدلو په وسیله امام ته فتح ورکوي یعنی هغه خپلې غلطۍ ته متوجه کوي. نو بیا په دې ډول صورتونو کې لمونځ نه باطلیږي. همداراز که په طبیعي ډول سړي ته ټوخی ورشي او دا هم د ضرورت او یا ناروغۍ لامله وي نو لمونځ نه باطلیږي. (کتاب القته ص ۲۷۸ ج ۱، هدایه ص ۸۷ ج ۱، کبیری ص ۲۲۹)

مسئله : د آواز د صفا کولو په وجه غاړې تازه کول لمونځ نه فاسدوي، که څه هم دوه درې ځله وي. (فتاوی دارالعلوم ص ۶۸ ج ۱ بحواله ردالمحتار ص ۵۷۸ ج ۱)

په لمانځه کې د اودس ماتیدل

مسئله : که په لمانځه کې د چا اودس مات شي نو پکار ده چې سمدستي ولاړ شي اودس تازه کړي بې له دې چې خبرې او یا بل عمل ترسره کړي بیرته راشي لمونځ له هغه ځایه پیل کړي چې پرې ایښی یې وو. که څه هم دا له تشهد یعنی التحیات څخه وروسته وي. مگر فقهاء کرام وایی چې لمونځ که څه هم دا ډول صحیح دی خو افضل او بهتره دا ده چې له سره یې پیل کړي. (نماز مستون ص ۵۲۱، هدایه ص ۸۲ ج ۱، شرح نهایه ص ۹۰ ج ۱، کبیری ص ۲۵۲)

مسئله : که په لمانځه کې د چا اودس مات شي نو پر پوزه دی لاس ونیسي او دباندې دی د اوداسه لپاره راووزي. که چیرې دی خپله

امام وي نو د دی تر شا ولاړیو مقتدی دی د ځان خلیفه (نائب) کړي چې هغه نور پاتې لمونځ ورکړي. (هدایه ص ۸۲ ج ۱، شرح نهایه ص ۹۰ ج ۱، کبیری ص ۲۲۵)

مسئله : که په لمانځه کې د چا اودس مات شي او تر شائي نابالغ هلک یا ښځه ولاړه وي. نو لمونځ یې فاسد یږي ځکه چې هلک او ښځه د دې قابلیت او صلاحیت نلري چې خلیفه یا نائب دی کړي. (شرح نهایه ص ۱۶۲ ج ۱)

په لمانځه کې قهقهه (په زوره خندا) کول ؟

مسئله : بالغ سړي که په لمانځه کې په قهقهه په زوره سره وځاندي، لمونځ یې هم فاسد یږي اودس یې هم مات یږي. (په هغه لمانځه کې چې رکوع او سجده ولري په زوره خندل، یعنی دومره په لوړ آواز خندل چې پر څنګ خلک یې هم واوري، لمونځ او اودس دواړه له منځه ځي.)

(محمدرفعت قاسمي غفر له) هدایه ص ۱۲۱ ج ۱، شرح نهایه ص ۱۱۲ ج ۱، نماز مستون ص ۲۸۶، فتاوی دارالعلوم ص ۲۳۵ ج ۲)

مسئله : په لمانځه کې په ضحک (سوکه خندل) سره صرف لمونځ فاسد یږي، ولی اودس نه مات یږي، او په تبسم سره نه لمونځ او نه اودس مات یږي. (شرح نهایه ص ۱۲ ج ۱، کبیری ص ۱۲۲ ج ۱، ردالمحتار ص ۵۷۶ ج ۱، آپ کی مسائل ص ۲۱۹ ج ۲)

ضحک هغې خندا ته ویل کیږي چې پخپله یې واوري او بل څنګلوري یې وانه وري، او تبسم بیا هغې مسکاته ویل کیږي چې آواز یې نه پخپله واوري او نه یې بل څوک واوري. (ژباړن)

په لمانځه کې دستر لځیدل

مسئله : که چیرې د لمانځه په دوران کې ستر یعنی د بدن هغه برخه چې پتیدل یې ضروري وي، څلورمه برخه یې پرته له خپل لاسي عمله لوڅه شي، مثلاً د تیزی هوا (باد) لامله یې د بدن څخه جامه لیري شي

او تر دوه مړه وخته پوري همدا سې لوڅ پاتې وي چې يو ركن اداء كېداى شي؛ نولمونځ فاسد يېزې لېكن كه د غومره برخه يا تردې هم كه په قصدې توگه يعنې پخپل لاسې عمل لوڅه شي، نولمونځ فورا فاسد يېزې دا شرط نه دى چې د يو ركن د آداء كېدلو په اندازه كه لوڅ پاتې وي بيا فاسد يېزې، لكه په نژدې پورتنې صورت كې.

مسئله: كه چيرې مخكې د غومره برخه لوڅه وي او په دغه حالت كې لومونځ پيل شي، نو گوناه له سره لومونځ درست نه دى، نيت تړل شوى نه دى. (كتاب الله ص ۱۲۰۲ ج ۱)

مسئله: كه چيرې مستوره برخه په لمانځه كې لځه شي؛ او سمدستي بيرته پټه كې تاخير كې رانشي، نولمونځ صحيح دى، فاسد يېزې نه. (فتاوى دارالعلوم ص ۳۵ ج ۲، غنية المتولى ص ۱۲۲)

مسئله: د نارينه وولپاره په دې كې څه حرج نشته چې جامه يې په بدن پسې چسپه وي، دومره چې مستور ځايونه پكې له ورايه څرگنده وي.

مسئله: سترپټول له خپل ځان نه، ضرورى نه ده، كه چيرې څوك په لمانځه كې د خپل ځان مستور ځايونه وويني، نولمونځ يې باطل نه دى، كه څه هم دا كار كراهت لري. (كتاب الله ص ۱۰۴ ج ۱)

مسئله: د كم عمره ماشومانو لپاره ستر نشته، كه هلك وي كه نجلى، كم عمره ماشوم هغه دى چې عمر يې له څلورو كالو او يا له هغه څخه هم كم وي، نو داسې ماشوم جسم ليدل او مسح كول مباح دى، له دې عمر څخه پورته تر څو چې په ليدلو كتلو يې د سړي په ذهن كې ناوړه خيال نه راگرځي تر هغه مهاله يې ستر صرف شاو مخ

شرمگاه ده، مگر كه هغه بيا داسې ځاى ته ورسېږي چې په ليدلو كتلو يې د سړي ذهن ته ناوړه خيال ورځي نو بيا يې ستر د بالغ نارينه او پښخې غوندې دى كه په لمانځه كې وي، كه دباندې وي. (كتاب الله ص ۳۰۸ ج ۱)

د خراغ يا شمعي په وړاندې لومونځ كول

مسئله: كه خراغ يا شمعه په مسجد كې مخ ته پراته وي او خلك جمع ورته كوي، لكه په عامو مساجدو كې چې د محراب تر څنگ ايښودل كيږي، په دې سره په لمانځه كې څه خرابي نه راځي، څوكه يوه يا بل څنگ او يا شاته وي نو پښخې د پوښتنې ځاى نشته، يعنې بلكل صحيح دى. (فتاوى محموديه ص ۲۵۲ ج ۱۰، درمختار ص ۲۲۸ ج ۱)

مسئله: كه چيرې يې دا يقين وي چې قبله صحيح ده، نو په تياره كې لومونځ منع نه دى. (فتاوى محموديه ص ۲۵۷ ج ۱۰)

مسئله: مار، لړم او داسې نور ضررى خزندې په لمانځه كې وژل جائز دى. (شرح نفايه ص ۹۶ ج ۱، كبرى ص ۲۵۲)

كه د سهار په لمانځه كې لمر راوخيژي؟

مسئله: د سهار په لمانځه كې كه له نيت تړلو وروسته او يا له يوه ركعت كولو څخه وروسته لمر راوخيژي نولمونځ نه آداء كيږي، بيا به يې بيرته راگرځوي، همدا رنگه كه په جماعه كې وي نو د ټولو لومونځ فوت شو، وروسته به يې بيرته په جماعه سره ټول راگرځوي. (فتاوى محموديه ص ۲۷۲ ج ۱۰)

مسئله: د لمر راختلو پر مهال لومونځ كول صحت نلري، كه عينا په لمانځه كې لمر راوخيژي، نولمونځ به پر هغه ځاى پريږدي، كله چې

لمرینه راپورته شی نو قضاء به ئې راوگرځوی، خو که وخت تنگ وی
یعنې لمړختلو ته لږ شیبې پاتې وی، نو دې خپل لمونځ تنها وکړي، د
جمع انتظار دی نه کوي. (فتاوی محمودیه ص ۲۶۱ ج ۱۰)

د لمر را ختلو وروسته، به د قضاء راوړلو لپاره څومره انتظار کوي؟

مسئله: کله چې لمر را ختل پیل شی نو په ۲ دقیقې او ۲۴ ثانیې کې
په پوره ډول راپورته کیږي بیا قریباً ۲۰ دقیقې وروسته لمر داسې
کیږي چې ورته کتل مشکل و، یعنې بلکل سپین شی، ژړوالی ئې
ختم شی، نو دغه مهال د اشراق وخت پیل کیږي.

(فتاوی محمودیه ص ۲۵۸ ج ۱۰) له دې وروست پس قضای لمونځ کولای شی. - محمد رفعت

مسئله: د عین زوال پر وخت یعنې د استواء پر مهال ټکنده غرمه د
قرآن کریم تلاوت صحي دی. خو نوافل او نور د امام صاحب په نزد
ناجا نژ دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۷۲ ج ۲ بحواله رد المحتار ص ۲۲۲ ج ۱)

د ما بنام لمونځ تر څه وخته پوري اداء کیدلای شی؟

مسئله: له لمر لویدو وروسته چې د آسمان پر افق باندې کومه سر
خې وې هغې ته شفق وایي نو تر کومه وخته چې پر افق باندې دغه
سر خې موجوده وي (او دا تقریباً تر یو ساعت زیات وکېم پورې وی
تر هغه وخته پورې د ما بنام لمونځ کیدای شي په عوامو کې دا خبره
مشهوره ده چې لږ تیاره شي، وایي د ما بنام لمونځ ختم دی اوس
ما خو بستن دی دا خبره غلطه ده خود ما بنام په لمانځه کې قصد ا تاخیر
مکروه دی لیکن که د څه ضرورت یا مجبوري په وجه وځنډیږي نو
د شفق تر لویدو مخکې باید اداء شي ځکه نو بیا قضاء ده
او قصد د لمانځه قضاء کیدل گناه کبیره ده. (آپ کی مسائل ص ۱۰۸ ج ۳)

له غټو نوکانو سره لمونځ کول

مسئله: د لمانځه حکم دادي که د نوکانو په دننه کې داسې شي وې
چې لاندې اوبه نه پریرېدی نو نه اودس کیږي او نه لمونځ، او که
چیرې نوکان غټ وي خودننه صاف وي اوبه په اسانې ورتلای شي
نو لمونځ صحیح دی. (آپ کی مسائل ص ۱۸۲ ج ۳)

د نامسلمان په کور کې لمونځ کول

مسئله: ځمکه که خرابه شي ټوله وچیدلو وروسته د لمانځه لپاره
پاکه ده لمونځ ورباندې صحیح دی نو همدارنگه د یو نامسلمان په
کور کې که خالي ځمکه که څه هم خرابه شوې وي خوله وچیدلو
وروسته لمونځ ورباندې صحیح دی خو که کالی ورباندې واچول
شي نو د ایاده پرېنه دی. (آپ کی مسائل ص ۱۸۵ ج ۳)

د بېلې (رشوة) خوړونکي د لمانځه حکم

مسئله: کوم سړي چې له خپلې مزدورۍ تنخوا پرته په پټه یا
ښکاره رشوت خوړي د هغه لمونځ قبلیرې او ثواب هم ورته ملاویرې
مگر د رشوت لویه گناه بیا جدا ده هغه ورباندې شته. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲)

د گونگي سړي د لمانځه حکم

مسئله: مورزاده گونگي کون سړي چې قرائت نه شي لوستلی نو
قرائت ورباندې فرض نه دی نور چې د لمانځه ارکان دی ټول به د
نورو خلکو په څیر اداء کوي که دومره پوهیږي چې لمونځ فرض دی
او د اداء کولو توان یې هم لري بیایي هم نه کوي نو گناهگار دی په
گناه کبیره اخته دی. (فتاوی محمودیه ص ۲۱۷ ج ۲ بحواله شامي ص ۲۶۲ ج ۱)

که د لمونځ کونکې په وړاندې دروې مبارکې تمویز وی

سوال: که چیرې د لمونځ په حالت کې د مدینې منورې نقشه چې په هغه کې د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د مزار تصویر وی یعنې د مزار ګنډه وی په لمانځه کې خوځه خرابې نه راځي؟

جواب: د درمختار (ص ۹۴۵ ج ۱) څخه معلومېږي چې که څه هم د قبر په وړاندې لمونځ مکروه دی لیکن د قبر د نقشي یا تصویر په مخامخ لمونځ کولو کې څه حرج نشته ځکه چې د دې نه پرستش شوی دی او نه یې کیږي البته که چیرې دیوه قوم داسې رسم رواج وی نو بیا په دې صورت کې کراهت لري. (امداد الفتاوی ص ۲۲۰ ج ۱)

په لمانځه کې د نبي کریم ﷺ د نامه په اوریدو سره درو: ویل

پوښتنه: که چیرې امام په لمانځه کې دا ایه ووايي (وما محمد الا رسول الله) او کوم مقتدی په دې فکر چې د نبي کریم ﷺ له نامه سره باید درود وویل شي، درود ووايي په لمانځه کې خوبه څه خرابې نه راځي؟

جواب: د مقتدی دا خیال خوبالکل صحیح دی چې د آنحضرت ﷺ د نوم په اوریدو سره درود شریف ووايي حتی په احادیثو کې د دې ډیر تاکید او تائید راغلی دی مګر د حکم د لمانځه څخه د باندې دی په لمانځه کې نه دی نو که چیرې څوک همدا سې وکړي لمونځ یې فاسد یږي.

داراز که څوک د الله تعالی د نوم په اوریدو سره ﷻ ووايي هم یې لمونځ فاسد یږي همدا رنگه دې ته ورته په نورو الفاظو کې هم همدا حکم دی لکه «صدق الله العلی العظيم» ویل او داسې نور ځکه

چې په دې کې جواب ورکول ملحوظ وي او په جواب ورکولو سره لمونځ فاسد کیږي او که چیرې په غیر ارادې توګه یې له خولې نه درود شریف ووزي، بیا لمونځ نه فاسد یږي ځکه چې درود شریف داسې یو شی نه دی چې په لمانځه کې بیخي دا الفاظ شته نه بلکه دا خو په لمانځه کې مستقل ویل کیږي نو په همدې اساس په ناڅاپي ویلو سره لمونځ نه فاسد وي او په قصدي توګه چې وویل شي لمونځ فاسد یږي. (فتاوی محمودیه ص ۱۲۲ ج ۲)

که څوک د سهار لمونځ اداء کړي او وروسته بیا پر خپلو کالو مني وویني

مسئله: که چاته په شپه کې احتلام ورپېښ شي، ولې سهار ورپه یاد نه شي لمونځ وکړي بیا غرمه هغه نجاست وویني نو که د سهار څخه وروسته ویده شوی نه وي نو بیا د سهار لمونځ راګرزول ور باندې لازم دی. (فتاوی محمودیه ص ۱۲۶ ج ۲)

تر لمانځه وروسته له صف څخه لږ شاته کیدل

سوال: ډیر وخت داسې وی چې ځینې خلک له نورو سره یو ځای په جماعت کې پر څنګ ودریږي خو له سلام ګرزولو وروسته سمدستي شاته کیږي ادباً مثلاً لکه طالب العلمان د استادانو تر څنګ په جماعت کې ودریږي بیا د ادب په خاطر ورځینې شاته کیږي دا څنګه عمل دی؟

جواب: حامداً ومصلیاً: که برابر ورسره ګڼیږي هم څه حرج نشته او که ادباً ورځینې شاته سي هم څه خبره نشته دا دواړه صحت لري نه دا د اصرار شي دی نه د انکار. (فتاوی محمودیه ص ۲۱۱ ج ۲)

مسئله: د جماعت په اختتام کې له صف څخه جدا کېدلې ته مخامخ کېښي او تنبیخ وایی چې کله یې پوره کړي بیا له امام سره په دعا کې شریک شي نو په دې کې هیڅ حرج نشته نه هم منافق دی نه هم گناهکار، دا عمل درست دی. (فتاویٰ محمودیه ص ۲۵۹ ج ۲)

خلور ویشته ساعته لمونځونه یوه ځلنده کتنه فرض لمونځونه

دا لمونځونه په شپه او ورځ کې ۱۵ رکعت د جمعې په ورځ وی او په نورو ورځو کې ۱۷ رکعت دی ۲ رکعت سهار، ۴ رکعت ماښام، ۴ رکعت مازیکر ۳ رکعت ماښام ۴ رکعت ماخوستن، دا لمونځونه فرض عین دي او د جنازې لمونځ فرض کفایه ده.

واجب لمونځونه

د شریعت له پلوه ۳ لمونځونه واجب دي و تر اود اخترونو لمونځونه، و تر ۲ رکعت دی هره ورځ د ماخوستن له لمانځه وروسته، او د اخترونو دوه دوه رکعت په ټول کال کې یو یو ځل پر دې برسیره کوم لمونځونه چې نذر کېدل شوي وی هغه هم واجب دي او همدارنگه هر نفل له شروع کېدلو وروسته واجب گرزي یعنې د هغوی پوره کیدل ضروري دي او د فساد په صورت کې یې قضاء لازمه وي.

سنت لمونځونه

د سهار له فرضو څخه وړاندې ۲ رکعت د ماښام مهال ۲ رکعت خلور مخکې ۲ وروسته تر فرضو ماښام مهال دوه رکعت له فرضو وروسته همدارنگه ماخوستن هم دوه رکعت له فرضو وروسته دا راز د تهجد لمونځ تحیه المسجد، او تراویح لمونځ ۲۰ رکعت، دا حرام لمونځ، د کسوف لمونځ دوه رکعت، د خوف لمونځ دوه رکعت.

مستحب لمونځونه

له و ترو څخه وروسته دوه رکعت، د اوداسه دوه رکعت د سفر لمونځ ۲ رکعت د توبې لمونځ دوه رکعت د قتل لمونځ دوه رکعت.

د تهجد لمونځ: د تهجد لمونځ سنت دی نبي کریم ﷺ به هميشه اداء کوي او خپلو صحابه کرامو ته به یې ډیر تر غیب ورکاوي د دې ډیر فضائل په احادیثو کې وارد دي.

نبي کریم ﷺ فرمایلي چې د فرض لمانځه وروسته غټه مرتبه د تهجد د لمانځه ده. (مسلم) ځینو فقهاؤ ودي لمانځه ته مستحب ویلي دي مگر صحیح خبره داده چې دا لمونځ سنت دی صوفیه کرام فرمایي چې هیڅ شخص د تهجد له لمانځه پرته د ولایت مقام ته نه شي رسیدای په دې کې شک نشته چې دغه لمونځ د امت د ټولو نیکو او صالحو بندگانو یو معمول دی له صحابه کرامو څخه رانیولې بیا تر دې وخته پورې بلکې په یو حدیث کې راځي چې د راتلونکې امت وگړي به هم دا لمونځ اداء کوي، د تهجد وخت د ماخوستن له لمانځه وروسته دی، سنت دادی چې سړی د ماخوستن لمونځ اداء کړي بیا ویده شي اوله هغه وروسته بیا راپورته شي د تهجد لمونځ وکړي. (شامی علم الفقه ص ۲۲ ج ۲)

مسئله: د تهجد وخت له صبح صادق څخه مخکې مخکې ده.

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۰۲ ج ۲ بحواله مشکوٰۃ ص ۱۰۵ ج ۱)

بهره داده چې تهجد د نیمې شپې نه وروسته اداء شي د تهجد لمونځ لږ تر لږه دوه رکعت اوزیات له زیات ۱۰ رکعت منقول شوي دي

او د نبي کریم ﷺ معمول ۸ رکعتو وو چې په یوه یوه سلام به یې دوه دوه رکعتو ادا کول.

د فتې په ځینو کتابو کې د دې لمانځه (تهجد) ۸ رکعتو اخیړنې شمیر نقل شوی دی مگر خو له احادیثو څخه څرگند یږي چې نبي کریم ﷺ ۱۰ رکعتو هم کړي دي (شیخ عبدالحق دهلوی رحمه الله تعالی علیه په شرح سفر السعادت) کې دا په ډیر تفصیل سره بیان کړي دی.

د تهجد لمونځ نیت به داسې وی :
« نیت ان اصلي رکعتی صلوٰۃ التهجد سنة النبی ﷺ » مانیت کړی چې د نبي کریم ﷺ پر سنت طریقه د تهجد دوه رکعتو لمونځ اداء کړم کله به نیمې شپه کې ، کله له هغه هم مخکې او یا کله یو څه وروسته به د تهجد لپاره راپورته کیږي او دا دعاء به د ځان معمول گرزوي په داسې حال کې چې دواړه لاسونه به پرمخ راټیروي ترڅو د خوب اثر ورځنې لیری شي او دعاء داسې ده : « الحمد لله الذی احیانا بعد ما ماتنا والیه النشور » د الله تعالی شکر او حمد دی چې زه یې له مړینې (خوب) وروسته بیا را ژوندی (وینم) کړم او هغه ذات ته بیرته زمونږ د ټولو بیرته ورتله دی له دې پرته نورې هم ډیرې دعاگانې شته چې له نبي کریم ﷺ څخه منقولې دي. (سفر السعادت)

له دې وروسته به مسواک وهي . په مسواک کې مبالغه کول د آنحضرت ﷺ عادت و له مسواک وروسته به یې اودس تازه کوی په ځینو روایاتو کې راځي چې د مسواک یا اوداسه پر مهال یا ځینې وایي تردی له مخکې به یې پورته د آسمان پر لوري کتل اود سورة آل

عمران ورستې ۱۰ آیتونه چې له « ان فی خلق السموات والارض څخه به تلاوة کاوو ، او په ځینو روایاتو کې « ربنا ما خلقت هذا باطلا » څخه بیا تر « انک لا تخلف الميعاد » پورې به یې تلاوت کاوه له دې وروسته به یې لمونځ پیل کاوو د لمانځه په اداینه کې د هغه ﷺ عادات بیلابیل وو کله به یې شپږ رکعتو لمونځ کاوه اوله هرو دوو رکعتونو وروسته به ویده کیده . له راپورته کیدو وروسته به یې بیا هغه ډول مسواک او اودس تازه کاوه او آیاتونه به یې تلاوت کول د نبي کریم ﷺ عادت اکثر ۸ رکعتو وو له همدې امله فقهاؤ ۸ رکعتو غوره کړي دي و تر به نبي کریم ﷺ له تهجد وروسته کول ، او کله چې به د سهار وخت نژدې ونود سهار سنت به یې هم ورپسې کول ، بیا به د یوه ساعت کې لپاره ویده کیده او بیا به راپاڅیدي د سهار فرض لمونځ به یې اداء کوی .

(علم الفقه ص ۲۲ ج ۱ ، قرآن کریم المیزل پ ۲۹ ، بخاري ص ۱۵۲ ج ۱ کتاب الفقه ص ۵۲۱ ج ۱)

پوښتنه : چې څوک تهجد گزار وي هغه د تهجد پر وخت و تر کوی ، که چیرې څوک مخکې لا د ماخستن پر مهال و تروکړي په دې کې خوبه څه حرج نه وي ځکه چې ځینې خلک وایي چې له و تر لمانځه وروسته تر سهاره بل نقل نشته .

جواب : په دې کې هېڅ حرج نشته څوک چې تهجد گزار وي هغه هم و تر ماخستن کولای شي بلکې (احوط) ښه احتیاط لاهم داده . بیا که راپورته شي تهجد دی وکړي دا خبره ناسمه بلکې غلطه ده چې وایي له و ترو وروسته تر سهاره بل نقل نشته .

(فتاوی دارالعلوم ص ۱۶۵ ج ۲ بحواله رد المحتار ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله : تهجد او تراویح له آنحضرت ﷺ څخه ثابت دي په روژه او غیر روژه کې ۱۱ رکعت تهجد سره له وترو دی تردې زیات نه .

یعنې اکثر د هغه مبارک دعا عادت وو (فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۳ ج ۲)

مسئله : څرنگه چې آنحضرت ﷺ اکثراً ۸ رکعت تهجد کاوه او ۳ رکعت وتر ، نو ځکه حنفی فقهاوو پر ۸ رکعت باندې مواظبت مستحب بللی دی . او که چیرې گنجایش نه وی نو دوه یا څلور رکعت هم کافي دي . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۲ ج ۲ ، شامی ص ۶۱۱ ج ۱)

مسئله : که څوک د انشې کولای چې د شپې په آخر کې تهجد وکړي ، نو دې اول ماخستن له لمانځه وروسته له وترو مخکې یا وروسته د تهجد په نیت وکړي . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۲ ج ۲)

همدارنگه د تهجد په لمانځه کې په لوړ آواز قرائت ویل مستحب دی . (بحواله رد المحتار ص ۲۹۸ ج ۱ فصل فی القرائت)

مسئله : د تهجد د لمانځه قضاء نشته خو که تر غرمې مخکې وشي ښه خبره ده . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۱ ج ۲ بحواله مشکوٰۃ شریف ص ۱۱۰ ج ۱)

(دادهغه چالپاره چې کال ۱۲ میاشتې همشه تهجد نه پریرې نو که یو ورځ ځنې پاته شي خفگان دي نه کوی ، تر غرمې مخکې مخکې دي اداء کړي ، کیدای شي هغه پوره ثواب ورته ورسیږي محروم به نه وي . محمد رفعت قاسمي غفر له)

مسئله : ځینې خلک دا گمان کوي چې له تهجد وروسته ویده کیدل ښه نه دی ، په دې سره دا تهجد له مینځه ځي . په داسې حال چې دا خبره هیڅ اصل او حقیقت نلري ، دا غلطه ده . همداروځه ده چې ډیر خلک له تهجد په دې وجه محروم شوي دي . چې وایی بیا وروسته

تر سهاره کټیناستل مشکل دی . او خوب کول منعه گني نو که څوک تهجد وکړي او بیا ویده شي په دې کې هیڅ ډول ممانعت او حرج نشته . (اغلاط العوام ص ۵۲)

مگردابه یې په ذهن کې وي چې د سهار لمونځ تری قضانه شي . (محمد رفعت قاسمي غفر له)

مسئله : په صلوٰۃ الاوابین ، اشراق ، او څانبت ټولو کې صرف د نفل نیت کول کافي دي د کوم خاص لمانځه او وخت نوم اخیستل دومره ضروري نه دی که یې یاد کړي بهتره ده . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۹ ج ۲)

د شکرانې د لمانځه طریقه

مسئله : کوم وخت چې یو ستر نعمت سړی ته ورسیږي او یا غټ مصیبت ورڅخه زایل شي ، نو بهتره داده چې په بدل کې یې لږ تر لږه دوه رکعت لمونځ ادا کړي . که دانه وی نو یوه سجده د شکر هم مستحب ده مگردا سجده له لمانځه وروسته لگول مکروه او ممنوع ده ځکه چې ناخبره خلک پر هغه باندې واجب یا سنت اعتقاد کوي . (فتاوی محمودیه ص ۱۲۵ ج ۱)

مسئله : د شکرانې د لمانځه نه وخت معلوم دی نه رکعتونه البته په مکروه وختونو کې به نه وي او تر دوه رکعت به کم نه وي .

د څانبت لمونځ

د څانبت لمونځ مستحب دی که څلور رکعته کوي که تر څلور زیات ، له نبی کریم ﷺ څخه څلور او تر څلور زیات دواړه منقول دي د طبرانی په یوه روایت کې ۱۲ رکعته پورې منقول شوي دي . (مواقی الفلاح)

د څانښت وخت له هغه پیل کیږي چې لمړینه راپورته شي او بیا تر زوال لږ مخته (مراقی الفلاح)

د څانښت لمونځ به په دې نیت اداء کوي « نیت ان اضلي اربع رکعات صلوٰۃ الفجر سنة النبی ﷺ »

ترجمه: نیت می کړي چې څلور رکعت له لمونځ د څانښت په سنت طریقه د نبی کریم ﷺ اداء کړم. تر دې ځایه چې د کومو لمونځونو یادونه وشوه دا هغه لمونځونه وو چې نبی کریم ﷺ په التزام سره کول او هیڅکله به یې نه پرېښول او پاتې نور لمونځونه چې به نبی کریم ﷺ اداء کول د هغوی لپاره به څه خاصه وجه او سبب وو. مثلاً تحیه المسجد به یې هغه وخت چې مسجد ته به تلې اداء کول دا راز خسوف او کسوف لمونځونه به یې بیا چې لمړیاسپوږمۍ تندر ونیول کاوو به یې دغه رنگه نور ټول پاتې لمونځونه.

د هغه چالپاره چې د ثواب او اجر هیله من او خواشمنند وی، هغه ته پکار ده چې له یوه قوي عذره پرته دې دغه لمونځونه نه پرېږدي که سړی سم فکر وکړي نو دا څه گرانه خبره هم نه ده په یوه شپه او ورځ کې ټول تال لمونځونه ۴۶ رکعته کیږي: ۱۷ رکعته فرض ۳ رکعته وتر ۱۲ رکعته مؤکد سنوتونه چې له پنځو لمونځو فرضو سره یو ځای اداء کیږي ۸ رکعته د تهجد لمونځ ۴ رکعته د څانښت لمونځ مگر خو د افسوس خبره داده چې موږ له کم همتۍ او کمزورۍ څخه خپل فرض لمونځونه نشو اداء کولای هغه راته گران وی الله تعالی فرمایي: « وَإِنَّمَا الْكَبِيرَةُ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ (۴۵) الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ »

20

ترجمه: بې شکه لمونځ کول ډیر گران وی مگر نه هغو کسانو ته چې خدای ﷻ ته په ورتلو یې کلک یقین وی (نو د دې کمزورۍ او سستۍ اصلي وجه دا کیدای شي چې موږ اصلاً پر دې کلک او پوخ یقین نلرو چې قیامت راتلونکې، حساب کتاب شته، او ثواب عقاب به وی اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ جَمِيعِ مَآكِرِهِ الله ...

مسئله: د اشراق د لمانځه پوره او مکمل ثواب هغه چاته رسیږي چې د سهار فرض لمونځ په مسجد کې په جماعت سره اداء کړي او یایی د څه عذر له امله په کور کې اداء کړي او د همدې لمانځه پر ځای ناست په ذکر باندې مشغول واوسي تر هغو چې کله مکروه وخت ووزي بیا دوه یا څلور رکعته اداء کړي. (فتاوی رحیمه ج ۱۷ ص ۲) تحیه المسجد: دا لمونځ د هغه چالپاره سنت دی چې و مسجد ته ور داخل شي. (درمختار وغیره)

له دې لمانځه نه مقصود د مسجد تعظیم دی چې په حقیقت کې دا د الله تعالی تعظیم بلل کیږي ځکه چې د مکان تعظیم د هغه د خاوند له امله کیږي. نو دلته دا اشتباه هیڅ نه رامینځ ته کیږي چې د نفس مکان تعظیم پکې غرض وی، نو چې کله څوک مسجد ته ورشي، که مکروه وخت نه وي نو تر کښیناستلو مخکې دې دوه رکعته لمونځ وکړي. (درمختار بحروائق شامی وغیره)

او که مکروه وخت وي نو بیا دې صرف دغه کلمات څلور ځله ووايي «سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله» اوله دې وروسته به کوم درود شریف ولولي. (درمختار، مراقی الفلاح)

ددي لمانخہ نيت پە دې ډول دى « نويت ان اصلى ركعتن تحية المسجد ما اراده كرى چې دوه ركعته لمونځ تحية المسجد اداء كرم (دوه ركعته ضروري نه دى كه څلور اداء كرى هم څه حرج نشته او كه چيري مسجد ته له راتلو سره سم په خپل فرض لمانخه پيل وكړى نو هغه فرض د تحية المسجد ځاى هم نيسي او يادارنگه سنت وكړى هغه هم تحية المسجد كيداى شي يعنې په دې توگه د تحية المسجد ثواب هم تر لاسه كولاى شي كه څه هم نيت د تحية المسجد نه وى شوى. (در مختار، مرقى الفلاح شامى وغيره)

كه چيري څوك مسجد ته داخل شي نو بهتره خبره داده چې سمدستي تر كنيناستلو مخكې تحية المسجد اداء كړي، څوكه لو شيبې كنينې بيابى وروسته وكړى هم څه حرج نشته (در مختار وغيره) نبي كريم ﷺ فرمايى چې: كله په تاسو كې څوك مسجد ته ځي نو تر څو چې مودوه ركعته لمونځ نه وى كړى نه دى كنينې. (صحيح البخاري، صحيح مسلم)

كه چيري په لږ وخت كې څو ځله سړى مسجد ته ورشي نو يو ځل تحية المسجد كافى دى كه په اول ځل يې وكړى او كه په اخير كې. (در مختار، شامى علم الفقه ص ۵۲۲ ج ۱، فتاوى دارالعلوم ص ۲۳۶ ج ۲، دوه المختار ۶۲۵ ج ۱، فتاوى رحيمه ص ۲۲۶ ج ۱)

د اوداسه سنت: مخكې تردې چې د اوداسه د لوندوالي څخه لا چ شوى نه وى دوه ركعته لمونځ كول مستحب دى. (در مختار، مرقى الفلاح) كه څلور ركعته وكړى هم څه حرج نشته او كه فرض يا سنت وكړى هم د دې مستحب لمانخه ثواب موندلاى شي. (مرقى الفلاح، علم الفقه ص ۲۵ ج ۲) مسئله: پينځې هم تحية الوضوء كولاى شي. (آپ كى مسائل ص ۸۱ ج ۲)

نبي كريم ﷺ فرمايى: څوك چې په ښه توگه اودس تازه كړى بيا دوه ركعته نفل د زړه له اخلاصه وكړى د هغه لپاره جنت واجب دى (صحيح مسلم) نبي كريم ﷺ د معراج په شپه په جنت كې د حضرت بلال رضى الله تعالى عنه د تلو اواز واوريدى، سهار يې له هغه نه وپوښتل چې ته كوم داسې يونيك كار كوى چې پرون ما په جنت كې تر خپل مخ ستاد تلو اواز واوريدى؟ حضرت بلال رضى الله عنه عرض وكړ چې يا رسول الله! زه چې كله اودس وكړم نو دوه ركعته لمونځ كوم (بخاري) د غسل كولو نه وروسته هم دغه دوه ركعته سنت دي ځكه چې له هر غسل سره يو ځاى اودس هم ضرور كيږي. (ردالمحتار علم الفقه ص ۲۶ ج ۲، كتاب الفقه ص ۵۳۰ ج ۱)

د سفر لمونځ: كله چې يو څوك له خپل وطن څخه سفر كوي تودده ته مستحب داده چې دوه ركعته لمونځ وكړى او بيا سفر پيل كړي. كله چې بيرته له سفر څخه راستون شي نو هم مستحب داده چې لومړى مسجد ته ولاړ شي، دوه ركعته لمونځ وكړى بيا وروسته كور ته ولاړ شي (در مختار، وغيره) نبي كريم ﷺ فرمايى: څوك چې په سفر ځي، تردې بل هيڅ ښه شى خپل كورنشى پرېښودلى، لكه دوه ركعته لمونځ چې وكړى د سفر د پيل پر مهال. (عبراني) نبي كريم ﷺ چې په كله له سفر څخه تشریف راوړ نو لمړى به مسجد ته تللى او دوه ركعته لمونځ به يې كاوه. (صحيح مسلم)

مسافر ته دا هم مستحب دى چې په سفر كې چې كوم ابادى ته ورسېږي او هلته يې د څه وخت لپاره د قيام (اوسيدلو) خيال وي، نو مخكې تردې چې كنينې اودوه ركعته لمونځ دې اداء كړي.

(شامى غيره، علم الفقه ص ۲۶ كتاب الفقه ص ۵۳۰ ج ۱ مسائل سفر)

د استخاري لمونځ: کله چې چاته کوم کار ورپېښ شي د هغه په کولو او نه کولو کې متردد وي نو ده ته په کار ده چې دوه رکعتنه د استخاري لمونځ وکړي، له هغه وروسته چې یې پر کوم لوري رغبت وي پر هغه باندې دی پریکړه وکړي. (در مختار، مراقی الفلاح)

بېتره داده چې تر ۷ ځله تکرارولو وروسته بیا خپل کار پیل کړي یعنې ۷ ځله دی د استخاري لمونځ وکړي (شامی، مراقی الفلاح)

نبي کریم ﷺ به د استخاري د لمانځه په تعلیم کې داسې اهتمام کاوه لکه د قران کریم په تعلیم کې چې بې کاوه. (بخاری، ترمذی وغیره)

د استخاري لمونځ به په دی نیت سره شروع کړي: «نويت ان اصلي رکعتي صلوة الاستخارة» نیت می کړی چې دوه رکعتنه د استخاري لمونځ ادا کړم، بیادې له دستور سره سم خپل دوه رکعتنه لمونځ وکړي او دا دعاء دی وکړي:

«اللهم اني استخيرک بعلمک واستقدرک بقدرتک وأسئلك من فضلک العظیم فانک تقدر ولا أقدر وتعلم ولا أعلم وأنت علام الغیوب - اللهم ان کنت تعلم ان هذا الامر خیر لی فی دینی ومعاشی وعاقبه امری وعاجله واجله فأقدره لی ویسره لی ثم بارک لی فیه وان کنت تعلم ان هذا الامر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبه امری وعاجله واجله فاصرفه عني واصرفنی عنه واقدر لی الخیر حیث کان ثم رضینی به.»

کله چې دعاء کوي نو د - هذا الامر - پر ځای دی خپل مقصد او حاجت ذکر کړي، مثلاً که یې د سفر اراده وي نو وایی به چې هذا السفر او که یې د نکاح اراده وي وایی به هذا النکاح او که یې د کوم شی اخیستل او خرڅول وي نو وایی دی هذا البیع همدا سې نور...

ځینې علماء وایی چې له دعاء وروسته دی په اوداسه سره قبلي ته مخامخ ویده شي که په خوب کې سپینوالی یا زرغون والی وويني نو دی پوه شي چې دا کار خیر دی او که تور والی یا سور والی وويني نو دی پوه شي چې دا کار بد دی کول یې په کار نه دی (شامی) که د کوم ضرورت له امله یې لمونځ نه شو کولای مثلاً پیره یې وي یا ښځه د حیض یا نفاس په حالت کې وي نو بیادې صرف دعاء وکړي او په کار دی پیل وکړي. (طحاوی وغیره)

مستحب دا دی چې تر دعاء مخکې د الله تعالی تعریف او حمد او پر نبي کریم ﷺ درود شریف هم ولولي

(علم الله ص ۲۷ حجة الله البالغة ص ۱۹، بخاری ص ۱۰۰، ترمذی ص ۹۰، کتاب الله ص ۵۲۱ ج ۱) که چیرې یې په یوه ورځ کې درک معلوم نشي نو درې یا اووه ۷ ورځې دی دا عمل تکرار کړي نو نتیجه به یې معلومه شي ان شاء الله تعالی.

د حاجت لمونځ: که چاته کوم کار ورپېښ شي که له الله تعالی څخه دغه حاجت بلا واسطه وي او که په واسطه سره وي یعنې د یوه بنده څخه د حاجت پوره کول مقصود وي مثلاً څوک د یوې وظیفې هیله مند وي څوک له کومې ښځې سره نکاح او یا داسې نور - نو فغه ته مستحب داده چې دوه رکعتنه لمونځ وکړي درود شریف ووايي او د الله تعالی تعریف وکړي او بیا دا دعاء ولولي: «لا اله الا الله الحليم الكريم سبحان الله رب العرش العظيم الحمد لله رب العلمين أسئلك موجبات رحمتک وعزائم مغفرتک والغنيمة من كل بر والسلامة من كل اثم لا تدع لي ذنباً الا غفرته ولا حاجة لك فيها رضى الا قضيتها يا أرحم الراحمين.»

له دې دعاء وروسته چې کوم حاجت یې په زړه کې وی له الله تعالی څخه به د هغه غوښتنه وکړي دا لمونځ د حاجت پوره کولو لپاره مجرب دی ډیرو بزرگانو په همدې طریقه سره له الله تعالی څخه خپل حاجتونه پوره کړي دي. (ثانی)

یو ځل د نبی کریم ﷺ په خدمت کې یو ږوند سړی حاضر شو چې یار رسول الله زما لپاره دعاء وکړه چې الله تعالی ماروغ کړي. نبی کریم ﷺ ورته وفرمایل: که ته صبر وکړي ډیر زیات ثواب به دی وی او که نه وایی چې زه درته دعاء وکړم؟ د هغه خواش دا وو چې ته راته دعاء وکړه. نو نبی کریم ﷺ ورته دغه لمونځ په دې طریقې سره وښود دی. (علم الله ص ۲۸ ج ۲، کتاب الله ص ۵۲۲ ج ۱) صلوۃ الاویین: د اوایین لمونځ مستحب دی نبی کریم ﷺ د دې ډیر زیات فضائل بیان کړي دي د اوایین لمونځ د ماښام د لمانځه وروسته په درې سلامه ۲ رکعت له لمونځ کول په کار دی.

(مراقي الفلاح، علم الله ص ۲۸ ج ۲، ترمذی ص ۸۹، ابن ماجه ص ۹۸)

صلوۃ التسبیح: صلوۃ التسبیح مستحب لمونځ دی چې ډیر ثواب او فضیلت یې په احادیثو کې ډیر زیات ذکر شوی دی دغه لمونځ نبی کریم ﷺ حضرت عباس رضی الله تعالی عنه ته ورښودلی دی او فرماني: ای کا! د دې لمانځه په کولو سره د انسان ټول گناهونه معاف کیږي، تیر شوی او راتلونکې نوي اوزاره، که تاسو کولای شئ نو په ورځ کې یې یو ځل کوئ که دا هم نشئ کولای نو په اونۍ (دفتنه) کې یې یو ځل کوئ او که نه نو په میاشت کې یې یو ځل کوئ

او که دا هم بیخي نشئ کولای نو په ټول عمر کې یې یو ځل خو ضروري کړئ. (ترمذی)

له حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما وپوښتل شول چې د دې لمانځه لپاره تاته کوم خاص سورة هم یاد دی! هغوی وویل: هو: «الهمم التکاتیر، والغصر، قل یا ایها الکافرون، قل هو الله احد» صلوۃ التسبیح له نبی کریم ﷺ څخه ۴ رکعت منقول شوی دی، بهتره داده چې څلور واړه رکعتونه په یوه سلام سره اداء شي خو که په دوو سره وشي هم صحت لري په هر رکعت کې به ۷۵ واړه تسبیح وایی، په ټول لمانځه کې ۳۰۰ ځله کیږي. د صلوۃ التسبیح د اداء کولو طریقه داسې ده:

لمړۍ به نیت وکړي: «نويت ان اصلي اربع رکعات صلوۃ التسبیح» نیت می کړي چې څلور رکعت صلوۃ التسبیح اداء کړم، ورپسې به تکبیر تحریمه ووايي لاس به تر نامه لاندې بند کړي او سبحانک اللهم به ووايي بیا به ۱۵ واړه «سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر» بیا به اعوذ بالله او بسم الله ووايي له هغه وروسته به سورة فاتحه او بل سورة ولولي. له دې وروسته به بیا ۱۰ ځله هغه تسبیح ووايي، په رکوع کې، بیا به له رکوع راپورته شي له سمع الله لمن حمده ویلو وروسته به ۱۰ واړه بیا هغه تسبیح ووايي، او سجدې ته به ولاړ شي هلته به په دواړو سجدو کې له سبحان ربی الاعلی وروسته لس لس واړه هغه تسبیح ووايي او بیا به ډېره دوهم رکعت کې له الحمد لله څخه مخکې ۱۵ ځله او له فاتحې او سورة وروسته به لس واړه هغه تسبیح وایی، او په رکوع، قوه، دواړو سجدو او دهغوی په مینځ کې به

لس لس واره همدا تسبیح وایی، همداراز په دریم او څلورم رکعت کې یې هم وایی په یو بل روایت کې دارنگه راغلی دی چې له سبحانک اللهم خه وروسته به دا تسبیح نه وایی، بلکه له الحمد او سورة خه وروسته به یې ۱۵ ځله وایی او له دوهمې سجده څخه وروسته به کښینې لس ځله به یې ووايي، همداراز په دوهم رکعت کې یې هم له الحمد او سورة خه وروسته لس واره او له تشهد وروسته به یې هم لس واره، بیا همدا ډول په دریم رکعت کې هم، په څلورم رکعت کې به یې له درود شریف څخه وروسته لس ځله وایی. او نورې پاتې تسبیحاتې به د دستور سره سم وایی دا دواړې طریقې په ترمیدي شریف کې ذکر شوي دي نو د چا خوښه ده چې په دې دواړو طریقو کې هره یوه خوښوی خوښولای شي. خو بهتره داده چې کله به یوه روایت او کله به بل روایت عمل وکړي ترڅو دواړه روایتونه عملی شي. (ثانی)

په دې کې چونکه دغه تسبیحات په یوه خاص عدد (شمیر) باندې ویلې کیږي، یعنې د قیام په حالت کې ۲۵ یا ۱۵ ځله او په نورو حالتونو کې لس لس واره دي، نو ځکه ددې د شمیرلو اړتیا پیدا کیږي نو که چیرې د سړي خیال ددې شمیرنې پر خواشې نو بیا به لمانځه کې خشوع نه وي نو له همدې امله فقهاء کرامو لیکلي دي: چې د هغوی د شمیرلو لپاره د یوه نښه وټاکي، مثلاً چې یو ځل یې پوره کړي د یوه لاس یوه گوته دی ټینگه کړي، بیا دی دوهم، دریم او څلورم همدا سې وکړي کله چې شپږم عدد ته ورسېږي نو ددهم لاس پنځمه گوته دی همدا سې یو په بل پټني

ټینگه وي ترڅو چې پوره لس شي، خلاصه دا چې په همدې اودې ته ورته طریقې سره دې د تسبیحاتو شمیرنه کوي نه دا چې د گوټو پر بندونو یې شمیري داسې نه ده (ثانی) او که څوک یې بیا په خپل ذهن کې یاد ساتلی شي، نو دا بیا نوره هم بهتره ده، په دې شرط چې ټول ذهن یې هغه ته متوجه نه وي. (ثانی)

که په هیره له چا څخه په یوه ځای کې تسبیح پاتې شي نو په دا دویم هغه ځای کې چې ورسره متصل وي پوره دي کړي، په دې شرط چې دا دوهم مقام داسې نه وي چې په دوه ځله ویلو سره زیات شي او دده دغه زیاتوالی تر مخکني مقام زیاتول منع وي. مثلاً قومه تر رکوع زیاتول، نو به درکوع پاتې شوی تسبیحات په قومه کې نه اداء کوي بلکه په اوله سجده کې به یې اداء کوي. داراز د سجده و پاتې شوې تسبیحات به په جلسه یعنی د دوو سجده و تر مینځ نه وایی ځکه بیا جلسه تر سجده زیاتېږي. بلکه په دوهمه سجده کې به یې وایی.

(ثانی، علم الفقه ص ۵۰ ج ۲، ابن ماجه ص ۹۱، ترمذی ص ۹۰)

د تفصیل لپاره شب برات او شب قدر رساله وگوره د نوي لمونځ: له چا څخه چې کومه گناه صادره شي نو هغه ته مستحب داده چې دوه رکعت له لمونځ اداء کړي او دخپلې دې گناه معافي او پښنه له الله تعالی څخه وغواړي (طحاوي، ثانی او نور) حضرت صدیق اکبر رضی الله له نبی صلی الله علیه وسلم څخه روایت کوي چې آنحضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایيل: که چیرې له کوم مسلمان څخه کومه گناه وشي اوله هغه وروسته دی سمدستي اودس تازه کړي ۲ رکعت له لمونځ دې اداء کړي او بیا له الله تعالی څخه

مغفرت وغواړي، نو الله تعالى د هغه گناه بخښي بيا هغه صلى الله عليه وسلم د سند په توگه دغه آيه مبارک تلاوت کړ: «وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمُ الْآيَةُ» د دې آيه مطلب دا دی چې کله يو شخص په کومه گناه کې مبتلا شي نو د دې د الله په ذکر ځان مشغول کړي اوله الله تعالى څخه دې د بخښنې غوښتنه وکړي الله تعالى هغه ور بخښي. چونکه لمونځ هم د الله په عبادت کې د ذکر دی نو ځکه له دې آيه څخه همدا لمونځ معلومېږي د قتل لمونځ: کله چې يو مسلمان قتل کېږي نو هغه ته مستحب دا ده چې دوه رکعت له لمونځ وکړي او دخپلو گناهونو مغفرت له الله څخه وغواړي، ترڅو همدا لمونځ يې په دنيا کې اخيري د (کاميابي) يو عمل پاتې وي. (مطحاوي، مراقى الفلاح، وغيره).

يو ځل نبی کریم ﷺ له خپلو صحابه کرامو رضی الله تعالى عنهم څخه څو تنه قاريان د قرآن کریم د تعليم لپاره چيرې وليږل، په لاره کې د مکې کافرانو هغوی ونيول، له حضرت خبيب رضی الله عنه څخه پر تدي نور ټول ځای پر ځای شهيدان کړل حضرت خبيب رضی الله عنه يې له ځا سره مکې ته بوتلی، هلته يې په ډير دردونکي عذاب اوناوړه شکنجو سره په شهادت ورساوه خومخکې له دې چې هغه شهيد کړي، له کفارو نه يې وغوښتل چې د دوه رکعت له لمانځه اجازه ورکړي، هغه دوه رکعت له لمونځ اداء کړ (او بيا شهيد کړای شو) نو له هغه مهاله دغه لمونځ مستحب وگرځيدی. (مذکوة، علم الفقه ص ۵۱ ج ۲)

(بخاري ص ۲۲۸ ج ۱، مطحاوي ص ۲۱۸)

د تراويح لمونځ: د تراويح لمونځ په روزه مبارکه کې مؤکد سنت دی. دنارينه وولپاره هم او د بشپړه راپاره هم. (درمختار) له کومې شپې نه چې د روژې مياشت وليدل شي، له همدې شپې دې تراويح پيل کړي او کله چې د اختر مياشت وليدل شي، پرېږدي به يې، تراويح د روژې تابع نه دی، څوک چې له کومې وجې روزه نه شي نيولای، پر هغه بيا هم تراويح کول سنت دی، که يې ونه کړي نو د ترک سنت گناه يې پر ذمه شته. (مراقى الفلاح)

مسافر او هغه ناروغ چې روزه نه شي نيولای، داراز د حيض او يانثاس لرونکې ښځې که چيرې د تراويح په وخت کې له عذره خلاص شي او يا هغه کافر چې همدا مهال اسلام راوړي، پر دې ټولو باندي د تراويح لمونځ سنت دی که څه هم دې روزه نه وي نيولې. (مراقى الفلاح) د تراويح وخت د ماخستن له لمانځه رورسته د سهار تر راختلو پورې دوام لري. که څوک د ماخستن تر لمانځه وړاندي تراويح وکړي، دا صحت نه لري، تراويح نه بللې کېږي. همدا راز که څوک د ماخستن د لمانځه نه وروسته تراويح په سمه توگه اداء کړي او بيا وروسته دا څرگنده شي چې په لمانځه کې څه فساد يا غلطې شويده او لمونځ راگرزول وړياندي لازمي وي نو لمونځ به راگرزوي او د لمانځه له راگرزولو سره به تراويح هم بيرته راگرځوي. (درمختار وغيره) و تر تر تراويح وروسته اداء کول بهتر دی، څوکه مخکې وشي هم څه حرج نشته. (درمختار وغيره). تراويح د ماخستن له لمانځه وروسته د شپې په لومړۍ برخه يعنې تر نيمې شپې مخکې به يې.

اداء کوي. له هغه وروسته یې اداء کول مکروه دی. یعنی خلاف اولی دی. (معتوی، حاشیه مرقی الفلاح)

د تراویحو شل رکعتي لمونځ د صحابه کرامو په اجماع سره ثابت دی. پر هر دوه رکعت به سلام گرزی چې په ټولو شلو رکعتونو کې لس سلامه کیږي (درمختار بحرائق وغیره) د تراویحو له هر وخت څلورو رکعتو وروسته دومره اندازه کښیناستل چې څلور رکعت پکښې اداء کیدای شي مستحب ده. مگر که دومره وخت کښیناستل پر خلکو بوج او د جماعت د کمیدو ویره وی نو بیا به د غومره اندازه نه بلکې لږ شیبه به کښي. د دغې ناستې پر مهال د هر چا خوښه ده که نوافل کوي، که تسبیح وایی او که پټه خوله کښي په مکه مکرمه کې خلک پر دغه مهال طواف کوي او په مدینه منوره کې څلور رکعت لمونځ کوي. ځینو فقهاء کرامو لیکلی دی چې دناستې په حالت کې دی دغه لاندې تسبیح وایی:

«سبحان ذی الملک والملکوت سبحان ذی العزة والعظمة والقدرة والكبرياء والجبروت سبحان الملک الجبى الذی لا یموت سبح قدوس ربنا ورب الملائكة والروح لا اله الا الله نستغفر الله ونسئلك الجنة ونعوذ بک من النار». (شامی)

که څوک د ماخستن لمونځ په جماعت سره اداء نه کړی نو دې تراویح هم په جماعت سره نه کوي ځکه چې تراویح د ماخستن تابع دی. مگر هغه څوک چې جماعت ځینې تیر شوی وی، له خلکو سره د تراویحو په جماعت کې شریک شي، نودده دغه تراویح په جماعت سره صحیح دی. ځکه چې په دې وخت کې دغه کس د خلکو تابع گرزی

گویاده هم د ماخستن جماعت ورسره کړیدی. (درمختار، شامی، غیره) که چیرې څوک مسجد ته په داسې وخت کې ورشي چې جماعت تیر شوی وي، نو دې خپل فرض اداء کړي او د تراویحو په جماعت کې دې شرکت وکړي، او د تراویحو هغه تیر شوي رکعتونه دي له وترو بعد راوگرزی. (درمختار)

په میاشت کې یو ځل قرآن کریم په تراویحو کې په ترتیب سره ختمول مؤکد سنت دی. د خلکو د سستی یا کهای په وجه به یې نه پرېږدي مگر که چیرې دا اندېښنه زیاته وي چې د ټول قرآن په ختمولو به سره به جماعت ډیر کم حتی بیخي خلک نه راځي او که راځي ډېر به ورباندې گران وي. نو بیا بهتره داده چې چې څومره اندازه پر خلکو گران نه پر یوزي، هغومره دی وایی او یادی له الم ترکیف څخه تر اخره پورې سورتونه پکښې وایی، په هر رکعت کې دې یو سورة وایی چې کله لس رکعت پوره شي دوهم ځل دې بیا په دې لسو کې هغه سورتونه راغبرگوي.

او یا کوم سورة چې خوښه یې وي وایی دی (درمختار، مرقی الفلاح، شامی، بحرائق، وغیره) تر یو ځل زیات دې قرآن کریم زیات نه وایی. مگر په دې شرط که یې خلک ډیر هیلمند او شوقیان وو په یوه شپه ټول قرآن کریم ختمول جائز دی، مگر که پر خلکو دروند تمامیږي نو بیا مکروه دی. په تراویحو کې به دیوه سورة په سر کې بسم الله الرحمن الرحیم یو ځل په لور او از سره وایی ځکه چې بسم الله د قرآن مجید یوایت دی، که څه هم دیوه خاص سورة جزء نه دی. نو که دانه وویلې شي د قرآن یوایت پاته شو، او دا چې په لور او از به یې وایی ځکه چې

خفيه ويل بيا مقتديانو له لورې نه اداء كيږي. نوگويا دهغوی قرآن پوره نه شو تراويح په ټوله روژه کې کول سنت دی که څه هم قرآن تر هغه مخکې ختم شي. صحيح خبره داده چې د تراويحو په هر رکعت کې «قل هو الله» درې درې ځله وايي لکه چې ځينو خلکو عادات گرزولي دي، دا مکروه دی. د تراويحونيت به په دی ترتيب سره کوی (نويت ان اصلي رکعتي صلوة التراويح سنة النبي صلى الله عليه وسلم واصحابه) نيت می کړی چې دوه رکعتنه سنت تراويح اداء کړم پر طریقه د نبی علیه السلام او صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم تراويح هم د نورولمونځونو په شان اداء کيږي چې مخکې یی د آدایني طریقې بیان شوي دي د تراويح د لمانځه فضيلت او ثواب ډیر زیات دی ځکه چې د روژې په مبارکو شپو کې چې کوم عبادات تر سره کيږي دهغوی فضيلتونه په احاديثو کې ډیر زیات بیان شوي دي. په يوه صحيح حديث کې راځي چې کوم څوک چې د رمضان المبارک په شپو کې خاص د الله تعالی لپاره په سپیڅلي نيت سره عبادت کوی. دهغه وروسته او مخته ټول گناهونه الله تعالی و رېځسي. (علم الفقه ص ۵۲ ج ۲ کتاب الفقه ص ۵۲۲ ج ۱، په دی اړه نور تفصيل لپاره د مؤلف مرتب شوي رساله (مکمل ومثال مسائل تراويح)) وموری.

د احرام لمونځ: کوم شخص چې د حج کولو اراده یی کړی وی، نو د احرام د ټولولو پر مهال هغه ته مستحب ده چې لږ مخکې ۲ رکعتنه لمونځ وکړي. چې داسنټ دی، (مراقی الفلاح طحطاوي وغیره) د دی لمانځه نيت به داسی کوی، نويت ان اصلي رکعتي الاحرام سنة النبي صلى الله عليه وسلم، نيت می کړی چې د احرام دوه رکعتنه لمونځ وکړم.

د خسوف او کسوف لمونځ

خسوف د سپوږمۍ تندر نیولوته وایی او کسوف د لمر تندر نیولوته وایی په دی لمانځه کې به قرائت سېوکه وایی. (فتاوی رحیمه ج ۱ ص ۲۲۶) د کسوف په وخت کې دوه رکعتنه لمونځ سنت دی، نبی علیه السلام فرمایي چې خسوف او کسوف د الله تعالی د قدرت دوی نښې دي، چې مقصود ورځني د بندگانو ویروول دي، پس تاسو چې کله هغه ووينی نو لمونځ کوئ

د کسوف او خسوف د لمانځه هغه د نورو لمونځونو طریقه ده. د کسوف لمونځ په جماعت سره هم کیدای شي په دی شرط چې د جمعي امام یا حاکم د وخت یاد هغه نائب امامت وکړي. (مراقی الفلاح وغیره) د کسوف په لمانځه کې هغه ټول شرطونه معتبر دي چې په جمعه کې دي، پرته له خطبې د دی لمانځه لپاره اذان، اقامت نشته، بلکې که چیري د خلکو راټولول یوځای کول مطلب وی نو آواز دي ورته وکړل شي. (مراقی الفلاح، طحطاوي وغیره) د کسوف په لمانځه کې غټ سورتونه لکه بقره او داسې نور او همدارنگه په رکوع او سجده کې ځنډ مېنون دي، خو قرائت به په تیت (ورو) آواز سره وایی.

(پهشتي زیور ص ۲۲۷ ج ۲، بحواله شرح التتویر ص ۱۱۲ فتاوی رحیمه ص ۲۲۶ ج ۱)

له لمانځه وروسته امام ته په کار ده چې په دعاء کې تر هغه پورې مصروف واوسي او مقتديان به امین امین ورسره وایی تر څو چې لمر له تندر څخه خلاص او بیرته خپل عادي حالت ته راځي مگر داسی وخت وی چې لمر ولویږي او یا د کوم لمانځه وخت راشي، بیا دعاء موقوفه کول شي. د خسوف په وخت کې دوه رکعتنه لمونځ سنت دی.

مگر په دې کې جماعت مسنون نه دی. داراز که بل هر ډول مصیبت او یا غم چاته راځي نو لمونځ کول سنت دی. په داسې حالت کې مثلاً: زلزله راشي، محالته یا تکه راږي، ستوری ډیر غورزی، زیاته تیاره شي، ویره خلکو ته ډیره پیداشي، واوره ډیره واورې، یا باران زیات شي، یا یوه ناروغي په خلکو کې خپره شي. مگر په دې ټولو حالاتو کې چې لمونځ کیږي په جماعت سره به نه وي، هر څوک به یې په خپل کور کې اداء کوي. نبی علیه السلام ته چې به کله کوم مصیبت یا تکلیف رسیده، سمدستي به یې ځان په له انځه باندې مصروف ساته. (مقر الفلاح وغيره) دلته چې څومره اندازه لمونځونه ذکر شول، له هغوی پرته نور هر څومره نوافل زیات کیږي، د ثواب او اجر باعث گرځي. خصوصاً په هغو وختو کې چې دهغوی فضیلت په احادیثو کې بیان شوی دی، او په هغوی کې نبی کریم ﷺ د عبادۍ کولو ترغیب ورکړی دی لکه د روژې په اخیره عشره کې د شپې عبادۍ، همداراز د شعبان د اتمې شپې او داسې نورې چې د دې وختونو زیات فضیلتونه وارد شوي او د عبادۍ یې ډېر ثوابونه او اجر و نه یاد شوي دي څومره دلته په هغه اندازه چې په احادیثو کې یې یادونه شوي، په هغه ډول په تفصیل سره بیان نه کړل.

د استسقاء په اړه باید وویل شي چې تر ټولو بهترين شی توبه، استغفار، عجز، او زارې دي. د الله ﷻ په دربار کې څوکه چیرې لمونځ کوي نو بیا ضروري ده چې د ښار یا کلیو ټول لوی او واړه مسلمان له ښاره څخه دباندې په عیدگاه او یا لوی میدان کې کې سره راجمع شي، په ښه اخلاص او د زړه له تله استغفار پیل کړي، توبه

21

و یا سې. کله چې ټول خلک سره یو ځای شي نو دې دوه رکعت له لمونځ نه جماعت سره اداء کړي. امام به قرائت په جهر سره وایي. له سلام ګرځولو وروسته په خطبه ووايي او ورپسې به بله هغه خطبه ووايي چې د جمعې په ورځ له اولې خطبې وروسته ویله کیږي. د دواړو خطبو ترمنځ به جلسه هم کوي. بیا به په ګډه دعاء وکړي. قلب رداء به یواځې امام کوي مقتدی به یې نه کوي یعنې مقتدیان به خپل ځانروونه نه اړوي. (ابوداؤد، زادالمعاد، حن حنین)

د استسقاء په باره کې چې له نبی کریم ﷺ څخه کومې دعاګانې منقول شوي؛ له هغوی نه یوه دا ده: «اللهم اسقينا غيثاً مغيثاً نافعاً غير ضار عاجلاً غير عاجل اللهم اسق عبادک و بهائمک و البشر رحمتک و احی بلدک المیت اللهم انت الله لا اله الا انت الغنی ونحن الفقراء انزل علينا الغيث واجعل ما نزلت لنا قوتاً و بلاغاً الی حین» دا ضروري نه ده چې دعاء به په عربي الفاظو سره وي. که په هر ډول سره یې کولای شي هغسې صحیح ده.

(علم الله ص ۵۲ ج ۲، هاید ص ۱۱۱ ج ۱، کبری ص ۲۲۲ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۹ ج ۵، مشکوٰۃ ص ۱۲۲ ج ۱، خطبات مآثورہ)
د ویري لمونځ: که چیرې څوک له دښمن سره مخ شي، هغه دښمن که یې انسان وي، که حیوان توبه داسې حالت کې څه خلک یا ټول خلک پر یوه ځای جماعت نشي کولای، حتی له خپل سواری څخه د کښته کیدلو مهلت هم نه وي ورته، نو بیا ټولو ته پکار ده چه هر یو پر خپل سواری په ناسته په اشارې سره لمونځ اداء کړي. استقبال قبله هم دغه وخت شرط نه دی. او که چیرې په یوه سواری دوه تنه سپاره وي نو هغوی دې جماعت وکړي. که دا جماعت یې هم نشوی کولای

نوبیا معذ وړدی. لمونځ دی نه کوی. بیا وروسته د اطمینان په حالت به یی قضاء راوړی او که چیری یوڅه اندازه خلک کولای شی چې جماعت وکړی نو هغوی به جماعت نه پرېږدي، که څه هم ټول یی نشي کولای. او هغه له خلک به جماعت په دی ډول اداء کوی چې ټول مسلمانان به دوی برخي شي یوه حصه به په سنگر کې د دښمن مقابلې او څارنې ته چمتو وی بله ډله به په امام پسی جماعت ودروی اوس که دا لمونځ ۳ درې رکعتي او یا څلور رکعتي وی لکه د ما پښین، مازیگر، ماښام او ماخستن لمونځ. او دا لمونځ کورنکي مسافر هم نه وی یعنی په لمانځه کې قصر نه کوی، نو کله چې امام دوه رکعت وکړی او درېم رکعت ته ولاړ شي نو دغه حصه خلک دي ولاړ شي. او که ۲ رکعتي لمونځ وی، لکه د سهار، جمعې، اجترونیو، لمونځونه او یا د ما پښین، مازیگر، ماخستن لمونځونه د قصر یعنی سفر په حالت کې نو بیا به دغه خلک پر دغه یوه رکعت باندی ځی او هغه نور خلک به راشي، په امام پسی به هغه نور پاتې لمونځ پوره کړی، کله چې دا لمونځ پوره شو، نو یوازې امام به سلام وگرځوی او دا مقتدیان به بیرته د دښمن د مقابلې لپاره سنگر ته وخیژی او هغه مخکني خلک به بیرته راشي، دلته به هغه خپل پاتې لمونځ بی له قرائت پوره کړی ځکه چې دغه خلک لاحق وی. بیا به دغه خلک د دښمن مخی ته ورشي او هغه نور خلک به بیا راشي دلته به خپل پاتې لمونځ په قرائت سره پوره کړی ځکه چې دوی مسبوق دي.

خودا به په یاد لرو چې سنگر ته د تلو راتلو پر مهال به پرسواری نه سپریږي پیاده (پلی) به ځی، که چیری پرسواری ولاړ شي سنگر ته او

یا له هغه ځایه جماعت ته پرسواری باندی راشي، نو لمونځ یی فاسد یږي ځکه چې دا عمل کثیر دی. او عمل کثیر ته یوازې د ډېر اشد ضرورت پر مهال اجازه شته.

که چیری امام په درې رکعتي یا څلور رکعتي لمانځه کې له اولی ډلې خلکو سره یو رکعت اوله دوهمې ډلې خلکو دوه یا درې رکعت وکړ نو لمونځ فاسد یږي ښه او بهتره دا ده چې دواړې حصې خلک خپل لمونځ له امام یعنی د جماعت پر ځای پوره کړی خو جائز دا هم ده چې هغه وروستی ډله که راشي او خپل پاتې لمونځ پر هغه ځای پسی تمام کړی. (درمختار، شامی وغیره)

خود نماز خوف (دوې لمونځ) دغه طریقه د هغه چا او هغه مهال لپاره ده چې له یوې خوا ډیر اشد ضرورت وی، د دښمن د برید خطر وې. او بل ډا چې خلک ټول غواړي په یوه امام پسی هر ورو لمونځ ادا کړی، مگر افضله او بهتره دا ده چې هره ډله جدا جدا خپل امام پسی یو ځل لمونځ پوره اداء کړی، هغه ډله ولاړ شي د دښمن جبهې ته بیا هغه بله ډله په بل امام پسی خپل ټول لمونځ پوره وکړی. او که چیری خلکو یو ځل په دې گمان چې د دښمن څخه ویره زیاته ده، لمونځ یی په هغه پورتنۍ طریقه اداء کړ، او بیا وروسته دا څرگنده شوه چې د دښمن د حملې خطر نه وه او نه د دښمن دومره نژدی و؛ مطلب دا چې ضرورت دومره زیات نه وو چې په دومره اشد طریقه سره دي لمونځ اداء شي، نو بیا پردوی ټولو باندی د دغه لمانځه راگرځیدل لازمي دی. ځکه چې په دومره عمل کثیره سره لمونځ کول

د دې پر اشد ضرورت له وجې جواز پیدا کولای شې، کڼه نویا جائز نه ده. دا ډول خلاف قیاس عمل.

اوبل دا چې که چیرې دا جگړه یوه ناروا جگړه وي. مثلاً: باغی خلک د مسلمان بادشاه پر خلاف جگړه کوي او یا څه خلک د دنیاوي غرض لپاره له بل چا سره په جگړه وي. نویا د دا ډول لمانځه اجازه نشته. بلکې دا یوازې د هغه چا لپاره ده چه مجاهد وي یعنی فی سبیل الله یو مسلمان د کافرو په وړاندې په حقه جهاد کوي او که چیرې یې د دښمن له ویرې او په عین حال کې د هغه (یعنی دښمن) د ویرولو په خاطر لمونځ له قبلي چپ بل طرف ته پیل کړي وي. نو په همدې وخت کې دښمن له هغه خپله ځایه و تنبستی او پر شا ولاړ شي، نو دوی به فوراً خپل مخ قبلي ته ګرځوي که څه هم د لمانځه په هر رکن کې چې وي. که داسې ونکړي نو لمونځ یې فاسد ګرځي.

او که چیرې بالعکس دوی په ښه اطمینان سره قبلي ته لمونځ کوي، په دغه وخت کې له کومه اړخه دښمن را څرګند شي او دوی په دې وخت کې دا ضرورت احساس کړي چه مخ باید پر هغه خوا و ګرځي چیرې چې دښمن دی. نو دې هغې خوا ته مخ واړوي څه ممانعت نشته، استقبال قبله دغه وخت شرط نه دی.

که یو څوک په داسې حالت کې وي چه په دریاب کې د لامبو په وړلو سره پورې وزی او یا یې د پورې وتلونه، بل هدف وي خو د لمانځه اخیر وخت را ورسید، نو که ممکنه وي د یو خوشیو لپاره دی لاس او پښې و دروي او په اشاره سره دی لمونځ اداء کړي.

مسئله: د جمعه د لمانځه نیت به داسې کوي: نیت می کړي چې دوه رکعته فرض لمونځ د جمعي ادا کړم. ښه داده چې د جمعي لمونځ په یوه ځای، یوه مسجد کې ټول خلک سره یوځای ادا کړي، که څه هم په یوه سیمه کې په مختلفو مساجدو کې دغه د جمعي لمونځ جائز دی.

مسئله: که څوک په اخیره ناسته کې د التحیات پروخت یا د سجده سهوی کولو وروسته راشي په جماعت کې ورسره شریک شي، دا شرکت یې صحیح دی. او ده ته پکار ده چې د جمعي دغه پاتې تیر شوي لمونځ ورپسې پوره کړي. یعنی ددی دوو رکعتو په کولو سره یې له ذمې څخه د مایېښین څلور لیرې کیږي. (بحر الرائق، درمختار، علم الفقه ص ۱۵۲ ج ۲)

مسئله: د شوال د میاشتې لومړۍ نیتې ته عید الفطر وایي او د ذی الحجه لسم تاریخ ته عید الاضحی وایي، دا دواړه په اسلام کې د اخترا او خوښۍ ورځي وي. په دې دواړو ورځو کې د شکرانې په توګه دوه دوه رکعته لمونځ کول واجب دی. د جمعي د لمانځه لپاره چې کوم شرائط دي، هغه د اخترو نو لپاره هم دي. پرته له خطبې، د جمعي په لمانځه کې خطبه شرط ده. ولی د اخترو نو په لمانځه کې خطبه ویل شرط نه دی. یعنی د جمعي دا فرض او د اخترو نو د استت ده. په جمعه کې به یې تر لمانځه مخکې وایي او په اخترانو کې وروسته. مګر په خلګویی اوریدل د دواړو واجب دی. (علم الفقه ص ۱۵۲ ج ۲) د تفصیل لپاره (مایل

نماز جمعه، او مایل نماز عیدین) وګوروي.

د عشق لمونځ ځینی خلک داسې یو قسم لمونځ کوي چه په قیام کې غل ځله او به دومه او جلسه او نورو کې لاس ځله د الله ذکر کوي. او دې ته د عشق لمونځ وایي چی دا په شریعت کې هیڅ

اصل نلری. دا غلط دی. بلکه په طریقت کې هم هغه لمونځ د اعتبار وړ دی چې په شریعت سره ثابت وی. او شرعاً جواز ولری. مگر دا د شریعت او سنت خلاف دی. حقیقت نلری. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۳ ج ۲)

سجده سهو په لمانځه کې که چیرې سنت او مستحبات پرېښودل شي نو په لمانځه کې هېڅ ډول خرابي نه راځي. یعنی لمونځ حجت لری. او که د لمانځه له فرائضو هم کوم شي په هیره یا قصد پاتی شي نو لمونځ فاسد یږي.

اوبله هېڅ چاره نلری، یوازی دا چې لمونځ له سره را وگرځول شي. همداراز که چیرې د لمانځه له واجباتو څخه یو شي قصد پرېښودل شي. نو د دې هم بل څه تدارک نشته. یوازی د لمانځه راگرځول او که چیرې یو واجب په هیره پرېښودل شي، نو بیا د هغه تدارک کیدای شي، هغه دا چې په اخیره ناسته کې به له التحیات وروسته به خپل بنی اړخ ته یو ځل سلام وگرځوی، بیا به (۲) سجده وکړي اوله هغه وروسته به بیا قعد وکړي، التحیات، درود شریف، او دعاء به د معمول سره سم ووايي او سلام به وگرځوی. چې دې ته سجده سهو وایی باید وویل شي چه له نبی کریم ﷺ څخه هېڅکله په دغو شرعی اقوالو کې هېڅ قسم سهو نه صادره شوی او نه یی تصور کیدای شي. خو که په افعالو کې یی سهو کړی وی، هغه هم امت ته د تعلیم پخاطر شوی ده. ترڅو د امت خلک د سهو په اړه مسائل زده کړي.

(مظاهر حق ص ۲۱ ج ۲)

د سجده سهو اصول

مسئله: سجده سهو په لاندنيو صورتونو کې ترسره کېږي:

- (۱) - د لمانځه له واجباتو څخه که یو واجب پرېښودل شي.
- (۲) - کوم واجب چې له خپل محل څخه وروسته کړای شي.
- (۳) - د کوم واجب رکن تاخیر او ځنډ په دومره اندازه وشي چې یو رکن اداء کېږي.
- (۴) - که یو واجب دوه ځله اداء شي.
- (۵) - که یو واجب له خپل حالت نه متغیر کړل شي. مثلاً: جهري لمونځ په خفيه بدل شي او خفيه په جهري.
- (۶) - د لمانځه له فرائضو نه یو فرض موخر (وروسته) کړای شي.
- (۷) - او یا کوم فرض له خپل محل څخه مقدم کړای شي.
- (۸) - که چیرې یو فرض په هیره دوه ځله اداء شي.

(ماتې مجده سهو ص ۶۲، درمختار، ص ۶۲۸ ج ۱)

مسئله: په خطايي سره په لمانځه کې څه خرابي راشي مثلاً: یو رکعت یا مقدم او بل موخړ شي، یا رکوع تر قرائت مخکې وشي او یا سجده تر رکوع مخکې شي. یا یو رکن مکرر کړل شي. نو د دې د تدارک لپاره پرسري دوي سجده لازميږي چې په اخیره ناسته کې به یی له تشهد وروسته اداء کوي. او بیا به قعده بیرته له سره کوي. (شرح نایه ص ۱۱۱ ج ۱، کبیری ص ۲۵۵، نماز متون ص ۵۱۲)

مسئله: سجده سهو هغه خرابي له منځه وړي چې په لمانځه کې د ترک واجب یا تاخیر واجب له امله رامنځ ته شوي وي. هرڅومره چې وي، یعنی که یو واجب پاتی شوی وي که ډېرو وي. حتی که په لمانځه کې ټول واجب ځنی پاتی شوی وي چې دوي سجده په اخیره کې د

سہوی پہ نیت و کبری کفایت کوی. تردد و زیاتی سجده کول
مشروعیت نلری.

مسئلہ : له سجده سہوی و روستہ التحیات ویل هم واجب دی.

(علم الله ص ۱۱۲ ج ۲، درمختار ص ۶۸۱ ج ۱)

مسئلہ : افضل دا دی چي بني طرف ته سلام و گر خول شی او بیادوی
سجده و لگولی شی که چیری پرتله سلام ویلومخ و گر خول شی او
یا مخامخ سلام و ویل شی پرتله له مخ گر خولو بیاسجده و شی، دا
صورت هم جواز لری. (علم الله ص ۱۱۲ ج ۲)

مسئلہ : که په هیره چاد و اړ و طرفونو ته سلام و گر خاوه، په دې کې هم
خه خرج نشته له هغه و روسته دې دوی سجده و کړی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۵۶ ج ۲، بحواله درمختار ص ۵۲۵ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۲۲۶ ج ۲)

مسئلہ : که چاپه غلطی سره لومړی چپ طرف ته سلام
و گر خاوه، او بیایی سجده و کړه، نو پرده باندی زیاته بله سجده نشته
د همدې غلطی په وجه. (عالمگیری ص ۱۶۵ ج ۱) د سجده سہوی لپاره دوی
سجده واجب دي. که چیری یوه سجده وی نو دا کافی نه ده. لمونځ به
بیرته راگر خول کیږی. (فتاوی رحیمیه ص ۲۲۶ ج ۲، بحواله هدایه ص ۱۳۶ ج ۱)

مسئلہ : که چیری امام سجده سہو کړی وی او وروسته یوتن راشی
په جماعت کې شرکت و کړی، نو هغه دې د سلام له گر خولو وروسته
پر هغه نیت او هغه تحریمه دې خپل پاتی لمونځ پوره کړی.

(فتاوی محمودیه ص ۱۸۲ ج ۲، طحاوی ص ۲۵۶ ج ۱)

مسئلہ : که چه امام دویم طرف ته سلام گر خول پیل کړی نو مسبق
اهغه چه یو یا خور کعتہ ځینی تیر شوی وی) ولاړ دی شی. داسی نه

چې د امام پراول سلام به لا ولاړیږی، ځکه چې کیدای شی پر امام
بانندی سجده سہو وی. (آپ کی مسائل ص ۲۹۲ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۲۲۰ ج ۱۰
ردالمختار ص ۵۹ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۲ ج ۲)

مسئلہ : که چایوازی چپ طرف ته سلام و گر خاوه نویادی فقط بني
طرف ته سلام و گر خوی. د دې اړتیا نشته چې بیرته به چپ طرف ته هم
سلام گر خوی. او نه سجده سہوی ته ضرورت شته. لمونځ صحیح دی
(فتاوی رحیمیه ص ۲۲۲ ج ۱، جوهرینره ص ۵۵)

امام ته دفتح ور کولو حکم

مسئلہ : که چیری امام په لمانخه کې خطا شی، مثلاً کوم آیه وړځنی
هیرشی یایی وروسته وشاته ولولی. نو مقتدی ته جائز ده چې امام په
دې خپله غلطی پوه کړی. لیکن غرض به یی یوازی د هغه پوهونه وی
نه دا چې قرائت یی مقصود وی. ځکه چه په امام پسی د اقتداء په
حال کې مقتدی ته قرائت کول جواز نلری. او دا هم مکروه ده چې
مقتدی په دې کې ډېره عاجله کوی. د اراز امام ته هم مکروه ده چې د
مقتدی دفتح په انتظار وی. هغه ته پکار ده چه له بل سورة څخه
ضروری قرائت پوره کړی. او یار کوع ته ولاړ شی، په دې شرط چې د
قرائت هغه فرض یا واجب مقدار پوره شوی وی مقتدی که له خپل
امام پرته بل چاته مثلاً دده غوندی بل مقتدی ته فتح ور کړی دا
جواز نلری. په دې سره چې لمونځ باطلیږی. مگر که یی د تلاوت په
نیت نه د څه لارښوونې په غرض څه ووايي، لمونځ نه باطلیږی
مگر مکروه تحریمي ده. د اراز که کوم لمونځ کوونکی د بل لمونځ
کوونکي پروينا اولارښوونې عمل وکړی، نو دده هم لمونځ باطلیږی.

مسئله : که چیری امام دخپل مقتدی فتح قبوله نکړی ، په دې صورت کې د دوی د وارولمونځ نه خرابینې صحت لری . د سجد ه سهوی هم ضرورت نشته . او که یی په غلطی سجد ه سهو وکړه هم لمونځ صحیح دی . (فتاوی دارالعلوم ص ۸۵ ج ۲)

مسئله : څرنگه چې په لمانخه کې د غلطی په وجه د بل چا په فتح باندی عمل کولو سره لمونځ فاسد یږی ، داراز د بل هغه چا په خبره عمل کول هم لمونځ فاسد وی ، چې په لمانخه کې نه وی ، مثلاً : په صف کې خالی پاتی وی له پیر نه یو څوک پر لمونځ کوونکي رغ کړی چې لپور ایسته شه دا خالی ځای ډک کړه . نو که دی د هغه پر خبره عمل وکړی ، لمونځ یی باطل یږی په داسی حال کې دې دغه لمونځ کوونکې سمدستي د هغه پر خبره عمل نه کوی بلکې یو خوشیې دی توقف کوی ، بیا لپور وروسته دې پخپله خوښه هغه ځای ته ورنژدی کیږی او خالی ځای دی ډرکوی .

(کتاب الله ص ۱۸۱ ج ۱ ، هدایه ص ۹۲ ج ۱ ، شرح تقيیه ص ۹۲ ج ۱ ، کیری ص ۲۲۰ ، فتاوی دارالعلوم ص ۲۲ ج ۲)

مسئله : که چیری امام له سورة فاتحی وروسته دویم سورة دریا آیتونو مقدار ویلی وی ، نویاد مقتدی د فتح انتظار کول مکروه دی . فوراً به رکوع ته ځی ، او که یی تردې کم ویلی وی او نور ځنی هیرشی نویا بهتره دا ده چې له بل ځایه څخه شروع کړی . که یی له بل ځای څخه هم شروع نکړ نویادی مقتدی فتح ورکړی که څه هم لمونځ صحیح دی په هر صورت ځونه امام ته د مقتدی د فتح انتظار پکار ده او نه مقتدی ته بیرته اوتلواړ .

(فتاوی دارالعلوم ص ۱۰۶ ج ۲ ، پنوا۱۰ شامی ص ۶۵۰ ج ۱ ، فتاوی رحیمیه ص ۱۵۵ ج ۱ ، فتاوی عالمگیری ص ۹۹ ج ۱)

مسئله : په لمانخه کې که چیری امام ته بی اودسی (حدث) ورپښ شی نو د مقتدیانو څخه یو تن خلیفه گرځول درست کار دی ، مگر ضروری نه ده . که چیری دا عوام خلک په دې مسئله ناخبره وی ، بیاخو یی پرېښودل افضل کار دی ، لومړی به لمونځ پردغه ځای قطع کړی په داسی عمل سره چې د لمانخه سره منافی وی . بیا به له اودس څخه وروسته له ستره لمونځ شروع کړی . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۱ ج ۲ ، ردالمختار ص ۵۶۲ ج ۱)

مسئله : که چیری امام د سجدې په حالت کې وفات شی ، نو هغه لمونځ یی فاسد دی ، بل څوک به امام کوی اوله نوی سره به جماعت کوی . (فتاوی دارالعلوم ص ۷۰ ج ۲ ، ردالمختار ص ۵۵۳ ج ۱)

مسئله : که چیری امام د ناپاکۍ یا بی اودسی په حالت کې چاته لمونځ ورکړی وی او بیا وروسته ورپه یادشی ، نو امام ته پکار ده چه حتی الوسع کوشش وکړی ترڅو خلک خبر کړی چې د فلانی وخت لمونځ ونشوتاسو یی راوگرځوی او که ورپه یاد نشو بیا شه جرح نشته لمونځ یی وشو او که بیا کله ډیر وروسته یو وخت ورپه یاد شو هم پرده ضروری ده چې دا عمل به کوی اود دې غفلت توبه او استغفار به کوی او امام ته پکار ده چه اعاده به یی کوی . (فتاوی دارالعلوم ص ۷۷ ج ۲ ، فتاوی رحیمیه ص ۲۶۲ ج ۲ ، شامی ص ۵۵۳ ج اول ، ردالمختار ص ۵۲۵ ج ۱)

په لمانخه کې د قرائت د غلطی یوه کلیه قاعده

مسئله : د لمانخه په قرائت کې د غلطی د راتللو په اړه فقهاؤ داسی یوه کلیه قاعده لیکلی ده هغه غلطی د الفاظو چې په معنی کې یی په څرگنده زیات تغیر راځي چې حتی کفر ورڅخه لازم یږی نو په دې

سورت کې لمونځ هرځای او هر وخت فاسد دی. که له دې آیتونو څخه مخکې دا غلطې وشی او یا وروسته.

بل په قرائت کې هغه ډول غلطۍ چې صرف د حرف په هیئت کې تغیر راشي مثلاً: زېر، زېر، پېښ، بدل شې او یا تشدید، تخفیف، مد او قصر کې فرق راشي نو په دې صورت کې لمونځ نه فاسدېږي. البته تر دې لیزیات شې نولومړې درجې ته رسېږي، په هغه صورت کې لمونځ فاسد دی.

همداراز که چیرې د یوې کلمې په یوه حرف کې داسې تغیر راشي چې له خپلې معنی څخه لیرې شي، دلته هم لمونځ فاسدېږي. د اراز که چیرې د یوه حرف پرځای بل حرف وویل شي او معنی بدله شي او بل دا چې د دغودوو حرفونو ترمنځ په آسانۍ سره فرق کېدلای شو خوده یې فرق ونکړي، یو یې د بل پرځای ووايه نو بیا فاسدېږي. او که چیرې د دغودوو ترمنځ توپیر مشکل وولکه سین، صاد او ضاء، ظا ترمنځ او یا طاء، او تاء ترمنځ. اوس که څوک قصداً یې داسې ووايي نولمونځ فاسد دی او که بې قصده یې له خولې څخه داسې ووزي یا ځینې داسې ناخبره او جاهل خلک یې وایي چې د دوی ترمنځ په فرق باندې نه پوهیږي نو بیا لمونځ کیږي، څه مشکل نشته.

همدارنگه که یو څوک چیرې یو لفظ کش کړي او په معنی کې یې تغیر راشي، نولمونځ فاسدېږي په قرآن شریف کې که بل ځای دغه زائد لفظ وی کنه وی. او که په دې کشولو سره یې په معنی کې تغیر رانشي. لیکن په قرآن کریم کې بل ځای هم دغه لفظ موجود وي نولمونځ بالاتفاق درست دی. او که چیرې دغه لفظ په قرآن کې یا

ځای نه وي راغلی نو په دې کې اختلاف دی د امام ابو یوسف رحمه الله په نزد لمونځ فاسدېږي او د نورو آئمه کرامو په نزد نه فاسدېږي.

په هر صورت په پورتنيو ذکر شویو صورتونو کې د متاخرینو علماؤو په ډېرو ځایونو کې گنجایش کړي يعنی د آسانۍ لحاظ یې ساتلی دی. او لمونځ یې صحیح گڼلی دی. او متقدمین علماء بیا حکم کوي چې لمونځ به راگرځوي. ځکه چې لمونځ اهم عبادت دی احتیاط ورکې پکار دی. لهذا لمونځ کوونکو ته پکار ده چې په داسې مسائلو کې له احتیاط څخه کار واخلي. او د ضرورت په وخت کې له کوم عالم دین څخه د پوښتنو لپاره رجوع وکړي. (مایل سجده سهوس ۲۲ بحواله شامی ص ۲۲۲ فتاوی دارالعلوم ص ۷۲-۷۸ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۵۹۲ ج ۱)

مسئله: په قرآن کې چې د متکلم ضمیر «أنا» باثبات الف رسم الخط سره په لمانځه کې وویل شي. نو که څه هم لمونځ صحیح کیږي خو دا لحن غلط دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۷۲ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۵۸۹ ج ۱)

مسئله: په کومو ځایونو کې چې راء اولام ډک ویل پکار وي، هلته که باریک وویل شي، لمونځ صحیح دی. په لمانځه کې هیڅ خلل نشته.

لمونځ د ترتیب خلاف اداء کول

مسئله: که څوک په لمانځه کې خلاف ترتیب په لومړي رکعت کې هغه سوره ووايي چې باید په دویم کې لوستل شوی وای، مثلاً: په لومړي رکعت کې «قل یا ایها الکافرون» ووايي او په دویم کې «الم ترکیف» ووايي. نو که دا په هیره سره وکړي، لمونځ یې بلاکراهت درست او صحیح دی. او که یې قصداً داسې ووايي نولمونځ مکروه دی. او که په خطا سره وویل سي نو بیا هیڅ حرج نشته. يعنی په

دوار و صورتونو کی سجدہ سہو واجب نہ دہ اولمونخ پہ ہر حال صحیح دی۔

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۱۱۰ ج ۲، فتاویٰ دارالسلام ص ۲۱۹ ج ۲، شامی ص ۵۱۰ ج ۱، فتاویٰ محمودیہ ص ۲۲۷ ج ۱۰)

مسئلہ : پایوہ یو در رکعت کی خوٹو سورتونہ ویل پہ فرائضو کی مناسب نہ دی۔ او پہ نوافلو کی خہ حرج نشته۔

(مختاوی ص ۱۹۲ ج ۱، فتاویٰ محمودیہ ص ۱۵۶ ج ۲، فتاویٰ رخیمیہ ص ۲۶ ج ۱)

مسئلہ : کہ خوٹ پہ منخ کی وور سورۃ پری پدی، مثلاً: پہ اول کی «ارایت الذی» و وایی بیا «انا اعطینک» پری پدی پہ دویم رکعت کی «قل یا ایہا الکافرون» و وایی نودا مکروہ نزیہی دی، اما سجدہ سہونہ واجبی پی۔ (شامی ص ۲۲۵)

مسئلہ : کہ خوٹ دقرائت پہ منخ کی دیوہ یا خوا الفاظو ترجمہ و وایی نولمونخ پی فاسد دی او پہ سجدہ سہو سرہ نہ سمیری۔ دوبارہ بہ پی راگر خوی۔ (شامی ص ۲۲۰ ج ۱)

پہ لمانخہ کی دتجوید لہ رعایت کولو پر تہ قرائت ویل

مسئلہ : کہ خوٹ پہ جہری لمانخہ کی پہ قرائت کی دتجوید خیال نہ ساتی، نو سجدہ سہو پر لازمہ نہ دہ۔ البتہ کہ داسی غلطی و کری چپی پہ ہفہ سرہ پہ لمانخہ کی فساد راخی نویا سجدہ سہونہ بلکنی لمونخ لہ سرہ راگر خول ضروری دی۔ (فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۱۹ ج ۲، عالمگیری ص ۶۶ ج ۱، ردالمختار ص ۹۰ ج ۱)

یو سورۃ پہ دوور کعتونو کی ویل

مسئلہ : کہ خوٹ پہ دوور کعتو کی یو سورۃ دوہ خلہ ولولی، نو سجدہ سہونہ لازمیری۔ (مایل سجدہ سہو ص ۲۲، شامی ص ۵۱۰ ج ۱)

مسئلہ : بہترہ ذادہ چپی پہ ہر رکعت کی پورہ پورہ (کوچنی) سورۃ وویل شی او کہ پہ یوہ رکعت کی دیوہ سورۃ خہ برخہ و لو مسئلہ شی نو دا ہم جائز دہ، مگر بلا ضرورۃ دا بنہ نہ دہ۔ (مجمعی ص ۲۰ ج ۱، فتاویٰ رحیمیہ ص ۱۲۲ ج ۱)

مسئلہ : پہ دوار و رکعتونو کی یوہ رکوع قرآن مکرر ویل صحیح دی، لمونخ کیری سجدہ سہونہ واجبی پی۔

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۰۵ ج ۲، فتاویٰ محمودیہ ص ۹۵ ج ۲)

مسئلہ : کہ خوٹ پہ اول رکعت کی یوہ رکوع و وایی او پہ دویم کی پورہ سورۃ چپی تر رکوع غت نہ وی؛ و وایی پہ دی کی ہیخ کراہت نشته، البتہ فضیلت پہ دی کی دہ چپی پورہ سورۃ وویل شی۔

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۲۵ ج ۲، بحوالہ ردالمختار ص ۵۱۰ ج ۱)

مسئلہ : پہ یوہ رکعت کی ۲ سورتونہ ویل خلاف اولی دی۔ مگر لمونخ صحیح دی۔ اولہ خلاف اولی خخہ مراد کراہت تنزیہی دی۔

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۵۵ ج ۲، بحوالہ فتح القدیر ص ۲۹۹ ج ۱)

د اوقافو پر نشہ باندی دریدل یا نہ دریدل

الحمد لله رب العلمین ﴿۱﴾ الرحمن الرحیم ﴿۲﴾ من شر الوسواس الخناس ﴿۳﴾ الذی یوسوس ﴿۴﴾ علی کل شیء قدیر ﴿۵﴾ الذی خلق الموت والحیوة ﴿۶﴾ کہ چیری خوٹ پر ہفہ آیہ چپی دہ «لا تبسہ وی وریانندی، د ساه د ختمید لو پہ وجہ وقف و کری او بیا ہفہ اخیرنی توری لہ راگر خولونو مخکی شروع کری، نو پہ لمانخہ کی خہ خلل راخی؟ ہمدارنگہ کہ چیری پہ درہیم مثال کی وقف و کری نو مخکی تکی بہ بیا داسی شروع کوی چپی «الذی» کہ «ن الذی»؟

جواب : د هغه پر آیه یاندي د ضرورت په وجه وقف کول هيڅ حرج نه دی او د مقابل لفظ راڅرگندول هم ضروري نه دی. په لمانځه کې هم څه حسن نه راځي.

که به رڼو څرځوی او په دویم مثال کې ده لاندې، او د لاندې، دواړو وړيل درست دي مگر د وقف په حالت کې به «لاندې» وایي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲)

په ځينو الفاظو کې دوه قرائت وړيل

سوال : په قرآن کریم کې ځينې څو ځله دواړه حروف ليکل شوي وي مثلاً بصة، هم الميطرون ۱۰ عليهم بمصيطر له دې څخه مقصود د دې چې دا لفظ به سين، صاد دواړو سره ويلاي شي. يعنې تلاوت کولو کې که سين ووايي او که صاد، لمونځ ور سره صحيح دی. او دا يې مطلب نه دی چې دا الف څه بايد دوه ځله وويل شي، تلاوت کولو کې که د هر قاري اتباع کوي د هغه د قرائت موافق دي وایي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲ ابيات جلالين سره فائده ص ۲۸)

دواحد صيغه جمع او د جمع صيغه واحد ويل

مسئله : په لمانځه کې د قرائت پړاو څه واحد د جمع په صيغه او جمع دواحد په صيغه ويل، مثلاً آية آيات وويل شي. غلطی ده، قصداً داسې کول درست نه دی. او که چيرې په هيره داسې وويل شي، نه لمونځ صحيح دی مگر احتياط کول ضروري دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲ ابيات جلالين سره فائده ص ۲۸)

په قرائت کې د ښو مسائل

مسئله : ځله ناکله څوک لمونځ کوي، قرائت چه پيل کړي يو څه ووايي هيرني شي او يا متشابهاشي، نو له بل ځايه او بيابې له بل

ځايه څخه پيل کړي. خو وروسته د ورياديدلو او يا اشتباه په وجه قرائت بيرته ټول له سره پيل کړي نو په دې صورت کې لمونځ کيږي او سجده سهو هم نه لازميږي. او که بيا سجده هم وکړي نو دا هم درست کار دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۲ ج ۲ ردالمحتار ص ۵۶۰ ج ۱ شامي ص ۱۸۲ ج ۱)

مسئله : که چيرې د جمع په لمانځه کې امام په لومړي رکعت کې سورة الدهر شروع کړ، تر نيمایي ورسيد مخکې يې نشو ويلاي دوهم ځل دريم ځل يې بيا له سره پيل او پوره يې کړه په دې صورت کې هم لمونځ صحيح دی. او سجده سهو هم نشته. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲)

مسئله : که چيرې واجب مقدار قرائت پوره شوی وي، بيا غلطی وشي په قرائت کې نو سجده سهو نه لازميږي، مگر که داسې غلطی وي چه مفسد صلوۍ وي، بيا نو لمونځ راڅرگندول لازميږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۸ ج ۲)

مسئله : که له چا څخه سورة فاتحه يابل سورة پاته شي په هيره او بيا د همدې رکعت په رکوع کې او يا له رکوع وروسته ورپه ياد شي، نو دغه نه پکار ده چه بيرته ولاړ شي فاتحه او سورة ولولي مگر دواړه هير شوي وي او کنه يودي ووايي (او په اخير کې به سجده سهو وکړي ځکه چه د رکوع په ادا کولو کې تاخير راغي. او که چيرې په همدې رکعت کې نه بلکې په دويم رکعت کې ورپه ياد شي نو بيا په هغه دويم رکعت کې سورة ويلاي شي خو فاتحه نشي ويلاي ځکه چه بيا په يو هر رکعت کې دوی فاتحې راځي او دا مشروع نه دی. نو په دې صورت کې به هم سجده سهو کوي او لمونځ يې صحت لري. (علم الفقه ص ۱۱۷ ج ۲، فتاوی رحيميه ص ۱۵۶ ج ۱، شامي ص ۶۲۲ ج ۱)

مسئله : که یو څوک تر فاتحې مخکې سورة ولولې. اودلته ورپه یاد شي نو پکار ده چه فاتحه ولولې اودوباره سورة بیا ولولې. او په اخیر کې به سجده سهو هم کوي چه له فاتحې وروسته سورة ویل واجب دی. اودلته عمل خلاف شوی دی.

(علم الفقه ص ۱۱۷ ج ۱، عالمگیری ص ۶۵، فتاوی رحیمیه ص ۱۷ ج ۱)

که په لمانخه کې یوازی فاتحه او یا یوازی سورة ولوستل شي

مسئله : که چا صرف سورة فاتحه او یا صرف سورة ووايه او رکوع ته ولاړي، نو په دې دواړو صورتو کې سجده سهو واجب ده.

(درمختار ص ۲۲۲ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۳ ج ۲)

مسئله : که څوک له سورة فاتحې وروسته صرف دوه آیتونه ولولې، په هیره رکوع ته ولاړ شي (نوچونکه واجب مقدار پوره نشو) نو سجده سهو ورباندې لازمه ده. او که قصداً داسې وکړي بیا به دوباره له سره لمونځ راگرځوي. (عالمگیری ص ۶۵ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۸ ج ۲)

سورة فاتحه دوه ځله ویل

مسئله : که چا د فرض لمانخه په لومړي یا دویم رکعت کې په هیره دوه ځله فاتحه وویل یا یې د فاتحې اکثره برخه راوگرځوله، نو په دې دواړو صورتونو کې سجده سهو واجب ده. او که یې چیرې په دریم او یا څلورم رکعت کې دوه ځله وویل، بیا سجده سهو نه شته او دا یوازی د فرضو خصوصیت دی لیکن د نوافلو په هر رکعت کې داسې وشي سجده سهو واجب ده.

مسئله : که چا د فاتحې زیاته برخه وویلې لږ ځینی پاته شوه په هیره نو سجده سهو نشته او که یې لږ وویلې، اوزیاته پاته شوه، نو سجده وړ باندې واجب ده. (عالمگیری ص ۶۵ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۱۶۸ ج ۱، فتاوی محمودیه ص ۱۹۰ ج ۲ ص ۱۸۵ ج ۲)

مسئله : تر سورة مخکې « الحمد شریف » ویل واجب ده، که چیرې د سورة یوه جمله هم تر فاتحې مخکې وویلې شي نو سجده سهو لازمه ده. (شرح تبايه ص ۱۱۲ ج ۱)

مسئله : د فرضو لومړي دوه رکعتونه د قرائت لپاره تعین کول واجب دی. (شرح تبايه ص ۲۰ ج ۱، کبیری ص ۲۹۵)

مسئله : که په لومړیو رکعتو کې یې تر فاتحې وروسته سورة ونه وایه، نو په اخیر و دوو رکعتو کې دې له فاتحې وروسته ووايي. او په اخیر کې دې سجده سهو وکړي. (شرح تبايه ص ۱۱۲ ج ۱)

مسئله : که په غلطۍ سره د څلور رکعتي فرض لمانخه په اخیر و دوو رکعتو کې له فاتحې وروسته سورة ووايي، سجده سهو نشته.

(فتاوی رحیمیه ص ۲۲ ج ۲ بحواله درمختار ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله : له فاتحې وروسته که چا د کوم سورة اراده کړې وي، په غلطۍ سره یې هغه نه بلکې بل سورة ووايه، لمونځ یې صحیح دی، سجده سهو لازمه نه ده. (عالمگیری ص ۶۵ ج ۱)

مسئله : که چا یو سورة شروع کړ بیا سمدستی بل سورة ووايي، نو لمونځ یې صحیح دی سجده سهو نشته ورباندې. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۷۵ ج ۲)

د «التحيات» پر ځای «الحمد» او یا بالعکس ویل

مسئله : که څوک د التحیات پر ځای فاتحه ووايي او بیا د سستی ورپه یاد شي، التحیات پسي ووايي، نو سجده سهو نشته؛ مگر تفصیل

داسی دی چه که څوک د تشهد پرځای فاتحه ولولی یا لومړی فاتحه اوبیا تشهد ووايي نو په دواړو سورتو کې سجده سهولاً زميرې او که لومړی تشهد اوبیا فاتحه ووايي نو سجده نه واجبېږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۲ ج ۲ فتاوی رحیمیه ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله: که څوک په لومړي رکعت کې د «الحمد لله» وروسته «التحيات» ووايي نو سجده ورباندې واجب ده. او که له فاتحي څخه مخکې التحیات ولولی نو بیا سجده نشته. (عالمگیری ص ۶۶ ج ۱)

د الحمد لله له ویلو وروسته تر ډیره پوره چې دریدل

مسئله: که څوک الحمد لله ووايي، بیا تر ډیره خاموش ودریږي، دومره چه یو اوږد آیه اویا درې واړه آیتونه لوستل کیږي، بیا وروسته سورة ووايي نو سجده سهو ورباندې لازمه ده.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۸۷ ج ۲، بحواله ردالمختار ص ۶۹۲ ج ۱، عالمگیری ص ۳۹۲ ج ۱)

په لمانځه کې هغه فعل چه د فرض اویا واجب د تاخیر سبب شي

مسئله: که څوک په لمانځه کې داسی عمل ترسره کړي چه د فرضواو یا واجب د خنډ (تاخیر) سبب وگرځي، نو په دې صورت کې هم سجده سهو واجب ده: مثلاً: (۱) - له سورة فاتحي وروسته څوک دومره چې ولاړ وایي چه یو رکعت ادا کیدای شي. (۲) - یو څوک چه همدومره وخت له قرائت وروسته همدومره خاموش پاته شي. (۳) - یو څوک که له التحیات وروسته په اوله ناسته کې دومره وخت پټه خوله کښیښي چه درود شریف او دعاء ویل کیدای شي، په دې ټولو صورتونو کې سجده سهو واجب ده. (علم الفقه ص ۱۲۰ ج ۲، فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۱ ج ۲، ردالمختار ص ۲۲۲ ج ۱)

که د فرض په اخیری رکعتونو کې هیڅ ونه ویل شي

مسئله: که څوک د فرض لمانځه په خالي رکعتو کې یعنی په دریم او څلورم رکعت کې، نه سورة فاتحه اونه بل هیڅ ووايي همدا سې خاموش پاتی شي، نو سجده سهو ورباندې واجب نه ده. (که څه هم

هیڅ شي ونه وایي، لمونځ یې درست دی - محمد رفعت قاسمي غفر له)

مسئله: د څلورم رکعتي فرض لمانځه په وروستیو دوو رکعتونو کې د سورة ویلو سړی اختیار لري که یې وایي او کنه! ځکه چه په دې دوو رکعتونو کې پر فاتحه باندې اکتفاء کول واجب نه دي. چه په زیادت سره یې ترک واجب لازم شي. که څه هم د سورة نه ویل اولی او بهتره ده او سنت هم همدا ده چه ونه ویل شي. مگر په قعده اولی (اوله ناسته) کې داسی نه ده، ځکه هلته پر تشهد باندې اکتفاء کول واجب گڼل شوی، نو که څوک درود شریف او دعاء ورسره ضم کړي، نو په دې سره د واجب ترک لازم شو، بیا سجده سهو لازمیږي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۹۴ ج ۲، ص ۳۷۵ ج ۲، فتاوی محمودیه ص ۵۵ ج ۱۲)

د فرض لمانځه په لومړیو رکعتونو کې د سورة هیریدل

مسئله: که چیرې د فرض په لومړیو دوو رکعتونو کې له چاڅخه سورة پاتی شي نو سجده سهو ورباندې واجب ده. ځکه چه د سورة ضمیدل واجب دی د واجب ترک په صورت کې سجده لازمه ده.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۹۹ ج ۲، عالمگیری مصری ص ۱۱۸ ج ۱)

مسئله: که په سنت، ثقل یا فرض لمانځه کې په اول رکعت کې له سورة فاتحي وروسته یې سورة هیر شي، اوبیا په رکوع اویا له هغه وروسته کې ورپه یاد شي نور اودی گرځي بیرته دی فاتحه

اوبیا صورت ورسره ضم کړی، رکوع دی وکړی. گویا دا صورت بهتر دی او که داسی ونکړی یعنی را ونه گرځی نو سجدی ته ولاړشی، دا هم صحیح دی خو په دی شرط چه په اخیر کې سجده سهو وکړی. البته سجده سهو په دواړو صورتو کې لازمه ده.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۹۸ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۶۸۲ ج ۱، ص ۲۹۹ ج ۱، امداد الفتاوی ص ۲۳۱ ج ۱)

مسئله: که څوک رکوع مکرره وکړی او یا دری سجدی وکړی او یا په څلور رکعتی لمانځه کې له تشهد وروسته درود شریف ووايي چه د دی په وجه د دریم رکعت په قیام کې تاخیر راشی نو سجده سهو لازمه ده. (شرح تبايه ص ۱۱۱ ج ۱، کبیری ص ۲۵۲)

په خفیه لمانځه کې په زوره قرائت ویل

مسئله: که چیرې په خفیه لمانځه کې لکه ماسپښین او مازیگر، څوک په لوړ آواز قرائت ووايي او یا په جهري لمانځه کې سو که قرائت ووايي نو سجده سهو به کوي. ځکه چې واجب ترک سو. مگر که چیرې په جهري لمانځه کې ډیر لږ قرائت په زوره وویل شی چه لمونځ صحت په پیدا کولای شی. مثلاً دوه دری لفظه په لوړ آواز وویل شی نور که په ټیټ آواز وویل شی، هم څه حرج نشته.

(علم الفتا ص ۱۱۸ ج ۲، هدایه ص ۱۰۵ ج ۱، کبیری ص ۲۶۲، شامی ص ۲۹۳ ج ۱، فتاوی رحیمیه ص ۱۵ ج ۱)

مسئله: که امام په هیره په جهري لمانځه کې سو که قرائت ووايي او تر دریو آیتونو وروسته ورپه یاد شو او یا هم چا مقتدی فتح ورکړه، نودی به بیرته سورة فاتحه له سېره شروع کوي په لوړ آواز به یې وایي او په اخیر کې به سجده سهو هم کوي.

مسئله: که چیرې امام د ماسپښین او یا مازیگر په لمانځه کې په جهر سره قرائت پیل کړ د دریو آیتونو تر لوستلو وروسته ورپه یاد شو او یا چا فتح ورکړه نو تر کومه ځایه چه رسیدلی دی، له هغه ځایه وروسته دی په ورو آواز شروع کړی، له سره پیل کولو ته یې

اړتیا نشته. (شامی ص ۶۹۲ ج ۱، مایل سجده سهو ص ۲۲)

مسئله: که چیرې د ماخستن او یا ماسپښین په دوو اخیرو رکعتو کې په زوره قرائت وایي نو سجده سهو لازمه ده ځکه چه د ماخستن په لمانځه کې که څه هم قرائت واجب نه دی خو چه وایي یې بیا واجب داده چه په ټیټ آواز به یې وایي. دا راز د ماسپښین د فرضو اخیری دوه هم همدا سې دی.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۸۹ ج ۲، ص ۲۹۰ ج ۲، بحواله هدایه ص ۱۱۲ ج ۱، شامی ص ۲۹۷ ج ۱)

مسئله: په کوم لمانځه کې چې په جهر قرائت واجب وی، په هغه کې د واجب په ترک سره سجده لازمیږي او په کوم لمانځه کې چې جهري واجب نه وی هلته یې په ترک سره سجده نه لازمیږي مگر د اخترو نواو جمعی په لمونځو کې د سجده سهو حکم نشته.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۲ ج ۲)

مسئله: د امام لپاره دا واجب ده چه د سهار، ماښام، ماخستن، جمعه او اخترونو په لمونځو کې به په زوره قرائت کوي او همدا راز صرف د رمضان المبارک په میاشت په وتړو کې هم په لوړ آواز ده. همدا رنگه د ماسپښین او مازیگر په لمونځونو کې په خفیه آواز قرائت

ویل واجب دی. (هدایه ص ۷۲ ج ۱، شرح تبايه ص ۸۲ ج ۱)

مسئلہ : پر منفرد (یعنی تنہا لمونخ کوونکې) باندې ، که چیرې جهري لمونخ خفيه او خفيه لمونخ په جهر سره ادا کړې ، سجده سهو واجب نه ده . (عالمگیری ص ۸۲ ، مایل سجده سهو ص ۳۲ ، درمختار ص ۶۸۲ ج ۱)

« والحاصل أن الجهرية لا يجب على المنفرد اتفاقاً وإنما الخلاف في وجوب الاخفاء عليه في السرية ، وفي ظاهر الرواية عدم الوجوب كما خرج بذلك في التاتارخانية عن المحيط وكذا في الذخيرة وشروح الهداية كالنهاية والكفاية والعناية ومعراج الدراية وصرحوا بان وجوب السهو عليه اذا جهر فيما يخافت فيه وانما هو على الامام فقط . » (شامی ص ۲۹۸)

پر امام باندې واجب ده چه په جهري لمانځه کې په جهر سره قرائت وکړي او په سري لمانځه کې په خفيه سره قرائت ووايي . نو ځکه يې په ترک سره په هغه باندې سجده لازمه ده . او منفرد ته اختيار ده ، چه په لور او ازي ووايي او يا په تيت او از سره .

مسئلہ : په جهري لمانځه کې د امام له سلام گرځولو وروسته مسبوق ته هم اختيار ده چه د پاتې رکعتونو په اداينه کې د منفرد حکم لري . البته په زوره سره ويلو کې به د خلکو خيال ساتي او د جهري په هغه کم درجه کې به قرائت وائي . (مایل سجده سهو ص ۹۰ ، ردالمختار ص ۲۹۸ ج ۱)

د سجده تلاوت په تاخير سره د سجده سهو حکم

مسئلہ : په لمانځه کې چې څوک د سجده تلاوت آية ولولي نو فوراً سجده ورباندې واجب ده . نو که له يوه اوږده او يادري کو چنيو آيتونو وروسته څوک سجده تلاوت وکړي ، په اخير کې سجده سهو کول هم ورباندې لازمه ده . او که چيرې له دزيو آيتونو څخه کم ولولي

او بيا سجده تلاوت وکړي ، نو په دې صورت کې سجده سهو ورباندې لازمه نه ده . (مایل سجده سهو ص ۴۵ ، بحواله شامی ص ۲۲۱ ج ۱ ، فتاوی محموديه ص ۱۶۹ ج ۲)

مسئلہ : که څوک د سجدي آية په يوه رکعت کې ولولي ، او په هغه رکعت کې يې د تلاوت سجده هيره شي نو دې په دويم ، دريم او يا څلورم رکعت کې وکړي يعنې په هر رکعت کې چه ورپه ياد شي . خو په اخير کې به سجده سهو هم کوي .

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲ بحواله عالمگیری ص ۱۲۲ ج ۱)

مسئلہ : که څوک د آية سجدي د تلاوت څخه وروسته فوراً ياد وېږي آية وروسته رکوع وکړي او په هغې کې د تلاوت د سجدي نيت هم وکړي نو سجده تلاوت ادا کړي او مقتديانو ته هم د تلاوت د سجدي د نيت ضرورت شته ، بي له نيت د هغوی غاړې نه خلاصېږي د امام په نيت . او بل دا چه له دزيو آيتونو ويلو وروسته بيا ادا کيدلای هم نشي چه په رکوع او سجده کې دې په نيت کولو سره سجده تلاوت هم ادا شي . دا هغه وخت ادا کړي چه تر دوو آيتونو کم وخت وي .

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۲ ج ۲ ، بحواله ردالمختار ص ۲۱۲ ج ۱)

مسئلہ : که چيرې امام د سجدي آية ووايي او هيري شي چه بايد سجده وکړي ، مقتدي يې فتح ورکړي ، امام صاحب بيا هغه آية تلاوت کړ او بيا سجده وکړي ، نو بس سجده ادا شوه ، دوو سجده و ته ضرورت نشته . (فتاوی رحيميه ص ۲۴۹ ج ۲)

د شک په وجه سجده سهو کول

مسئلہ : که پر چا باندې سجده سهو واجب نه وي ، صرف د شک پر بنياد به سجده سهو نه کوي . که بيا هم په غلطۍ سره سجده ځيني

و شی د سهوی په گمان. نولمونځ یی صحیح دی، راگرځولوتنه یی هیڅ ضرورت نشته. او آینه به د دی خیال ساتی چه د شک او شبهی پربنا به سجده سهونه کوی. (فتاوی دارالعلوم ص ۵۶ ج ۲، شمس ص ۵۶، امانت و احکام ص ۵۲۴ ج ۱)

مسئله: که پرچاباندی سجده سهو واجب وی او ادایې نکړی نولمونځ راگرځول ورباندی واجب دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۴ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله: او کله که چاته دا علم نه وی چه آیا په دی غلطی سره به سجده سهو لازمیږي کته؟

نوا احتیاط دا دی چه سجده سهو وکړی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۸ ج ۲)

مسئله: که پرچاباندی سجده سهو واجب وی خو هیره یی شی، په یاد ورنه شی تر هغه پوری چه لمونځ ختم شی، وروسته ورپه یاد شی. نو دغه وخت هم سجده کولای شی؛ په دی شرط چه له قبلی یی مخ گرځولی نه وی او یایی خبری کړی نه وی. (علم الفقه ص ۱۲۰ ج ۲)

په سجده سهو کې ټول لمونځونه برابر دی

مسئله: که فرض لمونځ وی که واجب، او یا نفل وی، په دی ټول لمونځونو کې د سجده سهوی حکم سره یو دی. البته د اختر و نو اوجمعی په امانځه کې چون منجمع او ازدحام وی، که سجده سهو کوی، نو په دی سره انتشار پیدا کیږي او خلک په تشویش کې لویږي نو په دغه صورت کې سجده سهو معاف ده. همدارنگه د تراویح په امانځه کې هم که کله خلک د یرزیات وی او د سجده سهوی په کولو سره تشویش رامنځ ته کیږي، نو سجده معاف ده. د امانځه د راگرځولو هم خبره اړتیا نشته. (فتاوی رحیم ص ۵۲۲ ج ۵ درمختار ص ۴۶۹ ج ۱)

په سنت او نوافلو کې د لومړۍ قعدې (ناستی) حکم

سوال: که چیري په څلور رکعتی سنت لمانځه کې او یا په دوه رکعتی سنت یا نفل کې اول التحیات له چاڅخه هیرشی او یا په همدی حالت کې کښینی سجده سهو وکړی، لمونځ پوره کړی، د ده لمونځ صحیح دی کته؟

جواب: - حامد او مصلیا - په څلور رکعتی سنت لمانځه کې اوله ناسته (التحیات) واجب دی، چه په ترک سره یی سجده سهو لازمیږي. او په نفلی لمانځه کې پر هر دوه رکعتو باندی ناستی کول فرض دی. چه په پرینسودلو سره ئې لمونځ هیڅ صحت نلری. نو که څوک دریم رکعت ته ولاړشی او تر سجدی مخکې مخکې راوگرځی ناسته تر سره کړی او بیاد سجده سهوی په کولو سره لمونځ پوره کیږي. او که یی چیري د دریم رکعت سجده کړی وی نو به څلورم رکعت ورسره ضم کړی او بیاد سجده سهو وکړی، لمونځ یی وشو خو ولی دوه مخکې رکعتونه یی ناسم دی، یوازی وروستی دوه رکعتونه یی معتبر دی. ځکه چه پر اولو دوو باندی یی ناسته نه وه کړی چه هغه فرض ده نو د دی فرض د پرینسودلو له امله هغه بی اعتباره شوه. او پر همدی تحریمه باندی د دویمې شفعی بناء صحیح ده. مگر سجده سهو په هر صورت ضروری ده. او تشهد واجب ده. او په ترک سره یی سجده لازمیږي.

بله خبره داده، چې که څوک په هیره له اولې ناستی څخه ولاړشی دریم رکعت ته او بیاد ورپه یاد شی نو په دی کې د فقهاؤ کرام دوه قولونه راغلی دی. یو دا چې وایی په بیرته راگرځیدلو سره لمونځ

فاسد یزی خکه چه داله فرض خخه واجب ته راگر خیدل دی، بل قول دادی چه لمونخ نه فاسد یزی خکه چه دلته فرض ترک شوی نه بلکه مؤخر کرل شوی دی. (فتاوی محمودیه ص ۱۸۹ ج ۲ بحواله درمختار ص ۱۷۲۹ ج ۱)

مسئله: دعاء قنوت واجب دی که چیری پاتی شی نو په سجده سهو سه لمونخ صحیح کیږي. (آپ کی سایل ص ۳۶۸ ج ۲)

د قرائت په منځ کې آیه پریښودل

مسئله: که چیری په جهری لمانخه کې د قرائت په دوران کې د دری آیتونو له لوستلو ورسته یو پوره آیه پریښودل شی او یا خه نور قرآنی آیتونه پریښودل شی او په دی پریښودلو سره د هغه په معنی کې خه تغیر هم رانسی نو په دی صورت کې لمونخ صحیح دی نه یی راگر څول شته اونه سجده سهو لازمه ده. (آپ کی سایل ص ۲۷۲ ج ۲، غامغیری ص ۱۶۵ ج ۱)

که چیری در کعتونو په شمیر کې شک پیدا شی

مسئله: که دیو سړی دا هیږه شی چه ۳ رکعتونه یی وکرل که څلور؟ نو که چیری دده دغه هیږه لومړی ځل وی نوده ته پکار ده چه له سره بیرته لمونخ وکړی اودا افضل دی او که چیری یی دا شک همیشه په لمانخه کې وی نویا به پر غالب گمان عمل کوی. یعنی څومره رکعتونه چه د هغه په غالب گمان وی هغه معتبر دی. او که یی نوی خوانه هم گمان زیات نه وی نویا به د لږو رکعتونو په لوری فیصله کوی. مثلاً د ماسپښین په لمانخه کې یی ۲ رکعتونو او هم څلورو دکولو گمان وی خویقین یی یوې خوانه هم پوخ نه و نودی بدوایی چه ۳ رکعت دي، یو به بل ورسره زیات کې خوپه دی نولو صورتونو کې سجده سهو شته.

(معلم الله ص ۱۴۰ ج ۲، هدایه ص ۱۰۱ ج ۱، شرح قنایه ص ۱۱۲ ج ۱ فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۴ ج ۲، کتاب الله ص ۱۷۲۱ ج ۱)

مسئله: که چیری شک په لمانخه کې سړی دومره مشغول کړی چه د یوه رکن په اندازه دری واره « سبحان الله » ویلو پوری په شک کې ورباندی تیرشی اود همدې شک په حالت کې په قرائت او تسبیح باندی مشغول هم نه وی، نود شک په دی ټولو صورتونو کې سجده سهو ورباندی لازمه ده. که په ظن غالب یی عمل کړی وی اود هغه په وجه ځنډیدلی وی. دا سجده سهو د رکن د مؤخر کیدلو په وجه واجب شوی وی. (درمختار ص ۶۹۶ ج ۱)

مسئله: که چا په هیږه د سهار لمونخ څلور او یا د مازیگر لمونخ شپږ رکعت وکړ، اوس که ده اخیره ناسته کړی وی، نو فرض یی اداء شول اوزائد دوه رکعتونه یی نقل وگرځیدل البته په اخیر کې به سجده سهو کوی او پرده باندی هیڅ گناه نشته. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۲ ج ۲، ردالمختار ص ۷۰۰ ج ۱)

(که خه هم د سهار او مازیگر د فرضو وروسته نقل مکروه دی، خو هغه په هغه صورت کې چه قصدا اداء کیږي، دلته خوداسی نه ده بلکه د فرض په ضمن کې په هیږه اداء شول، نو نقل شول، اجر لری او پرده باندی هیڅ گناه نشته. (محمدرفت)

مسئله: که چیری امام په څلور رکعتی لمانخه کې اخیره ناسته ونکړی او پنځم رکعت ته ولاړ شی، رکوع او سجده وکړی بیا کښینی. نود اخیرې قعدې چې فرض ده، د پریښودلو له امله د امام لمونخ ونشو. کله چه د امام لمونخ ونشونود مقتدیانو لمونخ هم قطعاً صحت نلری.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۵ ج ۲، هدایه ص ۱۲۲ ج ۱، ردالمختار ص ۵۶۰ ج ۱، باب الامامت)

(اخیره ناسته په لمانځه کې فرض ده، که سړی نه کښینی. ولارشی، که څه هم په هیره سره وی، لمونځ یی نه کیږي. محمد رفعت قاسمی غفر له) مسئله: که چیري امام په څلورم رکعت کې د تشهد په اندازه کښینی او بیا سپړا پنځم رکعت ته ولارشی او بیا د هغه پنځم رکعت سجده هم وکړي، نو دې بیا شپږم هم ورسره ختم کړي او بیا دې سجده سپړو وکړي، فرض یی پوره شول. اوس که یو بل څوک په همدې وروستیو دوو رکعتو کې (پنځم او شپږم) له امام سره په جماعت کې شریک شي نو د ده لمونځ نه صحیح کیږي ځکه چې امام په دغه وخت کې متغفل دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۸ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۱۰۱ ج ۱)

په اوله ناسته کې په هیره سلام گرځول

مسئله: که چا په اوله ناسته کې په هیره یوه طرف ته یا دواړو طرفو ته سلام وگرځاوه، اوسم دستي ورپه یاد شوه نو که څه خبری اتری یا بل کوم عمل یی ترسره کړی نه وی، بس دریم رکعت ته دی پورته شي ځکه په هیره سلام گرځولو سره لمونځ نه فاسد یږي، نو پاتې رکعتونه دی پوره کړي او په اخیر کې دی سجده سپړو وکړي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۲ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۵۲۵ ج ۱ فتاوی رحیمیه ص ۱۶۹ ج ۱)

مسئله: لومړی ناسته واجب ده او قاعده داده چې د واجب په ترک سره لمونځ فاسد یږي نه، بلکې سجده سپړو لازمیږي؛ نو که له چاڅخه پاتې شي، کښینی دی نه، بلکې په اخیر کې دی سجده سپړو وکړي؛ لمونځ یی صحیح دی. (آپ کی مایل ص ۲۲۱ ج ۲)

مسئله: اخیر ناسته فرض ده، که له چاڅخه پاتې شي، پنځم رکعت ته ولارشی، نو اوس که یی د پنځم رکعت سجده کړي نه وی، بیرته

دی راوگرځي قعده دی پوره کړي او په اخیر کې دی سجده سپړو وکړي. او که چیري یی د پنځم رکعت سجده هم کړي وی، نو دی یو بل رکعت ورسره ضم کړي. نوبه یی هغه مخکې څلورچه د فرض په نیت یی پیل کړي وو، باطل شي او دغه وروستنی دوه رکعت به یی نفل وگرځي او په اول صورت کې به دغه سجده سپړو فرضود تأخیر په وجه وکړي او دغه فرض لمونځ به بیرته له سره راگرځوي. (آپ کی مایل ص ۲۲۲ ج ۲)

مسئله: که څوک پر اول یا دویم رکعت باندې په هیره کښینی، بیا دویم او یا څلورم رکعت ته پورته شي، نو اوس که دی دومره کښینستلی وي چې د یوه رکن مقدار کیږي، نو بیا سجده سپړو ورباندې لازمه ده. (عالمگیری ص ۱۶۵ ج ۱)

مسئله: که چیري امام پر دویم رکعت باندې کښینی او مقتدی په هیره ولارشي، نو پر مقتدی هم واجب ده چې کښینی اوله امام سره التحیات پوره کړي. (ردمختار ص ۶۸۶ ج ۱)

که څوک له اولي ناستې پرته دریم رکعت ته ولارشي نو بالکل سیده نه وي دریدلی بیرته دی راوگرځي. او که بیخي سیده دریدلی وي نو بیا دی پسې ودریږي او ناستې ته دی نه راگرځي په اخیر کې دی سجده سپړو وکړي. (علم الفقه ص ۱۱۹ ج ۲، کسری ص ۲۹۹، شرح تکیه ص ۱۱۲، هدایه ص ۱۰۶ ج ۱ و فتاوی دارالعلوم ص ۲۸۸ ج ۲، ردالمختار ص ۶۸۵ ج ۱)

که د قیام په حالت کې التحیات وویل شي

مسئله: که څوک په لومړي رکعت کې تر سورة فاتحې مخکې التحیات په هیره ووايي نو څه حرج نشته ځکه چې د تحریمی

اوقاتحنی ترمنځ هم د یو داسي شئ لوستل پکاروی چه د الله تعریف اوستاینه پکښی ذکر وی . اوالتحیات همداشئ دی . او که یی له قرائت څخه وروسته او یا هم په دویم رکعت کې له قرائت څخه مخکې یا وروسته وواپی نو په دی صورت کې به سجده سهو کوی ، ځکه چې له قرائت څخه وروسته باید سړی رکوع ته ولاړشی دا واجب ده او همدا راز دویم رکعت په قرائت سره شروع کول واجب دی .

مسئله : که له چا څخه قومه او جلسه پاتی شی نو سجده سهو ورباندی واجب ده . (علم الله ص ۱۱۸ ج ۲)

د دریو حالتونو یو حکم

پوښتنه : که څوک په وروستی رکعت کې له تشهد وروسته ولاړشی اوبیا بیرته کښینی نو د دی دری صورتونه دی : یو دا چې په پوره ډول ودرېږی خو پرته له څه ویلو بیرته دستی کښینی ، دویم دا چې ولاړشی او څه هم وواپی ، دریم دا چې سورة تول پوره ختم کړی . په دی ټولو صورتونو کې یو حکم دی که مختلف ؟

اوبل دا چې کله کښینی سمدستی به سلام گرځوی سجده به کوی او که به التحیات وایی بیابده سجده سهوی لپاره سلام گرځوی ؟

جواب : په هر دریو حالاتو کې به چه کله کښینی تشهد به وواپی ، د سجده سهوی لپاره به سلام وگرځوی بیابده له سره تشهد او نور وواپی د ختم سلام به وگرځوی . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۸۲ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۷۰ ج ۱)

مسئله : که څوک په اخیره قعده کې ولاړشی اوبیا ورپه یاد شی او کښینی نو د سجده سهوی پخاطر التحیات ونه وایی فوراً سلام وگرځوی ، سجده سهو وکړی هم څه حرج نشته ځکه چه قعده

23

او تشهد خولاله مخکې شویږی . نوله کښینا ستلو سره سم دی سلام وگرځوی سجده سهو دی وکړی اوبیادی له سره تشهد او نور وواپی . د ختم سلام دی وگرځوی . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۵ ج ۲ بحواله شامی ص ۲۰۰)

مسئله : په اخیره ناسته کې که تر تشهد او درود شریف وروسته څوک لږ انتظار وکړی ، سلام ونه گرځوی نو سجده سهو واجب نه ده .

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۰ ج ۲ ، رد مختار ص ۲۰۷ ج ۱)

مسئله : په اخیره ناسته کې په دوه ځله تشهد ویلو سره سجده نه واجبیری . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۷۲ ج ۲ ، عالمگیری ص ۱۱۹ ج ۱)

په ناسته (قعده) کې د سهو مسائل

مسئله : که چیري په فرضی ، واجب او یا سنت مؤکد څلور رکعتی لمانځه کې د دویم رکعت د تشهد څخه وروسته په هیره څو الفاظ درود شریف ولولئ ، نو سجده سهو ورباندی واجب ده .

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۲ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۶۹۲ ج ۱ ، کبیری ص ۲۶۰ شامی ص ۲۷۱ ج ۱)

مسئله : که یو سړی پوره درود شریف او یا د هغه نیمايي تر - اللهم بارک - انک حمید مجید - پوری مکرر په اخیره ناسته کې وواپی ، پر هغه باندی سجده سهو واجب نه ده . (فتاوی دارالعلوم ص ۳۹۱ ج ۲ بحواله شامی ص ۶۹۲ ج ۱)

مسئله : که د چا درود شریف هیرشی اود ماثوره دعاء پوخت ورپه یادشی نو دې دعاء پریرېدی له سره دی درود شریف پیل کړی او سجده سهو هم ورباندی لازمه نه ده . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۲ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۲۲۵ ج ۱)

مسئله : که چا درود شریف نیم وواپه ، په هیزه یی هغه پرېښود او دعاء ماثوره ئې پیل کړه ، نو بهتره داده چه هغه دعاء پریرېدی

اوپاتی درود شریف پسی پوره کری سجده سهو وربانندی واجب نه ده
(تمی ۱۲۱۵ ج ۱)

مسئله: که چیری مسبوق له امام سره په اخیره ناسته کې تر تشهد وروسته درود شریف اودعاء هم پوره کری نو وروسته بیا سجده سهو پرلازمه نه ده. (مایل سجده سهو ص ۹۱)

مسئله: که چیری په امام پسی مقتدی تشهد ونه وایی نولمونځ یی صحیح دی رااگر خول یی ضروری نه دی، او که په قصدی توگه داسی وکړی نویا هم لمونځ شوی دی خو ولی رااگر خول یی ځکه ضروری دی چې په دې قصدی عمل سره په لمانځه کې خلل راغلی دی: یعنی قصد ترک واجب لمانځه ته نقصان رسوی. (امداد الاحکام ص ۲۸۳ ج ۱)

مسئله: که له چا په قعده اولی یا اخیره کې د التحیات څه حصه پاتی شوه، سجده سهو وربانندی واجب ده، که فرض لمونځ وی که نفل. (عالمگیری ص ۱۶۶ ج ۱)

مسئله: په اولد ناسته کې که څوک تشهد ختم کړی او خوشییی خاموش پاتی وی، نو که دغه خاموشی د یوه رکن په مقدار (۳ ځله سبحان الله ویل) وی نو سجده سهو وربانندی شته او که تر یو رکن کم وی بیانشته. (عالمگیری ص ۱۶۶ ج ۱)

مسئله: که پرچا بانندی سجده سهو وی خو ورپه یاد نه وی تر هغو پوری درود شریف ختم کړی بیا ورپه یاد شی، نو هر کله چه ورپه یاد شی په هغه ځای دی سجده وکړی، صحیح ده. بیادی التحیات ووايي اود ختم سلام دی وگرځوی. (عالمگیری ص ۱۶۶ ج ۱)

که چیری امام سلام وگرځوی، ولی مقتدی لا التحیات، درود شریف اودعاء پوره کړی نه وی، نو بهتره داده چه التحیات پوره کړی او بیا سلام وگرځوی، درود اودعاء که پاتی شی هم څه خبره نه ده له امام سره دی سلام وگرځوی. او که چیری امام دریم رکعت ته ولاړ شی، د مقتدی لا التحیات پاتی وی نو پکار ده چې هغه پوره کړی بیا ولاړ شی او که سمدستی ورسره ولاړ شی هم څه خبره نه ده.

(مسائل سجده سهو ص ۶۹، امداد الفتاوی ص ۵۱۱ ج ۱)

مسئله: که پرچا بانندی په لمانځه کې سجده سهو لازمه شی، بیا سجده وکړی خوله سجدی وروسته د التحیات پر ځای فاتحه ووايي نو پرده بانندی دوهم ځل سجده واجب نه ده. له فاتحی وروسته دی بیرته التحیات او نور ووايي، لمونځ دی پوره کړی صحیح دی. (عالمگیری ص ۱۶۶ ج ۱)

مسئله: که چا په رکوع او یا سجده کې التحیات ووايه، نو پرده بانندی سجده واجب نه ده. (مختاری ص ۲۵۰ ج ۱)

مسئله: که د اخیر التحیات څخه وروسته څه غلطی وشي په لمانځه کې، بیا سجده سهو نشته. لمونځ پوره شوی دی. (آپ کی مایل ص ۲۶۸ ج ۲)

مسئله: که د التحیات پر ځای کوم سورة ولوستل شی او یا التحیات غلط وویل شی نو په دې صورت کې سجده سهو واجب ده. (آپ کی مایل ص ۲۷۰ ج ۲)

په اذکارو او تسبیحاتو کې د سهو مسائل

مسئله : که چا په لمانځه کې اعوذ بالله، یا بسم الله یا ثناء (سبحانک اللهم)

پرېښوده؛ نو سجده سهو ورباندې واجب نه ده.

(فتاویٰ عالمگیری ص ۱۶۵ ج ۱، آپ کی مسائل ص ۲۶۵ ج ۲)

مسئله : که څوک په رکوع یا سجده کې د تسبیح پرځای بسم الله

الرحمن الرحیم ووايي نو پر دې باندې سجده سهو واجب نه ده.

(هدایه ص ۱۲۰ ج ۱)

مسئله : که څوک په زوره یعنی په لور آواز سره اعوذ بالله، بسم الله یا آمین

ووايي نو سجده سهو ورباندې واجب نه ده.

مسئله : که څوک د لمانځه په حالت کې د بل څنگلوري سړي څخه

فاتحه واورې او د ولا الضالین پرځای آمین ووايي او یا بل څوک

د عاء کوی دی د هغه پر دعاء باندې آمین ووايي نو د دغه آمین

وړونکي لمونځ فاسد دی. (مسائل سجده سهو ص ۷۶)

مسئله : په رکوع کې دومره وخت ځنډ کول؛ چې هرندام پر خپل ځای

باندې قرار ونیسي او یو ځل « سبحان ربی العظیم » ویلای شي

؛ واجب دی. که په هیڅ دومره وخت ونه دریدلای شو، نو سجده سهو

واجب ده او که قصد اداسی وکړي نو دویم ځل لمونځ کول لازمي دی.

(طحاوی ص ۱۶۶ ج ۱)

په رکوع او سجده کې د سهو مسائل

مسئله : په یوه رکعت کې دوی رکوع کول سجده سهو واجبوي. که

سجده سهو ونکړي نو لمونځ به راگرځوي. مگر که دا مسئله په

اختر و نو او یا د جمعي په لمانځه کې رامنځ ته شي نو د ازدحام په وجه

که سجده سهو ونشي هم لمونځ ضحت لري.

(فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۲۹ ج ۲ رد المختار ص ۲۰۵ ج ۱)

مسئله : که یو څوک له فاتحي او سورة وروسته سمدستي سجده ته

ولاړ شي، رکوع یې هیره شي. نو اوس که دغه رکوع له دویم رکعت

څخه مخکې ورپه یاد شي نو پر هغه وخت به پورته شي او رکوع به

وکړي، بیا به سجده ورپسي وکړي او که چیرې تر دویم رکعت

وروسته ورپه یاد شي نو بیا د دغه دویم رکعت رکوع د هغه اول رکعت

رکوع ګڼله کیږي یعنی دغه دویم رکعت لغو او دغه رکعت پخپله اول

بلل کیږي له دې وروسته به خپل رکعتونه پوره کړي. خو په دې

دواړو صورتونو کې سجده سهو لازمه ده.

(علم الفقه ص ۱۱۹ ج ۲، عالمگیری ص ۱۶۷ ج ۱، فتاویٰ دارالعلوم ص ۴۱۶ ج ۲)

مسئله : که چیرې په کوم رکعت کې په هیڅ دوو سجده و پرځای درې

سجده وکړي نو په دې سره سجده سهو واجب ګرځي.

(آپ کی مایل ص ۲۲۱ ج ۲)

مسئله : که چیرې په کوم رکعت کې یوه سجده وکړي او دویمه یې

هیڅه شي، او بیا په دویم رکعت کې او یا له هغه وروسته دا خبرې

ناستي تر تشهد مخکې ورپه یاد شي نو دغه سجده به په همدغه وخت

کې کوي او په اخیر کې به سجده سهو کوي، او که چیرې په اخیر

قعه کې تر التحیات وروسته ورپه یاد شي نو به هغه پاتی سجده

سهو وکړي او التحیات به له سره ووايي. او بیا به سجده سهو وکړي.

(بحر ص ۹۴ ج ۲، فتاویٰ محمودیه ص ۲۲۲ ج ۲، علم الفقه ص ۱۱۸ ج ۲، عالمگیری ص ۱۱۸، فتاویٰ دارالعلوم ص ۲۲۸ ج ۲ و کبری ص ۲۵۵)

مسئله : که په هیره امام دریمې سجده ته ولاړشی نو مقتدی به یې متابعت نه کوی ، البته پر امام باندې سجده سهو واجب ده چې په هڅه کې به یې مقتدی اتباع کوی . (شامی ص ۱۲۲۹ ، فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۶ ج ۲)

مسئله : که چاپه لمانځه کې یو رکن پریل مقدم کړ او بل یې وروسته کړ مثلاً اول یې سجده وکړه او بیا وروسته یې رکوع وکړه یا یې یو رکن مکرر ادا کړ نو پرده باندې سجده سهو لازمه ده . (عالمگیری ص ۱۶۶ ج ۱)

که په امام پسی ولاړوی رکوع او یا سجده ورځنۍ پاتې شي ؟

مسئله : که څوک په امام پسی مقتدی وي خو سجده او یا رکوع ورځنۍ په هیره پاتې شي ، نو کوم وخت چې ورپه یاد شوه دغه رکن دې اداء کړي اوله امام سره دې شرکت وکړي . او که دغه یې ونکړ ، نو بیادې د امام له سلام څخه وروسته دې خپلې رکوع یا سجده وکړي ، او بیادې سجده سهو ورپسی وکړي . که په دی صورتونو کې یې یو ونکړ ، نولېونځ یې نه صحیح کیږي . دوباره به یې ادا کوی . (مسائل سجده سهو بحواله عالمگیری ص ۱۶۶ ج ۱)

مسئله : پر مقتدی باندې سجده سهو نشته که څه هم واجب ځنۍ پاتې شي او یا فرض تاخیر کړل شي . او نه یې ورباندې اعاده شته . خودا په داسې حال کې چې دی مقتدی یعنی په امام پسی ولاړ وي .

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۰۴ ج ۲ بحواله ردالمحتار ص ۱۹۵ ج ۱)

مسئله : که پر امام باندې سجده سهو واجب وي خو ورپه یاد نشي او ځنۍ پاتې شي نو پر مقتدیانو واجب نه ده . (عالمگیری ص ۲۶۶ ج ۲)

مسئله : که په جمع کې له مقتدی څخه غلطی وشي ، نو نه پر مقتدی اوند پر امام باندې سجده سهو لازمه ده . (هدایه ص ۱۰۶ ج ۱ ، کبیری ص ۲۶۲ ج ۱)

مسئله : مقتدی ته تر خپل امام وړاندې کوم فعل شروع کول مکروه تحریمي دي . (بهشتی زبور ص ۱۱ ج ۱ ، شامی ص ۱۲۲۹ ج ۱)

مسئله : که څوک له قرائت وروسته تر رکوع مخکې د یوه رکن چې ۳ ځله سبحان الله پکې ویل کیدای شي ، په مقدار منتظر پاتې شي یعنی پرته له څه ویلو همداسې په فکر کې ولاړ وي نو سجده سهو ورباندې لازمه ده . (عالمگیری ص ۱۶۵ ج ۱ ، فتاوی رحیمیه ص ۱۸ ج ۱)

په رکوع کې د سجده تسبیح ویل

مسئله : که چاپه رکوع کې د سجده او په سجده کې درکوع تسبیح وویلي ، نو سجده سهو ورباندې واجب نه ده . البته دا عمل مکروه تنزیهی دی . که په یاد شي ورته ، د رکوع او یا سجده تسبیح دې ووايي (تر څو د سنت مطابق شي .

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۸۵ ج ۲ ، درمختار حاشیه شامی ص ۱۲۶۱ ج ۱ ، آپ کی مایل ص ۲۱۵ ج ۳)

مسئله : که څوک له سجده یا قعدې څخه پنه ولاړیدلو کې تکلیف ولري نو که لاس پر مخکته ولگوي او ولاړ شي ، څه حرج نشته . (آپ کی مایل ص ۲۱۵ ج ۲)

مسئله : که څوک په رکوع کې د تسبیح پر ځای بسم الله الرحمن الرحيم ووايي نو سجده نه لازمیږي ځکه چې درکوع تسبیح واجب نه دی ، مگر تشهد چونکه واجب دی که پاتې شي یعنی پر ځای یې بل څه وویل شي سجده سهو لازمیږي

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۸۶ ج ۲ ، هدایه ص ۱۲۰ ج ۱ ، باب سجود البر)

مسئله: په لمانځه کې له تکبیر تحریمه پرته نور تکبیرونه سنت دي، نو که څوک رڼو ته ځي او تکبیر ځنې پاتې شي په هیڅه، لمونځ یې کیږي او سجده سهو هم ورباندې لازمه نه ده. (آپ کی مایل ص ۳۱۵ ج ۳)

په سجده کې شک پیدا کیدل

مسئله: که چاته داشک پیدا شو چې یوه سجده یې کړې، که دوی؟ نو په دې صورت کې به په غالب گمان عمل کوي او که دا نه و نو به یوه بله سجده وکړي او په اخیر کې به سجده سهو اداء کړي.

(در مختار ص ۱۰۲ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۲۱۸ ج ۲)

په سجده سهو کې شبه پیدا کیدل

مسئله: که چا باندې سجده سهو واجب وي او په اخیره ناسته کې داشک ورپیداشي چې سجده یې کړي، کنه؟ نو په دې صورت کې به پر غالب گمان عمل کوي، څو که دا نه وي نو دې بیا سجده وکړي.

(مایل سجده سهو ص ۸، بحواله شامی ص ۵۲۹ ج ۱)

د تکبیر اتو صحیح طریقې

سوال: تکبیر تحریمه به کله وایي تر لاس تر لومځکې او یا چې لاس وتری؟ صحیح طریقې یې راته وښیئ؟

جواب: د تکبیر اولی او رفع الیدین په باره کې درې قولونه دي:

(۱) - اول به رفع الیدین وکړي، یعنی دواړه لاسونه به تر غوږو پورې پورته کړي.

الله اکبر به شروع کړي د تکبیر له ختمیدو سره سم به لاس تر نامه لاندې وتری

(۲) - تکبیر اولاس پورته کول به یوځای شروع کړي او یوځای به یې ختم کړي.

(۳) - اول به تکبیر شروع کړي سمدستی به لاس هم ورسره پورته کړي، بیا به یې یوځای سره ختم کړي. (بحواله ص ۲۰۵ ج ۱، شامی ص ۲۶۵ ج ۱)

په پورتنیو صورتونو کې لومړی او دویم صورت افضل دي، دریم صورت هم جایز دی مگر معمول بیا نه دی. (حدایه ص ۸۲ ج ۱)

او په جوهره کې راځي چه صحیح دادی چه لومړی لمونځ کوونکي دواړه لاسونه پورته کړي تر غوږو نو پورې چه کله غوږونو ته ورسیدل هلته دي تکبیر شروع کړي. (جوهره ص ۲۹ ج ۱)

په صورت مسئله کې لمونځ کیږي مگر تر لاس تر لومړي نه تکبیر ځنډولو عادت غلط او مکروه دی. داد ثناء (سبحانک اللهم) د ویلو محل دی. نه د تکبیر تحریمه. تکبیر به د لاس تر لومړي پورې ختموي. په دې کې یوه بله خرابي داده چه د لوړ آواز اوريدونکي مقتدي یا بل کون مقتدي د امام رفع الیدین ته گوري بیا تکبیر وایي.

نو که امام تر لاس تر لومړي تکبیر وځنډوي او مقتدي یې تردې مخکې د لاس پورته کولو پر مهال ووايي نو د هغه اقتداء اولسونځ صحیح نشو. دا ځکه چه که چیري د تکبیر اول لفظ «الله» په ویلو کې مقتدي تر امام وړاندې شي او یا هم «الله» لفظ ورسره شروع کړي مگر د اکبر لفظ تر امام مخکې ختم کړي. په دې صورت کې هم ده اقتداء په امام پسې صحیح نه ده. (در مختار مع شامی ص ۲۲۸ ج ۱)

نو امام ته دا عادت پرېښودل پکار دي.

د رکوع او سجود د تکبیراتو صحیح او غلطه طریقه

دې تکبیراتو ته د انتقالو تکبیرونه وایي. نو د رکوع تکبیر باید هغه وخت پیل شي چې سرې رکوع ته د حرکت یعنی تیتیدو په حال کې شي تر هغو پورې چې رکوع ته ورسې. داراز سجده ته د تگ پر وخت به تکبیر پیل کړي چې کله سجده ته ورسید تکبیر به ختم کړي. دا ناسمه ده چې څوک رکوع او یا سجده ته ورسېږي لا تکبیر وایي. په دې کې دوه کراهته لازمیږي یو دا چې د ترک محل خرابی راشي ولسی چې دا د انتقالو تکبیرونه دي یعنی محل یې هغه ځای دی چې رکوع او سجده ته د تللو پر وخت باید د انتقال په حالت کې وویل شي او دلته د تکبیراتو بی محل وویل شول ځکه یو په رکوع کې او بل په سجده کې وویل شو. دویم کراهت دا شو چې اداء یې بی محل شوه یعنې په کوم ځای کې چې باید

« سبحان ربی العظیم یا سبحان ربی الاعلی » ویل شوی وای، په هغه ځای کې تکبیر وویل شو. نو گویا د دغو تکبیراتو په بی ځایه کولو سره دوه کراهته راځي یو ترک محل، دویم اداء بی محل شوه نو په همدې وجه دا عمل د سنت خلاف او مروه عمل دی. (فتاویٰ د عملی ص ۸۸، کیری ص ۲۲۵)

نه تکبیر تحریمه وروسته به لاس پورېږي که به ئې تېرې؟

مسئله: د تکبیر تحریمه او د غاء قنوت او د اخترا د لمانځه د تکبیرونو پر مهال چې لاس پورته شي، سمدستي به یې تېرې، دا چې لاس له پورته کیدلو وروسته پرینودل شي، بیا وروسته تر نامه لاندې وینول شي، دا ثبوت نلري. اختلاف په دې خبره کې ده چې د ثناء او قرائت په حالت کې لاس باید وتړل شي او که پرینودل شي.

(فتاویٰ د جمعیه ص ۲۶، نورالایماح ص ۲۶، املاک الاحکام ص ۲۴۵ ج ۱)

مسئله: که څوک تکبیر تحریمه د قیام په حالت کې نه، بلکې رکوع ته د تیتیدو په وخت کې ووايي، نو دې په لمانځه کې داخل نه دی. یعنی لمونځ یې صحت نلري. ځکه چې په لمانځه کې د داخلیدو شرط دادی چې تکبیر به د قیام په حال کې ویل کیږي که چیرې د « الله » لفظ د قیام او « اکبر » لفظ په رکوع کې وویل شي نو په لمانځه کې داخل نه دی. (فتاویٰ د جمعیه ص ۲۱۵ ج ۲، فتاویٰ محمودی ص ۱۲۱ ج ۲)

مسئله: ځینې مقتدیان داسې غلطی کوي چې د هغه په وجه یې لمونځ فاسد یږي مثلاً: مخکې له دې چې امام تکبیر تحریمه پوره کړي مقتدیان « الله اکبر » وایي. او یا دا چې امام لا د الله لفظ ختم کړي نه وي، مقتدی بیا ټول تکبیر پوره کړي. نو په دې درارو صورتونو کې د لمانځه شروع صحیح نه ده، دوی ته پکار ده چې دویم ځل خپل نیت وتړي او په امام پسې اقتداء وکړي. (صفیری ص ۱۲۲)

مسئله: که څوک په امام پسې هغه وخت په جماعت کې شامل شي چې هغه د رکوع په حال کې وي. نو ده ته سنت داده چې تکبیر تحریمه ووايي او تر نامه لاندې لاس وتړي څو که یوازې تکبیر په ولاړه ووايي اولاس ونه تړي هم لمونځ صحیح دی. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۳۹۹ ج ۲، بحر الرائق ص ۲۲۰ ج ۱)

مسئله: که چیرې امام په رکوع کې وي او یو سړی راشي په رکوع کې ورسره شرکت کوي، نو د تکبیر تحریمه تر ویلو وروسته به بل تکبیر ووايي او په رکوع کې به ورسره شریک شي، څو که دا دویم تکبیر ونه وایي همدا یو تکبیر تحریمه کفایت کولای شي، لمونځ یې صحیح دی. او دغه رکعت یې پیدا کړي دی. (فتاویٰ دارالعلوم ص ۳۹۸ ج ۲، شامی ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئلہ : مقتدیانو ته پکارده چه هر رکن له امام سره یوځای اداء کړی بی له تعجیل او تاخیره . له تحریمه نیولی په ټولو ارکانو کې به یی مکمله توگه متابعت کوی ، نه به ذره ځنی مخکې کیرې او نه به ورځنی وروسته کیرې . مگر په اوله ناسته او اخیره ناسته کې که چیري مقتدی التحیات پوره کړی وی ، امام پورته شی نو مقتدی به خپل پاتی تشهد پوره کوي بیابنه ولاړیږي ، اما په نورو ارکانو کې که تسبیحات یابل داسی څه پریردی بی له دې چه تکمیل شی ، څه پروانلری ، ښه داده چه د امام متابعت ټینګ کړی . (علم الفقه ص ۲۹ ج ۲)

مسئلہ : حکم دادی چه که امام په رکوع کې وی نو یو شخص راشی او په رکوع کې ورسره شرکت کوی سمدستی به تکبیر تحریمه ووايي بیابنه ولاړه انتظار کول لازمی نه دی رکوع ته دې ولاړشی هلته که امام په رکوع کې صرف پیدا کړي که څه هم د تسبیح ویلو موقع ورته مساعد نه شی نو رکعت یی پیدا کړ لمونځ یی صحیح دی . او که دده له رسیدلو څخه مخکې امام راپورته شی له رکوع څخه ، نویې رکعت نه دی پیدا کړی . (آپ کی مایل ص ۲۹۱ ج ۲)

د رکوع او سجدي تسبیحات په زوره ویل

مسئلہ : په فرض لمانځه او نورو کې ثناء ، د رکوع او سجدي تسبیحات ، او په لمانځه کې نور اذکار په دومره لوړ آواز سره باید وویل شی چه د نورو د توجه د خرابولو شېب ونه گرځی . بل څوک چې برلمانځه ولاړ وی او یا په وظیفه مصروف وی ، یا څوک په اعتکاف کې وی او یا هم څوک ویده وی ، که د دی خلکو د زور تکلیف او توجه

دارولو باعث وگرځی نو دا ډول اذکار ویل که په لمانځه کې وی که له لمانځه دباندی ، ناسم عمل دی . او د گناه موجب گرځی .

(فتاوی رحیمیه ص ۲۲ ج ۳ شامی ص ۶۱۸ ج ۱)

په تکبیراتو کې د سهو مسائل

مسئلہ : له یوه رکن څخه بل رکن ته د تللو پرمهال مثلاً : له رکوع څخه سجدي ته د تللو پرمهال چې کوم تکبیرونه ویل کیرې ، له دوی نه که یو پاتی شی په هیڅه نه سجده سهو ورباندی واجب نه ده . البته د اخترونو په لمانځه کې په دویم رکعت کې که د رکوع تکبیر پاتی شی نو سجده واجب ده . مگر خوپه اختر کې بیاد از دحام لامله د سجده

سهو نه کول څه حرج نشته . (فتاوی عالمگیری ص ۶۵ ج ۱ ، آپ کی مایل ص ۲۷۱ ج ۲)

مسئلہ : که یو سړی په تکبیر تحریمه سره لمونځ پیل کړی او قرائت هم ووايي خو وروسته شک ورته پیدا شی چه تکبیر یی ویلی کنه ؟ او د دې شک په وجه بیاتحریمه ووايي او قرائت بیا شروع کړی خو دلته ورپه یاد شی چه لومړی ځل یی تکبیر تحریمه ویلی وو ، نو پرده باندی سجده سهو لازمه ده . (مائل سجده سهو ص ۷۰ بحواله مبسوط ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئلہ : که چیري امام په هیڅه پر اول یا پر درېیم رکعت کښینی ، خوله شامقتدی فتح ورکړی او یا خپله ورپه یاد شی نو امام چه ولاړیږي ، د همدی ولاړیدلو په وخت کې به تکبیر وایی . (کیري ص ۲۱۳ ج ۲)

د مسبوق او لاحق پیژندنه او په هغری پوری اړوند مسائل

مسبوق هغه چاته ویل کیرې چه د جماعت د لمانځه یو څه برخه او یا اکثره برخه ورځنی تیره وی . د مسبوق لپاره حکم دادی چې له ده څخه چې څومره حصه پاتی شوی وي هغه به د امام له سلام گرځولو

وروسته اداء کوي. په دغه حالت کې دې د مقتدي غونډې نه بلکې د منفرد حکم لري. يعنې څرنگه چې منفرد (ثناء، تسميه، تعوذ، قرائت) کولای شي همدارنگه به يې مسبوق هم کوي او د خطائي په صورت کې به سجده سېو کوي. (علم الله ص ۲۹۶)

مذرك: دغه چاته ويل كيږي چې له لومړي سره په جماعت کې شريک شي ترپايه پوري. او دې شخص ته مؤتم او مقتدي هم ويل كيږي. (علم الله ص ۲۹۶)

لاحق: دغه چاته ويل كيږي چې له امام سره له لومړي سره په جماعت کې شريک وي خريبا د څه عذر په وجه يو څو رکعتونه او يا ټول رکعتونه ورځنۍ پاتې شي مثلاً: د غفلت په وجه يا د ويرې په وجه او يا د بې اودسۍ په وجه او داسې نور. او يا بې له عذره رکعتونه ځينې پاتې شي، مثلاً: ترخپل امام وړاندې رکوع او سجده او يا بل رکن اداء کړې او يا يو مقيم شخص په مسافر پسې لمونځ کوي او يا په صلوٰۃ الخوف کې اول يوازي دوه رکعت له امام سره کوي، د لاحق بلل كيږي د دد حکم د مقتدي دې په باقي پاتې لمانځه کې قرائت نشي ويلای، نه به سجده سېو کوي. اونه يې فرض د اقامت په نيت بدلېږي. دغه سړي د مسبوق بالعکس لومړي به د هغه برخې قضاء راوړي چې له امام سره له اداء کولو څخه پاتې شويده. او که جماعت پاتې وي نو له امام سره به شرکت کوي. له لاحق څخه چه کوم رکعات پاتې دي په هغوی کې دې مقتدي گڼل كيږي. اوله امام سره چه څوک مقتدي قرائت نشي کولای، لاحق به يې هم نه کوي. بلکې ساکت

(خاموش) په اوسۍ. او که له دد څخه د سجده سېو ضرورت وي، سجده سېو به نه کوي. (علم الله ص ۲۹۶)

مسئله: که چيري مقتدي په څلور رکعتي لمانځه کې له امام سره صرف يو رکعت پيدا کړي، نو د امام له سلام گرځولو وروسته به په لومړي دوه رکعتونو کې قرائت وايي او په وروستۍ يوه رکعت کې به صرف الحمد لله وايي. (فتاوى دارالعلوم ص ۲۸۲ ج ۲)

مسئله: که چيري يې له امام سره دوه رکعت پيدا کړل نو د امام له سلام گرځولو وروسته به په پاتې دوو رکعتو کې «الحمد» او «سورة» دواړه وايي. (فتاوى دارالعلوم ص ۲۸۸ ج ۲، بحواله ردالمحتار ج ۱ ص ۵۵۲)

مسئله: که چيري يو رکعت ځنې تير شوي يعنې درې رکعت يې له امام سره موندلي وي. نو د امام له سلام گرځولو وروسته به ولاړ شي دغه رکعت به له «سبحانک اللهم» څخه پيل کړي سورة فاتحه او بل سورة به ورسره پوره کړي. او که دوه رکعت ځنې تير وي. نو به دغه دوه رکعتونه وروسته په دې ډول اداء کړي، لکه يوازي چې يې کوي، يعنې په اول رکعت کې به سبحانک اللهم ووايي بيا فاتحه او بيا سورة، په دويم رکعت کې به صرف «الحمد لله» ووايي نه «سبحان» او که درې رکعتونه تير وي. نو هم به په اول کې «سبحان» ووايي.

بيا به فاتحه او بيا سورة ولولي او پر همدې رکعت به قعد هم وکړي. او په دويم رکعت کې به سورة فاتحه او سورة ولولي او په دريم رکعت کې به يوازي فاتحه يعنې «الحمد لله» ووايي. او اخيري ناسته به وکړي. (آپ يو، مايل ص ۲۹۰ ج ۲)

مسئله : دغه پاتی رکعتونه د قرائت په اعتبار خواول دی ، مگر په ناسته کې د التحیات په لحاظ دا اخیری رکعتونه دی . نو که چیرې له امام سره یو رکعت پیدا شې نو یو رکعت چه بل وکړی قعده کول ضروری دی . او پاتی نور دوه رکعتونه به په بله قعده سره اداء کوی .

(آپ کی مایل ص ۲۹۰ ج ۳)

مسئله : څوک چې د مابنام له دریو رکعتونونه له امام سره دوه رکعت پیدا کړی نو هغه به په قعده کې له امام سره صرف التحیات ولولی او بیا به خاموش کښینی بیا چه کله دغه پاتی یو رکعت پسې اداء کړی نو هلته به ټول خرڅه ولولی . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۳ ج ۲ ، غنیة المستملی ص ۲۱۱)

مسئله : او که چیرې یو رکعت پیدا کړی بیا په نورو دواړو رکعتونو کې به ناسته کوي او التحیات وایی . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۶ ج ۲ ، فتاوی رحیمه ص ۳۲۲ ج ۲)

مسئله : څوک چه په څلور رکعتی لمانځه کې مثلاً : ماسپښین ، مازیگر له امام سره صرف یو رکعت پیدا کړی نو دغه سری به امام له سلام څرځولو وروسته خپل پاتی رکعتونه داسې اداء کړی چه ولاړ به شی ثناء او تَعُوذ به ووايي الحمد لله او سورة به ورپسې ووايي ، رکوع به وکړی او بیا به سجده وکړی التحیات ته به کښینی ځکه چه د دې شفعی بل رکعت خو هغه دی شوی دی له امام سره . له التحیات وروسته به پورته شی ، الحمد او سورة به ووايي ، رکوع او سجده به وکړی ، دابه یی دریم رکعت شی له سجدي وروسته به فوراً څلورم رکعت ته پورته شی او یوازی الحمد لله به ووايي . رکوع او سجده به وکړی دایی څلورم رکعت شو ، تشهد ، درود شریف او دعاء به ووايي ، سلام به وگرځوی . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۷ ج ۲ ، ردالمختار ص ۵۵۷ ج ۱)

مسئله : که څوک د مازیگر په لمانځه کې له امام سره یو رکعت پیدا کړی نو د امام له سلام څرځولو وروسته چې یو رکعت وکړی قعده به کوی او بیا به دوه رکعت نور کوی په اخیره ناسته کې به التحیات ، درود شریف او دعاء ولولی . سلام به وگرځوی . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۶ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۵۵۷)

مسئله : که چیرې له مسبقو څخه په رکعت کې کوم فرض پاتی شی او د هغه فرض اعاده ونکړی په لمانځه کې ، نوبه بیرته له سره لمونځ کوی . (فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۰ ج ۲ ، بحواله ردالمختار ص ۸۱۱ ج ۱)

مسئله : که له چا څخه د مابنام دوه رکعت تیر شوی وی صرف یو رکعت له امام سره پیدا کړی نو هغه دوه رکعت به داسې کوی چه پر دغه اول اول رکعت به کښینی یعنی قعده به کوی که دا ونکړی نو گویا واجب قعده یی پرېښوده . سجده سهو ورباندی واجب ده . که سجده سهو هم ونکړی نو لمونځ به دوباره کوی .

(فتاوی دارالعلوم ص ۲۹۷ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۶۹۵ ج ۱)

مسئله : که پر امام باندی سجده سهو واجب وه ، نوموړی سجده سهو وکړی پر التحیات ناست وی بل څوک راشی په دې حالت کې اقتداء پسې وکړی نو اقتداء یی صحیح ده . سجده سهو به دوباره نه کوی . (شامی ص ۵۲۶ ج ۱)

مسئله : که چیرې څوک مسبق وی (یعنی څو رکعت ځنی تیر شوی وی بیا له امام سره شریک شی د امام له سلام څرځولو وروسته خپل پاتی لمونځ هم پوره کړی . او بیا وروسته د معلومه شی چه د امام

لمونخ په څه وجه فاسد شوی دی. نو د دغه مسبوق لمونخ هم صحت نلري ځکه چې بنائې اصلاً صحيح شوی نه ده.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۱۹ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۵۵۳ ج ۱)

مسئله: د مسبوق لپاره حکم داده چې کله له امام سره شریک شی، ثناء او تعوذ به نه وایی او کله چې یې وروسته خپل پاتې لمونخ راڅخاوه نو هلته به ثناء او تعوذ وایی. که قرائت جهري وی که خفيه

په دواړو کې همدا سی حکم دی. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۱۲ ج ۲ بحواله ردالمختار ص ۲۵۶ ج ۱)

مسئله: که څوک تنها لمونخ کوی او وخت هم د جهري لمانځه وي نو افضل داده چې په زوره قرائت وایی په دی شرط که نورو ته دا په زوره قرائت ویل تکلیف نه رساوه.

مسئله: که د ټولو لمونخ قضاء شوی وي، نو په راڅرخیدلو کې به یې

امام په زوره قرائت وایی. (هدایه ص ۱۷۲ ج ۱، شرح نایه ص ۸۲ ج ۱)

مسئله: که چیرې مسبوق په هیږه له امام سره سلام وگرځوی، که یو طرف ته وي که دواړو خوا ته نو پکار ده چې دی بیرته ولاړشی او پاتې رکعتونه پورکړي، په هغه سلام ګرځولو سره یې لمونخ نه

فاسد یږي. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۱۲ ج ۲ ردالمختار ص ۵۸۱ ج ۱، فتاوی محمودیه ص ۱۲۰ ج ۲)

مسئله: که چیرې مسبوق په هیږه سلام وگرځوی، خو بل څوک یې

ورپه یادکړي او بیا ولاړشی نو په سجده سهو سره یې لمونخ صحت

لري. په دی شرط چې د بل چاپه وینا عمل نه بلکې پخپله یې په همدغه

حالت کې ورپه یادکړي او بیا پردغه خپله یادونه باندې عمل وکړي او

ولاړشی. یعنی که ده ته بل څوک دا ورپه یادکړي چې رکعتونه ټي

ځنی تیرکړي نو دی سجدستی ولاړشی، مطلب یې داشوچه د هغه

پروینایې عمل وکړ او په دی سره د ده لمونخ فاسد یږي. او که چیرې دی په دغه وخت کې چې د ابل سړی یې ورپه یادکړي، په عین حال کې دی داسې لږ فکر وکړي گویا پخپله دا ورپه یادشوه او په همدغه خپل یادې عمل وکړ، نو لمونخ یې صحيح دی خو سجده سهو به کوي.

(فتاوی دارالعلوم ص ۳۱۲ ج ۲ ردالمختار ص ۵۸۱ ج ۱، فتاوی محمودیه ص ۱۲۰ ج ۲)

مسئله: مسبوق که په هیږه سلام وگرځوی، نو پرته له دی چې خبرې

وکړي یا دعاء لپاره لاس پورته کړي، د پاتې لمانځه لپاره به

ولاړیږي خو که د دعاء لپاره یې لاس پورته کړي وي او په عربی یې

دعاء لوستل پیل کړي وي نو لمونخ یې صحيح دی په اخیره کې به

سجده کوي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۸۲ ج ۲ ردالمختار ص ۵۶۰ ج ۱، باب الاستخلاف)

په مسبوق پشی اقتداء کول

مسئله: هغه سړی چې څو رکعتونه ځنی تیرشوی وي، او بیا د امام

تر سلام ګرځولو وروسته د خپل پاتې لمانځه د پوره کولو لپاره

ولاړشی، او په دی حالت کې بل څوک راشي په ده پشی اقتداء وکړي

نودا اقتداء یې صحيح نه ده. ځکه چې یو سړی هم مقتدی او هم امام

کیدای نشي. (فتاوی دارالعلوم ص ۲۲۶ ج ۲)

سوال: که چیرې پر یوه ځای دوه ۲ نفره له امام سره په جماعت کې

شریک شی او دواړه له سلام ګرځولو وروسته د پاتې لمانځه لپاره

ولاړشی خویوه ته پخپل لمانځه کې شک وي. نودا خپل ملګري

ګوري (یعنی هغه ته فکر کوي) او د هغه په څیر خپل رکعتونه پوره

کوي، نو په دی صورت کې د دغه مسبوق سړی لمونخ صحت لري؟

خواب: په دغه صورت کې د ده لمونځ صحیح دی او راگرځیدل وته یې ضرورت نشته. البته که هغه ملگری ته د خپل امام په سترګه ګوري یعنی د اقتداء په نیت لمونځ پسی پوره کوي، نو بیا صحت نلري او لمونځ به راګرځوي. (فتاوی رحیمیه ص ۱۳۸ ج ۱، بحواله درالمختار مع شامی ص ۵۵۸ ج ۱)

سوال: په حرم شریف کې د حج پر مهال اکثر خلک د ډیروالی لامله په لار کې کېږي او هغه خلک چې مسبوق وی یعنی رکعتونه ځنې تیروي، نو هغه پاتې لمونځ کول ډیر ورته مشکل وی ځکه چې دا مخکنی خلک د وتلو کوشش کوي، او همداراز نور هم داسې مقامات راځي، نو سړي به څه چل کوي؟

جواب: په داسې حالاتو کې که چیرې سړي داسې وکړي چې له امام سره په اخیره نعهه کې صرف التحیات تر عیده ورسوله پوري ولولي. او بیا ولاړ شي خپل پاتې لمونځ په چټکې سره پوره کړي نو څه حرج نشته، لمونځ یې صحت لري.

خو که دومره وخت مخکې ولاړ شي چې د التحیات په اندازه نه وي کښینستلی لمونځ یې فاسد دی. (کبیری ص ۲۳۹، فتاوی رحیمیه ص ۱۳۶ ج ۱)

مسئله: د اختر و نواو جمعي او داسې نور اجتماعي ځایونو کې که ځای ډیر تنګ وي نو د وروستی صف خلک د مخکې صف د خلکو پر شاګانو سجده لګولای شي. (شرح نقایه ص ۲۹ ج ۱، کبیری ص ۲۸۶)

یادونه: له دغودو و پورتنیو مسئلو څخه دی هر وخت فایده وانه څیستله شي ځکه چې عامه خلک په یو ډول سرگرداني کې را ایسارېږي. محمد رفعت قاسمی غفر له

پر مسبوق باندې د سجده سهوي حکم

مسئله: مسبوق که په هر حال کې له امام سره شرکت وکړي، که امام سجده سهو کوي، دی به هرو مرو سجده سهو ورسره کوي یعنی امام که د دې مسبوق له ګډون څخه مخکې غلط بشوي او که وروسته. خو که پر امام باندې سجده نه وي. پر مسبوق باندې هغه وخت سجده سهو لازمه شي چې دی د امام له سلام ګرځولو وروسته د پاتې لمانځه لپاره پورته شي. په هغه وخت کې به دی خپله جدا سجده سهو کوي ځکه چې په دغه وخت کې دی د منفرد (تنها) لمونځ کرونکې (حکم لري). (فتاوی دارالعلوم ص ۳۹۱ ج ۲، درمختار ص ۶۸۲ ج ۱، وغیره...)

پر منفرد او مقتدي باندې د سجده سهو حکم

مسئله: د واجب د پریښودلو په وجه پر منفرد باندې هم سجده سهو واجبېږي او مقتدي باندې هم. مګر پر مقتدي باندې د خپلې غلطۍ له کبله نه بلکې د امام د خطایي په وجه وړ باندې لازمه ده. یعنی که امام د خپلې غلطۍ په وجه سجده کوي نو پر مقتدي باندې لازمه ده چې ده هغه پیروي به کوي. او پر مسبوق باندې لازمه ده، که څه هم مسبوق مقتدي بلل کېږي. خو هغه وخت به یې کوي چې خپل پاتې لمونځ پوره کوي، ځکه تر دې مخکې اداء کول یې بیا د امام مخالفت راځي. (درمختار ص ۶۸۲ ج ۱، آپ کی مایل ص ۳۶۲ ج ۲)

مقیم، مقتدي به په مسافر امام پسی سجده سهو څنګه کوي؟

مسئله: که چیرې یو مقیم په مسافر امام پسی د لمانځه اقتداء وکړي چې په دې حال کې له امام څخه داسې غلطی وشوه چې سجده سهو وړ باندې لازمه شوه. نو اوس به دغه مقیم مقتدي څه کوي؟

په دې کې دوه قوله دي: يودا چې دې دې له خپل امام سره سجده
سپړو کړي او د امام له سلام څرځولو وروسته دې خپل پاتې رکعتونه
پوره کړي.

دویم قول دادې چه دغه مقیم مقتدی به په سجده سپړو کې د امام
پیروي نه کوي بلکه هغه وخت چه خپل پاتې دوه رکعتونه هم پوره
کړي بیا دې سجده سپړو کوي. (درمختار ص ۶۸۲ ج ۱)

پرو لاجق باندې د سجده سپړو حکم

مسئله: لاجق (هغه څوک دې چې له امام سره نې په تکبیر تحریمه کې
اشتراک کړي وی خویباد څه عذر په وجه له لمانځه وتلی او بیرته
ورسره گډ شوی وی؛ دې ته لاجق وایی) نو دغه به سجده سپړو د
لمانځه په اخیره کې هم کوي، که څه هم یوځل یی له امام سره هم وکړي.
ځکه چه په لومړي سر کې ده داسی عزم کړی ؤ چې په ټولو ارکانو
کې به د امام پیروي کوي، نوله امام سره سجده سپړو به یی هغه اراده
پوره کول وی او خپله جدا سجده به یی د سپړو (غلطی) د اصلاح په
وجه وی. (درمختار ص ۶۸۲ ج ۱)

مسئله: که چیرې کوم سړی لاجق هم وی او مسبق هم مثلاً د یوڅو
رکعتونو له تیریدلو وروسته له امام سره شریک شوی وی اوله همدې
شرکته وروسته یی څو رکعتونه له منځه ولاړشي، نو هغه ته پکار ده
چې لومړی خپل هغه رکعتونه اداء کړي چې له شرکته وروسته
ورڅخه تیر شوی وی یعنی په هغو کې چې دې لاجق بلل کیږي. له دې
وروسته به چیرې جماعت بیا هم پاتې وو نو بیا دې په هغه کې شریک
وی او که نه نه خپل پاتې لمونځ دې پوره کړي، خو په هغه کې به د

امام د متابعت خیال ساتی وروسته له هغه چې خپل هغه رکعتونه
اداء کړي چې په هغوی کې دې مسبق دی.

مثال: د مازیگر په لمانځه کې د یوه رکعت له تیریدلو وروسته
څوک له امام سره شریک شو خو له شرکته وروسته یی اودس مات
شي، دې د اوداسه لپاره ولاړشي په دغه حالت کې لمونځ ختم شي.
نودی به اول هغه درې رکعتونه اداء کوي چه له شرکته وروسته ځنی
تیر شوی وی، او بیا به هغه رکعت اداء کوي چه تر شرکت مخکې
ورڅخه تیر شوی وی. اودغه درې واړه رکعتونه به د مقتدی غوندې
اداء کوي یعنی قرائت به نه وایی اود دې ذری رکعتونو په اول رکعت
کې به قعد، کوي ځکه چه دغه د امام دویم رکعت دی. او امام په دې
کې ناسته کړی وه. بیا به په دویم رکعت کې هم ناسته کوي ځکه چې د
غه دویم رکعت شو. او بیا به په درېیم رکعت کې هم ناسته کوي ځکه
چه دغه د امام څلورم رکعت دی. او امام پکې قعد کړی وه او بیا یی
سلام څرځولی وو. له دې وروسته به هغه رکعت چه د ده له شرکت
څخه مخکې ورڅخه تیر شوی وو، اداء کوي او په رکعت کې به هم
ناسته کوي ځکه چه دغه رکعت د ده څلورم رکعت دی او بل دا چې په
دغه رکعت کې به دې د مقتدی غوندې نه کوي ځکه چه په دې رکعت
کې دې مسبق دی یعنی د منفرد حکم لری. دلته به قرائت هم وایی.

(علم الفقه ص ۹۷ ج ۲، درمختار نماز منون ص ۱۲۸)

مسئله: په صلوة الخوف کې لومړی ډله د لاجق حکم لری، یعنی
خپل پاتې یو یا دوه رکعت به یې له قرائت اداء کوي. او دویم ډله بیا

د مسبوق حکم لری چې خپل پاتی رکعتونه به د منفرد غونډی اداء کوی. (نماز منون ص ۸۲۷-۸۲۸)

همداراز که کوم مقيم شخص په مسافر امام پسی لمونځ کوی نو هغه سړی د امام تر سلام گرځولو وروسته لاحق دی. (بحواله مسلم ص ۲۲۰ ج ۱، اعلام السنن ص ۲۷۶)

که امام له سلام گرځولو خوشيږي وروسته سجده سهو وکړي نو مسبوق به څه کوی؟

مسئله: که چيري پر امام سجده سهو واجب وه، خو هيره يی وه، دواړو طرفونو ته يی سلام وگرځاوه، په دې حال کې مسبوق دخپل پاتی لمانځه لپاره ولاړشی وروسته امام ته ورپه يادشی اوسم دستی سجدې ته ولاړی، نو مسبوق به په دغه حالت کې بيرته راوگرځي اوسجده سهو به له امام سره وکړي، په دې شرط چې سجده يی کړي نه وي. که يی سجده کړي وه، بيا به نه راگرځي، خپل لمونځ به پوره کوی او که راوگرځي نولمونځ يی فاسديږي. او که چيري يی سجده هم کړي نه وي خوبيا هم له امام سره سجده سهو کولو ته راونه گرځي، بيا يی هم لمونځ صحت لری خو په اخيره کې به سجده سهو کوی. (فتاوی عالمگیری ص ۱۶۶ ج ۱)

مسئله: که چيري يو مسبوق له امام سره سجده سهو ونکړي او دخپل پاتی لمانځه لپاره ولاړشی خو په دغه پاتی لمانځه کې بيا له ده څخه هم کومه غلطی وشي نو په اخير کې يوه سجده کول ورته کافي دی. د اولي اودویمي دواړو غلطيو لپاره. البته که دغه مسبوق سلام ته له انتظار کولو پرته ولاړشی، گنهگار دی. (فتاوی عالمگیری ص ۱۶۶ ج ۱)

که په لمانځه کې له خطا کيدلو وروسته د امام اودس هم مات سي؟ مسئله: که چيري يو امام په لمانځه کې سهوشي، له دې وروسته حدث (بی اودسی) هم ورته ورسيږي، او امام يو مسبوق مقتدی خپل خليفه یا نائب وگرځوی نو تر سلام گرځولو پوري دی دغه مسبوق لمونځ پوره کړي خو سلام به نه گرځوی، څه وخت چې د سلام گرځولو وخت شي نو هغه به يوبل تن چه مدرک وي (يعنی له امام سره يی پوره لمونځ نيولی وي) هغه به مخ ته کړي، هغه مدرک چې راشي که سجده سهو کوی، دهغی خطا چې له امام څخه صادر شوي وه، نو دغه مسبوق به هم سجده سهو ورسره وکړي. بيا به خپل پاتی لمانځه ته ولاړشی. (عالمگیری ص ۶۶)

په لمانځه کې د بی اودسی بیان

په لمانځه کې که چيري څوک بی اودسه شي په حدث اکبر سره نولمونځ يی فاسد دی. او که په حدث اصغر سره يی اودسه شي نوله دوو حالو به خالي نه وي يابه اختیاری وی او يابه غير اختیاری. که اختیاری وی نولمونځ فاسد دی. مثلاً څوک په لمانځه کې قصد يی په قهقهه سره وخاندي، یا په بدن کې د يوځای په وهلو سره يی له بدن څخه وينه ووزی، یا يی هوا ووزی عمداً او داسی نور... په دې ټولو صورتونو کې يی لمونځ فاسديږي. ځکه چې دا ټول افعال دا نسان په اختیار سره له سړي صادريږي. او که غير اختیاری وی نو بيا دوه صورتونه دي يودا چې نادر الوقوع وي لکه په قهقهه سره خنډل، لیونی کيدل، بې هوښي راتلل وغيره او بل دا چې کثیر الوقوع وي لکه د هوا وتل، بولی، نجاست مذي اوداسی بل شی... نه

نادر الوقوع په صورت کې لمونځ فاسديږي او که کثیر الوقوع وي نو بیا نه فاسديږي. بلکه هغه سړي دا اختیار لري چې له بی اودسی وروسته اودس وکړي خپل لمونځ پسې پوره کوي او که اودس کوي بیا له سره لمونځ کوي. خو که داسې وکړي نو افضل او بهتره داده.

په دې صورت کې د لمانځه د نه فساد خوش طونه دي:

(۱) - یو رکع به د حدث (بی اودسی) په حالت کې ادا کوي نه.

(۲) - کوم رکع به د تللو په وخت کې ادا کوي نه. مثلاً کله چې اوداسه ته ځي یا له اوداسه راځي، د قرآن کریم تلاوت به نه کوي ځکه چې قرائت د لمانځه رکع دی.

(۳) - کیم داسې عمل به نه کوي چې د لمانځه سره منافی وي. اونه به داسې یو فعل کوي چې ځان ساتل ورڅخه ممکن وي.

(۴) - د بی اودسی له پښیدو وروسته به له څه عذره پرته دیوه رکع د ادا کولو په مقدار توقف نه کوي. بلکه فوراً به د اوداسه لپاره ځي. مگر که عذرو وي، سمدستي نشي تلای، مثلاً صفونه زیات وي او دې خپله به لومړي صف کې تر نورو صفونو را تیریدل ورته گران وي، بیا که څه وځنډیږي، څه خرج نشته.

(۵) - مقتدی به په هر حال کې او امام به په هغه صورت کې که چیري جماعت باقی وي، لمونځ پر هغه ځای ادا کوي چې اول یې شروع کړی وي.

(۶) - امام که یو داسې څوک د ځان خلیفه گرځوي چې په هغه کې د امامت صلاحیت او وړتیا نه وي.

منفرد که چیري بی اودسه شي نو هغه ته پکار ده چه فوراً سلام وگرځوي او اودس وکړي او څومره چې ژر ممکن وي له اوداسه نه دي ځان وزگار کړي مگر اودس به دخپلو ټولو شرائطو سره کوي. او به که نژدې پيدا کيږي ليري به نه پسي ځي. له اوداسه وروسته يې خوښه ده لمونځ پر هغه ځای کوي او که هغه ځای ته ورځي چې تر مخه يې پيل کړی وو.

مسئله: مقتدی ته په هر حال کې پکار داده چې خپل ځای ته ورشي او لمونځ تمام کړي که جماعت پاتې وي کنه؟ که چیري امام مسبوق مقتدی پر خپل ځای خلیفه کړي نو هغه ته پکار ده چې څومره رکعتونه د امام پر دمه پاتې دي هغه پوره کړي او بیا یو مدرک خپل ځای ته ولاړشي او د پاتې رکعتونو په اداينه کې مصروف شي.

مسئله: که چیري چاته په اخیره قعده کې له دې وروسته چې د التحیات په قدر کښینستی وي، لیونتوب ورپېښ شي یا حدث اکبر ورپېښ شي او یا عمداً حدث اصغر ورومبېږي. یا بی هوښه سی او یا په قهقهه سره وځاندي نولمونځ فاسديږي د دغه لمانځه راگرځول لازمی دی. (علم الفقه ۱۱۱ تر ۱۱۳ ج ۲)

(ددې مسئلې د تفصیل لپاره د مؤلف یو بل ترتیب شوی کتاب (مسائل امامت) وگورئ. محمد رفعت قاسمی غره)

که امام سورة الناس ولولي نو مسبوق به کوم یو وایي؟

مسئله: که یو سړی د ما بنام په لمانځه کې په دویم رکعت کې شامل شو او امام په همدې دویم رکعت کې د الناس سورة (قل اعوذ برب الناس) ووايي نو په دې صورت کې مسبوق ته پخپل پاتې لمانځه کې اختیار ده چې له ټول قرآن شریف څخه چې کوم سورة وایي اوله کومه

ځایه یی وایی. ځکه چې د قرائت په سلسله کې دغه پاتی لمونځ د ابتداء په حکم کې وی. (فتاوی دارالعلوم ص ۳۷۷ ج ۲ بحواله درمختار ص ۵۵۷ ج ۱)

مسئله: د احنافو مسلک دا دی چې مسبوق چې کوم رکعات د امام له سلام څخه وروسته اداء کوي، که څه هم ظاهراً په اخیره کې اداء کیږي. او د تشهد په لحاظ هغه اخیره دی اوله امام سره چې یی کوم رکعتونه پیدا کړيدي هغوی د تشهد په اعتبار اول دي. او د قرائت په اعتبار اخیره دی. (نماز مسنون ص ۸۳، کتاب الفقه ص ۷۰ ج ۱)

د جماعت په راڅرخولو کې دنوی لمونځ کونکي شرکت

مسئله: که چیري دکوم فرض دپاته کیدو په وجه لمونځ بیرته راڅرخول کیږي، نو دا صحیح ده چې نوی لمونځ کونکي په هغه کې ګډون وکړي ځکه چې اول لمونځ راڅرخول باطل کیږي او که چیري دواجب دپاته کیدو په وجه لمونځ بیرته راڅرخول کیږي نو اوس د نوی لمونځ کونکي لپاره شرکت صحیح نه دی. ځکه چې فرض لمونځ مخکي ادا شوی دی. او دا صرف د تکمیل لمونځ دی.

(فتاوی محمودیه ص ۲۶۸ ج ۱، طحطاوی ص ۱۲۲ ج ۱، فتاوی دارالعلوم ص ۵۱ ج ۲، بحواله ردالمختار ۲۲۶ ج ۱)

مسئله: که چیري کوم شخص (یا امام) پرځمکه باندي سجده سېو لازمې وی خو هیڅ یی شی اداء نکړي نو لمونځ یی ناقص دی. راڅرخول یی ضروري دی. خو د راڅرخولو په صورت کې هغه لمونځ نفل دی او فرض لاله مخکي ادا شوی. دغه دویم ځل لمونځ یی د تکمیل لپاره ده نو همدا وجه ده چې که چیري دوباره دغه لمونځ په جماعت سره کیږي او په عین حال کې بل څوک راشي د فرض په نیت

پسې اقتداء وکړي نو دده لمونځ نه ادا کیږي بیا به یی راڅرخوي. ځکه چې په متنفذ پسې د مفترض اقتداء صحت نلري.

(مایل سجد سېو ص ۲۷ بحواله شامی ص ۲۲۱، فتاوی رحیمیه ص ۱۲۶ ج ۱، فتاوی محمودیه ص ۲۱۲ ج ۲)

مسئله: که چیري له اول ناقص لمانځه وروسته سمدستي لمونځ راڅرخوي نو د اقامت اړتیا بیا نشته لومړی اقامت یی کافي دی. او که څه ځنډ وروسته یی راڅرخوي نو بیا به تکبیر یعنی اقامت ورته کوي. (فتاوی رحیمیه ص ۲۱ ج ۲، شامی ص ۲۲۲ ج ۱)

مسئله: که بیا هم په دواړو صورتونو کې دویم ځل اقامت وکړي، څه خرج نشته. (فتاوی دارالعلوم ص ۱۱۰ ج ۲، بحواله ردالمختار ص ۳۷۱ ج ۱)

د دعاء فضائل او آداب

د آنحضرت (ﷺ) په معتبرو احادیثو کې د دعاء د پرداسی فضائل او آداب د تعلیم په توګه بیان کړل شوي دي، چې که څوک هغه تعلیمات خپل کړي نو بی له شکې چې دا ډول دعاء د کامیابي او فلاح کیلي ګرځي. مګر که چیري څوک یو وخت دغه ټول یا ځیني آداب پوره نه کړای شي نو پکار دا نه ده چې هغه به نو دعاء پرېږدي بلکې دعاء په هروخت او هر حال کې مسلمان باید پرېږدي او همیشه له الله څخه د هغه د قبولیت امید ولري.

د دعاء دغه آداب په بیلابیلو احادیثو کې بیان شوي دي. د ټولو احادیثو راانقلول د دې کتاب حجم زیاتوي نو ځکه موږ دلته صرف د یوه حدیث مضمون او خلاصه او د هغه کتاب پر حواله اکتفا کوو چې دغه حدیث له سند سره پکښې موجود دی.

- ۱- ادب: په خوراک، څښاک، اغوستلو او گټلو کې به له حرامو څخه ځان ساتي. (رواه مسلم، والترمزي عن ابی هريرة رضي الله تعالى عنه)
- ۲- په اخلاص سره دعاء کول، يعنې په زړه کې داسې پوهيدل چې له الله څخه پرته بل هيڅوک زما مقصد پوره کولای نشي. (متدرک حاکم)
- ۳- له دعاء څخه مخکې يونيک کار کول، او د دعاء په وخت کې د هغه داسې يادونه کول چې يا الله ما دغه فلاني عمل خاص ستا د رضا پخاطر ترسره کړ، يا الله ته د همدې عمل په برکت زما کارونه را روغ کړي. (ابوداؤد، ترمذي، ابوداؤد)
- ۴- په پاک بدن او پاکو جامو او پاک ځای باندې دعاء کول. (سنن اربعة، ابی حبان، متدرک حاکم)
- ۵- په اوداسه سره دعاء کول. (صحيح مسند عن ابی موسی الأشعري)
- ۶- د دعاء پر مهال قبلي ته مخ کول. (صحيح مسند عن عبدالله بن زيد بن عاصم رح)
- ۷- پردو وڅنگنو کښينا ستل. (ابوعوانه، سعد بن وقاص رضي الله تعالى عنه)
- ۸- د دعاء په اول او اخير کې د الله تعالی حمد او ثناء ويل. (صحيح مسند عن انس رضي الله تعالى عنه)
- ۹- همداراز د دعاء په اول او اخير کې پر نبی کریم ﷺ درود شريف ويل. (ابوداؤد، ترمزي، نسائي، ابن حبان، متدرک)
- ۱۰- د دعاء په وخت کې دواړه لاسونه غورول. (ترمذي، متدرک، حاکم)
- ۱۱- دواړه لاسونه تراوړو پوري برابر پورته کول. (ابوداؤد، ترمذي، نسائي)
- ۱۲- په ادب او تواضع سره کښينا ستل. (مسلم، ابوداؤد، ترمذي، نسائي)
- ۱۴- د خپلي عاجزۍ او محتاجۍ يادونه کول. (ترمذي)
- ۱۵- د دعاء په وخت کې آسمان ته پورته نه کتل. (مسلم)

- ۱۶- د الله تعالی اسماء حسنی او د هغه د سترو صفاتو په ذکر کولو. (ابن حبان، متدرک)
- ۱۷- د دعاء په الفاظو کې د قافیه بندۍ له تکيلف څخه ځان ساتل. (بخاری)
- ۱۸- دعاء که د نظم په بڼه وي نو له ترتم ويلو څخه يې ځان ساتل. (حسن حسين)
- ۱۹- د دعاء په وخت کې په انبياء کرام ﷺ او نورو صالحو بندگانو سره توسل کول، يعنې داسې ويل چې: يا الله د دغو مقبولو بندگانو په طفيل سره زما دعاء قبوله وگرځوي. (بخاری بزاز، حاکم)
- ۲۰- دعاء په تيت آواز سره کول. (صحيح مسند عن ابی موسی رضي الله تعالى عنه)
- ۲۱- په هغو دعاگانو سره د پرد دعاء کول چې له آنحضرت ﷺ څخه منقول دي. ځکه چې آنحضرت ﷺ په دين او دنيا کې هيڅ داسې يو حاجت پری ايښی نه دی چې د هغه لارښونه يې کړي نه وي. (ابوداؤد، نسائي، عن ابی بکره الثقفي)
- ۲۲- په داسې الفاظو دعاء کول چې ډيری ديني او دنياوي حاجاتو ته شامل وي. (ابوداؤد)
- ۲۳- په دعاء کې به لومړی ځان، بيا مور او پلار او بيا نوعام مسلمانان يادوي. (مسلم)
- ۲۴- که امام وي نو تنهاد ځان لپاره به دعاء نه کوي بلکې د جماعت ټول شريکان به ورسره يادوي. (ابوداؤد، ترمذي، ابن ماجه)
- روايت: دا بوداؤد روايت چې زايی، کوم امام چې په دعاء کې يوازی خپل نفس يادوي نو هغه خپل قوم سره خيانت وکړ. مطلب دا چې په

لمانځه کې به امام داسې دعاء نه غواړي چې يوازي ترده پوري خاص وي مثلاً داسې ووايي «اللهم اشف ابني» يعنې، اې الله! زما زوی ته شفاء ورکړي. يا داسې ووايي: «ارجع الی ضالتي» يعنې زما ورک شوی شنی راپيدا کړه. بلکې داسې دعاء به کوي چې ټولو مقتديانو ته شامله شي. لکه «اللهم اغفر لي وارحمني» او يا داسې نور. «هَذَا مَا أَقَادَهُ شَيْخُنَا حَكِيمُ الْأَمْتِ حَضْرَتُ مَوْلَانَا شَرْفُ عَلِيِّ تَهَانَوِي رَحِمَهُ اللَّهُ، وَلِشَرَا حِ الْحَدِيثِ فِيهِ مَقَالَاتُ يَا بَاهَا نَسْقُ الْحَدِيثَ وَاللَّهُ أَعْلَمُ»

(۲۵) - په عزم سره به دعاء کوي. (يعنې داسې به نه وایي چې الله! که ته غواړي زما کار پوره کړي. (صالحه ص ۲۲۸)

(۲۶) - په ډېر رغبت، مينه او شوق سره به دعاء کوي.

(ابن حنبله، ابوعوانه، عن ابي هريره رضي)

(۲۷) - څومره چې ممکنه وي د حضور ډېر اړولو کوشش به کوي او د دعاء د قبوليت به ډېر اميدوار وي. (مستدرک)

(۲۸) - په دعاء کې به تکرار زيات کوي يعنې په څو څو واړه به دخپل حاجت غوښتنه کوي چې لږ تر لږه درې ځله به هرومرو وي.

(ابوداؤد - زين العتي)

فائده: - په يوه مجلس کې درې ځله دعاء مکرر کول او يا په دريو مجلسو کې دعاء تکرارول، دواړه ډول دعاء صادق دي. مگر دا تکرار د انفراد په حالت کې خاص دی. او په جماعت سره د دعاء کول، بيا دويمه او درېيمه دعاء کول لکه په ځينو خلکو کې چې دا ډول رواج دی. دا هيڅ ډول ثبوت نه له صحابه، نه له تابعينو او نه له سلفو څخه لري. په دې توگه د دعاء التزام بدعت دی.

25

(۲۹) - په دعاء کې به الحاح او اصرار ډیر کوي. (نایي، حاکم، ابوعوانه)

(۳۰) - د کومې گناه يا صله رحمې ډېر کولو دعاء به نه کوي. (مسلم، ترمذی)

(۳۱) - د داسې شی دعاء به نه کوي چې هغه ناشونی وي. (مثلاً بښه به داسې نه وایي چې زه دې نرشم او يا د لور قدوالا سپري به نه وایي چې زه دې ټيټ شم او يا بلعکس او داسې نور. (نایي)

(۳۲) - د کوم محال (ناشوني) شی دعاء به نه کوي. (بخاری)

(۳۳) - د دې دعاء به نه کوي چې الله تعالی رحمت ترخپل ځان پوري مخصوص کاندې. (بخاری، ابوداؤد، نایي، ابن ماجه)

د دعاء د اجابت (قبليدلو) وختونه

(يعنې د دعاء د قبليدلو خاص وختونه)

لکه څرنگه چې مخکې هم وويل شول چې دعاء هروخت الله تعالی قبولي او مسلمان بايد هميشه د دعاء د قبوليت توقع ولري نا اميدي ونکړي. چې دا يوه لويه گناه ده. مگر دلته چې د کومو وختونو يا دونه کيږي، دا هغه وختونه دي چې په دې کې دعاء کول ښه فضيلت لري او د قبليدلو يې ډېر زيات اميد وي. نو پکار ده چې دا وختونه راڅخه ضائع نه شي:

(۱) - شېقدر (د قدر شپه) د روژې مبارکې لس ورځو کې هغه طاق ورځې لکه ۲۱، ۲۳، ۲۵، ۲۷، او ۲۹ ورځې شپې، او په دوی کې بيا خاص د ۲۷م شپه ډېر د اهتمام وړ شپه ده بايد سترې ډېر محتاط واوسي يعنې ډېرې دعاء گانې وکړي. (ترمذی، نسائی، ابن ماجه، مستدرک)

(۲) - د عرفات ورځ: چې دا هم د دعاء د قبولیت لپاره نهایت مبارکه او مخصوصه ورځ ده. (ترمذی)

(۳) - د جمعې شپه او ورځ: دا هم مبارک او د دعاء لپاره مخصوصه اهمیت لرونکې شپه او ورځ ده. (ترمذی، حاکم)

(۴) - د روژې مبارکې میاشت: د روژې مبارکې ټولې ورځې او شپې د خیر او برکت څخه ډکې دي، په دې ټولو کې دعاء قبلېږي.

(بزار عن عباده بن الصامت رضي الله تعالى عنه)

(۵) - په هره شپه کې د شپې لومړۍ درېیمه برخه (احمد ابو یعلی) وروستی درېیمه برخه (مسند احمد) نیمه شپه (طبرانی) د شپیلۍ وخت. (صالحه)

(۶) - د جمعه په ورځ یوه گړۍ په صحیح احادیثو کې راځي چې د جمعې په ورځ داسې یوه گړه شته چې په هغه کې که دعاء وغوښتله شي، قبلېږي مگر د دغې گړۍ په تمین کې اقوال او روایات مختلف دي. د محققینو په نزد فیصله داده چې دغه گړۍ د جمعې په ورځ گرځي او راگرځي، کله یو وخت او کله بیا په بله شپه کې راشي. خود نور و صحابه وو او تابعینو له اقوالو څخه د دور وختونو ترجیح ثابتېږي:

(۱) - یوهغه وخت چې امام خطبې ته کښینی او بیا له لمانځه څخه د فارغ کیدو تر وخته پورې. (مسلم عن ابی موسی الأشعري ر.ح. و الترمذی)

یادونه: مگر د خطبې په منځ کې که دعاء کوي نو په ژبه بدیی نه وایی چې دامنغ ده. بلکه په زړه کې بدیی دعاء کوي. یا هغه دعاګانې چې خطیب یې کوي پر هغوی باندې په زړه کې آمین آمین وایی

او دویم د مازيگروخت دی، تر لمر لویډو پورې.

(ترمذی، احمد عن عبدالله بن سلام ر.ح. و رجه الترمذی وغیره)

فائده: نو هر صاحب حاجت ته پکار ده چې دواړه وخته په دعاء کې مشغول و اوسې ځکه چې د دومره لوی نعمت د ترلاسه کولو لپاره دومره لږ وخت ځان مصروف ساتل څه مشکل نه دی. (والله سبحانه وتعالى اعلم)

د دعاء د قبولیت ځینې خاص حالات

(۱) - د آذان پر مهال. (ابوداؤد، مستدرک)

(۲) - د آذان او اقامت تر منځ مهال. (ابوداؤد، ترمذی، نسائی، ابن ماجه)

(۳) - د حی علی الصلوة، حی علی الفلاح نه وروسته د هغه چا لپاره دعاء کول چې په څه مصیبت کې گرفتار وي، ډېره مجرب او مفیده ده. (مستدرک)

(۴) - د جهاد په میدان کې د صف برابرولو پر مهال. (ابن حبان، طبرانی، موسی)

(۵) - د جهاد په ډگر کې د سختې جګړې په حالت کې. (ابوداؤد)

(۶) - له فرض لمانځه وروسته. (ترمذی، نسائی)

(۷) - د سجده په حالت کې. (مسلم، ابوداؤد، نسائی، مگر په فرض لمانځه کې نه)

(۸) - د قرآن کریم د تلاوت وروسته. (ترمذی، او خصوصاً قرآن د ختم نه وروسته، طبرانی، ابویعلی) او په خاصه توګه د تلاوت کونکي دعاء د اوریدونکي په نسبت زیاته مقبوله وي. (ترمذی، طبرانی)

(۹) - د زمزم د ابو خنبلو پر مهال. (مستدرک، حاکم)

(۱۰) - مري ته د حاضریدلو په وخت کې. یعنی څوک چې چاته په داسې حالت کې ورشي چې هغه د ځکندن په حال کې وي. نو که دغه سړی دا مهال دعاء وکړي هم یې الله تعالی نه زدوي. (مسلم و سنن اریه)

(۱۱) - د چرگ د بانگ کولو پر مهال. (بخاری، مسلم، ترمذی، نسائی)

(۱۲) - د مسلمانانو د اجتماع پر مهال. (صالح منه عن عطيفة الانصارية)

(۱۳) - د ذکر په مجلس کې. (بخاری، مسلم، ترمذی)

(۱۴) چې امام «ولا الضالین» وایی پر د مهال. (مسلم، ابوداؤد، نسائی، ابن ماجه)

یادونه :- ظاهراً له دې نه د امام جزری هغه حدیث دی چې ابوداؤد په

باب التشهد کې ذکر کړی دی «واذا قرأ غیر المغضوب علیهم

ولا الضالین، قتلوا آمین. یحییکم الله تعالی» یعنې کله چې امام

ولا الضالین ووايي نو تاسی آمین وایاست، الله تعالی به ستاسی

دعاګانې قبولي کړي. له دې نه معلومه شوه چې په دې ځای کې له

دعاء څخه صرف آمین ویل مراد دی.

نوري دعاء ګانې مراد نه دی. (آمین هم په زړه کې سوکه ویل بهتر دی

(۱۵) - د اقامت پروخت. (طبرانی، ابن مردويه)

(۱۶) - د باران اوریدو پر مهال. (ابوداؤد، ابن مردويه عن سهل بن سعد الساعدي) امام

شافعی رحمه الله په کتاب الام کې فرمایي چې ما له دیزې صحابه

او تابعینو څخه د اعمل اوریدلی دی چې د باران او رویدو پروخت به

یې په خصوصیت سره دعاء غوښتله.

(۱۷) - پر بیت الله شریف باندې د نظر لګیدلو پروخت. (ترمذی و طبرانی)

د سورة الانعام په دې آیه کریمه کې:

«واذا جاء تهم آية قالوا لنؤمن حتى نؤتي مثل ما أوتى رسل الله أعلم

خيث يجعل رسالته»

که چیرې دلته دوو «الله» دنومونو ترمنځ دعاء وشي، هغه هم

مقبوله وي. امام جزری رحمه الله فرمایي: چې ما دې څو څو ځله

تجربه کړېده اوله د یرو نورو علماؤو څخه دا منقوله ده چې دا یو
مجبرب عمل دی.

د دعاء د قبلیدلو خاص ځایونه

په ټولو متبرک مقاماتو کې د دعاء د مقبولیت زیات امید شته. حضرت

حسن بصری رحمه الله د مکې اوسیدونکو څلکوته په یولیک کې لیکلی

چې: په مکه مکرمه کې (۱۵) ځایونه د دعاء د مقبولیت لپاره مجرب دي:

په «طواف» کې اوله «ملتزم» سره (یعنې د بیت الله او حجر اسود ترمنځ چې

کوم ځای دی) او په «میزاب رخت» کې (یعنې د بیت الله شریف د پرناله

لاندې) او په (بیت الله شریف کې دننه) او د «زمزم له څاه» سره اود صفا

او مروه، د څو کوپر سر. او د «سعی» په میدان کې چې د صفا او مروه ترمنځ

دی. او په «مقام ابراهیم» کې (یعنې د ابراهیم مقام تر شا او په «عرفات»

کې او په «مزدلفه» کې په «منی» کې. او د درې واړه جمره ستره. (جمرات).

هغه درې ډبرې دي چې په منی کې نصب کړل شوي دي، او حجاج کرام یې په

شکوړلی. امام جزری رحمه الله فرمایي چې که د آنحضرت ﷺ په

حضور کې (یعنې د هغه مبارک د مقدسې روضې سره دعاء نه قبلیرې نوبل

به چیرې قبلیرې.

هغه خلک چې دعاء ئې زیاته مقبوله وي

«مضطرب» یعنې د یو مصیبت خپلي شخص دعاء ډېر ژر قبلیرې.

(بخاری، مسلم، ابوداؤد)

«مظلوم» که څه هم فاسق او فاجر وي، دعاء یې نه ردیږي.

(مسند احمد، بزار ابن ابی شیبه) بلکه مظلوم که کافر هم وي، دعاء یې نه

ردیږي. (مسند احمد ابن حبان)

د پلار دعاء: یعنې د اولاد په حق کې د مور او پلار دعاء (ابوداؤد، ترمذی، ابن ماجه)

د عادل باچادعاء، هم مقبوله وی. (ترمذی، ابن ماجه، ابن حبان) د نیک سړی دعاء هم مقبوله وی. (بخاری، مسلم، ابن ماجه) د هغه اولاد دعاء هم نه ردیږي چې د مور او پلار فرمانبردار وی.

د مسلمان مسافر دعاء هم ښه مقبوله وی. (ابوداؤد، ابن ماجه، بزار) د روژتې سړی دعاء هم مقبوله وی چې د افطار (روژه ماتې) پر مهال دعاء وکړي (ترمذی، ابن ماجه، ابن حبان).

غایبانه دعاء: یعنی چې یو مسلمان د بل مسلمان لپاره په غایبانه توګه دعاء وکړي، الله تعالی یې قبلوی. (مسلم، ابوداؤد، ابن ابی شیبه). د حاجیانو دعاء: د حج پر مهال چې تر څو خپل وطن ته بیرته راځي دعاء ګانې کوي، قبلېږي. (جامع ابن منصور).

په یوه صحیح حدیث کې راځي چې نبی کریم ﷺ به د پریشاني او مشکلاتو پر مهال دعاء قنوت کاوه او دعاء به یې کوله. یعنی د سېار لمانځه په دویم رکعت کې تر رکوع وروسته امام په لوړ آواز سره دا دعاء لوستله او لمونځ کوونکو به آمین وایه. د دې دعاء لپاره نه تکبیر ویل کیږي او نه لاس پورته کیږي. له دعاء وروسته به تکبیر ووايي امام او مقتدیان به سجده ته ولاړ شي.

نوموړې دعاء په حصن حصین شریف او د احادیثو په نه رو کتابونو کې هم موجوده ده. همدارنګه له اهل علم خلکو څخه یې هم معلومولاشي. بنده محمد شفیع عفی الله عنه فی یوم عاشوره سنه ۱۳۸۱ هـ.

د استباط د حیلي شرعی حیثیت

دا چې فوت شوی (قضاء شوی) لمونځونه، روژې، حج، زکوة او داسې نورو واجباتو او فرائضو اداینه یا کفار ه څنګه کیږي چې

دهغې په وجه سړی له ګناه څخه خلاص شي، د دې ټول تفصیلي بحثونه دغه ځای په کتابونو کې موجود دي. چې دهغوی لنډیز، او خلاصه په مختصر ډول دلته ذکر کیږي تر څو عامه خلک ور څخه ضروري استفاده وکړي.

په اوسني وخت کې ډیری داسې ښاري او صحرايي خلک شته چې «دور» یا «اسقاط» ګرځول یې یو رسم ګرځیدلی دی، او ځینی ناخبره خلک بیا دا ګمان کوي چې په دې سړه سړی د ټول عمر له قضائي لمونځونو، روژو، حجونو او زکاتونو له مسؤلیه خلاصیدای شي. او د اوسني ضروري ګني لکه تجهیزات او تکفین یو ډېر خاص فرض رکن چې وی. څوک چې یې نه کوي، هغه ډېر بند ګني او تورونه ورباندې لګوي.

بې له شکه چې د فقهاوو په کلام کې د دور او اسقاط صورتونه ذکر شوي دي. مګر هغه چې له څه شرایطو سره ذکر شوي دي په هغوی باندې عوام نه پوهیږي او نه د هغو شرائطو څه خیال ساتي. بلکې د فوت شده فرائضو او واجباتو په اړه ټول احکام نور له پامه غورځوي او یوازې دغه رسم د ټولو څخه د خلاصون یوه ښه کامیاب نسخه ګني. په داسې حال کې که چیرې دغه رسم ورواج بلکل کافی و ګڼل شي او په یو څو پیسو باندې دغه کار حاصیلیدای شي، نو بیا څه اړتیا ده چې سړی په ژوند کې د دې عباداتو دا محنت او زحمت پر ځان تیروي. په هر صورت نو د دې مسئلې په اړه څه زمانه وړاندې دیوه ستر عالم حضرت مولانا مفتی محمد حسن صاحب چې د جامع اشرفیه لاهور مهتمم او باني دی؛ د نوموړې څخه دا پوښتنه وشوه چې هغه یې

د جواب د ليكلو دنده ماته وسپارله چې ما هم پنه ښه تفصيل او استدلال سره جواب ورته وليكه، او ډيره مې دا مناسبه وگڼله چې د غوامو د اصلاح لپاره د يوې ورې رسالې په ښه چاپ شي، نو چونكه دلته يې هم له موضوع سره اړخ لگاوه او د خلكو د پوهاوي لپاره هم مناسب دی؛ دا دی دلته يې ليكو:

الاستفتاء

د دې مسئلې په باره کې علماء کرام څه فرمايي چې زموږ په سيمه کې حيله رواج شوي ده، هغه په داسې شکل چې له جنازې وروسته څه خلک دائره جوړه کړي، د مړي وارث يو قرآن شريف او څه پيسې په دستماله کې غوټه کړي پورې خلكوئي گرځوي. د کلي د مسجد امام چې دلته په خلکو کې ناست وي دا غوټه ورواخلي او دا الفاظ ووايي:

كل حق من حقوق الله تعالى من الفرائض والواجبات والكفارات والمنذورات بعضها اديت وبعضها لم تودالان عاجز عن ادائها واعطيتك هذه المنحة الشريفة على هذه النقودات في حيلة الاسقاط رجاء من الله تعالى ان يغفر له.

او د يو بل په ملک کې يې ورکوي بيرته يې ځنې اخلي خو درې ځله پردې دائره باندې راوگرزي بيا يې نيمې کړي نيمه برخه د کلي امام ته ورکړي او نيمه يې پر غريبانو تقسيم کړي. د يو مسجد امام چې زید دی؛ هغه دا مروج حيله پرېښوده او وايي چې د کتاب او شريعت له مخې د دې هيڅ ثبوت نشته لهذا دا بدعت دی.

د زید پردې کار باندې خلک زید ملامته وي له دې سره سره چې زید حنفی مذهب دی خو خلک يې وهايي بولي او د دې حيلې پر جواز باندې د پلرونو او نيکه گانو په عمل استدلال کوي نو آيا زید پر حق دی که پرياطل؟

د دې مروج حيلې حکم څه دی زید د همدې رواج او التزام د ختمولو شرعاً حقدار او مصيب دی او که نه؟ دارنگه ځينې صورتونه داسې وي چې له مشترکې ترکې څخه روپي راوړلي کيږي په داسې حال کې چې ځينې وارثان موجود هم نه وي، او کله کله خويتمان هم په دې منځ کې وي، نو آيا دغه مال په دې شکل د حيلې لپاره راوړل کيدای شي کنه؟ او دغه ناست خلک يې اخيستلای شي کنه؟
بينوا بالادلة الشرعية؟

الاجواب:- د دوريا اسقاط حيله ځينې فقهاء کرامو د داسې يو شخص لپاره چا تره بللي ده چې له هغه څخه څو لمونځونه، روژې او يا داسې نور. عبادات اتفاقاً پاتې شوي وي خود قضاء راوړلو موقع يې نه وي موندلی او بيا يې د مرگ پر مهال وصيت کړی وي. ولی د ده ترکه مال دو مړه نه وي چې د ټولو فوت شويو لمونځو او روژو فديه وگرځولای شي. داسې نه چې د هغه په ترکه کې مال موجود وي هغه مال وارثين راواخلي، سره تقسيم يې کړي. ويې خوري او څه لږ پيسې راواخلي دا حيله ورياندې جوړه کړي، خدای او خلکو ته قريب په ورکړي. په درمختار، شامی او د فقي په نورو کتابونو کې دا په صراحت سره ذکر شوی او ورسره يې د حيلې شرائط هم واضح کړي چې کومې پيسې چې چاته د صدقې په توگه

ورکولی کيږي؛ هغه به د دې روپو حقيقي مالک گرځول کيږي يعنې هغه چې څه غواړي هغه په کولای شي، داسې نه چې په يوه لاس کې ورکولی شي او په بل لاس کې يې فوراً ځنې کش کړي او يوه لوبه يې ځنې جوړه کړي وي. لکه دانن سبا چې يو عمومي رواج گرځيدلی دی. دا يو لغواو عبث حرکت دی، په دې سره نه مري ته کوم ثواب رسيږي. او نه د هغه ذمه له فرائضو او واجباتو څخه خلاصه شوه، نه يې کفار ادا شوه. يوازي د دغه عمل سرته رسونکي ورباندې گناهگار شوو. د ابن عابدین په رسالې کې پردې مسئله: باندې يوه مستقلة رساله ليکل شوی چې د «منة الجليل» په نوم يادېږي، په هغې کې راغلي چې:

«وجب الاحتراز من ان يدبرها اجنبی الا بوکالة كما ذكرنا وان يكون الوصى او الوارث كما علمت؛ ووجب الاحتراز من ان يلاحظ الوصى عند دفع الضررة للفقير الهزل او الحيلة بل بحبان ينفعها عازماً على تملكها منه حقيقة لا تحيلاً ملاحظاً ان الفقير اذا ابى عن هبتها الى الوصى كان له ذلك ولا يجبر على الهبة»

(تومة الجليل في استقاط ما على الذمة من كثير وقليل خاتمه رسائل ابن عابدین ١٢٥ ص ١٢٥)
خلاصه دا چې د دې حيلې ابتدا يې بنياد ممکن دی چې د شريعت د صحيح قواعدو سره سم وي مگر دانن سبا چې څنگه رواج او التزام دی، دا به له شکه چې ناجائز او نادرست عمل دی. حتی چې د ډيري مفايدو باعث گرځي چې خويی په لاندې ډول ذکر کيږي:

(١) - ډير ځله دا ټولې پيسې وي چې دغه پيسې گرځولی کيږي دا د ميت له متروکه مال څخه وي، او وارثين اکثر ايا موجود نه وي

اوپاڅينی نابالغ ماشومان وي نو دا مشترکه سرمايه له اجازې پرته استعمالول حرام دی. په حديث کې راځي «لا يحل مال امرء مسلم الا بطيب نفسه منه» همدارنگه نابالغ څوکه اجازه هم وکړي، د اعتبار وړ نه ده. شرعاً جواز نلري او ولی ته يې هم په دا ډول تبرعاتو کې د ماشوم له لوري د اجازې ورکولو اختيار نشته، بلکې په داسې ځايونو کې د هغه مال خرڅ کول حرام دی. د قرآن کریم صريح نص موجود دی: «ان الذين ياكلون أموال اليتامى ظلماً إثمًا ياكلون في بطونهم ناراً» ترجمه: کوم خلک چې د يتيمانو مال په ظلم سره خرڅ کوي، هغوی په خپلو نسونو (گيدو) کې اوراچوي. نوله دې نه ثابت شوه چې د داسې مال ورکول او اخيستل دواړه حرام دي.

(٢) که بالفرض دا شروط هم پر ځای شوو مثلاً مال مشترک نه وي يا ټول وارثين بالغان وي اوله ټولو څخه اجازه هم ترلاسه شوی وي نو په دې صورت کې بيا دا معلومول آسانه نه دی چې آيا دغو ټولو په ښه خاطر او خوښه سره د دې اجازه کړي، او که يې د سبا د پيغور څخه د ځان ساتلو پخاطر دا کار کړي. که داسې وي نو د مذکور حديث د تصريح په اساس دا ډول اجازه کالعدم داسې ده، هيڅ اعتبار نلري. (٣) - او که فرضاً دا خبره هم نه وي دا ټول مشکلات حل وي. نو بيا هم له مفاسدو څخه خالي کيداى نشي، مثلاً:

د حيلې فقهي صورت داسې دی چې چاته اول ځل دغه قرآن او نقدی پيسې ورکولی شي، نو د هغه ملک به يې گرځوي يعنې په ښه وضاحت سره به ورته وايي چې اوس ته مالک مختار شوی، څه

چې دې زړه غواړي ورباندې کولای شي. بیا یې هغه پخپله خوښه بې له کومه لحاظ د مړي له طرفه کوم بل شخص ته په هغه ډول ورکړي او هغه یې مالک وگرځوي. او بیا یې هغه همدا سې درېم تن او هغه یې بیا څلورم ته په دې شکل پسې ورکړي، یعنې چې هر یو یې داسې مالک وگرځي چې هغه که هر څه وغواړي ورباندې کولای شي، که وغواړي له خان سره یې یو سې هم کولای شي مگر دا اوسنی مروج رسم داسې نه دی. اول خو کوم چاته چې ورکول کیږي نه هغه دا فکر کوي چې دا زما شوی اونه یې دا ورکونکي په دې خاطر ورکوي چې بس دا د همدې سړي چې دا پیسې یې ورته ورکړي، هغه له دې ځای ولاړ شي پر خپله مخه ځي، نو دا نور خلک به اجازه ورکړي، نه هیڅکله نه. نو په دې صورت کې تمليک صحیح نشو چې تمليک صحیح نه شونو گواکې فدیډه ادا نشوه.

نو نتیجه دا شوه چې دا عمل بې کاراوبی فائدي عمل دی.

(۴) - په دغه مذکور صوره کې دا هم ضروري ده چې کوم سړی مالک گرځول کیږي هغه به مصرف صدقه وي، صاحب د نصاب به نه وي. مگر دلته د دې هیڅ خیال نه ساتل کیږي. عموماد مساجد و امامان چې صاحب نصاب هم وي، د هغوی په وسیله دا کار کیږي. په همدې وجه هم دا کارو بار غلط دی سړي ته یې هیڅ گټه نه رسیږي.

(۵) - او که بالفرض د مصرف صدقه په برخه کې هم صحیح انتخاب شوی وي، او هغوی ته مسئله: پوره معلومه وي. چې هغه د دې پیسو له ترلاسه کولو وروسته د هغه مالک مختار و بولي. او په دې

توگه یې دویم، دریم، څلورم ان تر اخیری شخص پوري ورسپیږي نو اخیری سړی خوبي هرو مرو مالک وي. له هغه څخه بیرته اخیستل، نیمایي امام ته ورکول او نیمایي نوره پر غریبانو ویشل، دا د بل چاپه ملک کې د هغه له اجازې پرته تصرف کول دی. چې دا یو ظلم او حرام عمل دی. د پورتني حدیث د تصریح په استناد.

(۶) - او که فرضاً دغه اخیری شخص بیا له زړه څخه پخپله خوښه دغه پیسې بیرته دوی ته وسپاري او هغه یې تقسیم کړي د ده په خوښه. نو بیا هم دا ډول حيله د هر مړي لپاره په هر وخت کې ضرورت گرځول او د تجهیز او تکفین په درجه کې له واجباتو څخه شمیرل یعنې د واجب په درجه کې هغوی ته اعتقاد لرل، دا احداث فی الدین بلل کیږي. چې د شریعت په اصطلاح دې ته بدعت ویل کیږي. او هغه له خپل ځان څخه په شریعت کې ترمیم او زیاتونه ده. (نعوذ بالله)

همدارنگه یو بل نقصان چې له دغې حیلې سره تړلی دی، هغه دا چې په عوامو خلکو کې ځینې جاهلان او ناخبره خلک د دې جرات کوي چې ټول عمر به نه لمونځ کوي، نه به روژه نیسي، نه به حج کوي، نه به زکوة ورکوي او دا گمان به کوي چې له مرگه وروسته به د څو پیسو په خرڅولو سره دا هر څه بیرته ترلاسه کړي او له گناه به یې خلاص وي. چې دا نو په اصل کې د ټول دین د بنیاد د ړنگولو مترادف دی. الله تعالی دې مونږ ټولو مسلمانانو ته د دین او شریعت صحیح لاره راوښيي او د رسول کریم ﷺ د سنت طریقې اتباع دې رانصیب کړي.

د لمانځه، روژې، او نورو د فديې مسائل

مسئله: کوم سړي چې د لمانځه، روژې، حج یا زکوة څه وصیت کړي وی نودا وصیت د هغه له ترکې څخه صرف یوه درېیمه برخه جاری کول پر وارثانو لازم دی. که له دې څخه زیات وصیت وی یعنی که د یوې درېیمې برخې څخه یې د زیات وصیت کړي وی نو بیا د ټولو وارثانو پر رضامندی او خوښۍ باندې موقوف دی. که چیرې هغوی ټول یا ځینې یې اجازه ونه کړي نو له مشترکه ترکې څخه د هغه وصیت پوره کیدای نشي. او که چیرې په دې وارثانو کې کوم نا بالغ وی، د هغه اجازه هم معتبره نه ده. د هغه پر حصه باندې د میت هغه وصیت چه تر یوې درېیمې برخې یې زیات کړي وی، اثر نشي غورځولای. (هدایه، عالمگیری، شامی اوداسی نور.....)

مسئله: که چا وصیت کړي وی او مال هم دومره ورڅخه پاتې شوی وي چې د هغه په دریمه برخه کې ټول وصیتونه پوره کیدای شي نود وصی او وارثانو پر ذمه واجب داده چې دغه وصیت به پوره کوي او په دې کې به کوتاهی نه کوي. یعنی که راولاړ شي چې د میت مال هم موجود وي، دوی د هغه د روژو او لمونځو لپاره د حیلې میلې لاره جوړه کړي او مال یې پخپلو منځو کې سره وويشي نو گناه به یې د دوی پر ذمه وي.

مسئله: د وصیت کولو په صورت کې به د واجباتو او فرائضو د ادایني صورت داوی:

(۱) - د هرې ورځې لمونځونه به د وترو سره شپږ حسنا بېړۍ اود هر لمانځه فدیة به پاو کم دوه سیره غنم او یا د هغوی قیمت وی یعنی

دیوې ورځې د لمونځونو فدیة به لس نیم سیره غنم او یا د هغوی قیمت وی.

(۲) - د روژې فدیة هم پاو کم دوه سیره غنم یا د هغوی قیمت دی. د رمضان المبارک د روژو بر سیره، که بله یعنی د نذر روژه وی د هغه هم فدیة شته.

(۳) - زکوة چې د څومرو کالو وی او د څومره مقدار مال وی، هغه به حساب کړي له هغه قراړه به یې اداء کړي.

(۴) - که فرضی حج یې اداء نشو کړای نو د میت له مکان څخه دې د حج بدل لپاره څوک ولیږل شي چې ټول مصارف او خرچې به یې ضرور اداء کوي.

(۵) - که د چا قرض ورباندې وي نو د هغه د حق سره سم به یې ورته اداء کوي.

(۶) - څومره صدقة الفطر چې شوی وي، د هریوه په بدل کې به پاو کم دوه سیره غنم یا د هغه قیمت ورکوي.

(۷) - که قربانی ځینی پاتې شوی وي، نو د هغه کال په قیمت دی د یوې اوژې یا د غوایی د یوې حصې د قیمت اندازه ولگوي، صدقه دی کړي. (منة البلیل)

(۸) - که سجده تلاوت ورڅخه پاتې شوی وي، نو احتیاط په دې کې دی چې د هرې سجده په بدل کې به پاو کم دوه سیره غنم یا د هغه قیمت اداء کوي.

(۹) - که د فوت شده لمونځونو یا روژو حساب معلوم نه وی نو دې تخمینې حساب وکړي دا ټول احکام په هغه صورت کې دی چه په هغه کې میت وصیت کړی وی.

اود وصیت په اندازه یی مال پری ایښي هم وی. او که وصیت یی نه وی کړی او یایی د وصیت د اداینی مطابق مال نه وی پری ایښي، نو پړ وارثانوباندی د هغه د فرائضو او واجباتو فدیة اداء کول لازم نه دی. مگر که پخپله خوښه د همدردی په وجه څه ورکړی په دې لاره کې، نود ثواب موجب هرو مرو گرځي.

بنده محمد شفیع عفی الله عنه

محرم الحرام — کراچی

تمت بالخیر بفضل الله تعالی

۲۰۲۰-۲-۲۰

ستاسو د دعا محتاج دنور القرآن اداری خادم «ابو خالد»

مکتبہ رحمانیہ

ارگ ہزار کشد ہار افغانستان